CEMAL KUTAY

TARİHTE TÜRKLER ARAPLAR

HİLÂFET MESELESİ

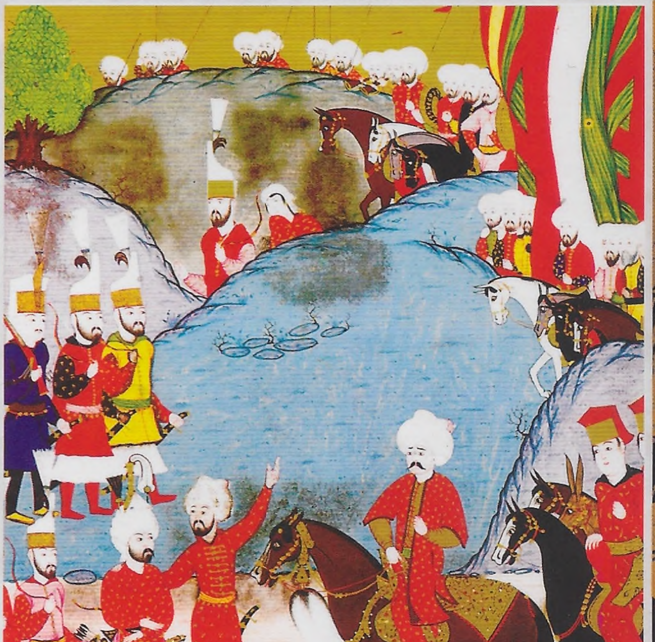

Tarih Dizisi: 2

SHOW KİTAP

SHOW KİTAP
Tarihte Türkler Araplar
Hilâfet Meselesi

Yazan:
Cemal Kutay

© 1998 Türkiye Yayın Hakları:
Aksoy Yayıncılık

ISBN: 8263-23-4
1. Baskı: 1970 Sile Matbaası
2. Baskı: Ocak 1998 Aksoy Yayıncılık
Kapak Resmi: Yavuz Sultan Selim'in Alevî Seferinden dönüşü.
(Mehmet Bursavî tarafından yapılan minyatür)

Aksoy Yayıncılık Adına Sahibi:
Erol Aksoy

Genel Yönetmen:
Yalvaç Ural
Yönetmen Yardımcısı:
Fırat Akdere
Yayın Koordinatörü:
Ayşe Karsel
Sorumlu Müdür:
Tekin Ergun
Yayın Editörü:
Sema Gül

Görsel Yönetmen:
Aziz Yavuzdoğan
Yayın Hazırlık:
Zuhal Dülger

Üretim Müdürü:
Yetkin Aldinc
Satış ve Pazarlama Müdürü:
Munzur Yıldız

Basıldığı Yer: Şefik Matbaası, İstanbul

AKSOY YAYINCILIK
Universal Yayıncılık ve Tic. A.Ş.
Aytar Cad. No: 25 1.Levent / İstanbul
Tel: (0.212) 284 84 36 Faks: (0.212) 284 84 37

Tarihte Türkler Araplar Hilâfet Meselesi

Cemal Kutay

ÖNSÖZ

Türklerle Arapların tarih ilişkilerinde iki ayrı safha vardır: İslâmiyetten önce ve sonra... Önceki devir, Orta-Asya'dan kopan büyük göçlerin yayılma alanı içindeki Arap Yarımadası'na sızan Turanlı ırklarla Arapların kaynaşmasıdır. Mezopotamya'dan Anadolu içlerine akan kollar olduğu gibi, bugünkü Irak ve Suriye'yi köprü yaparak Hicaz'a sarkanlar; ayrı yön tutarak Azerbaycan ve Kafkas eteklerine ulaşanlar olmuştur. Ne var ki aynı kökten olanların taşıdıkları ulus adları devirler içinde değiştiği için bu kaynaşma kapanmış medeniyet ve devletlerin kalıntılarında, ancak tarih ilminin kabullendiği gerçekler olarak zamanımıza erişebilmiştir.

Arapların CÂHİLİYET DEVRİ dedikleri İslâm öncesi belgelerinde rastlanan Türklüğe ait bilgiler, daha çok, Benî İsrail'in telkin ve tesiriyle efsanevî mahiyet taşır. Yahudilerin dinî ve medenî hükümler kitabı olan Talmud, "Tekvin-i Mahlûkat" bölümünde NUH TUFANI'nı anlatırken, insan varlığı için İKİNCİ HAYAT DEVRESİ'ne vücut veren Nuh Evlâdlarından YAFES ve onun oğlu TÜRK'den bahsederken "bir ırka ata oldu," der. Ebülferec - İbnülibrî'nin "TARİH-İ MUHTASAR-ÜD-DÜVEL"inde, Arapların İslâmiyetten evvel Türkleri, Türk vatanının coğrafî sahası olan TURAN'da yaşayan insanlar olarak TURANLI tâbiri ile tanıdıklarını kaydeder.

Arapların BİR DEVLET KURMUŞ OLARAK, kendi yarımadalarından çıkmaları, İslâmiyetten sonra ve ikinci halife Hz. Ömer devrindedir. On yıllık hilâfet devri içinde Hz. Ömer, İran'ı ezen Kadisiye zaferinden sonra Mâvera-ün-nehr'in sadece ele geçirilmesini değil, İSLÂMLAŞMASI'nı da hedef tuttu. Bu devre içinde Türk tâbiri TURANLI'nın yerini aldı.

Türklerin Müslümanlığı kabul etmesi, öteki ulusların dinlerini terketmelerine benzemez: Mazdeizm, Budizm ve Hıristiyanlık; Türklerin ulusal törelerini ve TEK TANRIYA BAĞLANIŞ inançlarını sarsamamıştı: İslâmiyet VAHDANİYET İNANCI'nı getirince, Türkler, bu imân akîdesinde öz felsefelerini buldular ve öylesine bağlandılar ki, bilhassa Gazneliler'den sonra Müslümanlık Türk devletlerinin varlığında devam eden mânevî kudret oldu, Araplarla olan münasebetlerin de mihverini, iki ayrı ırk ve kavmin birbiriyle ilişki sınırını çok aşan düşünce kaynaşması ile müşterek kadere doğru itti. Türkler, ırklarına has samimiyetle bu müşterek kaderin kendilerine verdiği ödevleri şerefle yerine getirdiler, Araplara "Kavm-i Necîp = üstün ırk" dediler, devlet hâkimiyeti ve her türlü kudretlerin sahipleri oldukları halde sekizinci yüz yıldan itibaren birbirinden iktidarı devir alan devletlerinin sınırları içinde kalmış Arap Yarımadası'nı mukaddes diyâr saydılar, savunulması şart mubarek topraklar olarak benimseme duygusu içinde nesiller boyu kanlarını döktüler.

Türk-Arap ilişkilerinin böylesine değişmez felsefenin akışı içinde binbir ibret hâdisesini verdiği devir, Osmanlı İmparatorluğunun altı yüz seneyi aşan hayat safhasıdır. Elinizdeki kitap, tesirleri bugün de çehre değiştirmiş, fakat asıl değerinden kaybetmeden devam eden bu ilişkilere tarih sahnesinde geçit resmi yaptırabilmek ümid ve gayesiyle hazırlanmıştır. Bizim Türkiye Cumhuriyetimiz, rejim adlarının ve resmî kanunların kapandığını iddia etmesine rağmen, şekil ve isim değiştirerek devam hâlindeki irsiyetlerin vârisidir. Redler ve hatta inkârlar, böylesine derinlikteki hakikatlerin tesirlerini giderememiş, tam aksine, teşhis yanlışlarına, takdir hatalarına yol açmıştır. Dostlar uzakta sayılmış, uzakta oluşları tarih ve coğrafya gerçekleri olanlara ise ümidler bağlanmıştır.

Batı, daha açık deyişi ile Hıristiyanlık; İsa'nın sekizinci yüzyılından sonrasına gaflet veya kasıtla Türk adını kullanmamış, İslâm demiştir: Gazneliler devletinden, Osmanlı saltanatının sonuna kadar ısrarla takip edilen bu yol, Türklüğün millî vasıflarının din ve kavmiyet içinde inkâr ve unutturulmasının sinsi, hattâ zâlim oyunu olmuştur. Rahatça söylenebilir ki Bugünün Türkiyesinde millî terkibe güvensizlik veya Doğu'ya, yahut tam aksi Batı'ya bağlı kalmak çâresizliği, kökü uzaklardaki bu yanlış ve haksız telkin ve teşhislerin tortusudur.

Batılılaşmaya yönelişin takvim tarihini ve olaylarını bilebiliyoruz: Çoğu zaman, oluşun yanlış hükümlendirilmelerine rağmen hiç olmazsa kronolojik aydınlık içindeyiz. Doğu bilhassa Araplık ve Arapçılık için öyle değil... Aşırı Arap Nasyonalizmi, zaman zaman, Arap kültür emperyalizminin bayrağı olarak Türk millî varlığında tahakküm yolu açmıştır. "Nas hâline" getirilerek, üzerinde akıl ve mantık *eleştirmesini yasaklayan baskı sultası hâlâ hükmünü icra ediyor. Bugünkü siyasî ve sosyal çehreleri ile, hakikî Müslümanlıkla ne ölçüde ilgileri kaldığı sorulabilecek olan Arap ülkelerinin ve onların halkının Türklükle münasebetlerini gerçek hüviyeti ile bilmek zamanı çoktan gelmiştir.*

Hilâfet Meselesi gibi, bir uç siyasî akımın sloganı olma yoluna itilen müessesenin hakikî varlığını ve çehresini de, elinizdeki kitabın sahifeleri içinde bulacaksınız. Devirleri kucaklamış olayları başlıca hatlarıyla özetlemeye çalıştım. Konu, çok nâzik ve hassastır. Ayrı ve müstakil sanılan olaylar ve müesseseler birbirine sımsıkı bağlıdır. Kabul ve tasdik edelim ki, bugün bilhassa mânevî, sosyal, hattâ politik meselelerimize dışarıdan bakacak yetkililer, bizi dertlendiren hâdiselerin varlığına şaşarlar. Çünkü bunların terkibi aslından öylesine ayrılmış ve piçlemiştir ki, tarihsel temeline inmeden varılacak hükümlerden şifâ beklenemez ve hattâ doğru teşhis konulamaz. Neylersiniz ki, temeli ya unutulan, ya yanlış hükme bağlanan bu verâsetin acı tortusu, kişi olarak da, devlet olarak da, toplum olarak da neslimizi çıkmazlara itiyor. Elinizdeki kitap, bugün ülkemizi çevreleyen sınırların asgarî yarısını kucaklayan bir başka âlem ile ilişkilerimizi incelemeye çalışıyor. En hassas ve üzerinde böylesine açıklamalar yapılması tehlike sayılan bölgeleri ve oralardan kopup gelen kangrenleşmiş meseleleri... Bu araştırma ÖTEKİ SINIRLAR'a da uzatıldığı ve tamamlandığı gün, TÜRK OLARAK, neyimiz var, neyimiz yok, anlayacağız.

Cemal Kutay
İstanbul, Harem

Son Sasanî Hükümdarı Üçüncü YEZD-İ CÜRT, o günün dünyasının hayret, hattâ ibret duyguları arasında Kadisiyye meydan muharebesinde Arap ordusuna yenildi. Bu yenilgi ile, geçmişi yüzler değil, binlerce yıla ulaşan İran İmparatorluğu tarih sahnesinden çekiliyordu. Bir zamanlar bütün Ön-Asya'yı ellerinde tutan, Ege denizine hâkim, öte tarafta Hind'e kadar uzanmış Sasanî devleti, iç karışıklıklar içinde eriye eriye gerilemiş, fakat İslâmiyetin yeni bir dünya görüşü ile ortaya çıkışı tarihi olan yedinci yüzyılın ilk yarısında yine de cihanın en kudretli devletlerinden birisi olma vasfını muhafaza ediyordu. Hicret yılının 14'üncü, Milâdî takvimin 635'inci senesinde İslâm Ordusu, kendisinden çok sayıdaki İran ordularını kesin bozguna uğratmış, hükümdar Üçüncü Yezd-i Cürt, iki yıl sonra Celûla'da talihini bir daha denemiş, fakat yine yenilmişti. O devirde İran, Orta-Asya'da, Türk anavatanı ile sınırboyu idi. Yezd-i Cürt, Türk sınırlarından ve bilhassa Horasan'dan Türk oymaklarından yardım istemiş, fakat Arap ordusu peşini bırakmamış, nihayet Hicretin 21'inci ve Milâdî takvimin 641'inci senesinde Nihâvend'de karşılaşan kuvvetlerin kanlı çarpışmasında Araplar yine üstün gelmişler ve Sâsâni Hükümdarı Horasan'ı da terk ederek Mâverâ-ünnehr'de Türk hakanının merhametine sığınmıştı. Haz. Ömer'in emriyle İslâm Orduları Ceyhun kıyısında durdukları zaman TOLU HAN, Batı Türklerinin Hakanıydı. Yezd-i Cürt'ün teşviki ile Horasan üzerine yürüdü ise de, Arap ordusu kendisi ile çatışmaktan kaçındı, Hakan da ülkesine döndü (Hicrî 22 - Milâdî 642).

Tolu Han, yıllardır Çin ile savaş halinde idi. Batı Tokyu devleti ikiye ayrılmış, Doğu Türkistan'da Uygur devleti genişlemiş, kuvvetlenmiş, Çinlilerle yapılan savaşlar zaferle sonuçlanmış, Avarlar'ın Doğu Avrupa'ya akınları ile açılan yoldan Peçenekler ve onların ardından Öz-Oğuzlar, Bizans sınırlarına dayanmışlardı. Bolgar Türklerinden bir kısmı Azak Denizi-Karadeniz arasında yerleşmişler, burada kesîf bir propaganda altında Hıristiyanlığı benimsemişler, Slavlaşmışlardı. Doğu-Kuzeye çekilen Bolgarlar da İslâmiyeti kabullenmişler, Altınordu devletinin kurulmasında vazife almışlardı. Hazer Denizi'ne kendi adlarını vermiş olan Hazer Türkleri de aynı tarihler içinde, Hazer Denizi ile Karadeniz arasında şimdiki Hacı Turhan sahralarından batıya akarak, Volga havzasına sarkmışlar, buralardaki Avar ve Kuman Türkleriyle birleşerek kudretli HAZER DEVLETİ'ni kurmuşlardı. Böylelikle Orta-Asyanın coğrafî olmaktan çok millî adı olan TURAN'dan kalkan Türk oymakları, tarihî kervan yollarından akarak o günün bilinen dünyasının çeşitli bölgelerinde yeni devletler kurmuşlardı. Mavera-ün-nehr ise TOLU HAN'ın buyruğunda idi ve Sasanî devletinin yıkılması ile Araplarla Türkler, sınır komşusu olmuşlardı.

Hz. Ömer'in (582-644), on senelik halifeliği zamanında İslâm orduları, tarihin nâdir kaydettiği zaferlere sahip olmuş, Suriye ve Filistin, İran İmparatorluğunun geniş ülkesi İslâmların eline geçmişti. Bedende ve ruhda, devrini tamamlamış mâzi iskeletinin üzerinde, yepyeni ruh ve idare ile kendisini kabul ettiren Müslümanlık, binbir ıstırap ile dertli insanlık için kurtuluş ümidi sayılmıştı. Hz. Ömer'in hilâfetinin onuncu, öz yaşantısının altmış ikinci senesinde, Medine camiinde sabah namazına giderken Ebu lü'lû Firûz adlı mecusî kölesi tarafından şehid edilmesi ile bu yayılma ve genişleme durakladı, hattâ henüz yirmi dört yıllık geçmişi olan genç Arap devleti büyük sarsıntı geçirdi. Çünkü hilâfet makamına kimin geçeceği dâvası daha o günlerde iç çekişmelerin mevzuu olmuştu. Arap ordusu, İran'ın sınırları içindeki topraklardan Horasan'ın bazı uç mevzilerini ele geçirdi fakat Türk vatanına doğru ilerlemedi.

KUTEYBE VE SONRASI...

Bu sırada Afganistanın kuzey alanlarındaki Türk Tarhanlarından Polat Neyzek Doğu İran, Taharistan ve Horasan'daki Türk oymaklarını idaresi altında toplayarak tampon devlet kurdu. Arap devletinde de büyük değişiklikler olmuş, üçüncü halife Hz. Osman, daha sonra dördüncü halife Hz. Ali şehid edilmişler ve Muaviye'nin halifeliği ile EMEVİ DEVLETİ kurulmuştu. Muaviye, elli bin kişilik bir ordu ile Taharistan ve Kûhistanı işgal etti. Türkler Arapların istilâsından önce yapılan propagandaların ve vaatlerin inancı ile mukavemet etmediler. İstilâcılar, öteki Türk beldelerine dehşet salmak gayesiyle kadınlar ve çocuklar dahil halkı insafsızca öldürdüler. Bu çevrede Beyko Türkleri Polat Neyzek'in komutasında dağlara çekildiler.

Emevî Arap Ordusu, Horasan'da ilerledi ve Maveraün-nehr'e dayandı. Bu karışıklık ve Tolu Han'ın Çin'le savaşta olduğu devre içinde Batı Tokyu devletinin temel unsuru olan Türkeş oymağı, Başbuğ Uçel'in çevresinde Yedi-Su devletini kurdu ve Horasan'daki ırkdaşlarının yardımına koştu.

Bu devre içinde, İslâmiyetin temel düşüncelerinden ne kadar uzakta olduklarını binbir facialı hâdise içinde ispatlayan Emevî Arap Devleti, hâkimiyetini kurabilmek için Türkleri boyunduruk altına alabilme kesin kararı ile, tarihin kaydettiği en hunhar ve kanlı kişilerden birisi olan meşhur Haccac-ı Zâlim'i ve onun yok etme politikasının tatbikatçısı olan Kuteybe bin Müslim Bâhiliyi yüzbin kişilik bir ordu ile Horasan üzerine gönderdi.

TOLU HAN, kendisinden çok üstün Çin kuvvetleriyle savaş halinde idi. Arapların Tukavgaz dedikleri Dokuz-Oğuz'larla Karluk Türkleri yurtlarını savundular. Gelenler, çokluk ve hazırlıklı idiler. Hicretin 86'ncı yılında Kuteybe, Harzem, Semerkand, Buharayı aldı. Fergane'yi istilâdan sonra kendisine Fâtih-i Türkistan unvanı verildi. Araplar; dünya medeniyetinin beşiği olan bu bayındır, zengin, refah dolu Türk ülkelerini, inanılmaz insafsızlıkla yaktılar, yıktılar, perişân ettiler. İçlerinde Arap tarihçilerinin de bulunduğu müverrihler, bu kanlı tasfiye içinde öldürülen Türklerin sayısının milyonun üstünde olduğunu kaydederler. Milâdî 703'den 717'ye kadar, ondört yıl Türk anavatanı, tarihinin en husranlı ve acı devrini yaşadı. Kuteybe, kadın ve çocuklarıyla kendisini savunan Seyhun ile Ceyhun'un en bayındır ve güzel ülkesi BAYKENT'e barış vaadi ve hiçbir şeye dokunulmayacağı yolunda verdiği namus sözü ile girdikten sonra, iki yüz bine yaklaşan nüfusundan kimseyi sağ bırakmadı. O, bu kanlı işlerin başında iken Emevî tahtında Mervân'ın oğlu Abdülmelîk bulunuyordu. Gerek Abdülmelîk'in, gerek daha sonraki Emevî Hükümdarı Velîd bu zulme seyirci kaldılar, hattâ Türk anavatanının en verimli alanı İNCİ (Sugd) çevresini kendi adlarına tapuya bağladılar. Velîd'in yerine geçen kardeşi Süleyman'la arası açık olan Kuteybe, yeni hükümdara isyan etti, zulümleri en yakınında olanları bile nefret ettirmişti. Kendisi gibi onbir âvenesi ile öldürüldü. Melik Ata Cüveynî, Tarih-i Cihânküşâ'sında Haccac ve Kuteybe'nin öldürdükleri insan sayısının "bütün Hicaz halkına yakın" olduğunu kaydeder.

EMEVÎ SALTANATININ GERÇEK YÜZÜ

Türk-Arap ilişkilerinin, iki milletin özelliklerini ortaya koyacak mizâç ve duygularının hakikî niteliğini kavrama bakımından EMEVÎ SALTANATI'nın gerçek yüzünü bilmek gerekir.

İslâmda DÖRT HALİFE (Hz. Ebubekir, Ömer, Osman, Ali) devirleri ancak kırk yıl sürdü. Hicretin 41'inci yılında, Ebû Süfyan'ın oğlu Muaviye, Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan'ın zor kullanılarak halifelikten ayrılması üzerine, soy-sopunun adı olan ÜMMEYYE'yi anlatan EMEVÎ SALTANATI'nı kurdu (Hicrî yıl 41, Milâdî yıl 661).

Muaviye'nin babası Ebû Süfyan ibn-i Harp, Müslümanlığın en büyük, amansız, katı düşmanlarından birisi idi. Ebû Cehil ile ebû Süfyan, bu tutumları ile, en güvenilir tüm İslâm kaynakları tarafından lânetlenmiştir. Ebû Süfyan da, oğlu Muaviye de, ancak, Mekke'nin İslâm Ordusu tarafından fethinden sonra ve hiç şüphesiz istemeyerek İslâmiyeti kabul etmişlerdi. Ebû Süfyanın karısı ve Emevî saltanatının kurucusu Muaviyenin annesi olan Hind isimli kadın, İslâmın büyük kahramanlarından ve Peygamberimizin amcası Hz. Hamza'nın şehid bedeninden ciğerini çıkartıp çiğ çiğ yiyecek kadar vahşet göstermişti. Daha sonraki fecî ve ibretli olaylar ispat etmiştir ki, bu ailenin Emevî saltanat tahtında bulunmuş olanlarından çoğu, asla samimî Müslüman değildiler: Peygamberimizin sülâlesine karşı en amânsız, insafsız, müsamahasız kini gösterdiler, Peygamberimizin soyunu dünya yüzünden kaldırmak için binbir vahşete başvurdular, İslâm'ın saf ve masum, insancıl, ahlâka ve fazilete dayalı duygularını zedelediler, mezhep ayrılıklarını getirdiler, her şeyin üstünde tuttukları Arap Nasyonalizmini öteki İslâm ülkeleri, bilhassa biz Türkler üzerinde baskı sultası yaptılar ve kendinden sonraki Araplığa bu dine dayalı hâkimiyeti değişmez ve ebedî mirâs bıraktılar. Araplar, tarihin kendilerine takdiri, ancak cihângir Türk devletlerinin sağladığı şartlar içinde huzura kavuştuar, fakat nüfusları ve topraklarının imkânları nisbetinde kudretli müstakil devletler kuramadılar, bu gerçeğe rağmen öteki İslâm halk, bilhassa Türkler üzerinde dinî sultayı ve egemenliklerini sürdürmeyi değişmez siyaset olarak benimsediler ve âdeta tarihten böylece intikam aldılar.

Kureyş'in BENİ ÜMEYYE kolunun hakikî Müslümanlığı ve Mekke ile Medine gibi İslâmın iki mukaddes şehrini terk ederek Şam'ı merkez yapan Emevî devletinin iktidar çevresinde toplananların Finike putperestliğinin bakıyesi olarak ırkî mizâçlarını sürdürmeleri, Hicretin 41'inci yılından başlayarak, 132'nci yılına kadar, yâni, doksan bir yıl süren Emevî saltanatı devrini, kendinden önceki DÖRT HALİFE DEVRİ ile kendinden sonraki temelini Türklerin kurduğu ABBAS OĞULLARI devletinden tamamen ayırır. Türkler, Emevî Saltanatına SON verirken, tarihî bir hakkı, İslâmın sicilli düşmanı Ebû Süfyan'ın kurnaz ve hilekâr, Peygamberimizin soy-sopunun şifasız hasmı oğlu Muaviye'nin elinden almış, Peygamberimizin amcası Hz. Abbas'ın sülâlesine devretmiştir. Bu himmetin sahibi de, Horasanlı Abdurrahman Ebu Müslimdir.

Doksan bir yıllık Emevî Saltanatında on dört hükümdar gelmiş, geçmiştir. Bunlar; Muaviye, Birinci Yezîd, İkinci Muaviye, Birinci Mervân, Abdülmelîk, Birinci Velîd, Süleyman, Ömer, İkinci Yezîd, Hişâm, ikinci Velîd, Üçüncü Yezîd, İbrahim, İkinci Mervân idiler. Kanlı, kindâr, binbir facia ile dolu Emevî tahtına oturmuş bu on dört kişiden, altısı karıları ve çocukları tarafından ya zehirlenerek, ya boğdurularak öldürüldü, ikisi iktidar kavgası sonunda boğuldu, ötekiler de saltanatlarını ancak zulm ve kan seli içinde devam ettirdiler. Emevî hükümdarları içinde adları, İslâm âleminde hâlâ lânete lâyık olanlar için kullanılan YEZÎD'ler vardı. Hz. Muhammed'in yakınlarına küfretmeyenlerin idâm edildikleri hazin bir gerçektir. Hz. Aliye lânet etmedi diye, ahlâk ve bilgisi ile ün yapan Hacr İbni Kendî işkence ile öldürülmüştü. Irak'ın, faziletli İslâm âlimlerine mükemmel örnek olan Sait İbn-i Cübeyr, aynı sebepten önce kırbaçlanmış, sonra hergün bir uzvu kesilerek öldürülmüş, naaşı sokakta bırakılmıştı. Şeriatla açıktan açığa istihzâ moda olmuştu. Dine tecavüz eden valiler, Şam Halifeleri yanında en muteber kişilerdi.

Halife Yezîd, bir gün, Habbâbe ve Selâme isimli sevgililerini imam kıyafetine sokarak Emevî camiine imam yaptırmaya kalkışmıştı. İkinci Velîd hacca gitmeye kalktığı zaman yanındakilere: "- Mekke'ye, Harem-i Şerîf denen yerde şarap içmeye gidiyorum!.." demişti. Bütün bu facialar, Müverrih Mes'udî'nin mümtâz eserinin ikinci cildinin 39. sahife ve devamı ile Sahayif-ül Ahbâr'ın 12'nci cüzü, 815. sahife ve devamında delilleriyle anlatılır. Velîd, kendi öz kızına tecavüz edecek kadar alçaktı. Emevî Hükümdarları, aile hukukuna öylesine el atmışlardı ki, üvey anne ile evlenmeyi yasaklayan İslâmî hükümleri, tefsirle kaldıracak kadar pervasız idiler. Kuran-ı Kerîme bile saygıları yoktu. Bir gün Velîd FALA BAKMAK için Kur'anı açmış "Her inadcı Cebbâr ve zalim hüsrana uğrayacaktır," meâlindeki âyet-i kerîmeyi okuyunca, mushafı duvara astırmış, üzerine parçalayıncaya kadar ok atmış:

"- Her inadcı cebbarı tehdit mi ediyorsun? İşte ben o inadcı cebbarlardan biriyim. Mahşer günü rabbına mülâkî olduğun zaman Velid beni parçaladı diye istediğin kadar şikâyet et!.." demişti. Mekke ve Medine gibi İslâmın iki mukaddes beldesi, Haccan'ın merhametsiz darbeleriyle harap olmuştu. Kahra, zulme, bilhassa, müşriklik devrinin mirâsı olan aşırı Arap milliyetçiliğine dayalı Emevî Saltanatı, bir taraftan hakikî İslâmiyetin insanî ve hürriyetçi düşüncelerini daha filizlenme hâlinde iken yıkarken, öte tarafta Arap olmayan hiçbir ırka hayat hakkı tanımıyordu.

Emevî saltanatının bu şartları içinde Türk anavatanının istilasını kolaylaştıran asıl sebep, bilhassa Seyhun ve Ceyhun çevresinde, hâkim ve millî kudreti elinde tutacak bir devletin olmayışı idi.

Milâdî 714, Hicrî 96 yılında Üçel Hanedanı iç kavgalar sebebiyle son bulmuş, Sulu Han Hakan olmuştu. Kuzey Seyhun, Taşkent, Fergane'de ise, Batı Tokyulardan bir başka Başbuğ Hanlığını ilân etmiş, devlet ikiye bölünmüştü. Cürcan Türkleri Kuteybe'ye isyan etmişler, Arapları Horasan'a inmek için uzun ve zor aşılır Fars ve Kirman yollarına atmışlardı. Haccac'ın emriyle Kuteybe, Cürcan Türklerinin üzerine yürümüş, fakat ağır bir bozguna uğramıştı. Cürcan'ın Arap istilâsına uğraması, halife Süleyman ibni Abdülmelîk zamanında ve bir iç ihanetle mümkün olabilmişti.

Arapların Türklerle bu teması, İslâm dininin esas prensipleri ve düşüncelerini Orta-Asya'da yayan gerçek aydınlatıcıların elde ettiği neticelerle hakikî anlamını ve kıymetini kazandı. Türkler, İslâmî imân akîdelerinin, bu arada bilhassa BİR YÜCE TANRI fikrinin yabancısı değillerdi. Türklerin İslâmiyeti benimsemeleri, Arapların askerî zaferleri veya maddî baskıları, Müslüman olmayı kabul etmeleri hâlinde sağlanacak menfaatler karşılığında olmamıştır: Türke karşı Arabın askerî zaferi nasıl düşünülebilir? İhtiyar tarih, böylesine neticelere hiç bir devirde şehadet etmemiştir. İslâm yayılışından önce Seyhun ve Ceyhun çevresinde dinî hayat Mazdeizm, Budizm, Hıristiyanlık olarak üç ayrı kolda belirmişti. Mazdeizm, Orta-Asya'da çok yerde yayılmıştı ve "âteşgede"lere sık sık rastlanıyordu. Budistler, İran'dan çok kendilerini Türk anavatanında emniyette görüyorlardı. Türk Hakanları, mânevî inanışlar için çok geniş müsamaha sahibi idiler. Halk, istediği dine sahip olabiliyordu. Nastûrîlik, kısmen de Mazdeizm sâlikleri bile, tam güven içinde inançlarının ibadetlerini yapıyorlardı. Fakat asıl tutunmuş olan mânevî inanış, Türklerin eski ata dini olan Paganizm ve Şamanizm'di. Bu liberal hava, Mavera-ün-nehr'de tarımı, ticareti, sanayii çok ilerletmişti. Kanallar açılmış, arazi düzenlenmiş, kervan yollarının güveni sağlanmış, ticaret devletin garantisi altına alınmıştı. BAYKENT gibi çok gelişmiş tarım ve tecim merkezlerinin dünyada eşi yoktu.

Araplar, istilâ ettikleri öteki ülkeler halkına tatbik ettikleri silâh taşıma yasağını Türkelinde yürütmeyi düşünmediler. Türklere reâyâ ve cizye erbabı muamelesi yapmadılar. Bunların hiçbirisi Türk ulusunun İslâmiyeti

MİLLETÇE benimsemesinin temel sebebi değildi ve olamazdı. Hayır!.. Bu benimseyişte, hükümleri hislerden yüzdeyüz uzak, sadece maddî ve şer'i kıstaslara bağlı tutanlar için bile MANEVİ MUAMMA'dır. Türklerin İslâmiyeti kabullenmeleri ile Türk milletinin hayatında vazgeçilmez ve reddedilmez bir başka vazife devri açılmıştır. Bu sonuç, hiçbir milletin ötekine telkin ve kabul ettireceği konulardan değildir. Bazı mânevî işaretler ve intibaklar, mevzuun insan mantığının üzerine çıkan havasını ve kudretini ortaya koyuyor...

Bunların arasında Peygamberimizin Türkler hakkında düşünceleri ve hükümleri önde gelir: Bir ruhî ve manevî istiğrak olan Mirâç'te Peygamberimiz, yer yüzünde dünyanın dört tarafına dağılır gördüğü beyaz atlıları soran Melek Cibril'in sualine:

"- Bunlar, Allahın süvârisi olan Türklerdir..." demiştir. Araplara, Türklerle iyi geçinmelerini ve barış hâlinde yaşamalarını tavsiye etmiştir, bir devri kapayıp açan İstanbul'un fethini tebcîl ve tazîz etmiştir.

Sekizinci Yüzyıldan sonra kurulan ve iktidarları birbirinden devir alarak, cihânı müstakil Türk devletlerinin varlığından mahrum bırakmamış olan muhteşem kader, bu devletlere İslâmiyetin bayrağı olmak himmet vecîbesini de tevdi etmiştir. Acı ve hazin olan, çeşitli sebeplerin, bu misilsiz hâdiseyi aslî değerinin çoook uzağında ve Arap Nasyonalizminin yarattığı sonuç olarak göstermesidir. İslâm medeniyeti, İslâm felsefesi, İslâm sanatı, İslam'ın esas düşünce nizâmının asliyetini kaybetmeden tatbiki hâlinde elde edilecek güzel neticeleri verebilmiş olan Türk Milleti, Hıristiyan ve Musevî dünyasının kasdî yanlışlığına fetvâ veren Arap Milliyetçiliğinin telkinleri ve faaliyeti ile, imân ve ibâdet özgürlüğünü hâlâ elde edememiş ve meselâ Allah'ına kulluğunu kendi öz dili ile yerine getirmek hakkından yoksun kalmıştır. Dilde başlayan sulta gönülde de devam etmiş, kökü ve ana felsefesi TÜRK OLAN tarikatler, en büyük baskıyı kendi öz devletlerinden görmüştür.

Türk millî ruhu böylesine hadiseler önünde zaman zaman irilmiş ve iktidarları değiştirmiştir: Nitekim Emevî saltanatını da yıkan Türkler olmuştur. Ancak doksan bir yıl süren Benî Ümeyye devri, Arap militarizminin binbir tecellisi ile dolu ibret devridir: İrsî varlıkların değişemeyeceği hakikatı önünde 1970 Türkleri bu bin üç yüz yıllık geçmişi düşünerek Suriye ve çevresi Arapları hakkında fikir sahibi olmalıdırlar. Çünkü böylesine idrâkde en ağır şartlı mânevî kapitülâsyondan kurtulmak ve uzak durma şuurluluğu yatar...

HORASANLI MÜSLİM'E KADAR...

Hakan Sulu, Araplara karşı büyük bir sefer hazırlığı içinde iken ayaklanan kumandanlarından Gölçor tarafından tahttan indirildi. Sarı Türkeşlerin başbuğu olan Gölçar BAGATIR HAN adıyla Türkeşlerin başına geçerek Seyhun üzerine bir sefer yaptı, fakat nehirde boğuldu. Bu sırada Çinliler, Doğu Tokyu devletine tazyik ediyorlardı. Çin İmparatoru Horasan valisi Nasr ibni Seyyar'dan Türkeli'ni aralarında taksim etmelerini istedi ve Türklere karşı Araplara yardım etmek üzere kuvvet gönderdi. Çin ordusu Fergane'de Türkler tarafından imhâ edilince, Arap ilerleyişi de durdu. Hicretin 125'inci yılında Orta-Asya'da Çinliler ve Araplar, Mâvera-ün-nehr'de Türklere karşı iki ayrı yönden ilerleyen iki kuvvet halinde idiler.

Milâdî 699, Hicrî 80'inci yılında, büyük Türk Hakanı Gültekin, Seyhun ile Ceyhun çevresini kurtarmak için harekete geçti ise de, Başşehri Orhon'un çok uzakta olması sebebiyle belirli alanlara kadar ilerleyebildi ve Çin'in akın yollarını kesti. Fakat Tibetliler, Karluk Türklerine karşı Çin'in yardımını istediler ve Pamir yolunu açtılar. Bütün bu olaylar, Orta-Asyayı kuvvetli merkezî bir Türk devletinin hâkimiyeti altına girebilme imkânından mahrum bırakıyordu. Emevî Arapları ise Seyhun ile Ceyhun arasını ağır cizyelerle sömürüyor ve mahallî Tarhanlar arasındaki anlaşmazlıkları körükleyerek millî birliğin kurulmasını önlüyorlardı. İşte bu günlerde, Horasanlı bir Türk Başbuğu, Abdurrahman Ebu Müslim uyanan Türk ruhunu Orta-Asya'dan aldı, Şam'a kadar zaferle götürdü ve Emevî Saltanatını yıkarak, Arap devletini Hz. Peygamberin soyuna tevdi etti.

Bu muhteşem netice de, acı bir nankörlükle, Abbasoğullarının ikinci halifesi Mansur'un Horasanlı Müslim'i öldürtmesi ile sonuçlandı. Bu, şahsî bir ihtirasın sonucu da değildi: Türk varlığına tahammül edememenin ibretli tecellilerinden birisi idi.

ABBAS OĞULLARI İMPARATORLUĞUNDA TÜRKLER

Öteden beri Avrupalı tarihçiler, Abbas Oğulları İmparatorluğu'nun kuruluş ve yükselişini İranlılarla Araplara mal etmek yolunu tutmuşlardır. Halbuki ana kaynaklar, bu olaylarda rolü olanlardan İranlı veya Arap sanılanların pek çoğunun Türk olduklarını göstermekedir. Hiçbir incelemeye dayanmayan, fakat, uzun zamanlardan beri öyle yazılıp öyle duyulduğu için, herkesçe bir hakikat sanılan bu yanlışlık, şu iki sebepten ileri gelmiştir:(*)

1) İslâm dinine giren Türklerin, eski ulusal adlarını gâvurluk nişanesi sayarak İslâm dinine mahsus sandıkları Arap adları almış, müslümanlığa girmekle eski dinleriyle beraber milliyetlerini de unutmuş olmaları(1).

2) Orta zamanlarda Türk adının Seyhun ötesindeki bozkırlarda yaşayan göçebelere verilmesi, Horasan, Tuharistan, Sugd ve Fergana gibi bölgelerde kent (şehir) hayatı yaşayan medenî Türklerin ise, oturdukları şehirlere nisbetle Horasanlı, Tuharistanlı, Sugdlu... diye anılması(2).

Horasan, Tuharistan ve Ceyhun-Seyhun arasındaki bölgeler halkının Türk oldukları, Çin'in Tang sülâlesi devri tarihlerinde ve Bizans müverrihlerinin eserlerinde açıkça gösterilmiş olduğu gibi (3), bu bölgeler halkından Nerşehî'nin Farsça yazılmış Tarih-i Buhârî adlı eseri başta olmak üzere Dineverî, ibn-Cerir, ve emsali müellifler tarafından Arapça yazılmış en eski kaynaklarda da bu hakikat vuzuhla seçilmektedir.

Ara edebiyatının en büyük simalarından olan Cahız (Ebu Osman Amr İbni Mahbub) ise, Abbasî halifelerinden Mu'tasım'ın musahiblerinden Feth ibni Hakan adına yazdığı eserinde bu konuyu şüphe götürmeyecek bir şekilde aydınlatmaktadır.

Cahız bu eserinde halife Mu'tasım ordularını teşkil eden Horasanlıların (Arap müellifleri o zamanlar bugünkü Horasanla beraber Tuharistan

---

(*) Ord. Prof. M. Şemseddin Günaltay. Abbas Oğulları İmparatorluğunun kuruluş ve yükselişinde Türklerin rolü.

(1) Arap adlarını, Müslümanlık alâmeti saymak yolundaki telâkki zamanımıza kadar sürmüştür. Bugün bile bir İngiliz veya bir Alman İslâm dinini kabul edecek olursa, aynı zamanda bir Arap adı da almaktadır. Halbuki Hıristiyan veya Musevî Arapların, Müslümanların taşıdıkları Arap adlarını aldıklarını biliyoruz. Bu, Müslümanlığa mahsus sanılan adların hakikatte Araplara ait isimler olduğunu göstermektedir. İranlılar da, Müslüman olduktan sonra Arap adları almışlarsa da bunlar, Türkler gibi fanî filislâm olmamış, milliyetlerini unutmamışlardır. Bu sebepten İslâm dinine girmiş olmalarına rağmen İranlılar, İranlı olmakta devam etmiş, milliyetlerini dine, dillerini Arapçaya feda etmemiş, arapçanın yanında kendi dillerini de kültür dili yapmakta devam etmek suretiyle milliyetlerini korumuş ve kurtarmışlardır.

(2) Orta Zamanlarda Arap sözü tıpkı Türk sözü gibi bedevî Araplara hasrediliyor, Mekke, Medine ve Taif gibi şehirlerde oturan Araplar, milliyet ifade eden Arap sözü ile değil, Mekkeli, Medineli ve Taifli gibi oturdukları şehire nisbetle anılıyorlardı. Kur'anda A'râb (Araplar) sözüyle münhasıran bedevîlerin kastedilmiş olduğunda bütün müfessirler ve din âlimleri ittifak etmişlerdir.

(3) Peliot, İstanislas Julien, Ed. Chavanne gibi sinologların, Çin kaynaklarını nakleden eserlerine ve Bizans müverrihi Memandre müracaat edildi.

ve Ceyhun boyu bölgelerine genel bir ad olarak Horasan diyorlardı.) Türk olduklarını, bunların diliyle, Seyhun ötesinde, bozkırlarda yaşayan Türklerin dilleri arasındaki yakınlığın, Mekkeli veya Medineli Araplarla aynı kabileden bedevî Arapların dillerindeki yakınlıktan daha ziyade olduğunu, yani başkalığın aynı kavmin sahil (şehir) de oturanlarıyla dağ (köy) de oturanlarının veya göçebe olanlarının lehçe ve söyleyiş farkından ibaret bulunduğunu açıkça söylemektedir (4).

Cahız, Abbasî İmparatorluğu'nu kuran ve yükselmesine çalışanlarla çağdaş olduğundan, çoğunu görüp bildiği bu adamları (5) tabiî yakından tanıyordu. Bu itibarla görgüye dayanan ifadesinin hakikate uygun olduğundan şüphe yoktur.

İslâm tarihlerinde Horasan adı altında anılan bölgeler halkının Türk oldukları tesbit edildikten sonra bu yüce ırka mensup seçkin insanların Abbasî İmparatorluğu'nu, kurup yükseltmekteki rollerini araştırabiliriz:

Abbas Oğulları'nı iktidar mevkiine getiren ihtilâl niçin Horasan'da ve Türk ellerinde kök salabildi, kolayca büyüdü, yayıldı ve nihayet patlak verdi? Bu soruların cevabını, Ümeyye Oğulları'nın genel siyasetlerinde bulabiliriz:

Arabistan'da İslâm diniyle beraber bir de hükûmet kuran Peygamberimizin baş düşmanı Ebu Süfyan'ın oğlu Muaviye, binbir türlü entrikalarla, bu hükûmeti, onun damadiyle torununun yâni Hz. Ali ve oğlu Hz. Hasan ve Hüseyin'in elinden aldıktan sonra, Arapları para ile kazanmak hususundaki maharetli siyaseti sayesinde duruma hâkim olmuştu.

Fakat, Muaviye ve haleflerinin Peygamberimizin ailesine karşı güttükleri kanlı siyaset, İslâm dinine karşı gösterdikleri saygısızlık, dindar Müslümanları kendilerinden uzaklaştırmıştı. Ümeyye oğullarına hasım olan zümrelerin başında Iraklılarla Hicazlılar geliyordu:

Iraklılar, Ali-Muaviye kavgasında, Ali'nin tarafını tutmuş, Suriyelilerle boğuşmuşlardı. Çarpışmalar, bu bölgede Şıa denilen Peygamberimizin ailesi taraftarı bir parti doğmasını hazırlamıştı. Bu partiye bağlananlar, Ümeyye oğullarının can düşmanı olmuşlardı.

---

(4) Cahız'ın kitabından umumileşmiş bir kanaati kökünden yıkan ve bütün bir tarihi aydınlatan parçayı aynen alıyoruz. "- Bunların hepsi, Tuharistan, Ceyhun, Seyhun, Horasan, Sugd, Baykent, Buhara, Semerkand'de yaşayanların hepsi aynı soydandı ve Türktü. Abbasi devletini yenilmez omuzlarında ayakta tuttular." (Cahız, Mecmua-ı Resâil, 6-7, Mısır tab'ı.)

(5) Cahız, Eba Müslim ihtilâlinden 30 sene sonra doğmuş ve Abbas Oğullarından 12 halife devri görmüştür. (780-869).

Hicaz'a gelince, buranın başlıca iki büyük merkezi olan Mekke ile Medine, ilk dört halife (Hülefây-i Râşidin) devrinde çok önemli ve kutsal tanınıyorlardı.

Ümeyye Oğulları hükûmet merkezini Şam'a götürünce, bunlar eski önemli durumlarını ve menfaatlerini elden kaçırmışlardı. İbni Zübeyrden itibaren Hicaz'da baş gösteren isyanlar yüzünden bu iki kutsal şehir, Ümeyye oğulları tarafından yakılıp yıkılmış, Peygamberimizin arkadaşlarından veya onların oğullarından birçok büyük tanılan insanlar, asılıp kesilmişlerdi. Bütün bu hareketler, Hicazlıları Ümeyye oğullarına candan düşman etmişti. Bu ruhî hâletten istifade eden ve çoğunlukla Hicaz'da oturan Hâşim Oğulları (peygamberimizin yakın akrabası) Emevî husumetini yaymak için, bu bölgeyi çok uygun bir çevre buluyorlardı. Fakat, para ve menfaat düşkünü Araplar bir birlik kuracak kâbiliyetten mahrum olduklarından sonuç verecek sürekli bir harekette bulunamıyorlardı.

Biri Peygamberimizin damadı ve amcasının oğlu Ali'den, diğeri Peygamberimizin amcası Abbas'dan inen Hâşim Oğulları kolları, Emevîlere karşı evvelce ayrı ayrı çalışırken Hz. Ali'nin, Muhammed Hanefiyeden olan torunu Ebu Hâşim'in son günlerinde birleşmek gerekliğini duymuşlardı: Emevîler tarafından zehirlenen ebu Haşim, ölmeden evvel, taraftarlarına Abbas Oğullarından Muhammed bin Ali'yi baş tanımalarını vasiyet etmişti. Bu suretle kuvvetlenen ve umudu artan Muhammed bin Ali, 720 tarihlerine doğru Emevîler aleyhinde propaganda yapmak üzere, her tarafa dâîler (propagandacılar) göndermişti. Bunlar, gittikleri yerlerde Ümeyye Oğullarının fenalıklarını yayıyor, halkı Peygamberimizin sülâlesi etrafında toplanmağa çağırıyorlardı.

Propagandacılar en ziyade Horasan, Taharistan ve Sugd gibi Türk ellerinde muvaffak oluyorlardı. Çünkü Ümeyye Oğulları idaresinden bizar olanların başında bu bölgeler halkı geliyordu. Bunun sebebi, Emevîlerin, Arap olmayan kavimlere karşı takip ettikleri insafsızca kanlı siyasetti:

Emevîler, geniş imparatorluğun Arap olmayan bölgelerinde hâkimiyetlerini yürütmek maksadıyla ezmek ve tepelemek siyasetinin korkunç şekillerini tatbik ediyor, bunu yapabilmek için de Araplara dayanıyor, Arapçılık siyaseti güdüyorlardı.

Emevîler, Arapçılığı pek ileri götürmüş olduklarından, çöl bedevîleri bile, Arap olmayan Müslümanları kendilerinden aşağı görüyor, onlarla karışıp kaynaşmaya tenezzül etmiyorlardı. Araplar, kendi soylarından olmayan Müslümanlara verdikleri Mevalî adiyle (6) kendilerinin efendi, Arap olmayan Müslümanların da köle olduklarını anlatmak istiyorlardı. Her Arap, Arap olmayan bir Müslümanla bir hizada yan yana yürümeyi, hattâ bir safta namaz kılmayı tenezzül sayıyor, böyle bir şey yaparsa, bunu ancak Allaha karşı alçak gönüllülük göstermiş olmak için yapıyordu.

Araplar bir yerde yemeğe otururlarsa, Mevalî ayakta durur, onlarla beraber yemeğe oturamazlardı. Mevalî'nin Araplar gibi, asillik anlatan künye kullanmaları yasaktı(7).

Emevîler devrinde bu telâkki çok genişlemiş ve yayılmış olduğundan, bir çöl bedevîsi bile kendisini yaradılışça, fâziletçe Arap olmayan Müslümanların en büyüklerinin üstünde görüyor, Arapların hüküm sürmek, Arap olmayan Müslümanların da kendilerine kulluk etmek için yaratılmış oldukları kanaatini besliyordu.

Bundan başka Ümeyye Oğulları, aldıkları ülkeler halkının canlarını, mallarını kendileri için helâl sayıyorlardı (8). Bu yüzden gerek halifeler ve gerek valiler, Arap olmayan Müslümanlara Araplardan çok farklı ve ağır muamele ediyor, onlardan da Müslüman olmayanlar gibi Cizye ve Haraç alıyorlar, bunları toplamak için ezmek ve tepelemek yolunu güdüyorlardı (9).

Arazi sahiplerinden ölçüm (mesaha) üzerinden alınan Haraç vergisi, toprak ekilsin, ekilmesin behemehal toplanıyordu, vermeyenlere bin bir türlü işkenceler yapılıyordu (10).

Emevîlerin bu siyaseti Araplar ve Arap olmayan Müslümanlar üzerinde ayrı ayrı tesirler yaptı. Siyasal ve kültürel seviyeleri milletçilik esasını kavrayacak kadar yükselmiş olmayan Araplarda, Peygamberimizin yıkmak istediği eski kabilecilik gayreti alabildiğine gelişti.

Eski Kahtan ve Adnan Oğulları kavgaları, Yemanî'ler Mudarî'ler çarpışmaları gibi Arap birliğini sarsan çekişmeler, baş gösterdi. Gittikçe şid-

---

(6) Meval, Arapça azad edilmiş köle, Mevalî de bunun çoğulu olup azad edilmiş köleler demektir. Arap olmayan Müslümanlara bu isim verilmekle onların Arapların azad edilmiş köleleri olduğu anlatılmak istenilmiştir.

(7) İsmin önüne Ebu getirilerek yapılan lâkaplara künye denilir. Ebülkasım, Ebülhasan gibi.

(8) Emevî halifeleri Türkistan'ın münbit inci nehri boylarını (Sugd arazisini) kendilerinin malikânesi, buraların asıl sahibi olan Türkleri de marabacı tanıyorlardı.

(9) Cizye, Müslüman olmayanlardan adam başına alınan vergi, Haraç da, arazi üzerine konulan vergi idi.

(10) S. 277 İbn-i Hâlekân, ve fiyat-ül-ayân.

detlenen bu çarpışmalar, Emevî saltanatının temelini oynatmaya başladı.

Emevîlerin Arapçılık siyasetinin, Arap olmayan Müslümanlar üzerindeki tesiri ise, onları Emevîlere karşı candan düşman yapmak olmuştu. Bunların ön safında Horasan ve ötesindeki Türk elleri halkı bulunuyordu.

Asırlardan beri, öz yurtlarında müstakil yaşamış olan Türkler, Araplardan aşağı tutulmaya, Müslümanlığı kabul ettikleri halde Mevalî sayılmaya ve köle muameleleri görmeye bir türlü tahammül edemiyorlardı.

Soyguncu Emevî idaresinin en ağır yükü, bu bölgelerdeki geniş toprak sahipleriyle büyük tüccarlar üzerine yükleniyordu. Haraç ve Cizye'nin ağır yükleri altında ezilen ve halk üzerinde nüfuzları olan bu iki zümre, devamlı surette Emevî düşmanlığı yayıyor, halkı bu idareden soğutmaya çalışıyorlardı.

Bütün bu hoşnutsuzlukları, Ubeydullah bin Ziyad'ın Horasan valiliği esnasında Buhârâ ve civarı halkından birçoğunun esir edilerek Basra'ya sürülmesi (11) daha sonra da Irak'ta Vasıt şehrini kuran Haccac'ın yine Ceyhun ötesindeki bölgeler (12) halkından birçok aileleri zorla yurtlarından kaldırarak bu yeni şehire yerleşmeye icbar etmesi gibi icraat da Emevîlere karşı beslenilen bu düşmanlığı büsbütün arttırmıştı (13).

Arapların, Arap olmayan Müslümanlara karşı takındıkları tavır, güttükleri aşırı Arapçılık, Türkler ve İranlılar arasında Şüubiyye denilen bir partinin baş göstermesine yol açmıştı. Arap düşmanlığı yapan ve Arap olmayan Müslümanlarla Arapların müsavî olduklarını iddia eden bu parti daha Emevîler devrinde gizlice çalışmaya başlamıştı. En ziyade Horasan ve Ceyhun ötesi bölgelerinde kuvvetlenen ve yayılan bu parti mensupları kendi kendilerine Ehl-üt-tesviye yani müsavatçılar adını veriyorlardı (14).

İzah ettiğimiz sebeplerden dolayı Emevî düşmanlığının yayılmasına

---

(11) Bilâ- Zerî - Fütuh-ül-Büldan.

(12) İslâm tarih ve coğrafyacıları Ceyhun nehrinin ötesinde ve Ceyhun'la Seyhun arasındaki bölgeye Maveraünnehir adını verirler.

(13) Buhâralılarla Ceyhun ötesi Türklerinin, yeni kurulan Basra ve Vasıt şehirlerine getirilerek buralarda yerleştirilmesi, Abbasiler devrinde başlayan kültür hareketi itibariyle, çok önemli neticeler vermiştir. İlk defa Basra'da başlayan fikir hareketini o zamanlar çok yüksek bir kültüre sahip olan, bu Türkler yaratmışlardır.

(14) Emevîler zamanında ve Abbasîlerin ilk devirlerinde gizli bir surette çalışan Şüubî'ler, Abbasoğulları'ndan Me'mun devrinden yani Türklerle İranlıların Bağdat'da hâkim olmaya başladıkları zamandan itibaren açıktan açığa fikirlerini ortaya atmış, bu yolda eserler yazmışlardır. Bu hususta bir fikir verebilmek için, Şüubiyye mensuplarından birine ait hicviyeden birkaç beytin tercümesini yazıyoruz: "Araplar, ne ile övünebilirler? Arap kavminin birbirini yemek, birbirini soymak ile vakit geçiren azgın kurtlardan, vahşî canavarlardan ne farkı vardır? Ara-

pek müsait olan bu bölgelere gönderilmiş olduğunu yukarıda söylediğimiz Abbasî propagandacıları hayret verici muvaffakıyetler kazanmışlardır.

İmparatorluğun doğu bölgelerinde bu çalışmalar devam ederken, Emevî Halifesi Hişam'ın son zamanlarında; Suriye'de Hamime köyünde oturan Abbas oğullarından Muhammed bin Ali ölmüş, oğlu İbrahim'i kendisine halef bırakmıştı (M. 742).

Enerjik bir adam olan İbrahim, hazırlanan ihtilâlin bir an evvel patlak vermesi için, ırkan Türk olan Horasanlı Ebâ Müslim adında Emevî düşmanı bir genci elde etti (15). Büyük işler görmeye namzet olan bu genci doğu bölgelerinde kaynaşan ihtilâl hareketinin idaresine gönderdi. Bu esnada halife Hişam ölmüş, yerine sefih ikinci Velid geçmişti (M. 743).

Emsalsiz bir ihtilâlci olan eba Müslim, Emevîler aleyhindeki her şeyden istifade etmek yollarını biliyordu. Horasan'a gider gitmez, kendisine yardım edecek kuvvetli kolları, Horasan'ın doğu bölgelerinde Tuharistan ve Ceyhun boyları Türkleri arasında bulabileceğini anlamıştı. Hemen buralara gizlice propagandacılar (Nakibler) gönderdi.

Müverrih Dineverî'den öğrendiğimize göre her tarafa yayılan bu propagandacılar en ziyade Herat, Buşanc, Belh, Çeganyan, Tus, Nişabur, Merv, Nesa, Keş, Nesef, Amul, Buhârâ gibi bölgelerde muvaffak olmuşlardı. Başta Belh'in eski din reisleri soyundan Bermek (Parmak) oğlu Halid ile Buşanc beyi olmak üzere birçok tekinler ve beyler Eba Müslim tarafına geçmişlerdi. (Dineverî, Ahbar-ül-Tavâl s. 359).

Eba Müslim, bu suretle çalışmaya devam ederken, sefahati ve maskaralıklarıyle Emevîlerin bile sabır ve tahammülünü tüketen ikinci Velid'in, hanedandan Üçüncü Yezîd'in ön ayak olduğu bir ihtilâl neticesinde öldü-

bın erkeği, zincire vurulmuş şekilden, kadını da deveye yüklenmiş esirden başka bir şey değildir..."

İslâm tarihinde çok ilgi uyandıran Şüubiyye partisi meselesi ayrıca tetkike değer.

(15) İranlı müellifler, Eba Müslim'in soyunu eski Sasânî kisralarına bağlamak için hayli didinmişlerdir. Fakat, sarfedilen bütün gayretlerin, uydurmalık mahiyetini değiştirmediği görülmektedir. Bu zamanlarda Horasan halkının çoğunluk itibariyle Türk olması, Eba Müslim'in faaliyetini Farslarla meskûn yerlerde değil, Türkler arasında yapması ve nihayet şeklü şemaili, seciyesi hakkında verilen malûmatın tamamiyle Türk tipine uygun olması, onun Türklüğü ihtimalini daha kuvvetli göstermektedir. Eba Müslim, Fars ırkından olsaydı, vaktiyle Partlara (Eşkâniler = Arsasidler) karşı isyan bayrağını açarak bunları yıkan ve Sasânî İmparatorluğunu kuran Papak oğlu Erdeşir gibi faaliyetini İran'ın Isfahan, Şiraz ve Istahr gibi Farslarla meskûn bölgelerinde yani ırkdaşları arasında yapardı. Nasılki islâmî devirde Buveyhoğulları da böyle yapmışlardır. Halbuki, eba Müslim, Farsların oturdukları yerlere değil, Türklerle meskûn doğu bölgelerine gitmiş, ordusunu da Farslardan değil Türklerden teşkil etmiştir. Müverrih Ebu Bekir Abdullah bin Ay-

rülmesi (M. 744), Ümeyye Oğullarının tek dayandığı Suriyelileri birbirine düşürmüş, merkezin kuvvetini sarsmış, daha sonra da Emevî Prensleri arasında bir boğuşma devresi açmıştı. Bu boğuşma Horasan'daki Araplara da sirayet etti. Buradaki Araplar arasında da Yemanîler, Mudarîler kavgası baş gösterdi. Emevîlerin son ve en kıymetli valisi olan Nasr ibni Seyyar'ın bütün gayretlerine rağmen bu çekişme bastırılamadı.

Beklenilen zamanın geldiğini gören Eba Müslim 744 tarihinde ihtilâlin başladığına işaret olmak üzere; evvelce İmam İbrahim tarafından gönderilmiş olan Zıl ve Sehâb adındaki bayrakları, ilk nakiblerden Süleyman bin Kesirin Merv civarında Sefideç köyündeki evinin önüne dikti...

Propagandacılar tarafından Ümeyye Oğulları saltanatını yıkarak Peygamberimizin ailesinden birinin idaresi altında bütün Müslümanları müsavi tanıyacak bir devlet kurmak için hazırlanmış olan Sugd Tuharistan ve Hârezm Türkleri eba Müslimin davetini şevk ve heyecanla karşıladılar. Bunlardan büyük toprak sahipleri Haracın tehammül edilemeyecek kadar artmasından, büyük tüccarlar, Cizye'nin çokluğundan, diğer bütün halk ise Arapların kendilerini Mevalî (köle) saymalarından kızgın oldukları cihetle, Eba Müslimin bu davetini bir kurtuluş sesi gibi karşılamışlardı. Daha ilk günde altmış köy halkı ihtilâl bayrağı altında toplandı (16).

Emevîlerin Horasan valisi Nasr ibni Seyyar bu aralık Horasan'daki Arap ordusunda baş gösteren kabile kavgalarını (Yemanîlik, Mudarîlik mücadelesi) bastırmakla uğraşıyordu.

Yemenli Arapların başında meşhur Ali bin Kirmanî bulunuyordu. Kırk iki gün kadar Sefideç köyünde kalarak dört çevreden gelen kuvvetleri toplayan Eba Müslim, en kuvvetli düşmanı yenmek için Kirmanî ile anlaştı. Onun karargâhına yakın olan Mahuvan köyüne gitti. Burayı merkez yaptı. Kuvvetlerine nizam verdi. Ordusunun etrafına hendekler açtırdı. Kirmanî ile görüştü.

Birlikte yürümek üzere bir plan yaptı (17).

bet-el-Devadarî tarafından Mısır sultanı Melik Nasır Muhammed bin Klavun adına yazılan Dürer-üt-tican adlı eserde. Eba Müslîm-i Horasanî'nin kütüphanesinden çıkmış ve aslı Türkçe iken Sasâniler zamanında Farsçaya, Abbasîler devrinde de Cebrail bin Bahtişu tarafından Arapçaya tercüme edilmiş olan Oğuznâmeden bahsedilirken: "Bu kitap Eba Müslimin hazinesinden alınmıştı. Zaten Eba Müslim, Buhtu Han neslinden geldiğini Oğuznâmenin kendisine atalarından intikal ettiğini iddia ediyordu." yolunda bir kayıd bulunması da Eba Müslim'in Türklüğü ihtimalini teyid etmektedir.

(16) İbn-el-Esir. Tarih-el-Kâmil C. 5.

(17) Dineverî, Ahbâr-ül Taval, Ebül-fedâ, el-Muhtasar Fi-t-tarih, ibn-i Cerîr, Tarih-il-imem-i mülûk.

İradesindeki kuvvet kadar propagandacılıkta da maharetli olan Eba Müslim, Türklerin Müslüman olanlarla olmayanlarını barıştırdı. Sonra bunları İranlı Şiîlerle birleştirdi. Bu suretle önce vali Nasr ibni Seyyar'ın sonra da Kirmanî'nin kuvvetlerini ezecek bir ordu kurdu.

Kirmanî ile birlikte, Horasan'ın merkezi olan Merv üzerine yürüdüler. Emevîlerin en değerli valilerinden olan Nasr ibni Seyyar idaresindeki kuvvetleri bozdular. İhtiyar vali, hükümet merkezini Eba Müslime bırakarak batıya doğru kaçmak zorunda kaldı. Evvelce Arap istilâsına karşı Çinlilerden yardım istemiş olan Tuharistan ve Maveraünnehir'deki bir kısım küçük prensler, Eba Müslimin bu muvaffakıyetini görünce, Çinlilerden yüz çevirdiler. O zamana kadar Arap istilâsına uğramamış olan Karluk Türkleri, Çin imparatorunu metbu tanıyan Taşkent prensi Çinlilerden ayrılarak, Eba Müslim ile birleştiler.

Nasr ibni Seyyar, evvelce Eba Müslimin Abbas oğullarından İbrahim adına ihtilâl hazırladığını, o esnada Emevî hükümdarı olan Mervan'a bildirmişti (18). Bu haberi Harran'da alan Mervan, Hamime'ye bir memur göndererek İbrahim'i tevkif ettirmişti. Akıbetini tahmin eden İbrahim, taraftarlarına küçük kardeşi Ebül-Abbas'ı imam tanımalarını vasiyet etti. Ebül-Abbas, aynı akibete uğramamak için ailesiyle beraber, gizlice Kûfe'ye kaçtı, burada taraftarlarından birinin evinde gizlendi.

İlk vuruşta muvaffak olan Eba Müslim, Nasr ibni Seyyar'ın takibine ihtilâl arkadaşlarının en kıymetlilerinden biri olan Kahtaba'yı memur etti. Kahtaba, yıldırım sür'atiyle ihtiyar valiyi kovalamaya başladı. Hiçbir yerde tutunamayan Nasr ibni Seyyar, nihayet İran'ın Rey şehrinde ölerek takipten kurtuldu.

Emevîlerin Irak valisi, ibni Hübeyre tarafından hazırlanan yüz bin kişilik kuvvet de Isfahan yakınlarında Kahtaba tarafından perişan edildi. Bu parlak zaferle bütün İran Eba Müslimin hükmü altına girmiş oluyordu. Kahtaba'nın ibni Hübeyre idaresindeki ikinci bir orduyu Fırat kenarında büyük bir meydan muharebesinde perişan etmesi, Irak'ın kapılarını da ihtilâlcilere açmış oldu. Bu bölgede saklanmış olan ebül-Abbas,

---

(18) Nasr ibni Seyyar, Emevîlerin, büyük müşküllere tahammülünden dolayı Eşek Mervan lâkabiyle anılan son halifesine yazdığı uyandırma mektubunun sonundaki beyitlerinde şöyle diyordu:

"- Küller arasında ateş ışıltısı görüyorum. Parıldaması da beklenebilir. Devletin başında olanlar (kavmin akıllıları) onu söndürmezlerse, bu ateşin koru cesetler ve başlar olacaktır. Ateşi iki çöp ile parlar. Harbin başlangıcı da sözdür (isyanlar propaganda ile başlar). Hayretten bunalarak dedim ki, bilseydim Ümeyye Oğulları acaba uyanık mıdırlar, yoksa uyuyorlar mı?.. Eğer uykudalarsa onlara de ki kalkınız, kıyam zamanı gelip çatmıştır..."

Horasan'dan gelen ihtilâl erkânının tazyikiyle, Irak nakibi Ebu Selemetül-Hallal tarafından Müslümanların halifesi ilân edildi.

Fakat, Emevîlerin, askerlikteki maharetiyle şöhret almış olan son halifesi Mervan henüz bütün Suriye, Mısır ve Kuzey Irak kuvvetlerinin başında bulunuyor, yüz bin kişilik bir ordu ile Zap suyu kenarında, ihtilâl kuvvetlerini bekliyordu. Ebül-Abbas'ın amcası Abdullah ile Horasanlı ebu Avn idaresindeki yirmi bin kişilik kuvvet de ırmağın diğer kıyısına gelerek yerleşti.

Bu iki kuvvet, İspanya'dan Kâşgar'a, Umman Denizi'nden Hazer Denizi'ne kadar uzanan geniş ve büyük bir imparatorluğun mukadderatını tayin edeceklerdi.

Mervan, savaş alanlarında yetişmiş, değerli ve tedbirli bir komutandı. Ordusu sayıca ihtilâlcilerden kat kat üstündü. Fakat bu orduda heyecan kaynağı bir ülkü, kuvvetli bir inzibat yoktu. Ordunun başında bulunan ve çok değerli bir asker olan Mervan ise, birbiri arkasından baş gösteren isyan ve felâketlerin çokluğundan şaşırmıştı. Kendisinden beklenilmeyen, yanlış tedbirler aldı. Heyecanlı ve imanlı bir düşman önünde inzibatsız ordusunu Zap suyunun karşı tarafına geçirmek hatasında bulundu. Ordu köprüden geçerken, Ebu Avn fedayileri üzerlerine atıldılar. Bir kısmı, nehrin karşı kıyısına geçen, diğer kısmı henüz öbür tarafta kalan Mervan ordusunda korkunç bir panik baş gösterdi. Bu muazzam ordu, birkaç saat içinde darma dağın oldu. Bir kısmı nehirde boğuldu, bir kısmı kılıçtan geçirildi. Geri kalanlar da ya esir oldular veya etrafa dağıldılar: Emevî Saltanatının kat'î âkıbeti artık belirmişti...

Birkaç kişi ile savaş alanından güç belâ kaçabilen Mervan, Musul'a sığındı. Fakat Musullular, kendisini şehre sokmadılar, Talihsiz hükümdar bir gün evvel hüküm sürdüğü şehirlere bir gün sonra, mülteci sıfatıyla bile kabul edilmiyordu...

Mervan, Musul'a giremeyince, ihtilâlcilerin takibinden kurtulmak için Suriye'ye doğru kaçtı. Evvelâ Humus'a, sonra Şam'a gitti. Fakat Emevîlerin şanlı peytahtında da duramadı. Filistin üzerinden Mısır hudutlarına kadar koştu. Fakat, ihtilâlciler kendisini burada da rahat bırakmadılar. Nebatîler'e ait Busayr adlı bir mâbedde yakalayarak kafasını kestiler.

Entrika, zulüm, kan, ateş gibi türlü yollarla Şam'da 661'den 750 tarihine kadar saltanat süren Ümeyye Oğulları aynı yollarla ebediyyen tarihe gömülmüş oldu (750). Bu, büyük olayın kahramanları başta Horasan'lı Eba Müslim, Kahtaba, ebu Avn, Tuharistanlı Bermek oğlu Halit olmak üzere Horasanlılar, Tuharistanlılar, Buhâralılar, Harzemliler ile bir kısım İranlılar idiler. Çoğunluğu Türkler teşkil ediyordu.

Türkler, başlıca rolü oynadıkları Eba Müslim ihtilâlinde muvaffak olunca, bu hareketin yarattığı Abbasî Devletini benimsediler. Bir taraftan yeni kurulan Abbas Oğulları İmparatorluğu'nda önemli yerler almaya, diğer taraftan da eba Müslim'in yardımıyla yurtlarına göz diken Çinlilere karşı koymak tedbirlerini aramaya başladılar.

Ümeyye Oğulları'nın son zamanlarda, Seyhun boylarıyla Kâşgar bölgesi batıdan Arapların, güneydoğudan da Çinlilerin hücumlarına uğramakta idi. Her iki taraf, bu bölgeleri elde etmek istiyordu. Buraların asıl sahibi olan Türkler ise her iki istilâcıyı da yurtlarından uzaklaştırmak için çırpınıp duruyorlardı.

Eba Müslim, Horasan'dan Ümeyye Oğulları hükûmetini sürüp çıkardıktan sonra büyük Göktürk devletinin parçalanması neticesinde Çin İmparatorluğu nüfuzu altına düşen ve henüz İslâm dinine girmemiş olan küçük Türk beylikleri, Çin'le olan bağlarını keserek Eba Müslim ile birleşmek temayülünü göstermişlerdi. Bu yeni durum karşısında Çin imparatoru Seyhun boylarındaki beylikleri sindirmek ve tekrar Çin'e bağlamak üzere Kâşgar bölgesi genel komutanı Sao-Siyen-Çe'yi buralara gönderdi. Çin komutanı Şaş (Taşkent) beyini esir ve şehri yağma etti (19).

Şaş beyi vassallık borcunu yapmamakla suçlu görülerek gönderildiği Çin'de başı kesildi. Beyin oğlu kaçıp kurtuldu. Eba Müslim, propagandacılarına katılarak, o da Çinlilere karşı isyan uyandırmaya koyuldu. Çin generali Kao-Siyen-Çe, Seyhun boylarında örneği görülmemiş zulümler yaptı. Türk beylerinden birçoğunu esir olarak Çin'e gönderdi. Bunlar arasında Türkeşler Hanı Ipo da bulunuyordu (20).

---

(19) Çin tarihlerinde esir edilen bu beyin adı Çince Na-Kiu-Pişe şeklinde yazılmıştır.

(20) Karalar - Sarılar adlarıyla ikiye bölünen Türkeşler, sonraları tekrar kuvvetli bir birlik kuramadıkları ve haccetmek üzere gittiği Mekke'den Bağdat'a, Irak'a dönen Eba Müslimin de nankör Abbasî halifesi Mansur Devanikî tarafından alçakça öldürüldüğü halde, Çinin büyük Tang sülâlesi orduları, bir daha Seyhun boylarına sokulamamışlardır. Bunun sebebini, Çin'de dahilî harplerin başlamasında, bundan istifade eden Uygur Türklerinin de kuvvetlenmiş olmasında aramak icabeder, şöyle ki:

Yun-nan'daki küçük prenslikleri birleştirerek başlarına geçen Nan-Çao kralları, Tang imparatorlarına büyük gaileler açmıştı. Bu durumdan faydalanan bir general 756'da Tang imparatorunu payitahtından kaçmak zorunda bırakmıştı.

744'de Kara-Balgassun merkez olmak üzere bir hükûmet kurmuş olan Uygur Türkleri, Çinin bu iç durumundan istifade ederek hudutlarını batıya doğru genişletmiş, buralardaki Türk boylarını hâkimiyetleri altında toplamış, Müslüman Türk elleriyle ÇİN İMPARATORLUĞU arasında, Çinin müstakbel Batı istilâsına karşı aşılmaz bir sed kurmuşlardır.

Eba Müslim, Çin generaline karşı Türklere yardım etmek üzere Ziyad bin Sâlih komutanlığında mühim bir kuvvet gönderdi. Yerli Türk beyleriyle birleşen bu ordu, Talas (Tıraz) yakınlarında Çin kuvvetleriyle karşılaştı. Talas suyu kıyılarında Türklerin gelecek mukadderatını tâyin edecek olan büyük meydan savaşı başladı. Beş gün süren bu savaşta, Çin ordusunda bulunan Karluk Türkleri, kan kardeşlerine karşı, silâh kullanmayarak savaş alanından çekildiler: Meydan muharebesi, Çin ordusunun kesin bozgunu ile sona erdi (751).

Büyük Talas muharebesi, yarım asırdan beri batı Türk ellerinde egemenlik süren Çin İmparatorluğunu, kesin surette bu alanlardan çekilmek zorunda bırakmıştı. Müteakip asırlarda Tang orduları bir daha bu bölgelere gelememişlerdir (21).

Türkler, Merv, Isfahan, Fırat ve Zab meydan muharebeleriyle Arapları, Talas meydan muharebesiyle de Çinlileri yenmişlerdi. Tarihin akışı, gelecek zamanlar için onlara iki yol açmıştı: Bunlardan biri, yüz yıllardan beri olduğu gibi, kuzeyden Çin'e inerek orada bir imparatorluk kurmak, ikincisi de batıya doğru akarak Abbas Oğulları idaresinde kurulan İslâm İmparatorluğuna hâkim olmaktı. Türkler, ikinci yolu beğendiler ve tuttular. Tarihî mukadderatın tâyin ettiği bu yol, tabiatıyla Türkleri aynı zamanda İslâm dinine de sokacaktı.

Eba Müslim ihtilâli, onları imparatorluğun içerlerine götürmek suretiyle bu mukadder yola sokmuş oluyordu. İhtilâlin doğurduğu devlette bütün Müslümanların -ırk farkı olmaksızın- her hususta müsavî ve egemenlikte ortak olmaları, Türklere evvelce bir türlü ısınamamış oldukları Müslümanlığı sevdirmeye başlamıştı. İhtilâl hareketine karışmış olan Tuharistanlı Türklerden bazılarının ilk Abbasî halifelerinin en nüfuzlu danışmanları olmaları, finans ve yönetim işlerini ellerine almaları; onlara, yüksek yetenekleriyle çok geçmeden yeni imparatorluğa hakim olacakları kanaatini vermişti.

Bu yolda ilk adımı atanlar, Tuharistanlı Bermek = Parmak Oğulları oldu. Yeni imparatorluğun finans ve yönetim işlerini tanzime memur edilen Bermek oğlu Halit ile oğlu Yahya, yeni imparatorluğa merkez olmak üzere Irak'ta Bağdat şehrini kurdular. Bedevî saltanatının merkezi olan Şam karşısında, yeni kurulan Bağdat, medenî bir devletin merkezi olacak surette, yer yer saraylar, umumî müesseseler, askerî kışlalar ile süslendi.

---

(21) Chavanne, Garbî Tokyulara dair vesikalar s. 209 ve müteakip. İbn-i Cerîr, Tarih-ül imem vel-Mülûk.

Hukukî, malî, idarî, bütün devlet şubeleri teşkil olundu. İlim, fen, edebiyat, musiki ve güzel sanatların inkişafı için gerekli tetbirler alındı. Süryanî, Yunan, Fars ve Sanskrit dillerinde yazılmış, ilim, fen ve felsefeye ait kitapların Arapça'ya çevrilmeleri için bilgi kurumları kuruldu. Bu kurumlardan bir kısmı Bermek oğullarının konaklarında çalışıyorlardı.

Devlet idaresi için yaratılmış olan Bermek Oğulları, umumiyetle yüksek düşünceli, ince tedbirli, azim ve iradeli, âlicenap ve cömert insanlardı. Bunlardan Yahya ile oğulları Fazl ve Cafer güzel idareleri, emsalsiz sehalariyle Harun Reşit zamanını, Abbasî İmparatorluğu'nun altın devri yaptılar.

Horasanlı Eba Müslim, Abbas Oğullarını iktidar mevkiine çıkaran büyük inkılâpta ne kadar önemli bir rol oynamış ise, Tuharistanlı Bermek Oğulları da imparatorluğun kuruluş ve yükselişinde aynı hizmeti gördüler. Sarsılmaz bir azim, samimî bir gayretle imparatorluğu, bilgi, medeniyet ve şevket itibarıyla en parlak devrine çıkardılar.

Alevîlerden Yahya'nın Deylem'de çıkardığı isyanı, kan dökmeksizin bastırdılar. Emevîler devrini al kanlara bulayan Haricîleri sındırdılar. Ali oğullarına taraftar olan Şiîleri Abbasîlere ısındırdılar.

Bizans İmparatorluğu ile Abbasî halifeliği arasındaki hudutta, Tarsus'tan Malatya'ya kadar uzayan bölgede Avasım adıyla müstakil bir hudut eyaleti kuruldu. Horasan, Sugd, Tuharistan taraflarından getirilen Türkler, hudut muhafızı olarak buralara yerleştirildi. Müstakil Avasım vali ve komutanlığına da Ferec-ül-Hadım-üt-Türkî adında bir komutan seçildi.

Bermek Oğulları, İmparatorluğa yaptıkları büyük hizmetlerle nihayet Harun Reşit devrinde, yalnız devlette değil, halifenin şahsına ait işlerde de istedikleri gibi serbestçe hareket edebilmek selâhiyetini kazandılar(23).

---

(23) Müverrih ibni Taktakî Bermek oğullarından Caferin Harun Reşit üzerindeki nüfuzunu gösteren şöyle bir vak'a naklediyor: (İbni Taktakî, Kitab-ül Fahrî Mısır tabı s. 152-153) Cafer bir gece sarayında nedimleriyle hususî bir müsamere tertip etmişti. Hâcibe nedimlerinden olup müsamereye gelecek olan Abdülmelik bin Salih'ten başka kimseyi içeri almaması emrini vermişti. O zamanki modaya göre kendisi ve davetlileri gece eğlencesine mahsus kırmızı, sarı ve yeşil renkte ipekli elbiseler giymişlerdi. Kadehler teati edilerek eğlence bütün neş'esiyle devam ederken birdenbire Halife Harunun amcası Abdülmelik'in içeriye girdiği görüldü. Abdülmelik, bu gibi eğlence ve işret âlemleri aleyhinde sofu meşrep ve mutaassıp bir zattı. Birkaç defa Harun Reşit kendisini bu gibi müsamerelere çağırdığı halde gelmemişti. Hâcibin Cafer'le görüşmeye gelen bu zatın Cafer'in müsamere salonuna alınmasına emir verdiği Abdülmelik bin Salih ile aynı isimde olmasından yanılmış, kendisini salona almıştı. Fakat, iş işten geçmişti. Cafer fena halde sıkılmış, rengi sapsarı olmuştu. Onun kendisini bu vaziyette görmesini istemiyordu. Ahengi bozmak, meclisi dağıtmak ta nedimlerine, oradaki cariyelere karşı ağırına gidiyordu.

Müslüman camiasına giren Türklerin Abbas Oğulları imparatorluğu'nun mülkî, siyasî, idarî ve askerî en yüksek mevkilerine çıkmaları Ceyhun nehri ötesinde bu camiaya karşı büyük bir ilgi uyandırdı. Fergana, Üsrüşene, Tuharistan bölgelerinden, hattâ Seyhun ötelerinden Bağdat'a doğru bir insan akını başladı. Artık bu bölgelerdeki beyler ve tüdünler nezdinde Bağdat'a bağlılık, Şam'a bağlılık gibi şerefsizlik sayılmıyordu.

Anası Türk olan Halife Me'mun'un, Prensliğinde Horasan valisi iken Türklere karşı güttüğü anlayışlı siyaset, bu akını ve bu ilgiyi büsbütün arttırdı. Bu bölgelerin Müslüman Türkleriyle görüşüp konuşan Kâşgar, Yedisu Türkleriyle Çu nehri boylarında oturan Karluklar (24) Seyhun boylarında yurt tutan Oğuzlar, bağlı bulundukları Budî'lik, Manî'lik ve Şamanî'lik dinlerini bırakarak bu yeni camiaya karışmaya namzed oldular.

Abbasî halifeleri de devlet ve ordu işlerini Türklerin eline bırakmayı siyasal çıkarlarına daha uygun buluyorlardı: Eba Müslim ihtilâli ile, yani Türklerle İranlıların yardımıyla hükümete geçen Abbas Oğulları, geniş imparatorluğu idare etmek ve korumak işinde Araplara güvenip daya-

Abdülmelik Cafer'in sıkıldığını görünce: "Rahatsız olmayınız; bana da bir müsamere elbisesi getirilmesini emrediniz," dedi. elbiseyi giyerek meclise iştirâk etti. İçmek için şarap istedi ve ahenge katıldı. Cafer bundan çok memnun olmuştu. Abdülmelik'e kendisinden bir isteği olup olmadığını sordu. Aralarında şöyle bir konuşma geçti:

- Halifeye arz ve is'afını rica edeceğim üç istirhamım var.

- Hacetleriniz heman is'af olunacaktır.

- Bir milyon dirhem borcum var. Tesviyesini rica ediyorum.

- Bu para hemen şimdi konağınıza gönderilecektir.

- Oğlumun zengin bir vilâyete vali tayin edilmesini istiyorum.

- Oğlunuza Mısır valiliğini tevcih ettim.

- Oğlumun Halifenin kızıyla evlenmesi en büyük emelimdir. Aynı Hanedandan olduğumuz için Halifenin kızının küfvüdür.

- Emir-ül-mümininin kızı şu kadar mehr ile oğlunuza tezviç edilmiştir.

Abdülmelik, evine döndüğü zaman, bir milyon dirhemin gönderilmiş olduğunu gördü. Cafer ertesi gün Harunun huzuruna gitti. Abdülmelikin geceki ziyaretini, kendisinin bulunduğu vaziyeti, aralarındaki konuşmayı, isteklerine verdiği cevapları arzetti. Cafer, Halife sarayından çıkmadan Abdülmelikin oğlunun Mısır valiliğine tayin fermanı çıktı. Kadı ve şahitler dâvet edilerek Halifenin kızı ile Abdülmelikin oğlunun nikâhları aktedildi.

(24) 766 tarihlerine doğru, doğudan Çu ırmağına kadar ilerleyen Karluk Türkleri, eski batı Göktürk Hanlığının iki mühim Başkenti olan Tokmak ve Talası (Tıraz)ı aldıktan sonra Müslüman Türk ellerine yaklaşmışlardı. Karluklar evvelâ kendileri İslâm dinine girmiş, sonra da Müslümanlığın doğu bölgelerdeki Türkler arasına girmesi hususunda köprü vazifesini görmüşlerdir. Bu suretledir ki 1048 tarihlerine doğru Taşkend ve Farap ötelerine yerleşmiş olan iki yüzbin aile hep birden İslâm dinine girmişlerdir.

namazlardı. İranlılar ise Abbas Oğulları'ndan ziyade Ali evlâtlarına taraftar bulunuyorlardı. İhtilalin elebaşılarından ebu Seleme, Ali Oğullarına olan bu meylini göstermiş, onlardan birini halifeliğe geçirmek istemişti (25). İranlılardan bazıları da, fırsattan istifade ederek eski Sasânî kisralığını diriltmek hevesine düşmüşlerdi (26). Bu sebepten Abbasîler, imparatorluğun müdafaası, saltanatlarının korunması işinde emniyet edilecek erleri ancak Türkler arasında bulacaklarını anlamışlardı. Türkler, gerek askerlik ve gerek idare ve inzibat itibarıyla diğer kavimlere üstün olduklarını göstermişler, yüksek seciyeleri, dürüst hareketleri ve hele mertlikleriyle her hususta kendilerine güvenilebileceğini ispat etmişlerdi.

Türkler, Emevîlerle Haşimîler, Abbasîlerle Alevîler arasındaki çekişmelere Arap batınları arasındaki mücadeleden başka bir mahiyet atfetmiyorlardı. Türklerin tek bir amacı vardı: Bu büyük İslâm İmparatorluğuna hâkim olmak (27)...

Anaları Türk olan Halife Memun ile Mu'tasımın siyasetleri, Türklere bu amaca erişmek yolunu tamamıyla açmış oldu.

Halife Harun Reşit'in ayrı ayrı iki Türk kızından doğan bu iki oğlundan evvelkisi, Arap ana (meşhur Zübeyde) dan olan ve Araplık siyaseti güden kardeşi Mehmet Emin'e karşı Türk ellerinden topladığı kuvvetlerle galebe çaldığı gibi, Mu'tasım da içten ve dıştan gelen sademelerle sar-

---

(25) Eba Müslim'in muzaffer orduları Irak sınırlarına dayanınca, bu bölgede ihtilâl hareketi başbuğu olan ebu Seleme, Ali oğullarını iktidar mevkiine getirmek istediğinden, İmam İbrahim'in zehirlenmesinden sonra gizlice Suriye'den Irak'a gelen Abbasî Oğullarını Kûfede bir evde saklamış, bunların geldiklerini Abbasî taraftarlarından gizlenmişti. Ebu Seleme'nin Ali'nin büyük oğlu Hasan'ın torunlarından Mehmet Mehdi'yi veya diğer birini halifeliğe geçirmek istediğini hisseden Abbas oğulları, gizlice keyfiyetten Eba Müslim'i haberdar etmişlerdi. Eba Müslim tarafından gönderilen biri, ihanetle suçlanan ebu Seleme'yi öldürmüştür.

(26) Ziynet-ül-Mecâlis ve Tarih-i Hülefâyı Şubûtî s. 10.

(27) Kitab-ül-Fahrîden naklettiğimiz aşağıdaki satırlar, Türklerin bu hâkimiyeti ne kadar kesin bir surette elde etmiş olduklarını göstermektedir:

Müverrih ibni Taktakî (Mehmet bin ali bin Taba'Taba) Kitab-ül-Fahrî adlı eserinde (s. 179-180 Mısır tabı) Abbasî halifelerinden Mütevekkil, oğlunun hazırladığı suikasde kurban olmasından sonra, imparatorlukta bütün hüküm ve nüfuzun Türklere geçtiğini, halifelerden istediklerini yerinde tuttuklarını, istemediklerini hal'ettiklerini anlattıktan sonra şöyle bir menkıbe naklediyor:

"Mu'tezs hilâfete geldiği zaman, maiyeti halkı müneccimler getirerek Halifenin ne kadar yaşayacağını, hilâfet makamında ne kadar kalacağını sormuşlardı. Orada hazır bulunanlardan biri kendini tutamayarak söze karışmış: "Bunu ben daha iyi bilirim" demişti. "Pekiyi, o halde ne kadar yaşar, ne kadar hüküm sürer" diye sormaları üzerine o zat: "Türkler ne kadar isterlerse" cevabını vermiş, bu cevap karşısında oradakilerden gülmeyen kimse kalmamıştı."

Mes'udî, Kitab-ı Tenbiyye ve-l-eşrâf, s. 302 Mısır tab'ı.

sılmaya başlayan devleti tutmak için, millî seciye ve kaabiliyetlerini yakından tanıdığı Türklere dayanmak lüzumunu duydu. Türlü vaid ve iltifatlarla Fergana ve Üsrüşene bölgelerinden birçok Türk gençlerini Bağdad'a getirdi. Bir hassa ordusu kurdu. Tekinlere (beyzadeler) divanda önemli vazifeler verdi. Tarhanları da hassa ordusu subaylıklarına, komutanlıklarına geçirdi.

Tekinlerle Tarhanlara zengin malikâneler, geniş topraklar verdi. Bunlar arasında Yeltkin gibi bazıları, centilmenlikleri, asilâne hareketleriyle erkenden herkesin sevgi ve saygısını kazandılar. Erlere dolgun maaşlar bağladı. Bunların millî seciyelerinin, ahlâkî selâbetlerinin bozulmaması için esaslı nizamlar koydu. Bu nizamlara göre, hassa ordusuna mensup erler, ancak Türk kızlarıyla evlenebileceklerdi. Bir Türk eri, evlendiği Türk kızını, Arap ananesindeki kolaylıktan istifade ederek, hiçbir suretle boşayamayacaktı. Türk erleriyle evlenecek Türk kızlarına da hazineden muayyen maaşlar verilecekti. Bu maaşlar evlendikten sonra da kesilmeyecekti.

Hassa ordusu er ve subayları, imparatorluk ordusundaki başka kavimlere mensup olan er ve subaylara nisbetle daha mümtaz, kıyafet ve elbise itibariyle de daha gösterişli idiler. Mutasım, Türk er ve subaylarının Bağdat'ın binbir türlü fenalıklarına alışmamaları için, Sammara şehrini kurdu. Kendisi de hassa ordusuyla birlikte buraya çekildi (835).

Türkler, yeni kurulan Sammara şehrinde, memleketlerinde olduğu gibi boy boy, soy soy yerleştiler. Subaylar arasında askerlikte maharetleri, siyaset ve idaredeki dirayetleriyle arkadaşları arasında yükselerek komutanlığa çıkanlardan Afşin, Büyük Boğa, Küçük Boğa, Itah, Eşnas tarihte büyük izler bırakacaklardı.

Türk ve diğer unsurlardan mürekkep büyük halife ordularına kumanda eden bu Türk komutanlarından Afşin gibi bazılarının eski dinlerine bağlılıklarını bırakıp bırakmadıkları bile şüpheli idi. Abbas Oğulları devrinde yaşayan büyük bir müverrih, Mu'tasım devrinde kurulan bu Türk ordusundan bahsederken şu satırları yazıyor: "Bu ordu, genç, dinç, güzel ve levent erlerden teşekkül etmişti. Bunlar, ipekli elbiseleri, sırmalı kuşak ve kılıç askıları ile herkesin takdir ve hayranlıklarını üzerlerine çekiyorlardı. Bu Türkler sayesinde Abbas Oğulları Devletinin nüfuzu yerleşmeye, İslâm şevketi yükselmeye başladı..."

Mes'udî'nin dediği gibi, bu Türkler sayesindedir ki, Abbas Oğulları imparatorluğunu ve Müslüman dinini tehdit eden iki büyük müttefik düşman ezilebilmiştir. Bu iki düşmandan biri Azerbaycan ile Erran arasında bugünkü Karabağ bölgesinde ortaya çıkan Hurremiye fırkası (28), diğeri de Doğu Roma imparatorluğu idi. Her iki tehlike de yalnız Abbas Oğulları İmparatorluğu'nu değil, İslâm dinini de tehdid ediyordu.

Karabağ bölgesinde oturan ve eski İran dinlerine bağlı olan Cavidaniye taifesi arasında teşekkül eden Hurremiye fırkası, Papak (Arap tarihleri bu ismi Babek suretinde kaydederler) adlı enerjik bir İranlının başa geçmesiyle daha Me'mun zamanında korkunç bir tehlike şeklinde belirmişti. Bu bölgede Bezz denilen bir kaleyi merkez yapan Papak az zamanda hemen bütün bu çevreye hâkim olmuş, nüfuzu Azerbaycan'dan Deylem'e, Isfahan'a, Ehvaz'a kadar yayılmıştı.

Hurremiyeler, Müslümanlığın bütün kuvvetine rağmen, bir türlü kendi camiasına sokamadığı eski dinlere bağlı İranlıları temsil ediyorlardı. Müslümanlığa karşı bu eski dini canlandırmak için, birçok ihtilâl hareketleri olmuş, fakat, enerjik ve iradeli bir lider çıkamamış olduğundan, bütün bu kımıldanışlar, Araplar tarafından şiddetle bastırılmıştı.

Harun Reşid'in oğulları, Emin ile Me'mun arasında dahilî çarpışma başlayınca, eski dinlerini ihya ülküsünü besleyen İranlılar, tekrar ümide düşmüşlerdi. Me'munun ilk devirlerinde bu karışıklık bir müddet daha devam ettiğinden, millî ülküye bağlı, enerjik ve iradeli bir adam olan Pa-

---

(28) Hurremiye mezhebi, İran'ın eski Zerdüşt dini tortularıyla Sâsâniler devrinde zuhur eden Mani ve Mezdek mezheplerinin maharetsizce karıştırılmasından doğmuş bir halita idi. Bu halitaya ruhların bir bedenden diğerine geçtiği (Hulûl) akidesi de sokularak bir nevi garip Hulûliyeci komünizm vücuda getirilmişti.

Ebu Said Sem'ânî, kitab-ül-Ensab adlı eserinde, Hurremiye mezhebinin Sâsânilerden Kubad zamanında zuhur ederek Mezdek mezhebinden mülhem olduğunu tasrih ettikten sonra bunların haramları helâl saydıklarını, hoşlarına giden her memnuniyeti mübah gördüklerini, malların, kadınların ortaklığı esasını kabul ettiklerini, eski İranlılar gibi analarıyla, kız kardeşleriyle, kızlarıyla evlendiklerini haber vermektedir.

Sem'âniye göre, Hurremiyeler, Epiküriyenler gibi her şeyi hoş gördükleri, her zevki mübah saydıkları, hayatı neş'e, huzur ve sükûn, zevk ve eğlence ile geçirmeyi gaye edinmiş oldukları için adlarını, Farsça şadan ve hoşhâl manasına gelen Hurrem sözünden almışlardı. Bunun içindir ki Hurremiyeleri ihtilâle, çarpışmaya sürükleyen Papak'ın bu mezhebin esaslarından ayrılmış olduğu iddia edilmektedir.

Sem'ânînin bu iddiasına göre Hafızın:

"Bir kimseyi incitme de ne istersen yap. Çünkü bizim şeriatımızda gönül kırmaktan başka günah yoktur"

Beytindeki şeriat, Papak'tan önceki Hurremiye mezhebi olsa gerek...

Hurremiye adını Erdebil bölgesindeki eski Hurrem sancağının adıyla ilgili görenler de vardır. Bunlara göre bu fırka ilk önce burada çıkmış olduğundan mensuplarına buraya nisbetle Hurremiye denilmiştir.

İbni Nedim de (Fihrist) de eski Hurremiyelere Muhammere yani kızıllar ve Papak'ın izinden gidenlere de Hurremdiniye yani Hurrem dinliler denildiğini, bunların Azerbaycan, Deylem, Dinever, Isfahan ve Ehvaz'da yayılmış bulunduklarını söylemektedir.

pak bu ideali en canlı bir surette yaşayan Cavidaniye taifesinin başına geçti (29), ihtilâl bayrağını açtı (816-817) Sığındığı Bezz kalesinin emniyetini temin etmek, yani Arap askerlerine barınacak yer bırakmamak için, civardaki bütün köyleri yakıp yıktı; çevreyi çöl haline koydu.

İran'daki ruhî haleti çok iyi bilen halife Me'mun, ilerde imparatorluk için korkunç bir tehlike teşkil edeceğini şüphesiz gördüğü Papak hareketini daha doğarken bastırmak maksadıyla Yahya bin Mu'az bin Müslim idaresinde Karabağ'a kuvvetli bir ordu gönderdi (819-820). Fakat Papak'ın mahareti karşısında bu ordu, hiç bir şeye muvaffak olamadı. Ertesi sene gönderilen İsâ bin Muhammed de aynı akibete uğradı. Etraftan büyük yardımlar almış olmasına rağmen, bütün ordusu, Papak'ın kuvvetleri karşısında eridi...

824 ve 829'da gönderilen ordular da aynı talihsizlikle karşılaştılar. 829'da gönderilen ordu komutanı Muhammed bin Homeyd, Papak'la söz birliği etmiş olan civardaki mahallî beyleri te'dip ettiyse de Bezz kalesi üzerine yaptığı hücumda, pusuya yatırılan Papak kuvvetleri tarafından, başta kendisi ve ileri gelen subayları olmak üzere bütün ordusu imha edildi...

Papak'ın parlak muvaffakıyetleri İran'da, gizliden gizliye eski dine

---

(29) İslâm dünyasında başgösteren mezhepler tarihi kadar, siyasî tarihte de önemli bir şahsiyet olan Papak'ın hâl tercümesi oldukça karanlıktır. Eski müverrihlerden yalnız Mes'udî, adının Hüseyin olduğunu söyler. Bu, Papak'ın birçok İranlılar gibi eski dine bağlı kalmakla beraber siyaseten Müslüman adı almış olduğunu göstermektedir. İbni Cerir, Papak'ın, piç olduğunu anlatan bir macera kaydediyor. Dineveri ise, Papak'ın Eba Müslimin Fatma adlı kızından doğduğunu, babasının da Mutahhar isminde biri olduğunu söylüyor. Dineverî'nin bu rivayeti müverrih Mes'udi'nin Hurremiye fırkasının, Eba Müslim'in ölümünden sonra çıkan ve biri kendisine, diğeri kızı Fatma'ya nisbetle, Müslimiyye ve Fatimiyye adlarını alan fırkalardan ikincisi olduğu yolundaki iddiasına uymaktadır.

Papak'ın menşeine dair oldukça uzunca malûmatı İbni Nedim'de (Fihrist s. 480-482 Mısır tab'ı) görüyoruz. Bu malûmata göre, Papak'ın babası, Sâsânilerin payitahtı olan Medayin şehri ahalisinden Abdullah isminde biridir. Abdullah buradan Azerbaycan taraflarına göçmüş, Erran bölgesinde Bilâlâbad adlı köyde yerleşmiş. Arkasına yüklendiği yağı, civar köylere götürüp satmak suretiyle geçiniyormuş. Bu köylerden birinde bir gözü kör bir kızla tanışmış, evlenmiş, ondan Papak doğmuş. Abdullah köylerde yağ satmak ticaretine devam ederken eşkıya tarafından öldürülmüş; karısı, yetim kalan Papak'ı, süt ninelik etmek suretiyle büyütmüş. Papak on yaşına gelince, köyün davarlarını otlatmak suretiyle hayatını kazanmaya, anasına yardım etmeye başlamış. Bu havalideki Bezz kalesinin bulunduğu alanda oturan tayfanın şeyhi olan Câvidan, Gazvin taraflarında sürülerini satarak adamlarıyla Karabağa dönerken, Papak'ın köyü yakınlarında kardan yollarını şaşırmışlar, bu köye gitmişler. Papak'ın anasının evine sığınmışlar. Kadıncağız, ateş yakarak ısınmalarını temin etmiş. Fakat, yiyeceği olmadığı için bir şey çıkaramamış. Câvidan, öteberi almak üzere Papak'a para vermiş; Papak havale edilen işi mükemmelen yapmış.

bağlılıklarını muhafaza edenler arasında, şöhretini günden güne artırdı. Nizam-ül-Mülk'ün siyasetnamesinden öğrendiğimize göre Hurremiyelerden Mezdek oğlu adında biri, başına topladığı taraftarlarla, Isfahan'la Azerbaycan arasındaki alanda oturan Müslümanları doğraya doğraya ilerlemiş, Azerbaycan, Kûhistan ve Fars bölgelerini alkanlara bulamıştı. Önlerine gelen mamureleri yıkıp yakan, insanları kesip biçen Mezdek kuvvetleri, her tarafı dehşetler içinde bırakmışlardı (833).

Me'mun, Tarsus'da gözlerini hayata kaparken veliahdı olan kardeşi Mu'tasıma, Hurremiyelere karşı, cesareti tecrübe edilmiş, kararında sarsılmaz, kudretli bir komutan göndermesini, ona silâh ve para cihetinden her yardımı yapmasını, savaş uzarsa, sık sık yardım göndermesini vasiyet etmek suretiyle Papak ihtilâlinin önemini anlatmıştı.

Câvidan, bu çocuğun zekâ ve kabiliyetine hayran olmuş; çocuğu beraber götürerek yetiştirmek, kendisine de her ay bir maaş göndermek suretiyle Papak'ın kendisine verilmesini anasından istemiş. O da razı olmuş. Bu suretle Papak Câvidaniye tayfasının içine girmiş, Bezz kalesinde yerleşmiş; büyümüş, serpilmiş, onsekiz yaşına geldiği zaman, Câvidan bir düşmanı ile yaptığı bir çarpışmada yaralanmış, evine döndükten üç gün sonra ölmüş, Câvidan'ın genç karısı, Papak'la gizli münasebette bulunuyormuş, Câvidan'ın öldüğünü görünce Papak'ı çağırmış, kendisine: "Sen, cesaretli, akıllı bir gençsin; Câvidan öldü. Fakat ben ölümünü henüz müridlerinden hiç kimseye haber vermedim. Hazır ol; yarın sabah müridleri toplayarak onlara Câvidan'ın öldüğünü haber verdikten sonra şu sözleri söyleyeceğim: Câvidan ölmeden evvel bana: "Bu gece öleceğim. Ruhum bedenimden çıkarak Papak'ın bedenine girecek, onun ruhuyla birleşecektir. Papak, hem kendisi, hem de sizin için kendisinden önce ve kendisinden sonra hiç kimsenin yapmadığı ve yapamıyacağı işleri becerecektir. Ülkeler alacak, zâlimleri (Arapları) mahvedecek, Mezdek dinini yeniden kuracaktır. Onunla, aranızdaki düşkünler ulu, âcizler kudretli olacaktır."

Papak kadının bu teklifini kabul ediyor. Câvidan'ın karısı sabah olunca, kocasının bütün müritlerini, askerlerini çağırtıyor. Onlara bu sözleri tekrarlıyor. Müritler, niçin bizi çağırarak, bu sözleri kendisi söylemedi, diyorlar. Kadın, cevaben: "Böyle yapacaktı, fakat gece herbiriniz evlerinize gitmiştiniz. Gece vakti sizi toplatmaya teşebbüs etseydi, hain Araplar, kuşkulanırlar, işe mani olurlardı. Bunun için, size tevdi edilmek üzere bu sırrı bana emanet etti. Eğer kendisine imanınız varsa, dediklerini tutunuz!.."

Bunun üzerine müridler, kadının sözlerine inanıyor, Papak'ı, şeyhleri Câvidan'ın halefi tanıyor, ona bi'at ediyorlar.

İbni Nedim'in, bir masalı andıran bu rivayeti üzerinde fazla duracak değiliz. Papak'ın Câvidan'ın ölümünden sonra yerine geçtiği ve karısıyla evlendiği diğer kaynaklar tarafından da teyit edilmektedir. Papak'ın zekâsı, cesareti, Araplara karşı olan sönmez kini, Hurremiye esaslarına bağlılığı, onu Câvidan'ın postuna oturtan başlıca sebepler olduğu şüphesizdir. İbni Kuteybe, Makdisî, Yakubî, İbni Cerir gibi müverrihlerden anlaşıldığına göre, Arapları yurtlarından kovmak, eski dini ihya etmek, maziye bağlı İranlıların tek ülküleri idi. Onlar, bu işi muvaffakıyetle başaracak bir Gâve bekliyorlardı. Karabağ bölgesindeki Hurremiyeler ise bu genel idealin kaynağını teşkil ediyorlardı.

Mu'tasım, iktidar mevkiine geçer geçmez her şeyden evvel, imparatorluğu ve Müslümanlığı içinden tehdit eden Papak ihtilâlini bastırmak çarelerini aradı. Fakat isyan İran'ın batı ve merkezinde hemen hemen umumîleşmişti. Papak, Bezz kalesinden ayrılmıyor, fakat, Mezdek oğlu gibi müridler, her tarafı kasıp kavuruyor, kurtuluş gününü bekleyen eski din taraftarlarının ümit ve cesaretlerini artırıyordu. Bir taraftan askerî hareketlerle kuvvetini arttırırken, diğer taraftan siyasî tedbirleri de ihmal etmiyor, Abbasîlere karşı hareket edecek müttefik arıyordu. Hıristiyanlık taassubu galip olan Bizans İmparatoru Teofil de kendine bir müttefik buldu (30). Şöhretli komutanlar idaresinde gönderdiği Arap ordularının Me'mun zamanında olduğu gibi esaslı bir muvaffakıyet gösteremediklerini gören Mu'tasım, imparatorluğu sarsan bu isyanın bastırılması işini Türklere bırakmak gerekliliğini anladı. Büyük Türk komutanlarından meşhur Afşin'i geniş selâhiyetlerle Papak hareketini bastırmağa memur etti (835). Afşin, evvelâ Erbilden Bezz'e giden yolu emniyet altına almak için gerekli gördüğü yerlerde kuleler, kaleler yaptırttı. Buralara asker yerleştirdi. Bu suretle Irak'la Azerbaycan-Erran muvasala yolunu emniyet altına aldı. Papak'ın durumunu, kendinin bu teşebbüslerine karşı ne gibi tedbirler aldığını öğrenmek için gizli bir istihbarat şebekesi kurdu.

Halife Mu'tasım, Afşin ordusuna erzak ve mühimmat tedariki, bunların Karabağ'a gönderilmesi işine de yine büyük Türk komutanlarından Buğa'ya verdi. Fakat, tâbiyecilikte çok maharetli olan cin fikirli Papak, ilk hamlede bu iki büyük Türk komutanını şaşırtacak tedbirler aldı; manevralar yaptı: önce Afşin'i, sonra da Buğay'ı geri çekilmek zorunda bıraktı.

Fakat, Afşin çok geçmeden hasmının taktiklerini, tedbirlerini keşfetmiş, asıl kuvvetin nereden geldiğini anlamıştı. Papak'ın kuvvetlerine büyük manevralar yaptıran komutan, onun hizmetine girmiş bir Türk tarhanı idi. Afşin, kışı çekildiği erbilde geçirirken, bir Türk gencini ne yapıp yapıp, Tarhan'ı öldürmeye memur etti. Bu genç vazifesini başardı. Tarhan'ın başını Afşin'e getirdi. Tarhan'ın ölümü, Papak'ın o zamana kadar daima parlayan yıldızının sönmeye yüz tutmasına bir başlangıç oldu.

Papak, bütün tedbirlerine, maharet ve kahramanlığına rağmen, nihayet Afşin, Buğa ve İtah gibi Türk komutanları idaresindeki Türk erleri karşısında, imanlı ordularının eridiğini, dağıldığını gördü. Kendisine bir Allah gibi tapınan müridleriyle beraber Abbasî İmparatorluğu'nu İslâm dinini ortadan kaldırmak tedbirlerini düşündüğü Bezz kalesinin, bu korkunç kartal yuvasının yakılıp yıkıldığına şahid oldu (26 Nisan 837). Kardeşi Abdullah ve birkaç nefer müridiyle ormanlara kaçarak canını kurtarabildi.

---

(30) Bu anlaşma neticesidir ki ileride göreceğimiz veçhile Teofil imparatorluk hudutlarını geçmiş, Tarsus bölgesine girmiş, birçok fenalıklar yapmıştır.

Afşin azılı hasmını; Bizans İmparatorluğu arazisine kaçırmamak için gereken her tedbiri aldı. Ormanları, askerlerle çevirtti. Erran çevresindeki köy ağalarına, Ermeni papazlarına, Papak'ı gördükleri yerde tevkif etmeleri emrini verdi. Onu yakalayıp diri diri teslim edenler bir milyon dirhem mükâfat alacak, her türlü vergiden muaf olacaklardı.

Nihayet Sonbat oğlu adında bir Ermeni papazı, ormanda aç kalan Papak'ın, ekmek tedariki için gönderdiği adamına emniyet telkin etti. Papak'ı şatosuna dâvet etti; izzet ve ikram ile karşıladı; gizlice de Afşin'e haber gönderdi. Afşin'in adamları, şatoyu kuşatarak koruda avlanan Papak'ı, kardeşi Abdullah ve beraberindeki birkaç mürid ile birlikte yakaladılar. Afşin'in huzuruna götürülen Papak ondan içinde hayatının en heyecanlı günlerini yaşadığı, yüz binlerce insanın boğazlanması emrini verdiği Bezz kalesini son bir defa daha görmesine müsaade etmesini rica etti: Yakılıp yıkılmış korkunç bir harabeye dönmüş olan kalede, saatlerce dolaştı, binaların önünde, sokakların başında derin derin düşünerek dakikalarca durdu. Nihayet elleri kelepçeler içinde, Afşin'in karargâhına getirildi.

Bezz kalesinin düştüğü, Papak'ın esir olduğu haberi, Samarra ve Bağdat başta olmak üzere bütün imparatorlukta görülmemiş bir sevinçle karşılandı. Halife Mu'tasım, esirleriyle birlikte Samarra'ya döndü. Afşin'i her merhalede karşılamak üzere, birçok hediyelerle bir takım heyetler gönderdi. Samarra'ya girecekleri günde başta Mu'tasımın oğlu Harun olmak üzere halife ailesinden ve hükûmet erkânından bir heyeti, hoş geldiniz demeye, halifenin hediyelerini vermeye memur etti.

Hediyeler arasında üzeri altın sırmalarla işlenmiş kırmızı atlastan mâmul bir hil'at ile üzeri inciler ve mücevherlerle bezenmiş bir kalensüve yâni serpuş bulunuyordu. Hil'atın göğüs yeri en kıymetli yakutlar, zümrütler ve pırlantalarla süslenmişti.

Halife Me'mun, zamanında Hind racalarından biri tarafından gönderilmiş olan fil ile büyük bir deve de hediyeler arasında idi. Fil, kırmızı, yeşil ve sarı renkte atlaslar, ipekli kumaşlar ile süslenmişti.

Afşin, Samarra'ya büyük bir zafer alayıyla girdi. Kendisi halifenin gönderdiği kırmızı atlas hil'atı giymiş, başına da üzerine inciler ve mücevherler bezenmiş bir ammâme sarılı Kalensüveyi koymuş, bir arap atına binmiş, alayın başına geçmişti.

Papak, Hind'den gelmiş olan file, kardeşi Abdullah da büyük deveye bindirilmişlerdi. Her ikisinin başlarında da Kalensüveler, arkalarında hil'atlar vardı. Askerlerle çevrilen alay, sokakları dolduran halk arasından yavaş yavaş Mu'tasımın sarayına gitti (31). Herkes yirmi üç sene İranı dehşetler içinde bırakan, bütün imparatorlukta devamlı bir huzursuzluk yaratan, nihayet Müslüman dinini tehlikeye sokan bu korkunç adamı ürpererek seyrediyorlardı. Papak da bütün bu kalabalığın o zamana kadar öldürtmüş olduğu beş yüz bin kişilik kafileye girmemiş olmasından doğan kinini etrafa fırlattığı haşin ve vahşî bakışlarla belirtiyordu (32). Alay bu suretle Halifenin sarayına vasıl oldu.

Mu'tasım Papak'ı bizzat sorguya çekti. Dimdik duran Papak, kısa ve sert cevaplarıyla metanetinin hiç sarsılmamış olduğunu gösteriyordu. Mu'tasım, işkencelerle öldürülmesini emretti. Evvelâ bir eliyle bir ayağı kesildi. Halife, toplanan halkın manzarayı seyretmeleri için perdenin kaldırılması emrini verdi. O zamana kadar sükûnet ve metanetini bozmamış olan Papak, diğer elini akan kanlarına bulaştırarak yüzüne sürmeğe başladı. Bunu niçin yaptığını soranlara, "kanım akınca tabii rengi sararacak. Seyredenler, yüzümün korkudan sarardığı zannına düşecekler. Buna meydan vermemek için yüzümü kanımla boyuyorum," cevabını verdi. İşkence uzun bir müddet devam etti. Diğer eliyle ayağı da kesildikten sonra karnı yarıldı. Nihayet başı koparıldı. Cesedi, Samarra'da darağacına asıldı. Başı da Irak şehirlerinde dolaştırıldıktan sonra teşhir edilmek üzere Horasan'a gönderildi. Kardeşi Abdullah da, aynı işkencelerle öldürülmek emriyle Bağdat'a gönderildi... Yirmi iki sene süren kanlı hainle, bu suretle aynı vahşet ve kanla sona ermiş oldu!..

Fakat, Papak'a dereler gibi kan akıttıran ruh İran'da sönmemişti. Bu

---

(31) Mes'udî, Mürevihül-Zehep'te Halifenin veziri Muhammed bin Abdülmelik Ezzeyyat alayı seyrederken, fil üzerinde Papak'ın geçtiğini gördüğü zaman "Fil, Horasan şeytanını götürmek için âdeti veçhile yine rengârenk kumaşlarla bezendi. Fil, ancak şöhretli insanları kepazece sokaklarda dolaştırmak için renklerle bezenir, süslenir" mealinde beyitler söylemişti.

İbn-üz-Zeyyat'ın Papak'a Horasan şeytanı demesi, başının teşhir için Horasan'a gönderilmiş olması, Mes'udî'nin Papak'ın Eba Müslimin kızı Fatma'dan doğmuş olduğu yolundaki rivayetini kuvvetlendirmektedir.

(32) Papak'ın, hüküm sürdüğü 22 yıl içinde öldürtmüş olduğu Araplarla samimî Müslüman olan İranlıların miktarı hakkında kaynaklar muhtelif rivayetler naklediyorlar. Mes'udî, bunların adedinin beş yüz bin olduğunu, Makdesi ise kadın ve çocuklarla birlikte bir milyona ulaştığını söylüyor. Bezz kalesi alındığı zaman mahbus ve esir olarak kalede bulunan Müslümanların miktarı hakkında da kaynaklarda büyük rakamlar görülmektedir.

ruh, Papak'tan sonra Karamıta ve Bâtinîlik şekillerine inkılâp etmek suretiyle yaşayacak, Selçuk Türklerini uzun zamanlar uğraştıracaktı...

***

Doğu Roma İmparatorları, Herakliyüs devrinde Araplara geçen Suriye ve Filistin'i geri almayı, dinî bir borç tanıyorlar, bunu yapmak için fırsat bekliyorlardı. Harun Reşid'in ölümünden sonra oğulları emin ile Me'mun arasında zuhur eden dahilî harp, onu takip eden kargaşalıklar ve nihayet Papak'ın İmparatorluğu sarsan isyan hareketi, Bağdat'a karşı birlikte hareket teklifi İstanbul'da çok müsait karşılanmıştı.

İkonolast'lar devrinin son hükümdarı olan Teofilüs (829-842), Abbasî İmparatorluğu'nun iç müşküllerinden istifade ederek Bizansın asırlık emellerini tahakkuk ettirmek sevdasına düştü.

Bu tarihlerde Abbâsi İmparatorluğuyla Doğu Roma İmparatorluğunu, diğer bir tabirle Müslüman dünyasıyla Hıristiyan âlemini Toros ve Antitoros dağları ayırıyordu. Harun Reşit, Malatya'dan Tarsus'a kadar, bir sıra ihtihkâmlarla takviye ettiği bu bölgede Avasım namıyla bir serhad eyâleti teşkil etmiş, muhafazasını Türklere vermişti (33).

Bağdat halifelerini taklit eden, İstanbul'da onların sarayları gibi binalar yaptırmak hevesine kapılan Teofilüs, halife Me'mun zamanında, Araplarla birkaç defa çarpışmış, fakat, esaslı bir muvaffakıyet kazanamamıştı.

Mu'tasım devrinin ilk zamanlarında Bizans hudutlarında sükûnet devam etmişti. Fakat, Papak, Afşin kuvvetleri tarafından tazyik edilince, Teofilüs'e adamlar göndererek, onu müştereken harbe teşvik etmiş olduğundan Teofilüs 837'de, bu sükûnu bozdu. Yüz bini mütecaviz bir kuvvetle hudutları geçti. Kilikya'ya girdi. Mu'tasımın doğduğu Zibatra (Zapetra) şehrini ve civarını yakıp yıktı. Buralardaki Müslümanları; kadın, çocuk ayırmaksızın, gözlerini oydurmak, vücutlarını kızgın demirlerle dağlamak gibi vahşice işkencelerle öldürttü. Yirmi beş bin esir ile ve muazzam bir zafer alayıyla İstanbul'a döndü (34). Yapılan zulümler, o kadar vahşice olmuştu ki, çok metin olan Mu'tasım bile, bunlar tasvir edilirken kendisini tutamamış, ağlamış, intikam almaya yemin etmişti.

Yakan yıkan bu ilk haçlılar akınına karşı, Mu'tasım yine Türklerin kahramanlığına müracaat etti. Afşin, Eşnas, İtah gibi şanlı Türk komutanlar idaresinde sevk edilen Türk askerleri, Anadolu'ya girdiler. Teofilü-

---

(33) Ebülferec Grigoris, Tarih-i muhtasar-üd-düvel Beyrut tab'ı.

(34) Le Compte de Segur. Histoire de Bas-Empire. p. 437-438.
A. A. Vasilief Histoire de l'Empire Bizantın. t. I. p. 364.

s'ü Ankara önünde müthiş bir bozguna uğrattılar. Ankara'yı aldılar. Bu, Müslüman Türklerin Anadolu içlerine ilk girişi idi...

Teofilüs, Haymana ovasının batısında ve Sakarya nehri üzerinde Frikya'nın merkezi, Bizans imparatorluğu'nun müstahkem ve mamur bir şehri, mensup olduğu hanedanın menşei olan Amuriye'ye (Amoriyon) çekildi. Getirdiği yeni kuvvetlerle burada savunmaya geçti.

Türkler, burayı da muhasara ettiler. Hendekleri doldurmak, duvarları delmek suretiyle burayı da aldılar. Teofilüs, Suriye'yi almak hülyalarına ebediyen veda ederek İstanbul'a dönmek zorunda kaldı. Türkler, Abbas Oğulları İmparatorluğu'nu ve İslâm dünyasını bir daha kurtarmışlardı.

Türk ordusunun kahramanlığı, Amoriyon felâketi, Teofilüs'ün bütün cesaretini kırmış, enerjisini söndürmüştü. Kendi kuvvetiyle Türk istilâsına karşı koyabilmek ümidini kaybetmişti. İstanbullu, sevgili payitahtını tehlikede görüyordu. Batı devletlerinden yardım teşebbüsüne girişti. Venedik'e, Fransa kralı Dindar Louis'nin hükümet merkezi olan Ingelheim'a elçiler gönderdi. Hattâ Abbas Oğullarının rakibi olan İspanya (Endülüs) Enevîleri'ne bile baş vurdu. Fakat, bütün müracaatlardan fillî bir netice görmemenin acısıyla kederinden öldü.

Türkler yalnız harp alanlarındaki parlak zaferleriyle değil, ilmî ve medenî alanlardaki yüksek kabiliyet ve başarılarıyla, finansal ve idarî hususlardaki parlak muvaffakıyetleriyle de Abbas Oğulları imparatorluğu'nda en önemli rolü oynamışlardır. Dokuzuncu asırda yaşıyan büyük bir Arap düşünürü (35) Samarra'da yakından tetkik ettiği Türkler hakkındaki intibaını şu cümlelerle hülâsa ediyor: **"Türkler, her işte basiretli, zekâ ve anlayışları galip, inandıklarını müdafaa hususunda son derece fedakâr insanlardır. Yaratılışları itibarıyla halim, selim ve sabırlıdırlar. Sözlerinde durur, vaitlerini yerine getirirler. Yalan söylemekten son derece çekinirler. Fakat, harp meydanlarında, hiddet ve gazap zamanlarında büsbütün değişirler. Celâdet, cüret itibarıyla ateş parçası olurlar."**

Bu asrın diğer bir Arap şairi de Türk askerlerini şu suretle tasvir ediyor: "Türk süvarileri, görülmemiş bir çabukluk, duyulmamış bir atılganlıkla düşman askerini çevirerek darmadağın ve saç gibi perişan eder. Türk, muharebelerde başka hayvanlara baş vermeyen mağrur atını yanından ayırmaz. Atına bizzat kendisi bakar. Silâhını kendisi yapar, hayvanını kendisi nallar. Binicilikteki maharetiyle dünyayı hayretlere düşü-

---

(35) Cahız, Risâle-i fî menakib-i Türk.

rür. Her Türk, sanatlarda başkasına muhtaç olmayacak kadar hünerli ve maharetlidir. Türk askeri, kaçanı, uçanı tutmak için sağa sola koşar. Dağların tepesine çıkar, vadilerin diplerini altüst eder. Türk süvarisi kendisini arslan, atını ceylân, düşmanını av telâkki eder. Türk korkmaz, yılmaz, yıldırır. Kendisine hücum edilmedikçe başkasına hücum etmez. Azmettiği şeyi elde etmedikçe rahat yüzü görmez. Son derece yorgun olmadıkça uykuya dalmaz. Uykusu ağır değildir. Daima kuşkulu bir halde uyur (36)".

Mu'tasım devri şairlerinden Ebu Ishak-ülGuzzî, Bizans ordularını tarumar ederek Abbasî İmparatorluğu'nu kurtaran Türkleri öven ve göklere çıkaran bir kasidesinde: **"Nâraları yıldırım gürültüsünü bastıran kahraman Türkler, görüştükleri zaman melekler gibi güzel, güreştikleri vakit de ejderler kadar korkunç ve amansız bir kavimdirler..."** sözleriyle hayranlığını ifade etmektedir.

Abbasî İmparatorluğu'nda Mu'tasım devrinde pek çok artan Türk nüfuzu, oğlu ve halefi Vasık zamanında bir kat daha arttı. İslâm imparatorluğunda vicdan ve fikir hürriyetinin en parlak devri olan bu zamanlarda Türkler, fikir hareketlerini büyük bir alâka ile himaye ediyorlardı.

Halife Mütevekkil'in katlinden sonra imparatorluğun mukadderatı tamamiyle Türklerin eline geçti. İmparatorlukta hakikî hâkim halifeler değil, Emir-ül-Ümera'lar yâni Türk komutanlar idi. Bunlar lüzum gördükleri zaman kıymetsiz ve kudretsiz halifeleri bile yerlerinden atıyor, o mevkie daha değerlilerini getiriyorlardı.

Türkler yalnız Bağdat'da Emir-ül-Ümeralığı değil, vilâyetlerdeki valilikleri, komutanlıkları da ellerine almışlardı. Bu valiler içinde Mısır'da Tulun Oğulları, Buhârâ'da Şaman Oğulları gibi İslâm medeniyetinin en parlak devirlerini yaşatan büyük simalar bulunuyordu. Bunları daha büyük bir enerji, daha kuvvetli bir hız ile Oğuz Türkleri takip edecek, dağılan İslâm imparatorluğunu birleştirmek, duran kültür hareketini hızlandırmak, şahlanan haçlılar akınına göğüs germek, bâtînilik kisvesi altında hortlayan Hurremiye hareketlerini söndürmek vazifesini Selçuk Oğulları başbuğluğunda yine omuzlarına alacaklardı.

---

(36) Cahız, Risâle-i fi menakıb-ı Türk.

Emevî saltanatı doksan bir yıl sürmüştü. Abbas oğullarının saltanatı ise 524 yıl sürdü. Bu çoğu zaman sadece isimde kalan hükümranlığı şeklen de olsa ayakta tutan Türkler oldular...

Bu dayanç olma himmeti, Arap ruhunun hükümran olması halinde nasıl bir yol tutacağının ibretli neticelerine mâni olamadı. Horasanlı Eba Müslim'in kesin darbeleriyle Emevî saltanatı yıkıldıktan sonra Abbasoğullarına bağlanan ümitler kısa zamanda acı hayal kırıklığı ile yeis ufuklarını açtı ve İslâm vahdetini zedeliyen garîb akîdeler yayılmaya başladı. İlk Abbasî Halifeleri, Emevî zulmünü gölgede bırakacak tethiş yollarına saptılar. KAN DÖKÜCÜ anlamına gelen SAFFAH lakabını alan ilk Abbasoğlu Halifesi Abdullah, Benî Ümeyye soyundan olanları istisnasız öldürttü. Saffah'ın amcası Abdullah oğlu Ali, amân verdiği Beni Ümeyye ileri gelenlerinden yetmiş kişiye verdiği yemek sonunda, Emevî saltanatı zamanında Ehl-i Beyte yapılan zulmü anlatan bir şiiri evvelâ okutmuş, sonra bu yetmiş kişiyi işkence içinde öldürtmüş, yemeğine devam etmişti. Kin ve intikam, dirilerden ölülere sirâyet etmiş, Şamdaki Emevî Halifelerinin mezarları açılarak bulunan naaş ve kemikler ateşte yakılmıştı. Kerbelâ faciasının kanlı zâlimlerinin cesetlerine gösterilen bu ceza şekli, iki taraf arasında nesiller boyu sürecek intikam duygusunun tohumlarını ekmişti.

Bu olanlar neydi? Nasıl bir mizâcın ve ırkî tecellilerin mahsulü idi? Saffah ve Mansûr, Abbas oğullarının birinci ve ikinci halifesi, kendilerini iktidara getiren Horasanlı Eba Müslim'e de tahammül edememişler, onu da öldürmüşlerdi. Demek oluyordu ki saltanatta olan Arap Hanedânının tuttuğu yolda vefanın ve kadirşinâslığın izi ve eseri yoktu. Emevî hükümdarı Abdülmelîkin valisi meşhur zâlim Haccac, Mekke ve Medine'nin nasıl altını üstüne getirmişse, Abbas Oğulları halifesi Mansur'un valisi Ribâh ibn-i Osman da aynı vahşeti göstermişti. Haccac, Hz. Ebubekir'in torunu ve cenneti hayatta iken müjdelenenlerden Avan oğlu Zübeyrin oğlu Abdullah'ı idâm, Peygamberimizin ashabını ve tâbiini türlü işkencelerle yok etmişti. Ribâh oğlu Osman ise yine cenneti müjdelenenlerden Talha'nın torunu Umran ile büyük müçtehit İmam Malik'i cezaevine koyarak Haccac'ın yolunda gitmişti.

Halife Mansur, Hz. Osman'ın torunlarından Muhammed bin Abdullah bin Ömer bin Osman'ın bir gözünü çıkarttıktan sonra şehid etmiş, Peygamberimizin soyundan Muhammed bin İbrahim bin Hasan'ı iki direk arasına sıkıştırarak tahammül edilmez işkencelerle öldürtmüş, Hz.

Hasan evlâdından Abdullah bin Hasan ile Ali bin Hasan'ı hapisânede zehirletmişti. Bu facialar arasında Hz. Ali'nin soyundan Muhammed Mehdî ile kardeşi İbrahim de acıklı ve hazin bir macerâdan sonra yok edilmişlerdi.

Din büyüklerine, Peygamberimizin soy-sopuna, mukaddesata karşı Beni Ümmeyye'nin hükümeti olan Emevî Saltanatından başlayan ahlaksızca tecavüzler, Abbasîlerin zamanında şekil ve yön değiştirerek devam etti. Arap Hanedânı, sadece ve sadece hâkim olmak, dünya nimetlerinden faydalanmak ve kudretleri ellerinde tutmak kavgasında idiler. Din ve hakka bağlı olanlar, bir kurtarıcı gibi karşıladıkları Abbasîlerin ilk darbelerini sînelerinde buldular: Halife Mansur, İslâmın dört büyük imamından İmam-ı Mâlik'i ölüm derecesinde kamçılatmıştı. İmam-ı Azam'ı binbir hakaretle hapisaneye tıkmıştı. Ünlü müçtehitlerden İbn-i Cerîh, İbâd bin-ni Kesîr, Süfyân Sûrî gibi ilim adamları zindanlarda çürümüşlerdi. Mansur, kendisini Hilâfet makamına getiren öz amcası Abdullah bin Ali'yi kaya tuzundan yaptırdığı bir odaya kapatmış, odaya su saldırmış, tuz temeller eriyerek oda amcasının üzerine çökmüştü.

Emevî ve Abbasî Halifelerinin taşkınlıkları halka da sirayet etmişti. Abbas Oğullarının saltanatının son yüzyıllarına doğru, sosyal düzensizlikler ve inanç ayrılıkları, Mezhep ve Tarikat ayrılıkları ile İslâm dünyasını kan ve ateşe boğuyordu. Mezhepler, biri siyasî, diğeri usulî olmak üzere iki ayrı yönde çıkmıştı. Siyasî özlükte olan mezhepler Mârika ve Şia mezhepleri idi. Birinci mezhep Bedevî Urban ruhunun, ikincisi Mollalar ruhunun meydana getirdiği dinî, siyasî akımlardı. Bu ayrılıkları bilmeden, Arap'ı ruh ve beden hususiyetleri, efsânelerden sıyrılmış hüviyeti ile tanımadan olayları gerçek yüzüyle değerlendirmeye imkân yoktur. Tarihin bilinmeyen çağlarından beri uçsuz bucaksız çöllerde başıboş yaşayarak hiçbir sultaya girmemiş Bedevî kabileler, HİLÂFET adı altında bile olsa teokratik veya kanunî, merkezî bir sistemin ve bilhassa Hükümrânî bir tasallutun karşısında bulunuyordu. Yüzyıllardan beri ilâhî bir sulta altında yaşamaya alışmış olan şehirli Araplar ise, Bedevîlerin tam aksine hilâfetin irsen bir Hanedânda toplanmasını ve devamını istiyorlardı. Suriye bu Hanedânı, İslâmiyeti şüpheli olan Peygamberimizin can ve gaye düşmanı Benî Ümeyye'de, eski günlerinin hasreti içinde olan İran halkı ile, bir istilâ sonu Müslüman olan Irak ve Mısır da, Benî Haşim sülâlesinde arıyordu. Bu arada sadece ve sadece Türkler, Peygamberimizin soyuna gönülden, ivezsiz, samimî bağlanışları ile ehl-i sünnet yolunun savunucusu idiler. Türkler bu mânevî inançlarında, kendilerini

İslâmiyetin hâlesine sokan imân ve akîde sisteminin zedelenmeden pâyidar olması felsefesini buluyorlar, ırklarına hâs mertlik ve açıkyüreklilik içinde, canla, başla, kanla bu sâf ve tertemiz Müslümanlığı müdafaa ediyorlardı. Eğer Türklerde böylesine sağlam mânevî yapı bulunmasaydı, Haçlılar Seferinin mutlak başarısı sonunda İslâmiyetten ne kalırdı?

Abdullah bin Sebâ adında sadece isim olarak Müslüman olan bir Yahudinin kurduğu Sebâiye mezhebi ile başlayan mezhep kavgaları, İslâm dünyasının altını üstüne getirecek Batınî ve Hurufîleri hazırlamıştı.

Bunların isimleri bile sahifeler tutar: Hiç birisinde, İslâmın sâf, mantık ve aklı kucaklayan, bir tefekkür ve şahsî mürakabe olan tarikatlerin ve bilhassa mânevî irşadın en yüksek mertebesi olan tasavvufun zerresi yoktu. Ezârika fırkası, Hz. Ali'den başka Osman, Talha, Zübeyr gibi ashabı, Hz. Ayşe gibi Peygamberimizin tazîz ettiği zevcesine tekfir ediyorlardı. Kendileri gibi düşünmeyenlere kâfir diyorlar, kanlarının dökülmesini helâl sayıyorlardı. Havâric'in Ebâziyye fırkasına bağlı olan Yezîdiler, yakında Acemden bir peygamber geleceğini söylüyorlar, Sancar dağındakiler Melek Tâvûs adını verdikleri şeytana tapıyorlardı! Ebâziyye en çok Afrika'da yayılmıştı. Meymûniye fırkası bir adamın kendi torunlarını ve kardeşlerinin kızlarını alabileceğine dair fetvâlar veriyorlardı. Gulât-ı Şîa'cılar, Hz. Alinin ulûhiyetini iddia ediyorlardı. İsrailiyat, İslâmın saf sînesine maharetle sokulmuştu. Kadriyye ve Cebriyye'ciler, eski Keldanî inançlarından ilham almışlardı. Sücüstân'da çıkan ham ve câhil sofulardan Ebû Abdullah Muhammed bin Kirâm Allah'ı -haşâ- insan şeklinde tecsîm eden bir mezheple itikad buhranını büsbütün karıştırmıştı. Halife Me'mûn zamanında Bağdad kadısı Ahmet Bin Ebî Devvad ile vezîr ibn-i Ziyyât mezhep mücadelesini siyasete sokmuşlardı. Halife Vâsık zamanında bu münakaşalar İslâm dünyasında Müslümanları birbirlerine inanılmaz şiddetle boğazlatmıştı. Bütün mukaddesatı yıkan bu derbederlik, İslâm dünyasını anarşiye sürüklemişti. Bu arada, Komünizmin tam bir devlet sistemi ile tecellisi olan Mezdekîlik, ardına gözü dönmüş bir sürü serseriyi takan Sünbâd'ın İran kisrâlığını ihyâ için giriştiği mücadele de korkunç şekilde hortlamıştı. Öte yanda Hasan Sabbah, dünya anarşizminin ilham kaynağı olarak Haşhaşiyye mezhebini kurmuş, Elmût kalesini alınmaz kartal yuvası olarak yaptıktan sonra ihtilâlci tethişçilerini dünyanın dört tarafına göndererek tethiş ve korkuyu yüreklere salmıştı. Basra çevresindeki Abdül-kîs kabilesinden bir derbeder, zencileri başına toplamış, Sahib-ül Zenç unvanı ile Havâriçten Ezârika mezhebinin bayrağını eline almış, Kûfe çevresinde isyan eden Karmit adlı bir başkası, İslâm dünyasını yüzyıllarca ateşe ve kana boyayan Karmatî'lik (kendi mezheplerinden olmayanların kanlarının, mallarının, ırzlarının helâl olduğunu) ilân edince, binbir sosyal adaletsizliğin içine düşen İslâm güçsüzleri olduğu kadar idare edenlerin haksızlıklarından acı ve dert içinde olanları toplamış, âciz, kudretsiz merkezî idareler bu ayaklanmaları bastıramayınca ülkeler kan ve ateş içinde kalmıştı. Karmatîlerin başı Ebû Tahir Cenabî'nin Hicretin 311'inci yılında Basra'yı, altı yıl sonra da Hac mevsiminde Mekke'yi istilâ etmesi İslâm dünyasının unutamayacağı facia devridir. Ne ibretlidir ki, daha sonra bu safhalar, kasten gizlenilmiş, yazılmamış, söylenmemiştir. Bu gizlilikte bir daha o acıların yaşanılmaması arzusu hâkim olmuştur amma, bu gizliliği tercih edenler, İslâm dünyasının fikrî uyanışı vazifesini de yerine getirmemişlerdir. ARAP olarak bilinen ve çok geniş, milyonlarca kilometrekarelik sahada yaşayan ve bugün sayısı yüz milyona yaklaşan ulusun, BİR ÜLKÜ, BİR BAYRAK altında toplanamayacağının günümüzdeki ibretli olayı, Arap-Yahudi savaşıdır: Üç milyon İsrailli, yüz milyon arap'ı sadece teknik, para, politika üstünlüğü ile mi perişân ediyor? Hayır ve asla!.. Bu üstünlükler, 1919'da Yunanda da vardı: Yunanın da arkasında bir emperyalist ve kapitalist dünya duruyordu. Versay sisteminin cihânı EN AŞAĞI YÜZ YIL İÇİN düzenlediği iddiası 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı galiplerince tescil ve ilân edilmişti. Millî Mücadeleye başlarken bizim neyimiz vardı? Derhal cevap verelim: Haysiyetimiz, istiklâl şuurumuz, millî şerefimizi koruma ahdimiz vardı. İstiklâli her şeyin üstünde tutan geleneğimiz, fedakârlık hasletimiz, yurt ve ulus için günlük çıkarlarımızı bir tarafa itebilme meziyetimiz vardı. Başbuğ seçebilme ve onun ardında sadakat ve güvenle gidebilmenin irsiyyetine sahiptik. Mâneviyatımız, hak ve faziletin eninde sonunda zafere ulaşacağını yüreklerimize aşınmaz duygu olarak yerleştirmişti. 1919 Türkiyesi ile 1970 Arap âlemini, imkânların her çeşidi ile karşı karşıya getiriniz. Maddî tüm varlıklar, Arapların lehinedir. Olmayan ne?..

Olmayanın ne olduğunu anlayıncaya kadar bu bedbaht ülkenin acısı dinmeyecek...

HAÇLI SEFERLERİNDE TÜRKLER VE ARAPLAR

Milâdın 1095'inci senesi Kasım ayında Klermon'da, Papa ikinci Urben'in başkanlığında toplanan dinî-siyasî-askerî yüksek meclis, dünyayı uzun zamanlar kan ve ateş içinde bırakan, taassub ve kinle yoğrulmuş bir maceranın plânını hazırlıyordu: Doğu ile Batı, İslâm âlemi ile Hıristiyan dünyası bir ölüm-kalım savaşına girişiyorlardı. Papa Hıristiyanların mukaddes toprakları Kudüs'ü istilâ eden dinsizlerin (yâni Müslümanların!) İsâ'nın yurdundan atılması için kutsal savaş ilân etti: Bu savaşa katılacakların doğruca cennete gideceklerini İsâ'nın yeryüzündeki değişmez ve azledilmez vekili ilân ediyordu.

Piyer Lermit'ler BİR değil, BİN, ONBİN'di!.. Taassubun, cehâletin, Orta-Çağ karanlığının gönüllere gaye arattığı o devirde, müteassıb papazlar, bütün Batı'yı adım adım dolaşarak Haçlılar seferine milyonlarca insanı kattılar. Hayatı ahlâk dışı olaylarla örülü papaz Piyer Lermit'in kısa zaman sonra HAVARİ (mâneviyat öncüsü) sayılmasının asıl sebebi, insan ruhunun gerçek bir inanç araması hasreti idi. İslâm dünyasında da, İslâmın saf ve masum esaslarıyla zerrece ilgisi olmayan efsânelerin arkasına halkı takıp götürmesi de, aynı cehalet ve hakikî mâneviyat felsefesinden yoksunluk değil miydi?..

Avrupa'dan kopup gelen bu gözü dönmüş selin önüne İslâmiyet, hattâ Doğu dünyasının kalabilmesi için kim, hangi millet çıkacaktı?

Hangi büyük ve kahraman ırk çıkabilirdi?

TÜRKLER ve TÜRKLÜK!..

İslâm dünyası, bütün Doğu, bu arada Araplar, bugünlere erişebilmiş, tarih sahifelerinden silinmemiş olmalarını Türklere borçludurlar.

Abbasîler'in 524 senelik devamları içinde kurulmuş Müslüman Türk devletleri, sadece İslâmiyetin değil, dünya tarihinin akışını değiştirmiş olan "Haçlı Seferleri"ndeki müdafaaları ile zaten, İslâm aleminin TEK ve GERÇEK TEMSİLCİSİ idiler.

Mısır'da TOLON'lar ve AKŞİTLER, Karluk Türklerinin kurduğu KARAHANLILAR (veya HAKANİYE) devleti, SAMANOĞULLARI, GAZNELİLER, BÜYÜK SELÇUKLULAR İMPARATORLUĞU, ANADOLU SELÇUKLULARI, Orta-Asya'ya kadar olan geniş ülkeler, Türklerin kurdukları devletlerin hükümranlığı altında idi. İslâmiyeti, sadece DİN olarak değil YAŞAMA DÜZENİ olarak benimseyen Türkler, Haçlılar'ın kin ve imha seli üzerinde ırklarına hâs kahramanlıkla durdular ve, İslâmiyeti kurtardılar. Haçlılar seferi sırasında Arap dünyası ise, kendi iç kavgaları, basit ve fânî çıkarları içinde yüzüyordu. Sert ve müsamahasız bir ırkî üstünlük iddiasına, öteki hiç bir ulusta görülmeyen tahakküm ve istibdad sultası şifasız illeti, Arap halkının temel vasfı olmasına rağmen, dinî konularda fedakârlık hissi Araplarda çok nâdir rastlanan mânevî hassasiyet tezahürü idi. Nitekim Haçlılar Seferlerinde de Araplar, bölge kavgaları, Hanedânlar arasında iktidar mücadeleleri içinde idiler. İbretlidir ki, politik hırs ve emellerle Haçlı birleşmek isteyenlere bile rastlandı. Oysaki gelenler, milliyet ve ırk düşmanları değildi: Din düşmanları idi ve gayeleri, sadece ve sadece İslâmlığı imha, Hıristiyanlığın kutsal yerlerinden söküp atmaktı. İbretle hatırlanmaya değer olaydır ki, İsa'dan 1095 sene sonra başlayarak, 1275 tarihine kadar devam eden Haçlılar seferlerinin sona ermesinden 644 yıl sonra başlayan ve dört yıl devam eden Birinci Dünya Savaşında aynı Araplar, o günkü Türklerin torunları olan Osmanlı Türklerine karşı, Haçlılarla elele ve gönül gönüle savaşmışlar, Mehmetçiği arkasından hançerlemişlerdir. Bugünün dünyasında Arap âleminin içinde bulunduğu şartlar ve istirablar, tarihin ibretli ve adaletli tecellisidir. Bu acı hâdiseler, bugün bize elem veriyor... Fakat unutulmasınki Tarihin hissi yoktur, mantığı vardır, duyguya göre değil akla göre hüküm verir!

Onbirinci yüzyılda Doğu; servetin, bayındırlığın, refahın kaynağı idi. Batı da ortaçağın karanlığı içindeydi. Hıristiyan taassubunun ayaklandırdığı câhil yığın, intikam ve ihtiras seylâbesi hâlinde Doğu'ya aktı. Hıristiyan taassubunun yanı sıra çapulculuk ve kendilerinin erişemediğini tahrib!..

Ünlü Fransız düşünür ve tarih felsefecisi Güstav Lö Bon, hıristiyanlığa rağmen şöyle demiştir:

"- Barbar bir âlem, tebcil hatırası tarihe şeref veren yüksek bir medeniyeti tahribe koşuyordu. Bu kin ve gazab selinin önüne medeniyet ve İslâmiyet namına Türkler çıktılar..."

İlk Haçlı kafilesi, geçtikleri yerlerde kendi dindaşlarına da saldırarak Bizansa kadar geldiler. Bizans İmparatoru Aleksi Gümnen şehrini bu çapulculardan kurtarabilmek için kendilerini gemilerle Anadolu'ya geçirdi. Sayısı o zamana göre çok büyük rakam olan ikiyüz bini bulan tepeden tırnağa kadar silâhlı bu istilâ seli, Türk Dânişmendoğullarının mamûr beldelerini yıkarak Amasya'ya kadar geldi. Ahmet Hanın oğlu ve halefi İsmail Han ile yiğit komutanı İltekin Anadolunun bozkırlarında bu şakîleri ezdiler. Türkler, sayıca azlık idiler ve ilk defa Haçlılarla böylesine karşılaşıyorlardı. Kadınlar da erleriyle omuz omuza dövüştüler. Ebülferec Grigoris Tarih-i Muhtasar-üd-düvel'de Türklerin Jan Dark'ı olan Gaziye Ayşe'yi anlatır: İltekin'le beraber erkekleri hayrette bırakacak yiğitlikle dövüşen ve kendisi gibi erkek kıyafetindeki kadınlar bölüğünün başında olan Ayşe, ünlü şövalye Gotye Sans Avoir'ın başında olduğu seçkin Frenk muharipleri perişan etmişti.

İkinci Salip seli, God-Fruva'nın emrindeki yedi yüz bin kişi ile Anadolu'ya akınca, karşısında yine Selçuk Türklerini buldu. Araplar, Araplar nedede idi? Yoktular!.. artık bir şekilden ibaret olan Abbasîler'le, kaybettikleri siyasî iktidarı almak dâvâsında olan Suriyelilere dayanan Benî Ümeyye artıkları, İran Gulât-ı Şiâ'sının mensupları, Türkleri Haçlılarla başbaşa bırakmış, çıkarları peşinde koşuyorlardı. God Fruva'yı, İznik kalesine çekilen Selçuklular karşıladılar. İznik, kahramanca bir müdafaadan sonra düştü, kadın, çoluk çocuk tek kişi kurtulmadı. Bu tarihte Bizans İmparatoru olan Aleksis Gomnen'in kızı Ann Gomnen, Haçlılar seferi tarihini yazan Mişo'ya şunları anlatıyordu:

"- Mukaddes harbimizin şövalyeleri, İslâmlığı Türklerin varlığında yok etmek için İznik kalesinde tek canlı bırakmadılar. Türk kadınları da erkekleriyle beraber harbediyorlardı. Şövalyelerimizin sayısı Türklerin belki yüz misli idi. Dövüşe dövüşe öldüler. Ele geçen ihtiyarlarla küçük çocuklara da Senyör Şövalyeler yaşama hakkı tanımadılar. Çünkü biliyorlardı ki, bu ihtiyarlar, bu çocukları kendileri gibi yetiştirecekler ve Salip için babalarının tehlikesi yeniden başlayacaktı."

Kılıç Aslan Araplardan yardım istemiş, hiçbir müsbet netice alamamıştı: Emrindeki yüz bini bulan askeriyle, Bizanstan ve lâtinlerden yardım görerek milyona yaklaşan ikinci Haçlı Ordularını Eskişehirde karşıladı. Korkunç ve kıyasıya bir savaş oldu. Türkler, vatanlarının her karış toprağını şehitlerinin kanı ile sulayarak geri çekiliyorlardı. Haçlılar, bir koldan Antakya'ya, bir koldan Elbistan'a indiler. Burada karşılarına Alpaslan'ın torunu Bağböre ile Başbuğ Gümüştekin çıktı. Antakya, bir ihanet sonu sukut etti. Haçlılar, kendilerini yedi ay perişan ve aciz bırakan savunmanın intikamını masûm sivil halktan aldılar: Oluk gibi Türk kanı döktüler. Bu günlerde yetişen Türk kahramanı Musul Başbuğu Gerboğa, Melikşâhın yeğeni Tuş oğlu Dakak, Sencar Beyi Altıntaş, Artukoğlu Toktekin bu milyonluk Haçlı ordusunu durdurdular, Kudüs'e girenler, Elbistan'ı alan salip ordusu oldu: Burayı savunacak olan yerler, Arapların idaresinde idi ve onlar savaş meydanını boş bırakmışlardı!

Ne yazık ki, Alpaslanların, Melikşâhların, Gazneli Mahmutların, Tuğrul Beylerin Türk ve İslâm dünyasını TEK ELE alacak şahsiyetleri fânî dünyadan çekilmişlerdi ve bir taraftan mezhep kavgaları, bir taraftan Türklerin egemenliğine tahammül edemeyen Arap ve İran devletlerinin bu ölüm-kalım günlerinde Türkleri yalnız bırakmaları, Haçlıları Kudüs'e sokmuştu. Bu tarihlerde üçüncü ve dördüncü Haçlılar seferleri deniz ve kara yoluyla Anadolu'yu, Ön-Asya'yı adım adım çiğniyordu. İstilâ selinin önüne yine Türkler çıktı: Sencar ve Musul Beyi Tuğtekin, Mardin

Beyi Artukoğlu İlgazi, Kudüs'e kral olan Buduin'in ordularını perişan ettiler, Tabariye'de parlak bir zafer kazandılar. Fakat çok ibretlidir ki, bu Türk yiğitlerinden ikisi, Tuğtekin ve Aksungur, Arap Haşhaşiyye Batınîlerinin hançerleriyle şehid edildiler. Türkler, bir taraftan Haçlılarla dövüşürken, bir taraftan da Arap ve İran anarşistleriyle mücadele ediyorlardı.

Bundan sonra Haçlılar karşısında üç büyük şahsiyet görüyoruz: İmâdeddin Zengi, oğlu Nureddin ve Selâhaddin... Bu üç kahraman, Haçlılara öylesine ağır darbeler vurdular ki, Milâdın 1147'nci yılında Almanya İmparatoru Üçüncü Konrad, Fransa Kralı onikinci Lui, dokuz yüz bin kişilik bir ordu ile karadan ve denizden Anadolu'ya çıktılar. Babadağı çevresinde Türklerle Fransa Kralı Onikinci Lui arasında büyük bir savaş oldu. Türkler ancak seksen bin kişi idiler, Haçlılar üç yüz bin. Harb, üç gün üç gece devam etti. "Lâtinler mukaddes beldelerde" eserinin müellifi H. Martin savaşı şöyle anlatır:

"- Ay ışığı vardı. Boğaz boğaza muharebe ay ışığında da devam ediyordu. Şövalyeler Türk ordusunu arkadan da kuşatmışlardı. Türkler, kapana kıstırılmış arslanlar gibiydiler. Atlarının üzerinde ellerinde kılıç, ölüm pervânesi hâlinde dönüyorlardı. Bizimkiler ağır sağlam zırhları içinde güç hareket ederlerken, onlar, ölümün üzerine pervâsız giden esatîr süvârileri olarak muhasara hatlarını, arkalarında ölülerden yollar açarak yarıyorlardı."

Lâtinler ve Franklar perişan oldular. Kral Lui, bir ağaçlığın içine saklanarak esaretten kurtuldu. Alman İmparatoru Konrad'ı Toroslarda kıstıran Türkler ona da, Fransa kralının âkıbetini tattırdılar: Devirlerinde dünyanın yenilmezi sayılan iki hükümdar da başları eğik, kederli ve zilletle ülkelerine dönebildiler. Yiğit Aksungur, Antakya prensi Reymon dö Puvatye'nin de ölüsünün savaş meydanında kaldığı şanlı bir zaferden sonra Urfa ve çevresi düşmandan kurtuldu. Vatandaşlarının ASLAN YÜREKLİ dedikleri İngiliz Kralı Rişar, Türk başbuğları Karakuş ve Sevüktekin önünde bozgundan bozguna uğradı. 1905'ten 1270'ye kadar, yüz yetmiş beş yıl süren HAÇLILAR SEFERLERİ'nde Türkler, ırklarının varlığında İslâmiyeti TEK BAŞLARINA savundular. Öte yandan İslâmiyeti kökünden yıkacak mâhiyetteki din dışı cereyanların siyasî ve askerî kuvvet hâlini alan şer yuvalarını da yine Türkler yıktı: Dünyanın kaydettiği en dehşet verici anarşist örgütü olan Haşhaşiyye'yi Türkler yok etti. Bu yıkıcı teşkilâtın kadrosu ise, ya Arap, ya İranlı idi...

İslâmın kaderi, Türklerin kaderine öylesine sımsıkı bağlanmıştı ki, Türkler yükseldikçe ve kaderlerini dünyaya tasdik ettirdikçe Müslümanlığın şeref ve şevketi artmıştı. Bu sebeple Salip, Hilâl'i temsil eden millet olarak Türk'ü gördü ve onu mahkûm etti. Türk'ün en tabiî ve meşrû varlıklarına karşı çıktı. Türk'te taassub yoktu: Fakat Arap'ta da vardı, Frenk'de de!.. Türk, İki taraflı mağdur, iki taraflı hakkı yenilmiş millet'ti. Tarihe ibretle eğiliniz: 1071'de Alpaslan'ın Malazgirt zaferinde esir ettiği Bizans İmparatoru Romen Diyojenis'e gösterdiği mürüvvet ve âlicenaplığın benzerini ibzâl edebilmiş bir başka Doğu'lu veya Batılı tâcidar var mıdır? Türk, Doğuda'da, Batı'da da hased ve çekememezlik yarattı. Benimsediği asîl ve yüce fikirlerinin bedelini kanı ve varlığı ile öderken şikâyet etmedi: Milliyetçiliğin, ulusal varlığının en tabiî hakkını kendisine çok gören ve Müslümanlık adına üzerinde mânevi sulta ve hâkimiyet kuran Arap şövalyeliğinin kahrını asırlarca çekti, hâlâ da çekiyor: Allahına hâlâ kendi öz dili ile kulluk ödevini yapamayacak kadar garib ve hazin esaret zenciri hâlâ Türk'ün boynundadır!

ALTAYLAR'DAN MAHAN'A, KARACADAĞ'A, SÖĞÜT YAYLAKLARI'NA...

Onikinci ve Onüçüncü Yüzyıllar, yine Altaylar'dan kopup gelen hâdiselerin bilhassa Asya'yı çalkaladığı devirdir. Ünlü İngiliz tarihçisi Wels, bu yüzyıllara Türklerin asrı diyor...

Hicretin altıncı yüz yılı sonlarına doğru Moğol ellerinden kopan istilâ tufanı Altay havzasını Ön-Asya'ya doğru akan selin kaynağı yaparken, elli bin kişilik KAYI BOYU Türkleri, çetin savaşlara sahne olan yurtlarını terk ederek Mahan ovalarına göç etmişlerdi. Harzemşahlar'la Cengiz Han arasındaki çatışma, Sultan Tekküş'ün gevşekliği ile Cengiz Han selini Seyhun ve Ceyhun sedlerini de aşarak Kafkas eteklerine kadar dayanan karşı konulmaz seylâbe haline sokunca, Mahan yaylaklarından da kalkan Kayılar, Başbuğları Kızılboğa'nın torunu Kayaalp oğlu Süleyman'ın komutası altında Van gölü kıyısındaki Ahlât'a, oradan da Erzincan yöresine göç ettiler. Yarının büyük bir Türk devletine vücud verecek olay, Hicretin 616-621'inci senelerinde geçiyordu.

Erzincan ikliminin devamlı kışı, hayvanlarını besleme yolunda Kayıhanlıları zorluğa uğratıyordu. Onlar, eski yurtlarında olduğu gibi geniş yaylaklar, verimli vâdiler, sonsuz otlaklar arıyorlardı. İklimi daha elverişli olan Halep yörelerine göçe karar verdiler. Oymağın güneye inişini elemli bir olay gölgeledi: Hicretin 626'ncı yılı güneş aslan burcunda iken (23 Temmuz-23 Ağustos arası) oymak Câber geçidinden Fırat nehrini geçerken Boy Beyi Süleyman Kayaalp'in atının bastığı yâr yıkıldı ve o kahraman başbuğ nehrin sularında kayboldu. Bugün hâlâ TÜRK MEZARI olarak anılan ve üzerinde hatıra anıtının yükseldiği geçit yeri, bu Kayı yiğitinin hatırasını canlandırır. Muallim Naci, Süleyman Kayaalp Başbuğun kabri için şöyle der:

Zikre şâyandır Fırat'ın her yeri,
Ben ki Türk'üm unutmam Câber'i,
Türk olan nimetşinâs olmak gerek,
Var yeri gitsem mezâr-ı Türke'dek,
Ey mezâr-ı Türk... saffethânesin,
Hâbigâh-ı Şâhsın, Şâhanesin!..

Süleyman Kayaalp Beyin ölümünden sonra Boy Başbuğları arasında görüş ayrılığı belirdi: Süleyman Kayaalp Beyin oğullarından Ertuğrul ile Dündar Beyler, dört yüz kadar çadırlık kuvvetle geri döndüler, Anadolu içine yol aldılar, Sungur Tekin ve Gündoğdu Beyler de oymağın geri kalan kısmı ile güney doğuya, Halep yörelerine doğru yollarına devam ettiler.

Türk'ün millî hayatı, akıl ve mantığı, mutlu veya mutsuz olayların sınırına ileten ibret hadiseleriyle örülüdür: Nereye gidiyordu Ertuğrul Bey? Nereye gidecekti? ANADOLU, uzun zamanlardır ÖZ BİR TÜRK VATANI idi... O zamana kadar Büyük Selçuklu Hakanı Alp Arslanın 1071 yılı 26 Ağustosunda -ki, aynı misilsiz zaferi Alp Aslandan 851 yıl sonra Gazi Mustafa Kemal Atatürk de 26 Ağustos 1922'de tekrarlayacaktı...- Bizans İmparatoru Romanus Diyojenis'i Malazgirt meydan savaşında perişan ederek esir etmesinden sonra Türklerin Anadolu'ya tam egemenlikleriyle yerleştiği biliniyordu. Aslında ise bu zafer, daha çoook öncelerde, İsa'dan evvel Anadolu'yu TÜRK-TURAN VATANI yapan cedlerin, Milâddan en aşağı dört bin yıl önce Ön-Asya'yı ve bilhassa Anadolu'yu URAL-ALTAYLI IRKLARIN VATANI yapmalarıyla başlamıştı. Selçuklular, bu TÜRK IRKI'nı bir devlet adı olarak, o yeni Devlet'i kuran ulu kişilerin adından ilham almış varlıktı. OSMANLILAR da öyle değil mi idi? İşte, Türkistan'ın yüksek ovalarından, berrak ve mavi semâlarından uzak düşen kahraman Kayı boyu da, terk ettiği anavatanını aratmayacak aslı Türk yeni beldeler arama yolunda idi, bulacaktı ve Ertuğrul'un oğlu Osman Batı Türklerinin en muhteşem devletlerinden birisini kurarak ona, kendi öz adına izafetle Osmanlı İmparatorluğu denecekti: Selçuk Başbuğ'un devletine Selçuklular denildiği gibi...

Burada, iki unutulmaz hatıra üzerinde duracağım: Birincisi, yaşadığımız bugün, dünyanın biricik müstakil Türk devleti olan Türkiye Cumhuriyetinin vatandaşları bizlere, böylesine mutluluğu Ulu Tanrının lûtfuna sığınarak armağan eden, yirminci yüzyılın en büyük Türk'ü Mustafa Kemal Atatürk'e aittir. Lûtfen dinleyiniz:

Yıl 1913... Balkan Harbinin acı kayıplarının kederi gönüllerde... Edirne, bir avuç yiğitin miskin ve gırtlağına kadar günlük politikaya girmiş hükümeti dinlemiyerek ileri atılmasıyla kurtulmuş... Binbaşı Mustafa Kemal, şehre giren genç kurmaylar arasında... kolordunun sertabibi de, bize (Edirne rehnümâsı, Edirne Sarayları) gibi iki değerli eser kazandıran kıymetli tarih ve ilim adamı Doktor Tosyavî zade Rıfat Osman Bey...

Genç Binbaşı Mustafa Kemal, hemen hemen her akşam, Dr. Rıfat Osman'ın evindedir ve onun çok kıymetli, nâdir tarih kitaplarından faydalanmaktadır. Eserleri güç inanılır çabuklukla okumaktadır, fakat bu, üstünkörü, vakit öldürmek için okuma değildir: Bahislerin yan tarafına, kurşun kalemle düşüncelerini de yazmaktadır Mustafa Kemal...

Avusturyalı ünlü müverrih Hammer'in Osmanlı Devleti Tarihi'nin birinci cildindeki, Kayı Boyunun genişleme ve yayılmasını, o günün olaylarının tabiî sonucu sayan hükme itiraz ediyor. Hayır!.. Kayı Türkleri, Selçukluların vârisidirler. Çünkü Mustafa Kemal daha o günlerde, hattâ daha Kurmay stajı yaparken de aynı düşüncede olduğuna dair belgeler var elimizde... Mustafa Kemal'in muhteşem mantığı, olayların temeline inebilme kudreti içindedir ve Türklüğün kaderi üzerinde olup-bitenleri sadece görünürdeki olayların ince sathında aramak hatalıdır: Türklükle ilgili hâdiseleri, kelimelerin ve tâbirlerin sınırını çok aşan varlıklarda aramak gerekir: Çünkü Doğu'da Araplar ve Farslar (yâni bugünün söyleyişi ile İranlılar), daima Türk'ün hakkını yemişlerdir. Bu tasallut, daha çok mânevîdir ve Türk'ün medeniyetini, zaferlerini, maddede ve mânâda değer ifade eden tüm varlığını ilgilendirmektedir: Türk adlarının sonuna bir uzatmalı (î) edâtı ekleyen Arap şovenizmi, yedi göbek Türkleri Arap göstermiştir. İbn-i Sinâ gibi, Farabî gibi... Fars da, Fars dilini tasavvuf edebiyatı için tercih etti diye, Horasan'ın öz be öz Türk çocuğu Mevlâna Celâleddin'i kendisine maletme dâvâsındadır!.. Bu tasallut, Türklerin kurdukları devletlere kadar el atmıştır: Arap ve Acem, devlet kuran Kılıçaslanlara, Artukoğlu'na, Alptekin'e, İltekin'e, Gündoğdu'ya, Kutulmuş'a, Yiğitboğa'ya, İlgazi'ye, ne münasebetsiz isimler eklemişlerdir: Keyhusrev, Keykubat, Keykâvûs gibi Fars adları, Muin-üd-devle, Kaim-i bi-Emrullâh, İmâdüddîn Zengî gibi Arapça adlar!.. Bunların tümü, yukarıdaki Türk adlarını, Türk dili ile beraber ulusal varlık yapmaktan ustalıkla alıkonulmuş en tehlikeli emperyalizmin, millî Türk varlığına yönelmiş sinsi ve hattâ zâlim kasdın tortuları...

Mustafa Kemal bunları BİLEN KAFA'nın sahibi idi daha Kurmay Binbaşı iken de... Cermen tarihçisi HAMMER'in "Osmanlılar, mevcud şartların imkânı ile Anadolu'da yerleştiler ve tevessü ederek bir devlet kurdular..." hükmünü, tarihin doğrultusunda düzeltti: Sahifenin kenarına el yazısı ile şu NOT'u ekledi:

"- Hayır!.. Yanlış!.. Hata!.. Böyle tarih yazılmaz!.. Bu adam, Kayı Türklerinin Anadolu'da millî iktidarı Selçuklulardan devir aldığını ya bilmiyor, ya kasden inkâr ediyor. Anadolu binlerce yıllık Türk vatanıdır!.." (1).

Hammer'in, üzerinde Mustafa Kemal'in el yazısını taşıyan bu cildi benim kütüphanemdedir!

Mustafa Kemal, Millî Mücadeleye bu inanç ile girdi. Görünürdeki şartların elverişsizliği içinde o, büyük bir asker, nâdir bir devlet adamı olduğu kadar TARİH KİŞİSİ olarak, tarihin verâsetinin kudretini biliyordu:

---

(1) Binbaşı Mustafa Kemal, Türkiye Cumhuriyeti Başkanı ve Türk milletinin atası ATATÜRK olduktan sonra, Hammer cildine 1913'de yazdığı tashih NOT'unu, EL YAZILI bir belge ile, her Türk evinde BAŞ KÖŞE'de yer alacak misilsiz ifadesi ile tekrarlamıştır. Bu belge de arşivimdedir. İbretle okuyalım:

"Bu memleket dünyanın beklemediği, asla ümid etmediği bir müstesna mevcudiyetin yüksek tecellisine yüksek sahne oldu. Bu sahne yedi bin senelik en aşağı bir Türk beşiğidir. Beşik tabiatın rüzgârlarıyla sallandı, beşiğin içindeki çocuk tabiatın yağmurlarıyla yıkandı, o çocuk tabiatın şimşeklerinden, yıldırımlarından, kasırgalarından evvelâ korkar gibi oldu, sonra onlara alıştı. Onları tabiatın babası tanıdı, onların oğlu oldu. Bir gün o tabiat çocuğu tabiat oldu, şimşek, yıldırım, güneş oldu, TÜRK oldu, Türk budur, yıldırımdır, kasırgadır, dünyayı aydınlatan güneştir."

Şimdi sormak lâzımdır: Atatürk'ün EL YAZISI bu misilsiz belge, Bugünün Türkiyesinde temeli TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ'ne dayanan, çoğu ard düşünceli binbir çekişme içinde Mustafa Kemal'in kimlerin safında ve önünde olduğunu apaçık ortaya koymuyor mu?

Neylersiniz ki bugünün Türkiyesinde hainler ve gafiller kol geziyor... Çâresizlik ve yetersizliğin kalkanı hâline gelen: "Anayasa var!.. Bu olup-bitenler anayasal düzenin sonucu.." satıhda mâzereti içinde millî varlık, ya aşırı sol'un, ya aşırı sağ'ın pervasızca saldırdığı hedef oldu. İktidarda olan siyasî parti gerçekten Atatürkçü ise vazifesi nedir? Bu belgeleri yetişen neslin şuur ve vicdanında anıtlaştırmak, her Türk evinde kutsal yerine koymak, ulusal felsefeyi bu yönde geliştirmek... Aşırı uçlar, Atatürk'ün, kendi ard düşüncelerinin ham maddesi olarak kullanmak hayâsız-

Kaynağı bu derin gerçeklere inebilmiş ulusal kudretti... bugün Türkiye Cumhuriyetini, ya Arabın kuyruğu yapma dâvâsında olan sağ sapıkla, her çeşit kızıl diktaların uşağı yapma hevesindeki sol sapık, utanmadan, Atatürk'ümüzün yolunda olduğu hayâsız yalanı içindedir: Bu şer uçlarına, böylesine iftira ve yalanı söyleyebilmek imkânını veren tâviz kapılarını rey sandığı başta, pis ve adî günlük çıkarlar uğruna açanları yüce Tanrı kahretsin!..

İkinci aynı ve benzer görüş, rahmetli Dr. Rıza Nur'un on iki ciltlik TÜRK TARİHİ'nin üçüncü cildinin 5-15'inci sahifelerindedir. Millî Mücadelemizden sonra ve hattâ Cumhuriyetin kurulmasını takib eden günlerde yeni devlete ne ad verileceği tartışılıyordu. Maarif vekilliğinden yeni ayrılmış olan Dr. Rıza Nur bu konuda şunları yazar:

"Tarihler eskidenberi bir ağız olarak bir Selçukî devletinden bahsederler. Bu hâl günümüze kadar devam edegelmiştir. Bir Selçukî devleti tasavvur edebilmeleri tarihçilerin büyük bir gafletidir, ilmî bir hatadır. Bu gaflet ve hata yetmiyormuş gibi sonra da bir Osmanlı devletinden bahsedilmiştir. Şark'ta, Garb'ta bütün zihinler bu telkinler altında kalmıştır. Bu zihniyetle terbiye görmüş, bu zihniyetle yaşamış tarihçilerin ve o tarihlerin terbiye ettiği dimağların başka türlü düşünmek imkânı olamayacağı da tabiîdir. Ben de bu telkin altında idim.

Mısır'da Türk tarihi ile meşgul olurken, ismini bugün hatırlayamadığım, not aldığım halde bugün evraklarım arasında bulamadığım eserde Selçukluların son padişahının zürriyeti olmadığından Osman Gazi'nin kendi yerine geçirilmesini vasiyet ettiğini, vasiyeti üzerine de vefatında

lığını pervasızca işlerlerken adı "Millî Eğitim Bakanlığı" olan ve ulusal kültür duyganlığına emânet edilmiş örgüt ne halde? Sağ-sol çekişmesi, ilkokul öğretmenin beynini kendi kıstasları içinde yıkama yolunda... Sadece adı üniversite olan Pronon-Siyamento anarşi yuvaları Atatürk'ten ve Atatürkçülükten söz etmenin utanmazlığı içinde... Basına bakınız: Cumhuriyetçilik, Atatürkçülük iddiası içinde, sütunlarına kümelenmiş çeşitli militanların ihtilâl beyannameleri... Radyo ve televizyon bu keşmekeşi tamamlıyor. Hepsinin de sloganı Atatürkçülük!..

Oysaki ebedî verâset, Türklüğün bin yıl öncesi dostunu, düşmanını, hayrını, şerrini ibretli sadakatle nesilden nesile devretmiş... Ve, bir Atatürk çıkmış, hepsinin zerrece tereddüd bırakmayacak açıklıkla târifini yapmış, kıstaslandırmış, yerini belirtmiş... Atatürk'ün metnini yukarıda okuduğunuz teşhisinden seneler sonra, daha geçen yıl, Konyanın Ilgın çevresindeki bir kazıdan, dört bin yıllık Hitit eserleri çıktı. Atatürk YEDİ BİN YIL diyor... Koca Adam!.. İnanın, yaşadığımız toprakların derinliklerine inebilme gücümüz onun çizdiği sınıra varınca, yedi bin yıllık kalıntıyı da bulacağız ve ele geçireceğimiz üzerinde Türklük, Ilgın'da çıkan gibi burcu burcu tütecek... Sonra sen kalk, âdî kopuk, herşeyini yitir, ya sol haydutluğa, ya sağ safsatasına kul köle ol, dünya yüzündeki son müstakil Türk devletinin kaderini hırsının veya gafletinin kumar zarı yap!...

Kara Osmanın Mevlâna Celâleddin'in çelebilerinden tâç giydirilerek tahta geçirildiğini okuduğum zaman derhal hatırıma: "Osman'ın çıkarıldığı tahtın Selçuk tahtı, Padişahlığın bir sülâleden diğer bir sülâleye hem de ihtilâl ve cebir ile değil meşrû bir surette geçmiş olduğu" geldi. Bu fikir dimağımda bir nûr doğar gibi doğdu. Yokladığım bu mühim nokta üzerinde günlerce düşündüm, bunun böyle ve doğru olduğuna kanaat getirdim. Padişahlığın bir Hanedandan diğerine geçmesi beni devletin aynı devlet olduğu netice ve kararına vardırdı. Bu halde şimdiye kadar zannolunduğu gibi bir Selçuklu devleti, bir Osmanlı devleti olmadığı, bu tâbir ve mevcudiyetlerin pek yanlış olduğunu meydana çıkardı. Demek şimdiye kadar tarihçiler yanlış olarak bu devleti ikiye ayırmışlar, her iki Hanedânı ayrı birer devlet farz etmişlerdir...

Bektaşî geleneklerinde de Selçukluların son padişahı Alâeddin'in oğlu olduğu, bu zatın Mevlâna Celâleddin'i kendisine Ata yaptığı, zürriyetsizlikten kederli olup kurultayı toplayarak devletin geleceğini görüştüğü rivâyet olunmakta, bu anlatılanlar içinde Hacı Bektaş-ı Velî ile Osman Gazi'nin kaynatası Şeyh Edebâli'nin de adları geçmektedir.

Yine düşündüm... Baktım ki ayrı ayrı iki devlet farz edilmiş olan bu devlette toprak bir ve aynı; millet bir ve aynıdır. Bir devlet, ilmî bir surette târif edildiği vakit onda bir milletle bir de toprak olması lâzımdır. Eğer bu toprak ve millet aynı olursa o devlet tabiatıyle bir devlettir. Yukarıki bilgi doğru olmasa dahi bu millet ve toprak meselesinin birliği, devletin birliği hakkında yeter delildir.

Toprak birdir dedik... Vakia Selçuklu Hanedânı zamanında devlet daha içerilerde başlamış, devletin ağırlığı Orta-Asya'da, İran ve Mezopotamya'da kurulmuş idi. Sonra devlet Batıya yönelmiş, büyümüş, Selçuklu Hanedânının son ve önemli devresinde temel ağırlık Anadolu'ya geçmiştir. Bu ağırlık, Osmanlı imparatorluğunun yücelme ve yükselme devrini tamamladığı zaman yine Anadolu'da durabilmiş, Millî Kurtuluş savaşında yeniden zindeliğini ve hayatiyetini kazanmıştır.

Millet bir dedik... Evet!... Daha Selçuklular devletlerini kurmadan önce Türkler Abbas Oğulları devleti zamanında uruk uruk Mezopotamya, Irak, doğu ve güneydoğu Anadolu'ya gelmişler ve yerleşmişlerdir. Abbasîlerin kumandanları ve valilerinin çoğu Türk idi. Yâni Onikinci Yüzyıldan çok evvel buralara Türklerin göçü başlamıştı. Selçuklular Türk anavatanında kurulup, buralara aktığından sonra, Türkler, coşkun bir ırmak, hattâ tufan seli gibi gelip Mezopotamya, Irak, Suriye ve Anadolu'ya yerleşmişler, bu ülkelerin asıl yerli halkı olmuşlar, buralara Türk simâsı vermişlerdir. Yâni dokuz asırdır bu yerler adetâ olduğu gibi Türktür. Osmanlı sülâlesi zamanında yeni bir millet gelmemiştir. Gelenler olmuş olsa bile bunlar da yine Türktürler ve öncekiler gibi Oğuz soyudurlar. Yâni Türkmendirler.

Burada şunu da söylemeden geçmemek lâzımdır: Türklerin Mezopotamya, Irak ve Anadolu'ya gelmeleri 9 veya 12 asır evvel değildir: milâttan, yâni İsa'dan 4000 yıl evvelinden beri, yâni tarihin kaydettiği en eski zamanlardan beri bu yerlerin ve Kafkasya'nın ahalisinin TURANLILAR olduğunu dö Morgan gibi tarih ve eski eserler ilminin en yetkili şahsiyetleri söylemektedir. Gerçekten de buralarda Urartu, Elâm, Sümer, Tubal, Hitit, Koman, Komuk gibi Turanlı milletlerin varlığını biliyoruz. Selçuklulara gelinceye kadar bu Türkler, defalarca İran, Asûr, Mısır, Elen, Bizanslılarla karşılaşmışlar, onların hâkimi veya mahkûmu olmuşlardır. Selçuklular geldikleri zaman bu ırkdaşlarını, Bizanslıların bilhassa kültür bakımından sultası altında buldular. Bizans ordularında ücretli asker olarak Türkler vardı ve devletin temel kuvvetini teşkil ediyordu. Peçeneklerin, Hazarların, Bizansça, yine bir Turanlı ırk olan Bulgarlara karşı kullanıldığını bütün tarihler kaydeder. Röne Grosse'nin Asya Tarihi, (1922 Paris baskısı)nda kullandığı doğru tâbir ile, Selçuklular devrinde Anadolu baştanbaşa YENİ BİR TÜRKİSTAN ve YENİ BİR TURAN olurken, geçmişin izleri üzerinde Türklüğü ve Turanlığı bulmuş bu sağlam temel üzerinde yükselmiştir. Bu hakikatı, coğrafi gerçekler de tamamlıyor: Malûm olduğu üzere Anadolu, kuzeyinde Karadeniz, güneyinde Toros ve batıdaki dağlarla çevrili ve ortada geniş, yüksek bir yayla olarak iki kısma ayrılır. Bu iki kısmın iklimi, havası, hayvan ve nebatları, ziraati, hasılı hayat şartlarınca büyük farkları vardır. Ortadaki yayla, Türk'ün Orta-Asya'daki yaylasına ve hayat şartlarına tıpatıp uygun gelmiştir. Bu uygunluk onun Orta-Asya'daki gibi koyun sürüleriyle, hatta Tibet yaylalarından beri beraberlerinde getirdikleri tiftik keçileriyle beraber yerleşmesinde önemli etken olmuştur. Gerçekten bu yayla, Anadolu'nun kıyılarından çok önce ve tamamiyle Türkleşmişti. Bütün bu sebeplerle Tarihin bilindiği devirlerden beri Anadolu, Türklüğün temel gövdesi olmuştur. Türk devletleri sağlarını, sollarını, ön ve arkalarını teşkil eden büyük ülkeleri kaybetmişler, fakat Anadolu'da yeniden taze hayat bularak adlarını tarih sahifelerinden silmemişler, müstakil devletlerini devam ettirmişlerdir. Bu yerler İsâ'dan dört bin yıl önceden beri TÜRK ve TURANLI idi. Halk, bir takım yabancı istilâlarla Türklükten çıkarılmaya çalışmış iken, Selçuklular ile yine Türklük cihanına sokulmuşlar, sonra da bu şerefli vazifeyi Osmanoğulları omuzlamışlardır. Devlet birdir, millet birdir. Ve, bizler, bu büyük TÜRK AİLESİ içinde TÜRKİYE TÜRKLERİYİZ."

ARAP VE FARS ŞOVENLİĞİNİN TÜRK MİLLÎ VE MANEVİ VARLIĞINA EL ATMASI

Arap ve Fars şovenliğinin Türk'ün millî varlığını nasıl sömürdüğünü ve kendi mânevî sultası altına almak için nasıl açık-örtülü gayretler içinde çaba gösterdiğini -ve bugün de bu çabanın aralıksız devam ettiğini... ibretle kavramak için Büyük Selçuklu, İmparatorluğunun Abbasoğullarının artık sözde kalmış kudretlerini elinden almak üzere Horasan'a indikleri devirde İslâm dünyasının hâlini gözden geçireceğiz. Ve, ibretle tasdik edeceğiz ki, eğer Selçuklular İslâmcı siyasetleri ile Müslümanlığın kaderini ellerine almamış olsalar da, Haçlılar seferleri sonunda müstakil bir İslâm varlığı bulabilmek sadece hayaldir... Hazin bir hayâl!..

İslâm dini, sosyal hayatları bedevilik, siyasal durumları soyculuk (neseb) temeli üzerine kurulmuş bir kavim arasında çıkmıştır. Araplar, Müslümanlıktan evvel Kahtan ve Adnanoğulları diye birbirine düşman iki büyük kümeye bölünmüşlerdi. Bunlardan her biri Ammare, Fahiz, Fasile ve Batın namlarıyla ikinci derecede gruplara ayrılmışlardı. Bu tâli gruplar aralarında durmadan Gazve dedikleri kabile muharebeleriyle vakit geçiriyor, birbirlerini basıyor, talan ediyorlardı. Bazan da bütün Adnan oğulları birleşerek Kahtanoğulları gruplarıyla çarpışıyorlardı.

Henüz bedevîlik halinde bulunan kavimlere mahsus olan bu hayat tarzı, çöl çevresinin gereği olarak soy hısımlığını (Nesebî asabiyeti) kuvvetlendirmiş, en yüksek sosyal merhale olan birlik duygularının uyanmasına mani olmuştu (*).

Peygamberimizle ilk iki halifenin siyasetleri başlangıçta kutsal bir heyecan ve coşkunlukla Arapların aşiretçilik ruhunu bir zaman için uyuşturdu. Fakat Ümeyye oğullarının hükümeti ellerine almaları bu ruhu tekrar uyandırdı, kuvvetlendirdi. Emevîler devrinde, medenî ve içtimaî durumları itibarıyla bedevilerden çok yüksek olan diğer Müslümanları Mevali (azadlı köle) namile kendilerinden aşağı gören Araplar, kendi aralarında soy hısımlığına büyük bir kıymet vermeye, her kabile fertleri kendilerini diğer kabile fertlerinden üstün ve onların düşmanı telâkki etmeye başladılar. Bu görüş Arap olmayan Müslümanlar arasında Araplığa karşı Şüubilik fırkasını doğurdu. Peygamberimizin mensup olduğu Beni

---

(*) BELLETEN, Cilt: VII, Sayı: 25. Ord. Prof. M. Şemseddin Günaltay.

Haşim'le Emevîlerin mensup bulunduğu Beni Ümeyye arasında İslâmdan evvel mevcut olan rekabet ve husumet de, dindarlık, dinde saygısızlık şekillerinde gelişti, inkişaf etti.

Haşimoğullarının siyasal menfaatlerini dindarlık ve Ehlibeyte, yani Peygamber ailesine muhabbet, Şiîlik kisvesi altında inkişaf ettirmelerine, yani dindarlığı takviye ve bütün Müslümanları din rabıtasiyle kendilerine bağlamak istemelerine mukabil Emevîler de dine karşı saygısızlık yaparak bu bağı zayıflatmak, Emevîleri sevmeyen havaliye yani Arap olmayan Müslümanlara karşı Araplığı, kendilerine taraftar olmayan Araplara karşı da soy hısımlığı, kabile asabiyeti'ni kuvvetlendirmek siyasetini tutuyor, bu suretle mevkilerini korumaya, saltanatlarını muhafaza etmeye çalışıyorlardı.

Emevîlerin her şeye kıyan soyguncu idarelerine karşı uyanan umumî hoşnutsuzluk, Haşimoğullarının propagandalarıyla bir kat daha artarak nihayet bunların bedevî saltanatlarını temelinden söktü. Peygamber ailesinden olan Abbasoğullarını iktidar mevkiine çıkardı.

Abbasîler, tabiatiyle Emevîlerden büsbütün ayrı bir siyaset takip ettiler. Bütün Müslüman unsurları müsavi tutan bu siyaset neticesi olarak, İslam dinine girmiş olan muhtelif unsurlar, imparatorluğun mukadderatında âmil olmaya başladılar. Bu yüzden önce Araplarla Arap olmayan Müslümanlar, daha sonra da devlet teşkilâtında yüksek mevkileri elde eden unsurlarla edemeyenler arasında derin çekişme ve rekabet başgösterdi.

Emevilerin sükutu tarihine kadar ehlibeyt taraftarlığı suretinde inkişaf eden Şiîlik, ilk Abbasî halifelerinin kendilerine iktidar yollarını açan Ebu Seleme ve Ebâ Müslim'i şüphe üzerine alçakça katletmek gibi kanlı ve nankör bir şima ile sahneye çıkmaları üzerine ehlibeyt taraftarları üzerinde elîm bir tesir hasıl etti. Bu tesirin doğurduğu umumî hoşnutsuzluk, hilâfetin doğrudan doğruya Peygamberimizin kızı Fatma'dan doğan çocukların, yâni Ali evlâdının hakkı olduğu davasını güdenleri kuvvetlendirdi. Abbasilerin Ali evlâdına karşı takip ettikleri siyaset, Şiîler arasında bunların zorla hakları ellerinden alınmış, gadre ve zulme uğramış masumlar telâkki edilmeleri fikrini kuvvetlendirdi.

Millî istiklâl gayesini güden İranlılar, Peygamber'in torunu ve Ali'nin oğlu Hüseyin'in son Sâsâni hükümdarı Yezdicürd'ün kızından olan çocuklarını Sâsânilerin varisi saydıklarından bunları iktidar mevkiine getirmek, bu suretle millî bir hükûmet kurmak gayesini takibe başladılar.

Halife Me'mun, hanedana karşı beslenen umumî nefreti izale için veziri âzamı İranlı Fazl bin Sehl'in ısrarlı ricasıyla Ali oğullarından Şiîlerin imam tanıdıkları Ali Rıza'yı kendisinden sonra hilâfete geçmek üzere veliaht yapmaya mecbur oldu (1). Fakat Me'munun aynı zamanda kendisine damat edindiği Ali Rıza'yı bilâhara zehirli üzüm yedirerek öldürmesi (2) bu hoşnutsuzluğu ve infiali büsbütün arttırdı.

Hudutları Türkistan içerilerinden Fas'a kadar uzayan büyük imparatorluğu idare kabiliyetinde olan ricalin sahneden çekilmesini müteakip bu umumî infial muhtelif şekillerde baş gösterdi.

Araplar, mevaliyi iktidar mevkiine getirerek kendilerini hor gören Abbasîleri ötedenberi sevmediklerinden imparatorluk dahilinde bir karışıklık unsuru oldular. Şüubiler, vaziyetten istifade ederek devleti fiilen ellerine almaya çalıştılar. Harun Reşid'in veziri Bermek oğlu Cafer, daha o zamanda Arap olmayan devlet ricalinden mürekkep bir işret meclisinde Ebâ Müslim'in hilâfeti bir hanedandan diğer bir hânedana geçirebilmesinden hayretle bahsolunurken: "Bunu bir hârika addetmemelidir. Ebâ Müslim buna altı yüz bin adam öldürerek muvaffak olabildi. Büyüklük ve maharet kan dökmeksizin bir devleti bir milletten diğer millete nakledebilmektir." diyerek Arap olmayan unsurların hangi emel arkasında yürüdüklerini meydana vurmuştu. Şüubilerden asıl İranlılar ise tamamiyle millî bir hükümet kurmak gayesine doğru tedbirler alıyorlardı. Fazl bin Sehl'in, Halife Me'mun'u baba tarafından Ali'nin, ana tarafından da son Sâsâni kisrası Yezdicürd'ün torunlarından olan İmam Ali-Sayi veliahd tayinine sevk ve teşvik etmesi, İranlıların bu hedefe erişmek yolundaki gayretlerinin ilk adımını teşkil ediyordu.

Araplarla sivil Tuharistanlılar ve İranlılar imparatorluğun yüksek makamları için çarpışırken askerî bir kuvvet olarak millî adlarıyla sahneye giren Türkler millî seciye ve kabiliyetleri gereği olarak hilâfet merkezinde devletin mukadderatını derhal ellerine aldılar. Muhtelif unsurların rekabet ve mücadeleleri karşısında başarısız kalan Abbasî halifeleri, yavaş yavaş geniş imparatorluk üzerindeki hüküm ve nüfuzlarını kaybetmeye başladılar.

Abbasî imparatorluğunun kuvvetli zamanında hilâfet merkezine en uzak olan Magribi Aksâ'da (Fas kıtasında) İdrisoğullarının (788-985) istiklâliyle baş gösteren parçalanma, Tunus'da Ağlepoğullarının (800-909), Horasan'da Tahiroğullarının (821-872) meydana çıkmasından sonra şiddetlendi.

Arabistan'da Zübeyd'de Ziyadoğulları (819-1018), Sana'da Ya'fer

---

(1) Mes'udî: Mürevvic-ül Zehep ve Maadin-ül Cevahir.

(2) İbn-i Taktaka - Kitab-il-Fahri.

oğulları (861-997), Elkerç'de (3) Düleftoğulları (825-898), Taberistan'da Alevî Hasanoğulları (864-928), Mısır'da Tolonoğulları (868-905), İran'da Saffaroğulları (868-908), Maveraünnehir'de Şamanoğulları (874-999), Azerbaycan'da Esruşne'li, Saçoğulları (879-930), Musul'da Hemedanoğulları (929-1003), Hemedan ve Deynever'de Hasneveyh oğulları (959-1015) hükümetleri teşekkül etti.

Bu hükümetler birer hidiviyet mahiyetinde idiler. Yani Abbasî imparatorluğunu metbu tanıyorlardı. Fakat bu metbuiyetin, dinî bir hürmetten başka manası yoktu. Hükümdarlar dahilî ve haricî her hususta müstakillen hareket ediyor, Bağdat'a müracaata lüzum görmüyorlardı. Memleketleri de veraset suretiyle evlâtlarına intikal ediyordu.

Muazzam Abbasî imparatorluğunun bu suretle parçalanması dışardan Anadolu'ya hâkim olan Bizans imparatorluğu ile Eran havalisindeki Ermeni krallığının İslâm ülkelerine karşı besledikleri ihtirasları artırdı. İçerden de Fas'tan Kâşgar'a kadar uzayan sahayı kanlı bir harp sahnesine çevirdi. Birbirlerini kovalayan bu hükümetler, kendi içlerinde sürekli isyanlarla boğuştukları gibi, birbirleriyle de mütemadiyen çarpışıyor, yekdiğerinin memleketlerini zabt ve talan ediyorlardı. Bu feci manzaralara seyirci olmaktan başka bir şey yapamayan halifeler ise, mağlûba sövmek, galibi övmekle vakit geçiriyor, gönderdikleri iltifatlı menşurlarla galibin muvaffakıyetini tebrik, zaptettikleri ülkelerdeki hâkimiyetini tasdik etmek suretiyle yaranmaya çalışıyorlardı.

Selçukoğullarının tarih sahnesine çıktıkları Onbirinci Yüzyılın yarısında (1040), sık sık batıp çıkan bu hükümetlerden şunlar yaşıyorlardı:

Tunus'da Zirioğulları (972-1148), Cezayir'de Hammadoğulları (1007-1152), Mısır'da Fatimiler (910-1171), Arabistan'da Zübeyd'de Necahoğulları (1021-1159), San'da Suleyhoğulları (1037-1098), Halep'te Merdasoğulları (1023-1079), Musul'da Ukeyloğulları (997-1097), Diyarbekir'de Mervanoğulları (990-1096), Halle'e Mezyedoğulları (1012-1150), Türkistan'da Karahanlılar (932-1212), Cürcan'da Zeyaroğulları (928-1077), Güney İran ve Irak'da Büveyhoğulları (932, 1055), Isfahan ve Hemedan'da Kâkeveyhoğulları (1007-1051), Ruyan'da Paduspanoğulları (962-1453), Gence ve Ami'de Şeddadoğulları (951-1174), Afganistan'da Sövüktekinoğulları Gaznevîler (969-1182).

Büyük Abbasî İmparatorluğunun bu suretle parçalanması İslâm âlemini iktisadî, içtimaî, dinî bir anarşi içinde bıraktı. İlk devirlerde geniş

---

(3) Kerç, İran'da Hemedan'la Isfahan arasındadır.

imparatorluğun varidatı tükenmez bir menbadı. İkinci Halife Mansur, devamlı ihtilâlleri bastırmak, taraftarlarını arttırmak ve Bağdad şehrini kurmak için milyonlar sarfettiği halde öldüğü zaman hazinede altmış milyon dirhem ile ondört milyon dinar (4), bırakmıştı (5). Harun Reşid'in hazinesinden de dokuz yüz milyon dirhem çıkmıştı (6).

İmparatorluk gayet geniş, köylüler ziraatle meşgul olduğundan halifeler umumî hizmetlerin masraflarından, kendi sefahat ve atiyelerinden artırarak bu kadar para toplayabiliyor, halka da bu vergiler o kadar ağır gelmiyordu.

Valiler vergileri ve haracı muntazaman ve adaletle toplayarak merkeze gönderiyorlardı. Varidatın masraflardan fazla olması Bağdad'ın, Sâsâniler merkezi olan Medayin'e yakın kurulması, Toharistan'lı ve İran'lı vezirlerin debdebeli hayat sürmek hevesi, çok geçmeden Bağdad'da bir israf ve sefahat devresine yol açtı. Halifeler, hanedana mensup prensler, vezirler, kumandanlar ve bütün devlet ileri gelenleri Sâsânilerin zevk ve eğlence ile geçen sefihane hayatlarını taklide başladılar (7). Sefahat âlemlerini devam ettirebilmek için herkes para toplamak hırsına düştü. İmparatorluğun zengin ve bereketli arazisini, halifeler, hanedan mensupları, vezirler, kumandanlar, büyük memurlar kendilerine malikâne olarak gasbetmeye başladılar. Bu hususta, kadınlar erkeklerle yarışa giriştiler.

Zevci Mehdi zamanında devlet işlerine karışmaya başlayan Hayzeran, oğlu Harun Reşid devrinde müdahalesini daha ziyade ilerletti. Bu suretle temin ettiği servet neticesinde senevî varidatını yüz altmış milyon dirheme (franga) çıkardı (8). Halife Vasık'ın zevcesi Kratis'in senelik varidatı ise on milyon dinarı, yani beş milyon İngiliz lirasını buluyordu.

Bütün bu paralar, Binbir gece masallarında tasvir edilen sefahet âlemlerinde veyahut ona buna verilen faydasız atiye ve ihsanlarla israf ediliyor, umumî hizmetlere hiçbir şey ayrılmıyordu. Halife Me'mun, bir günde bir milyon beş yüz bin dirhem ihsan verecek kadar israfta ileri gitmişti.

Abbasî İmparatorluğunda Mütevekkil'den sonra devlet işleri, vezirler, kumandanlar, hadımlar ve kadınlar elinde kaldı. Sefahet hayatiyle asale-

---

(4) O zamanlar bir dirhem takriben bir frank, bir dinar da yarım İngiliz altını kıymetinde idi.

(5) Mes'udî, Mürevvicül Zehep.

(6) Tarih-il Ümem vel-mülûk.

(7) İbn-il-esir - C: 2, Sa: 254.

(8) Mes'udî. C: 2, Sa: 188.

tini kaybeden Abbasî hanedanı, artık yüksek seciyeli, azimli şahsiyetler yetiştiremiyordu. İktidar mevkiinde birbirlerini takip eden âciz, kudretsiz ve seciyesiz halifeler, zevk ve eğlenceden başka bir şey düşünemiyorlardı. Parçalanmaya başlayan bu imparatorluk, bu seciye düşkünü adamların elinde büsbütün dağılmaya yüz tuttu. Sefih ve âciz halifeleri en çok kim memnun ederse, saray entrikalarında kim en çok maharet gösterirse, hükümet nüfuzu onun eline geçmeye başlardı. Bu suretle iktidar mevkiine gelenler, halifelerin uzun müddet yerlerinde kalabileceklerinden veya kendilerinin bin bir yalan-dolan arasında mevkilerinde tutunabileceklerinden emin olmadıklarından, devlet kudret ve nüfuzunu ellerine alır almaz, her türlü vasıtaya başvurarak para toplamak hırsına düşüyorlardı. Halbuki, parçalanma neticesi olarak İmparatorluğun zengin parçaları elden çıkmış olduğundan Bağdat'a akan kaynaklar kurumuştu. Para bulmak için, halifeler vezirleri, vezirler memurları, memurlar da halkı soymaktan başka bir menba bulamıyorlardı. Bu hal, bir müsadere devri açtı. Çalıp çırpmak suretiyle zengin olan vezirlerden en meşhuru İbnülfurat idi. Birkaç defa vezarete geçen ve her defasında müsadere ve zulümle halkı soyan, düştüğü zaman, kendisi de, halife tarafından soyulan İbnülfurat'tan Halife Muktedir bir defa on milyon dinar müsadere etmişti (9). Halife Müktefî de müsadere ile yüz milyon dinar, yani elli milyon İngiliz lirası toplamıştı (10).

Halifelerin vezirleri, vezirlerin memurları, memurların da halkı soymak suretiyle topladıkları paralar, münhasıran sefahete sarfolunuyordu. Halk sefalet ve ıstırap altında inlerken, bu suretle servet toplayan halifelerle vezirleri de sefahet ve rezaletin envaını yaratıyorlardı. Halife Müktefi öldüğü zaman Yalnız Horasan mamulâtından olarak altmış üç bin elbisesi, on üç bin sarığı çıkmıştı.

Bağdat'ın eski debdebesini örnek tutan mahallî küçük hükümetler de varidat bulabilmek için halkı kasıp kavuruyorlardı. Bunlar da Bağdat'ı takliden zengin toprakları sahiplerinin elinden alıyor, köylüleri kendi hesaplarına çalıştırıyorlardı (11).

Tavaifimülûk denilen bu hükümetlerin birbirlerini ezmek için halkın malını, canını heder etmeleri, galip gelenlerin mağlûplar ülkesini yağma ve tahripten çekinmemeleri, vergilerin ağırlığı, eli silâh tutanların ihtihsal sahasından uzaklaştırılması, asayişsizliğin devamı, İslâm dünyasında

---

(9) Tarih-i Vüzerâ.
(10) Letaif-ül-Maarif.
(11) Kitab-ül-Aganî.

ziraî ve ticarî faaliyeti felce uğramıştı. İktisadî fecaat pek tabiî olarak içtimaî sefalete yol açtı. Ümitsizliğe düşen halk, işi gücü bırakarak, şekavet, sefahet, fitne ve fesat yoluna saptılar.

Bağdat'da Ayyarlar denilen bir sınıf türedi. Sefalet timsali olan ayyarlar, hilâfet merkezinin hâkimi kesildiler. Devlet adamları arasındaki rekabetten, halk arasındaki mezhep kavgalarından istifade ederek faaliyetlerini arttırıyor, çarşı ve pazarları haraca kesiyor (12), zaten ümitsiz olan halkı büsbütün karamsarlığa sürüklüyorlardı.

Siyasî ve iktisadî hayatın ıztırapları içtimaî hayatı da tabiatıyla temelinden sarsmıştı. Çeşit çeşit milletlere mensup cariyelerin toplandıkları evlerde aile mefhumu tamamıyla mahiyetini kaybediyordu. Sürü sürü kadınlar arasına atılan erkeklerde insanî hisler, yerlerini hayvanî ihtiraslara bırakıyorlardı. Erkekler kadına karşı borçlu oldukları hürmet ve adaleti, muhabbette değil, günlük yaşantıda eşitlik ile tefsir ediyorlardı. Bu hal, kadınların hayatında derin değişikliklere sebep olmuştu. Kadınlar da, bir kıskançlık, bir haysiyetsizlik duymaksızın kocalarına bizzat cariyeler takdim ediyor (13), erkekleriyle o kadar alakadar olmuyorlardı. Harun Reşid'in zevcesi Ümmi Cafer, kocasına güzel cariyeler takdim etmek hususunda şöhret almıştı.

Kadının izzeti nefsini, fikrî istiklâlini mahveden bu hal, kadınlığı ve onunla beraber cemiyeti düşürüyordu. O devirlerde kadın hakkındaki umumî telâkkiyi Arapların kör şairi meşhur ebülâlailmearrî bir beytinde şöyle hülâsa ediyor: "İyi bilmelisin ki kadınlar şer ve fenalık tuzağıdır. En yüksek şan ve şeref kadınlar yüzünden zayi olur (14)."

Kadınlık hakkındaki bu düşünce, cemiyet için esas olan aile fikrini söndürmüştü. Ailenin temeli olması icap eden kadın, evde bir misafir mahiyetinde idi. Erkeğin hoşuna gitmeyen herhangi bir ehemmiyetsiz sebep, kadının yuvasından, çocuklarının başından kovulmasına kâfi geliyordu. Bu hal, kadını aile ocağına bağlamadığı gibi, çocuklarının ahlâkı üzerinde de pek fena tesirler bırakıyordu. Birbirlerine rakip, müteaddit kadının birleştiği bir aile içinde hürmet ve muhabbet yerine nefret ve düşmanlık, samimiyet ve şefkate mukabil riyakârlık, ihanet ve düzenbazlık göre göre büyüyen çocuklar, insanî duygulardan yoksun olarak yetişiyorlardı.

Bu suretle cemiyete katılan çocuklar da tabiatıyla samimiyet ve feda-

---

(12) İbn-i Esîr - EL KÂMİL.
(13) El Ferec - bâde - şitte.
(14) Şeref-ül Teldîd.

kârlık hislerinden yoksun, ancak kendini düşünen, riyakâr, hain ve düzenbaz bir yığından başka bir şey olamıyordu.

Esasen Abbasî halifelerinin mevkilerini muhafaza için, yeminlerine ihanet etmeleri, şiddeti siyasetlerine esas tutmaları, cemiyet içinde vefa, fikri istiklâl, izzeti nefis gibi meziyetleri söndürmüş, riyakârlık, dalkavukluk, hafiyelik gibi ahlâkî sefaletleri inkişaf ettirmişti. Bu cemiyette kurnazlık ve hilekârlık, mertlik ve necabetin önündeydi.

Siyasî, iktisadî ve içtimaî vaziyetlerin bu feci şekilleri içinde yüzen imparatorlukta her gün bir türedinin hâkimiyetinden diğer birinin boyunduruğu altına girmeye mahkûm olan halk, zulüm ve sefaletin cehennemî azaplarını dinin uyuşturucu lâbirentlerinde teskin etmek yoluna düştüler. Fakat, kötümserliğin, ümitsizliğin sevkiyle sürüklendikleri bu labirentte de aradıkları huzur ve sükûn yerine, din kisvesi altında gizlenen bin bir türlü ihtiraslara, çeşit çeşit mezhebler mücadelelerine oyuncak oldular.

Tohumları dördüncü halife Ali zamanında atılan mezhep mücadeleleri yavaş yavaş inkişaf ederek biri siyasî, diğeri usulî olmak üzere iki mahiyet almıştı. Siyasî mahiyette başlayanlar Mârika ile Şia mezhepleri idi. Mârikayı, bedevî urban ruhu, Şia'yı da medenî İran ruhu doğurmuştu.

Mârika mezhebi, Arabistan'da yalancı peygamber Müseylemeyi çıkaran Yemame kabileleri arasında zuhur etmişti. Tarihin karanlıkları içine gömülen uzak zamanlardan beri hiçbir devlet nüfuzu (Sulta) altına girmeyerek başıboş yaşamış olan bedeviler; velev hilâfet namı altında dinî bir şekilde olsun; bir hükûmet idaresi altına girmek istemiyorlardı. Mârika'dan Necedat denilen fırka, bir halife nasbına bile lüzum görmüyordu (15).

İslâm diyarının asırlardan beri, ilâhî bir mahiyet atfettikleri hanedanların sultaları altında yaşamaya alışkın olan bölgelerindeki halk ise hilâfetin irsen muayyen bir sülalede devamını istiyorlardı. Suriye bu sülâleyi Benî Ümeyye'de, İranlılar, Iraklılar, Mısırlılar ise Beni Haşim'de buluyorlardı.

Abdulah İbni Seba' namında ismen Müslüman bir Yahudi bu siyasî cereyana dinî bir kisve giydirerek, Şebeiye mezhebini kurdu. Daha sonra İslâm dünyasının altını üstüne getirecek olan Batınîlik, Hurufîlik mezheplerinin tohumlarını attı.

Siyasî mezhepler, Peygamberimizin damadı ve amcazadesi Hz. Ali'ye taraftarlık, aleyhtarlık suretlerinde inkişaf ediyordu. Mârika deni-

---

(15) El-Milel vel Nahl Sa: 167.

len Havariç, Ali aleyhtarlarını, Şia ise Ali taraftarlarını temsil ediyordu. Ali'yi tekfir eden Ezarika fırkası Mârika'dan çıktığı gibi, Ali'ye ulûhiyet isnat eden Galiye fırkası -ki şimdiki Nusayriler bunlardandır- da Şia'dan doğdu.

Usulî mezheplere gelince, bunlar Emevîlerin son zamanlarıyla Abbasîlerin ilk devirlerinde İslâm dünyasında başlayan fikrî ve felsefî hareketlerin inkişafının neticesi idi. Bu zamanlarda, fikirlerdeki istiklâl ve hürriyet henüz kayıt altına alınmamış olduğundan asırlardan beri dinî ve felsefî fikirlerin beşiği olan Mezopotamya'da metafizik meseleleri serbestçe münakaşa olunabiliyordu.

Usulî mezhepler, ilk evvel insanların irade ve hürriyeti meselesiyle felsefenin illeti ûlâ nazariyesinin münakaşalarıyla başladı. Mecusîlerden Esvarî denilen Ebu Yunus Senseveyh'den mülhem olan Mabedi Cûihni insanların ef'al ve harekâtında hür olup olmadıkları, diğer tâbirle Allah'ın ilim ve iradesinin, kudretinin dahl ve tesiri olup olmadığı meselesini ortaya attı. İnsanların, kendi fiil ve hareketlerinin yaratıcısı kendileri olduğu kanaatini müdafaa ve Kaderiye mezhebini kurdu.

Buna mukabil Harran Sabiîleri arasında yetişen Cad ibni Dirhem ile talebesinden Cehm ibni Safvan da insanlardan hürriyeti tamamiyle kaldırmak suretiyle Cebriye mezhebini kurdular (16).

Koyu cebircilik esasını kuran Cehm ibni Safvan aynı zamanda Kuran'da Allah'a isnat edilen sıfatların mahiyeti meselesini de kurcaladı. Kuran'da Allah'a isnat edilen sıfatları külliyen red, peygamberlerden Musa'yı, İsa'yı, Hz. Muhammed'i, Allah'ı insan suretinde tasvir ettikleri için Müşebehelikle itham etti.

Kuran'ın bütün âyetlerini zahirî mânalarına göre alan Selefiye ile onları takip edenler ise, bu sıfatları aynen kabul ediyorlardı (17). Sıfatı inkâr eden Cehemiye'ye karşı, bunlar da Sıfâtiye fırkası ismini aldılar. Sıfâtiye taraftarlarının başında bulunan Selefiye ile İmam Ahmet İbni Hanbel ve bunun gibi müctehid imamlardan sayılan Davud ibni Aliyi Isfahanî, Kuran'da, Hadis'de, Allah'a isnat edilen her vasfı, hatta el, ayak gibi insana mahsus uzuvları, yere inmek, göğe çıkmak gibi hareketleri, Arş üze-

---

(16) Cad ibni dirhem: Emevîlerin Irak valisi meşhur Halid ibni Abdullah-el-kısrî'i tevkif ederek kurban bayramında kurban keser gibi kendi eliyle boğazlamıştı. Mezhebini Tirmiz'de neşre başlayan Semerkandli Cehm Safvan ise Emevî halifelerinden Hişam ibni Abdülmelik'in kumandanlarından Nasr ibni Seyyar'ın emriyle Salim ibni Ahvez tarafından 745 tarihinde Horasan'da Merv şehrinde idam edilmiştir. Her ikisinin katli de dinî olmaktan ziyade siyasî idi.

(17) Ahmet ibni Hanbel: El red-di alel-zınâdıka.

rinde oturmak gibi durumu bile aynen kabul ediyor, hiçbir suretle te'vile yanaşmıyorlardı (18).

Kaba ve mutaassıp sofular tarafından tutulan Sıfâtiye mezhebi, yavaş yavaş Müşebbiheliğe ve Mücessimeliğe, yani Allah'ı insan gibi tasavvur ve tahayyüle yol açacaktı. Nasıl ki Hanbelilerin ve Kerramiye'lerin azgınları (Gulati) sonraları dünya üzerinde oturarak kâinatı idare eden elli, ayaklı, etli, kanlı, başlı gözlü, mücessem bir Allah tahayyül etmişlerdir (19).

Cehm ibni Safvan, bu metafizik meseleleri arasında imanın mahiyeti, amelin imanla olan münasebetinin tayini meselelerini de münakaşa mevkiine atmıştı. Bu meselelerin münakaşası birbirlerine karşı iki hal şekli aldı: Bunlardan biri imanı kalbî tasdikten ibaret addediyordu. Bu şekli kabul edenler Murcia fırkasını teşkil ettiler. Bu fırkanın en büyük reislerinden sayılan Yunusüssemrî, imanı, Allah'ı tanımak, kalben sevmek, huzurunda eğilerek kibirliliği terk etmekten ibaret addediyordu (20). Cehm ibni Safvan'la çağdaş ve onunla beraber Horasan'da neşriyatta bulunan Murcia mezhebi reislerinden Mukatil ibni Süleyman da tâaf ve ibadatın imanla ve Müslümanlıkla alâkası olmadığını, binaenaleyh imansız ibadetin faydası olmadığı gibi iman olduğu takdirde mâsiyetin de zararı olmayacağını söylüyordu (21). Dini basit bir kalbî iman şekline sokan Yunus'a göre hayatlarını ibadetle geçiren veya mâsiyet içinde olanlar hakkında dünyada sait veya şaki yolunda bir hüküm verebilmek imkânı yoktur.

Dinde ibadat ve tâata hiçbir mevki vermeyen Murcia fırkasına karşı derhal, ibadeti imanın cüz'i sayan ikinci hal şekli taraftarları çıktı. Vaidiye namını alan bu fırka, büyük günah işleyenlerin müslümanlıktan çıkacaklarını, ebedî hüsran ve gazaba mahkûm olacaklarını iddia ediyorlardı. İşte bu suretle Abbasî'lerin ilk zamanlarında siyasî iki fırkanın yani Haricî'lerle (Mârika) Şiî'lerin yanında usulü mezhep olmak üzere Kaderiye, Murcia, Ceemiye, Cebriye, Vaidiye, Müşebbehe ve Mücessime fırkaları teşekkül etmiş bulunuyordu (22).

Bu mezhepler, zaman geçtikçe birçok şubelere ayrılacak, yeniden yeniye ortaya atılan fikirler, çeşit çeşit fırkaların zuhûriyle neticelenecek, İslâm dünyasını ekseriya kanlı şekiller alan mezhep mücadeleleriyle muhabere meydanına çevireceklerdi.

---

(18) El-milel vel-nahll. abdülkerim Şehristânî.

(19) Abdülkadir Bağdadî. El-fark-ü beynelfark.

(20) el-milel ve nahl. Sa: 186-187.

(21) ibn-i Hazzem. El-fasl-ı fil-mileli vel-nahl. C: 4, s. 205.

(22) Tahir ibni Mutahhar-ül Mukaddesî. Kitâb-ül bedâ.

Usulî mezheplerin en ehemmiyetlisi olan Kaderiye mezhebi, muarızları tarafından Mutezile namı verilen İslâm akliyecileri (Pationalistes) tarafından benimseniyordu. Rasyonalist Mutezile, insanların ef'al ve hareketlerinde hür, müstakil ve mürid oldukları esasını müdafaa ediyor, mücessimeliğe yol açan Sıfâtiyecilikten kaçınıyor, bu iki esasın müdafii olmak itibarıyla kendilerine adil ve tevhid taraftarları ismini veriyorlardı (23).

Birinci esasta bunlara karşı yürüyen Cebriye taraftarları ise insanların ef'al ve hareketlerinde muztar oldukları akidesini neşrediyorlardı. İnsanları bir kukla mahiyetinde telâkki eden bu mezhep, ahlâkî mes'uliyetin temelini yıkmak, Müslümanları tehlikeli bir fatalizme sürüklemek suretiyle daha o zamanlar içtimaî hayatı sarsmaya başlamıştı.

Bereket versin ki, Halife Me'mun ile ondan sonra iktidar mevkiine geçen Halife Mutasım ve Vâsık zamanlarında pek ziyade kuvvetlenen akliyeciler (Rationalistes, Kaderiye esasına taraftar olarak bir zaman için bu meş'um akidenin yayılmasına mâni oldular.

Tarihte Mutezile namını alan akliyeciler, marifette esas, ancak nazar ve istidlâl olduğunu iddia ediyorlardı (24). Bunlara göre her hususta olduğu gibi dinde de itimat edilecek yegâne esas akıldır. Hak ve hakikat ancak akıl ile, nazar ve istidlâl ile bilinebilir. Peygamber'in tebligatı ve ihbarı gibi sem'î deliller (yani Kuran ve hadis), tereddütsüz kanaati (yakını) ve kesin bir bilgiyi (kat'iyeti) değil, sadece olabilir ihtimalini (zannı) ifade ederler.

Aklın hakimiyeti, fikrin hürriyeti esaslarını kuran Mutezile, Müslümanlığı fatalizm kisvesine büründürmek isteyenlere karşı da insanların ihtiyar ve iradelerinde hür oldukları esasını müdafaa ediyorlardı. Bunlar, insanların yaptıkları işlerin hâlikı mutlakı kendileri olduğunu (25), kâinatın muayyen kanunlara tâbi bulunduğunu, âlemde sebepsiz ve hikmetsiz bir şey olmadığını, binaenaleyh eşyada ve yapılan işlerde (ef'al) deki güzellik veya çirkinliğin (hüsnü kubuh), iyiliğin veya kötülüğün (hayır veya şer) haddizatında (nefselemirde) mevcut olduğunu, bunların akıl ile bilindiklerini, akıl ile birbirlerinden ayırt edildiklerini iddia ediyorlardı. Mutezile sem'î delillere o kadar kıymet vermediklerinden bunların büyük simalarından Ebülhüzyl el-allaf, fizikte başlangıç olarak aldığı cevher (atom) ve arz (hareket) fikrine istinaden metafiziğe çıkmışve atomizm

---

(23) Abdülkerîm Şehristânî. El-milel vel-nahl. C: 1, s. 53.

(24) Seyyit Şerif Cürcânî. Şerh-il-Mevâkif.

(25) Sâdettin Tiftazânî. Şerh-ül-Makasıd.

(Cüz'i lâyettecezza) nazariyesini kurmak suretiyle mebdei evvel yani Allah fikrine vâsıl olmuştu (26).

Fakat Halife Mütevekkil devrinde kabaran taassup bu cereyanı durdurdu. İtizalin başlıca müdafii olan kadilkudat Ahmed ibni Düad hapis ve mallarına el konuldu.

Sistemlerini aklın hâkimiyeti, nazar ve istidlâl esası üzerine kuran akliyecilerin takip ve tenkil edildikleri bu devirlerde idi ki kaba sofulardan Muhammed ibni Kerram isminde biri vaktiyle Buda heykellerine ibadet edilen Secistan'da yeni bir mezhep neşrediyordu. Allah'ı insan şeklinde tasvir eden bu kaba ve iptidaî mezhep, münevverlerin ve akliyecilerin şiddetli hücumlarına rağmen halk arasında pek çok taraftar buldu. Muhammed ibni Kerram, Secistan'dan Hicaz' ve oradan Suriye'ye dönmüş, mezhebini her tarafta yaymış ve nihayet Kudüs'te ölmüştü (868).

Suriye'de, öldüğü zaman, ham sofulardan olmak üzere yirmi bin kadar taraftar bırakmıştı.

Akliyecilerin tenkili, Müşebbihe fırkasını kuvvetlendirmişti. Bunlardan Muhammed ibni Kerram gibi düşünen Ahmed el-Hüceymî ve taraftarları bir çocuğun bile kabul edemeyeceği maskaraca fikirler neşrediyorlar, Allah'ın, eli, kolu, ayağı bulunduğunu, etli kanlı bedeni olduğunu, dünyada kendisini ziyaret edenlerle kucaklaştığını, onların ellerini sıktığını söylüyorlardı.

Her tarafta zuhûr eden bu gibi yeni yeni mezheplerin yarattığı dinî ve itikadî buhrandan istifade etmek isteyen İran'ın eski Mezdek dinine bağlı Senbad da, Nişabur'da yeni bir mezhep çıkardı. Senbad, halka, Halife Mansur Eba Müslim'i öldürmek istemişse de Eba Müslim beyaz bir güvercin şekline girerek uçmak suretiyle ölümden kurtulmuş olduğunu ve şimdi Mezdek ve Mehdî ile bir maden hisar içinde oturduğunu söylüyordu (27).

Kurnaz bir adam olan Senbad, Eba Müslim propagandasıyla Şiîleri, Mezdek ve Mehdi propagandasıyla da Mezdekilerle Rafizîleri etrafına topluyordu. Mecûsîlerle yalnız kaldığı zaman da "Araplar memleketimizi aldılar, İran devletini yıktılar, Kâbeyi bize kıble yaptılar. Saltanatımızı iade etmek ve kıblemizi güneşe çevirmek için İslamları yok etmemiz lâzımdır" yolunda telkinde bulunuyordu. Bu suretle başına yüz bin kadar adam toplayan Senbad, Abbasî'lere siyasî büyük bir gaile açmıştı.

Mezhep mücadeleleri şiddetlendikten sonra siyasî ihtiraslar arkasında

---

(26) Şerh-ül mevâkıf. S. 293.

(27) Siyasetnâme-i Nizâm-ü Mülk. C. 1, s. 182. Paris tab'ı.

koşanlar, bir mezhebin müdafi veya naşiri sıfatıyla sahneye çıkıyor, bu bayrak altında gayesine erişmeye çalışıyordu. Halife Mühtedi zamanında (769-780) Basra taraflarındaki Abdülkays kabilesinden Ali ibni Muhammed ibni Abdürrahim Haricîlerden Ezarika fırkasının mezhebini benimseyerek meydana çıktı. Yanına gelecek zenci kölelerin azat edileceğini, kendilerine memuriyet verileceğini ilân ederek etrafına bir sürü Afrika zencisi toplayan ve bu sebepten tarihte Sahibüzzenc namını alan bu adam, minberlerde Ali'ye, Osman'a, Ayşe'ye, Talha'ya, Zübeyr'e küfürler savuruyor, kendi mezheplerinde olmayan Müslümanları feci işkencelerle öldürüyor, kadınlarını, çocuklarını köle diye satıyordu (28).

Zenciler Basra havalisini yakıp yıkarken Hemedanı Kırmıtî isminde bir adam da Kofe taraflarında Batınîlik mezhebini neşrediyordu. Kırmıtî, bir aralık, Sahibüzzenc ile birleşmek istedi. Fakat kendisi azgın Şiîlerden, Sahibüzzenc ise Mârika mezhebinden olduklarından aralarında fikir birliği olamadı. Ayrı ayrı faaliyetlerine devam ettiler. Halkın malı yağma, canı ifna, namusu ve vicdanı tahrip ediliyordu. Her ikisi, kendi mezheplerinden olmayanlara hayat hakkı tanımıyorlardı.

Hemedanı Kırmıtî'nin taraftarlarından Ebu Saidülcenabî 899 tarihinde Bahreyn'e hâkim oldu. Ahirete ve şeriate inananların katilleri vacip olduğunu ilân etti. 914 tarihinde kendisi de katlolundu. Yerine geçen oğlu Ebu Tahirülcenabî 925 tarihinde Basra'yı istilâ etti. Bütün bu havaliyi kahr ve zulüm altında titretti. Cenabîler geçimlerini köy basmak, kervan vurmak, adam öldürmek, koyun ve sığır sürüleri çalmakla temin ediyorlardı. 931 tarihinde hac mevsiminde de Mekke'yi bastı. Binlerce hacıyı öldürerek cesetlerini Zemzem kuyusuna doldurdu. Haceri Esved'i alarak Hicre götürdü (29). İslâmdan önce Arap'ların Fetiş'lerinden olan bu yanık taş parçası ancak yirmi sene sonra Mekke'ye iade edilerek yerine konulabildi.

Müslüman dünyasının ve o meyanda Türk'lerin dinî, içtimaî ve ahlâkî hayatı üzerinde pek derin tesirler yapan Batınîliğin menşei eski idi. Bu mezhebin ilk tohumları Halife Memûn devrinde (813-833) atılmış, Mutasım zamanında (833-842) intişar etmişti. Mezhebin kurucuları İranlı Mecûsîlerdi. Eski dinlerini gizleyen Mecûsîlerden Ehvazlı Meymun İbni Disan ile Zeydan lâkabını taşıyan Muhammed ibni Hüseyin hapishanede mezhebin esaslarını hazırlamış, İbni Disan'ın oğlu Abdullah da gizlice eski dinlerine bağlı kalan Fars bölgesinde yaymıştı. Abdullah propagan-

---

(28) İbn-i Cerir. Tarih-ül Ümem vel-Mülûk s. 174-191. Mısır tab'ı.

(29) İbn-i Cerir. Tarih-ül Ümem vel-Mülûk s. 337-340.

dasını yaparken evlâdı Ali'den ve Şiî imamlarından İsmail ibni Caferi Sadık'ın (30) oğlu Muhammed ibni İsmail'in kölesi Mübarek ile birleşti. Mübarek Kuran sûrelerinin evvelindeki Taha, Eliflammim, Tasin ve Şad... gibi Mukattaâta bir takım mânalar veriyor, bunların efendisi İmam Muhammed ibni İsmail'in tevdi ettiği gizli sırlar olduğunu söylüyordu. Mübarek, aynı zamanda keramet diye bazı hokkabazlıklar da gösteriyordu.

Araplardan İran'ın, Müslümanlıktan mecûsiliğin intikamını almayı gaye edinen İbni Meymun, Mübarek'in telâkkilerinden istifade ederek faaliyetini arttırdı. Birçok kimseleri kandırdı. Diğer taraftan Mübarek de efendisi hesabına faaliyete koyuldu. Bu suretle Batıniye daha o zaman Meymuniye ve Mübarekiye namlarıyla ikiye ayrıldı. Meymuniyeler İsmail'in, mübarekiyeler de oğlu Mehmed'in son masum imam ve beklenen mehdi olduğunu iddia ediyorlardı.

Batınî mezhebi ilk defa Gıyas isminde biri tarafından tanzim edildi. Gıyas, Elbeyan ismini verdiği kitabında Kuran'a büsbütün başka mânalar veriyor, İslâm dinini ayrı bir şekle sokuyordu (817). Her şeyi mübah sayan Gıyas'ın Elbeyan'ı büyük bir rağbet kazandı. Bundan istifade eden Ehvazlı Mehmet Ali'yi Berkaî halkı alenen batınîliğe davete başladı (869). Bütün bu faaliyetler 878 tarihinde Hamedanı Kırmıti ile Ebu Said ve ebu Tahîri Cenabiler'in muvaffakıyetlerine müsaid zemin hazırladı. 907 tarihinde öldürülen Zekereveyh ibni Mekreveyh de Kırmıtî'nin fikirlerini neşretmek hususunda büyük faaliyetlerde bulundu.

Batınîler, mezheplerini yaymak için her tarafa Daîler (propagandacılar) gönderiyorlardı. Daîlere verilen talimat, bu mezhebin maruf müelliflerinden Abdullah ibni Hasanülkayrevanî'nin, Ebu Saidilcenabî'nin torunu Süleyman ibni Hasan için yazdığı eserde şöyle hülâsa ediliyordu: "İnsanların hislerine, temayüllerine göre hareket ederek muhabbetlerini kazan! Kiminle görüşürsen kendini onun dinine, onun mezhebine mensup gibi göster. Bu suretle dostluk kurduğun adamlardan matlup kâbiliyet ve rüşdü gördüklerine yavaş yavaş mezhebimizi telkine başla, esrarını aç!" (31).

---

(30) İsmail, evlâdı Aliden ve Şiîlerin "imamı masum" dedikleri on iki imamdan altıncısı olan Caferi Sadık'ın oğlu ve bugün Hindistan'da, Suriye'de ve İran'da yaşayan İsmaililerin imamıdır. İran'ın resmî mezhebi olan İmamiye mezhebinde masum imamların adedi on ikiye çıkarıldığı halde İsmaililer, ancak yedi imam kabul ederler. Yedinci imam olarak da İsmail'i tanırlar. İsmaililerin itikadınca, İsmail masum imamların sonudur. Elân hayattadır ve bir gün meydana çıkacaktır. Bundan dolayı İsmaile Hatemüleimme ve Hayyi muntazar (beklenen diri) derler.

(31) Abdullah ibn-i Hasan Kırvanî. El-siyaset-ül bellâğ vel-nâmus-u azâm.

Batınî daîleri propagandalarını en ziyade İranlı mecusî oğullarıyla Şüubî'ler ve Araplardan Rebia kabilesi arasında yapıyorlardı. Kahren Müslüman edilen mecusîlerin evlâtları İslâm dinine düşman oldukları gibi Şüubiler de Araplara düşman idiler. Rebialar ise Peygamber'in Mudarilerden olmasından dolayı, Müslümanlığı sevmiyorlardı. Propagandacılar Perslere İran saltanatının ihya ve iade edileceği, Şüubilere Araplığın yıkılacağı, Rebialara da Mudariler tahakkümünün ve Mudarilerden olan halifelerin ortadan kaldırılacağı ümidini veriyorlardı.

Propagandacılar arasında felsefî fikirlerle mücehhez adamlar nadir değildi. Maveraünnehir propagandacısı olan Mehmet Nahebî ile Ebu Yakubu Sicistanî maruf müelliflerdendi. Bunlardan Mehmet Nahşebi Elmahsul, Ebu Yakub ise Esasüdda've Te'vilüşşerayi ve Keşfülesrar unvanlı değerli kitapları yazmışlardı.

Hicaz, Basra ve Necid havalisi kırmıtilerin zulmü altında inlerken Bağdad'daki Müslümanların vicdanî hürriyetleri de Hanbelilerin tegallüp ve tahakkümü altında çiğneniyordu. İmam Ahmet ibni Hanbel, mezhebini Müşebbihe ve Mücessime mezhepleri şekline sokarak Allah'ın Arş üzerine kurulup oturduğunu iddiaya kadar varan bu cahil sofular, kendilerini tenkid ettiği için büyük bir müverrih ve müfessir olan Mehmet ibni Ceriri Tabarinin defnine müsaade etmemişler, cesedini yakmak istemişlerdi.

Halife El Radi zamanında (934-940) Hanbeliler, büsbütün azıttılar. Allah'ın yer yüzüne inip çıktığını iddiaya başladılar. Fikir itibarıyla bu kadar düşkün olan bu herifler, cehaletin, taassubun, ham sofuluğun bütün icaplarını yapıyorlardı. Bağdat'ta ötekinin berikinin evini basarak hurma şarabı (Nebiz) arıyor, buldukları musiki âletlerini kırıp döküyorlardı.

Hilâfet merkezini kaplayan bu taassup kâbusu en kesif bir şekil aldığı bu zamanlarda idi ki Ehli sünnet mezhebi imamlarından sayılan Ebülhasanüleşârî mezhebini yaymaya başladı. Evvelce mutezile mezhebine mensup iken bu mezhebin imamlarından olan üvey babası Ebu Aliyi Cübbaîye kızarak yeni bir mezhep kurmaya kalkışan Ebülhasanüleşarî, Kâhtanî Araplarından Ali-Muaviye mücadelesinde hakemlik eden meşhur Ebu Museleşârî'nin torunlarından idi. 873 tarihinde Basra'da doğmuştu. Kurduğu mezhebin esası, 859'da ölen Basra'lı ibni Kilab tarafından atılmıştı (32).

Mutezileye zıd bir yol tutan Eşarî, insanlarda irade ve ihtiyar olmadığı iddiasıyla düşünce ve iradeyi kökünden söküyordu. Eşârî'nin fikrine gö-

---

(32) Sâdeddin Tiftâzân-ı Şerh-il Makasıd.

re insanın yaptığı işlerde şahsî irade ve kudretinin hiçbir tesiri yoktur. İnsanın bütün ef'al ve harekâtı ancak Allah'ın irade ve kudretiyle vücut bulmakta, Allah tarafından yaratılmaktadır (33).

Ehli sünnetin itikad hususunda en büyük imamı sayılan Eşârî'nin bu esası Cehm ibni Safvan'ın Cebriye mezhebinden hiç de ayrı bir şey değildi. Cehm ibni Safvan gibi Eşârî de, düşünce ve iradeyi inkâr, insanları kurulmuş birer kukla mahiyetinde telâkki ediyordu. Fakat bu telâkkiye göre, eli titreyen bir adamın elinin titremesi ile o adamın arzusuyla elini hareket ettirmesi, kalbin ve midenin hareketleriyle arzu ile yapılan hareketlerin birbirlerinin aynı olması icabediyordu. Yine bu telâkkiye nazaran, ef'alinde şahsî irade ve kudretinin tesiri olmayan insana, ahlâkî ve şer'î bir mesuliyet teveccühüne imkân kalmıyordu.

Mezhebinin ahlâkî ve şer'î mes'uliyeti ortadan kaldırdığını, hattâ Peygamber gönderilmesini lüzumsuz ve abes bir hale soktuğunu anlayan Eşârî, cebrilikten kurtulmak için kelime oyunlarından istifade ederek ortya mübhem bir Kesib nazariyesi atmaya mecbur oldu.

Eşârî, bu nazariyesine göre mezhebini şu suretle izah ediyordu: İnsanda bir irade ve kudret vardır. Fakat bu irade ve kudret insanın ef'alinde müessir değildir. İnsanın ef'alinde hakikatte müessir olan ancak Allah'ın irade ve kudretidir. Fakat, insanın kendi ef'aline mahal olması, hâdis ve gayri müessir olan kendi irade ve kudretinin de o ef'ale yaklaşmasını icabetmektedir. Demek ki insanın hareketleri haddi zatında ancak Allah'ın kudret ve iradesiyle vücut bulmuş, Allah tarafından yaratılmıştır. Fakat bu fiil aynı zamanda insanın müessir olmayan irade ve kudretiyle de geçmiştir.

Görülüyor ki Eşârî, mezhebini cebrilikten kurtarmak için, insanda müessir olmayan bir irade ve bir kudret tasavvur ediyordu. Ehli sünnet imamı, insanda tasavvur ettiği bu gayri müessir irade ve kudreti insandaki ilim'e benzetiyor ve diyordu ki, insanın bir şeyi bilmesinin o şeyin vücut bulmasında bir tesiri olmadığı gibi irade ve kudretinin bir şeye taallûk etmesi de o şeyin vücut bulmasında müessir değildir. İşte tesirsiz olan bu taallûk, insanın bir kazancıdır.

Ahlâkî ve şer'î bütün mes'uliyetlere esas olmak üzere mevhum bir kazançtan bahseden Eşârî, Allah'ın ef'alinde, emir ve nehyinde bir hikmet lüzumunu, hüsün ve kubhun (iyilik, fenalık) aslında mevcut ve aklî olduğunu da inkâr ediyordu. Eşârî'ye göre dünyada hayır ve şer, hüsün ve kubuh (iyilik, fenalık), mekârim ve mesavî (beğenilen ve istenmeyen)

---

(33) Seyyit Şerif Cürcânî. Şerh-il Mevakıf.

gibi evsaf ve ahval, aslında mevcut değildir. Bunlar, mücerret şer'in ortaya koyduğu şeylerdir.

Eşârî, insanlardan irade ve ihtiyarı külliyen yasak, Allah'ı ef'alinde, emir ve yasaklarında ne yaptığını bilmez bir mecnun gibi tasvir, kuvvetleri ve tabiatı (natürü) inkâr eden mezhebiyle şu garip neticeye vasıl oluyordu. Allah'ın halk ve icadında, emir ve yasaklarında, hikmet, sebep ve gaye yoktur. Bu cihetle, ne hasenat sevaba, ne de seyyiat azaba sebep değildir. Aslında "ef'ali hasene" denilen işlerde güzellik, "ef'ali kabiha" denilen işlerde de çirkinlik yoktur.

Allah hangi işi emretmiş ise o iş güzeldir. Hangi işi yasak etmiş ise o iş de fenadır. Haddi zatında ef'alimizde iyilik ve fenalık yoktur. Emrolunan şeyin yasak, yasak olunan şeyin de emri caizdir. Binaenaleyh öldürmek, zulmetmek, kâfir olmak şer'an yasak olunmayıp ta emrolunsalardı, bunlar iyi işler (ef'ali hasene)den olacaklardı. Allah'ı bir tanımak (tevhid), adalet yapmak, iyilik etmek (ihsan), doğru olmak (istikamet) gii şer'an emredilmiş olan şeyler de yasak olunsalardı, bunlar da kötü işler (ef'ali kabiha) sayılacaklardı. Fakat bir hikmete göre değil, tesadüfen Allah evvelkileri yasak, ikincileri de emretmiş olduğundan, emrolunanlar iyi işler (Ef'ali hasene), yasak olunanlar da kötü işler (Ef'ali kabiha) olmuşlardır.

Mutezilenin kuvvetli ve aklî esaslara istinad eden mezhepleri karşısında Eşârî mezhebi kuvvetli ve mantıkî değildi. Fakat halife Mütevekkil'in (847-861) erbabı itizali tazyik ve takip etmesi, kendisinden sonra gelen cahil halifelerin de aynı siyaseti gütmeleri sahayı Eşârî ve taraftarlarına serbest bırakmıştı. Bu sayede 913 tarihinden itibaren Eşârî mezhebini Irak'ta yaymaya başladı.

Ebu Bekrülbakıllanî, (ölümü 1013), İbni Furek, Ebu İshaki Isferainî, Ebu Zerülhirevî, Ebulmaali Cüveyni, Ebu Caferüssemanî gibi maruf ilim adamlarının o zamanlar revaçta olan Henabile Kerramiye ve Haşeviyei Mücessime gibi mezheylere nisbetle Eşarî mesleğini daha ziyade savunmaya değer görerek iltizam etmeleri bu mezhebin yayılma sahasını genişletti.

Eşârî, kendi mezhebini neşrettiği zamanlarda evvelce bahsettiğimiz siyasî ve usulî mezheylerden her biri ikinci derecede birçok tâli şubelere ayrılmışlardı. Eşârî, bir eserinde üç büyük şubeye ayrılan Şia mezhebinden Galiye şubesinin zamanında on beş, Rafida şubesinin ise yirmi dört tâli mezhebe ayrılmış olduklarını haber vermektedir (34).

(34) Ebül-Hasan Eş'arî-Makalât-ül-Selâmeyn.

1038 tarihinde vefat eden Ebu Mansur Abdülkahiri Bağdadî bu suretle çoğalan mezheplerin yekûnunu yetmiş ikiye kadar çıkarmaktadır (35).

Sayısı bu kadar çoğalan mezheplerin neşrettikleri fikirler, dinî hayatı çığrından çıkarmış, yanlış ve karanlık akideler, fikirleri küflendirmeye başlamıştı. Her mezhep, taraftarları kendi mezheplerinin hak, diğer mezheplerin bâtıl olduğu akidesini taşıdıklarından, Müslümanlar tabiatiyle mezheplerin adedi kadar birbirlerine düşman fırkalara bölünmüşlerdi. Fırkalardan her biri kendi mezhebini ehli sünnet mezhebi ilân ediyordu.

Ehli sünnet imamı diye tebcil edilen eşârî bile, hayatında Bağdaddaki Hanbelilerin hücum ve hakaretlerine uğradığı gibi, öldükten sonra da aleyhinde birçok neşriyat yapılmıştı (36). Hatta 1064 tarihinde vefat eden İbni Hazm, Eşârî mezhebinin birçok yerlerini şiddetle tenkid ve ehli sünnetin büyük imamını birkaç cihetten tekfir etmiştir. Meşhur İbnilasakir, vukubulan bu gibi hücum ve tenkidlere karşı hususî bir eser yazarak Eşârî'yi müdafaaya mecbur olmuştur.

Fakat Eşârî'ye ve mezhebine vukubulan hücumlar, hiç de haksız değildi. Bidayette rasyonalizme karşı mantık silâhiyle çıkmış olan Eşârî mezhebi, çürük esasları ihtiva ediyordu. Eşârî taraflıları bu çürüklükleri kelime oyunuyla kapamak için mezhebe çok geçmeden iskolastik bir şekil verdiler. Fikirler artık bu iskolatstik çemberden çıkamaz oldu. Her şeyi Eşârî'nin gözü ile görmek mecburiyeti hasıl oldu. İşlemeyen zekâlar sönmeğe, düşünmeyen dimağlar, küflenmeye yüz tuttu.

Eşârî mezhebi, resmen ehli sünnet mezhebi olarak ilân ve müslümanlar bu mezhebi kabule zorlandıktan sonra serbest düşünmek yolları tabiatiyle tamamiyle kapandı (37). Yalnız tğoloji sahasında kalmayarak fi-

---

(35) Ebû Mansur abdülkadir İbn-i Tahir-ül Bağdadî. El-fark-ü beynel-fark.

(36) Meşhur Şeyhülislâm ibn-i Teymiye ve Muhammed ibni Muslu-ül-Isfahâni Eş'ari mezhebini ağır şekilde tenkid etmişler ve bu mezhebin akli gelişmeleri önlediğini açıklamışlardır.

(37) Eş'ârî mezhebinin resmî bir mahiyet alması, Salâhaddini Eyyubî zamanında (1174-1193) olmuştur. Çocuk iken Şam'da Eş'âri mezhebi imamlarından Nişaburlu Ebülmaali Mesut ibni Mehmed'in eserini ezberleyerek bu mezhebe meyletmiş olan Salâhaddin, Mısır hükümdarlığına geçince Eş'ârilerden Sadrüddin Abdülmelik'i kadıkudat tayin ve Eş'ârî mezhebini devletin resmi mezhebi ilan etti. Sadrüddin Abdülmelik'le beraber hâkim olduğu sahalarda bu mezhebin neşir ve tamimine çalıştı. Kendisinden sonra halefleri de aynı suretle hareket ettiklerinden Eyyubilerin hâkim olduğu ülkelerde bu mezhep kat'î surette yerleşti. Eş'ârî mezhebi, Afrika'da Müvahhidin devletini (1130-1264) Kuran Ebu Abdullah Mehmet tarafından Kuzey Afrika'da, halefleri devrinde de Endülüs'de neşir ve resmi mezhep olarak yayıldı. İran'a, Irak'a ve Arabistan'a ise daha evvel yayılmış ve yerleşmişti.

zik ve metafizik alanlarını da kendi iskolastik çemberi içine alan bu mezhep, herkese, her şeyi kendi görüş esasları dairesinde muhakeme etme (tümevarım) metodları yerine, iskolastik çemberi içinde, nazarî istidlâl (tümden gelim) usulü tatbik edildi.

İnsanların bütün yaptıklarının hâliki Allah olduğu ve insanların birer kukla mahiyetinde bulunduğu yolundaki akide, ferdî teşebbüs kabiliyetini söndürdü. Her şeyi Allah'a havale etmek, her şeyi Allah'dan beklemek, dinî bir akide olarak zihinlere saplandı.

Eşârî mezhebinin Müslüman dünyasının fikrî, içtimaî, iktisadî ve ahlâkî hayatı üzerinde muzır tesirler bırakan esasları en ziyade Irak'da, İran'da, Suriye'de, Mısır'da, Arabistan'da ve şimalî Afrika'da yayılmıştı (38).

Eşârî mezhebi, iskolâstik felsefenin, Aristo mantığının çerçeveleri içinde keskin zekâları küfletmeye başladığı zamanlarda idi ki İslâm dünyasının hukukî, içtimaî, iktisadî ve medenî kanunlarını ihtiva eden fıkıh sahası da, fikir sahası gibi, demir bir çember içine sıkıştırıldı. Zamanın, mekânın, hâlin, hâdiselerin değişmesi ile hükümlerin de değişmesi, zamanın ihtiyaçlarıyla hükümler arasında bir ahenk bulunması icap ederken, bütün bunlar unutuldu. Fıkhî mezhepler de, Kelâmî mezhepler gibi hiçbir suretle değişmez, hayatla, ihtiyaçla alâkası olmayan donmuş ölü formüllere inhisar etti.

Her yeni vakıa, her yeni ihtiyaç, asırlarca evvele ait olan bu donmuş formüllerle halledilmek yolu tutuldu. Fikri kurutan, zekâyı söndüren, hayatı çürüten bu vaziyet, İslâm âleminin gerileme ve çöküşünü hazırlayan birinci sebep oldu.

***

Eşârî Irak'ta şahsî ve fikrî hürriyeti inkâr eden mezhebini kurarken kendisiyle çağdaş olan büyük Türk âlimi Ebu Mansuri Matüridî (39) yine

---

(38) Din sahasında kalmakla iktifa etmeyerek fikir alanını da çemberi içine alan Eş'ârî mezhebi, oradan buradan İstanbul'a gelen ve Türk olmayan ulema taslakları tarafından Osmanlı İmparatorluğu medreselerine de sokulmuş, buralarda ders programlarına girmiş, tedrisatta Matüridi mezhebinin yerini tutmuş olduğundan, Osmanlı İmparatorluğundaki okur yazarların kafaları da aynı çember içinde küflenmeye mahkûm olmuşlardır.

İnanalım ki, o muhteşem İmparatorluğumuzu çöktüren asıl sebep, askeri bozgunlar değildir: Yaşanılan çağa ulaşmayı önleyen, aklı ve mantığı durduran bu cendere darlığıdır. Osmanlı medreseleri, Arap Eş'ari yerine, Türk âlimi ebû Mansur Matüridînin ehli sünnet, akla göre hüküm felsefesini benimsese idi, Fâtih ve Kanunî devirlerinde olduğu gibi, DÜNYANIN EN MÜKEMMEL ÜNİVERSİTELERİ olma vasfını korur, devam eder, devlet de yıkılmazdı.

(39) Matürid, Semerkand civarında bir köy adıdır. Ebu Mansur buralı olduğundan Matüridî diye tanınmıştır.

Ehli sünnet mezhebi olarak Maveraünnehir'de diğer bir mezhep tesis ve neşrediyordu. Mezhebini şahsî ve fikrî hürriyetin çok kuvvetli, ferdî teşebbüslerin çok müessir olduğu bir muhitte kuran ebu Mansur'un, düşünce ve iradeyi, insanın kendi ef'alinin hâlikı, yaradıcısı ve sorumlusu olduğunu mezhebine esas kabul etmesi pek tabiî idi.

Ebu Mansur, Eşârî'nin tersine marifete esas olarak şer'i değil, aklı, nazar ve istidlâli kabul ediyor, hüsnü kubhun (iyi ve kötünün) şer'an değil, aklen bilineceğini, kâinatın muayyen kanunlara bağlı ve muayyen sebeplerle değiştiğini yâni ef'ali ilâhiyenin hikmete dayandığını söylüyordu (40).

Eşârî'den üç sene sonra (944) vefat eden ebu Mansur mezhebi, Maveraünnehir ve Türkistan Türkleri arasında yayıldı ve buralarda Türklerin itikadî sahada resmî ve umumî mezhepleri oldu.

***

Ebu Mansur Maveraünnehir'de Sünnî mezhebini neşrederken İran'da Hazer denizinin güney sahillerinde Şiîlik bütün kuvvetiyle inkişaf ediyordu. Hiçbir vakit Abbasî halifelerinin tamamıyla hükmü altına girmeyen bu ülkede Alevî'ler, mükerreren Şiî hâkimiyetini tesis etmişlerdi. 928 tarihinde, bu ülke emirlerinden Merdaviç, Abbasî imparatorluğunun karışıklık içinde bulunmasından istifade ederek İran devletini ihya etmeye teşebbüs etti. 927-931 seneleri arasında Taberistan ve Cürcan'da istiklâlini ilan etti. Başına Efseri Kisra diye bir taç giyerek Şehinşah ünvanını aldı. Isfahan ve Hemedan'ı zaptetti. Kuvvetleri Irak hududuna dayandı. Sâsâni'lerin payitahtı olan Kıtesifon şehrini imar ve payitaht yaparak Şiîliği neşre başladı. Fakat, Deylem emirlerinden ebu Şucah Büveyh'in, Ali, Hasan ve Ahmet ismindeki oğulları, efendileri olan Derdaviç'e isyanla Isfahan'ı ve bütün Güney İran'ı aldılar. İran'ın eski hükümdarlarından Behram Gûr neslinden olduklarını iddia eden Büveyhoğulları, eski kisralığın makamına geçmek üzere Ali Büveyk devletini kurdular (932).

Büveyh oğulları Şiîliği resmî bir mezhep ilân ettiklerinden birçok şubelere ayrılmış olan Şiîler başlarına toplandılar. Bu kuvvetle ahmed, Irak'a girdi. Bağdat'ı zaptetti (945). Halife Müstekfi üç kardeşten Ali'ye İmadüddevle, Hüseyin'e Rüknüddevle, Ahmet'e de Muizzüdevle ünvanlarını verdi. Fakat bu ünvanlar ve Ahmed'e tevcih olunan emirülmeralık kendisinin bir ay sonra hali' edilerek gözlerine mil çekildikten sonra ha-

---

(40) Ebül-Muîn Nesefi: Bahr-ül Kelâm. Şeyh zade Abdurrahman ibn-i Ali: nazm-ül ferâid. Ebû Useybe: El-Radvat-ül Behiyye.

pis ve Darülhilâfe'nin de yağma edilmesine mâni olamadı (41). Bu suretle, İranlılar, Araplardan Kadsiye ve Nehrivan bozgununun intikamını almış oldular.

Büveyhoğulları devletinin kuruluşu hakkında çok kıymetli malûmat veren İbni Taktakî Muizzüddevle Ahmed'in Bağdat'a girmesini ve Halife Müstekfi macerasını şu suretle naklediyor: "Muizzüddevle'nin Bağdat'a gelmekte olduğu haberi gelince Müstekfi son derece korktu. Halk da ıstırap ve telâşa düştü. Müstekfi, Muizzüddevle'ye birçok hediyelerle meyvalar gönderdi. Bağdat'a girer girmez emirülümeralık ünvanını tevcih ve saltanatını tasdik etti. Büveyhoğullarının isimlerinin sikkeler üzerine basılmasını emreyledi. Bir gün Muizzüddevle Darülhilâfe'ye geldi. Müstekfi'yi selamladı. Müstekfi bir kürsü hazırlanmasını emretti. Muizzüddevle kürsüye çıktı, oturdu. Bu esnada Muizzüddevle'nin maiyetindeki Deylemliler'den iki adam Halife Müstekfi'ye doğru giderek ellerini uzattılar. Müstekfi, bunların elini öpmek istediklerini sanarak ellerini bu adamlara uzattı. Onlar da Müstekfi'nin ellerini tutarak şiddetle çektiler. Oturduğu hilâfet tahtından yüz üstü yere düşürdüler. Başındaki sarığı çıkararak boğazına bağladılar. Sesi çıkmayacak surette çektiler. Oturduğu kürsüden macerayı seyreden Muizzüddevle'nin verdiği işaret üzerine davullar, darbukalar çalınmaya başladı. Halk birbirine karıştı. Deylemliler Halifenin harem dairesine girdiler.

Yağma ve talan ettiler. Müstekfi, darülhilâfeden Muizzüddin Ahmed'in sarayına götürüldü. Orada bağlandı. Gözleri oyuldu. Hicri 338 (M. 949) tarihinde vefat edinceye kadar zincirlere vurulmuş olarak kaldı" (42).

Muizzüddevle Ahmed, bu maceradan sonra, Bağdat camilerinin duvarlarına, kapılarına Peygamberimizin yakın arkadaşları ve halifeleri olan Ebubekir, Ömer, Osman ile Emevî saltanatını kuran Muaviye'ye lanet ve söğüp saymalarla dolu birtakım yaftalar astırdı. Sünnî halifelerin hükümet merkezinde Şiîlik, resmî bir mezhep oldu.

Halife Mutî' Billah, Büveyhi'lerin tiaatlı bir memuru haline geldi. 963 senesi Muharreminde Büveyhi'lerden Adududevle'nin emriyle Bağdat

---

(41) İbn-ül-Esir: El-Kâmil fi-l Tarih.

(42) Safiyüddin İbn-i Taktaka: Türih-ül Fahri. Mısır tab'ı. Bir kere İran'lı Büveyh oğullarının bu muameleleri bir kere de bunlardan 110 sene sonra aynı suretle Bağdat'a giren Selçuk Sultanı Tuğrul Bey'le askerlerinin Bağdat'lılara ve Halife Kaim Biemrillah'a karşı aldıkları tavır ve hareket gözönüne getirilince, Türklerin asalet ve milli seciyelerine, Tuğrul'un civanmertliğine, yüksek ruhuna, engin görünüşüne hayran olmamak mümkün değildir.

çarşıları kapatıldı. Kadınlar, saçlarını dağıtarak sokaklara döküldüler. Hüseyin'in şehadeti için ağlayıp sızladılar. O sene Zilhiccesinin on sekizinci günü de Gadiri hum bayramı yapıldı (43). Gece dükkânlar açtırıldı. Kandillerle her taraf donatıldı. Davullar zurnalar çalınarak şenlik yapıldı.

Sünnîlik merkezinde Şiîlerin bu gibi taşkın hareketleri Sünnîlik Şiîlik mücadele ve nefretini büsbütün artırdı. 964 senesi Muharreminde Sünnîlerle Şiîler arasındaki çatışma, iki taraftan birçok adamların hayatına mal oldu. Şiîler, Sünnilerin mahallelerine hücum ederek, binlerce günahsızı boğazladılar. Sünnîlerin malları yağma edildi, çoluk çocukları esir gibi satıldı. Busrada, Hemedan'da bu yüzden müthiş karışıklıklar oldu.

Muizzüddevle Ahmed'in oğlu ve halefi, Bahtiyar, Kırmıtî, Yezidî, Mezdekî ve Şiî birçok serserileri Bağdat'a toplayarak Sünnîler üzerine musallat etti. Bu yüzden kanlı bir ihtilâl çıktı. Bağdat'ın ticaret merkezi olan Kerh mahallesi yandı. Binlerce Sünnî parçalandı.

Şiîlerin Muharremdeki matem alaylarına, Zilhiccenin 18'indeki Gadiri hum bayramlarına mukabil, Sünnîler de Musa'b ibni Zübeyr'in katli gününe tesadüf eden Muharremin on sekizinde matem alayları, Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicreti zamanında Ebubekir'le beraber saklanmak üzere mağaraya girdikleri günü de (28 Zilhicce) bayram yaptılar. Bağdat'ın Babül-ül-Basra mahallesinde şenlikler yaptılar. Cehaleti, fikrî seviye düşkünlüğünü gösteren bu karşılıklı nümayişler, Sünnîlerle Şiîler arasındaki nefreti, sönmez bir düşmanlığa çeviriyor, birçok masum kanların akmasına sebep oluyordu.

Irak ve İran'da Şiîler diğer mezheplere mensup olanlara hayat hakkı vermezken, Şamanoğullarının hâkimiyeti altında bulunan Maveraünnehir'de Ebu Mansuru Matüridî mezhebi hâkim bulunuyordu. Bu mezhebi tutan Şamanoğulları (874-999), faydasız mezhep kavgalarıyla uğraşacaklarına, ilim ve fennin inkişafına çalışıyorlardı. Fakat Batınîler Maveraünnehir sahasını ve Horasanı, mezheplerinin inkişafına pek müsait buluyorlardı. Bu mıntıkalarda pek ziyade inkişaf etmiş olan Şuûbiliği ve Horasan'da birçok taraftarları bulunan Şiîliği, Batınîliği yayılmasına yardımcı görüyorlardı.

---

(43) Gadiri hum, Mekke ile Medine arasında bir yerin adıdır. Şiîlerin itikadına göre, güya Peygamber burada Hz. Ali'nin elinden tutarak orada bulunanlara hitaben "- Ben kimin efendisi isem, Ali de onun efendisidir" diyerek kendisinden sonra iktidar mevkiine yani halifeliğe Ali'nin geçmesine işaret etmiş. Şiîlerin ateşli şairlerinden Seyyed-el-Himyerî, yazdığı bir manzumede Şiî'lerin bu kanaatini terennüm etmekte, Peygamber'in bu emrini yerine getirmeyenlere karşı ateşler püskürtmektedir.

Batınîlerin felsefi fikirlerle hazırlanmış propagandacılarından Mehmed Nahşebî bir aralık Horasan'dan Maveraünnehr'e geçerek buralarda faaliyet göstermeye başladı. Batınî propagandacılarının yüksek kabiliyetlerine hakkıyla malik olduğu için Şamanoğullarından İkinci Nasr (913-943), Devlet büyükleriyle dost oldu. Bunların teveccühlerine güvenerek alenen Batınîliği neşre başladı. Alenî davet Sünnîleri kızdırdı. Sünnî âlimleri faaliyete giriştiler. Hassa ordusunu teşkil eden Türkler de Sünnîliği tutuyorlardı. Kanlı bir mücadele başlayacağını anlayan Nasr'ın oğlu ve halefi Birinci Nuh (943-954) müdahale ederek kargaşalığın önünü aldı. Mehmed Nahşebî tevkif ve Batınîliği kabul edenlerle birlikte idam edildi (44). Batınîlerin son bakıyeleri de daha sonra Karahanlılardan Boğra Harun Han (vefatı 993) tarafından takip ve imha edildiler.

Ebu Mansuru Matüridinin Sünnî mezhebi Türkistan'da Karahanlılar ülkesinde de yayıldı. Umumiyetle dindar olan Karahanlılar, Sünnî mezhebini tutuyorlar, memleketlerinde mezhep kavgaları istemiyorlardı. Bunların bilâhare Samânîlere halef olan batı şubesi hükümdarlarından ikinci Ahmed (vefatı 1095) hayatının sonlarına doğru batınîliğe temayül etmiş, fakat askerî partinin isyanıyla hal' ve muhakeme edilerek yayının kirişiyle boğdurulmuştu.

Türkistan hakanları umumiyet itibarıyla dindar ve Sünnî olmakla beraber, din ve mezhep namına memleketin asayişini bozmak isteyenleri ve bu kisveler altında siyasî ihtiras besleyenleri cezalandırdılar. Batı şubesi hanlarından Tamgaç İbrahim bu suretle harekette bulunan imam Ebülkasımı Semerkandî'yi idam ettirdiği gibi oğlu Şems-el-mülk ikinci Nasr da İmam Ebu İbrahim İsmail'i Buhara'da idam ettirmiştir.

Karahanlılar ülkesinde Türk âlimi Ebu Mansuru Matüridi mezhebi yayılırken Gazne'de oturan Sövüktekin oğullarının geniş ülkelerinde de Secistan'da Zaranc kasabasında doğan Beni Nızar Araplarında Mehmed ibni Kerram'ın bir nevi kaba sofuluk ve Mürcielik mahiyetinde olan Kerramiye mezhebi intişar ediyordu (45).

Mutaassıp Kerramiye mezhebi mensuplarının kâfirlere karşı besledikleri düşmanlık hislerinden Hindistan'ın fethinde pek çok istifade eden Mahmud Sövüktekin, bu mezhebe karşı mülâyim, hattâ yönelmiş bulunuyordu. Fakat mutaassıp kaba sofulardan mürekkep olan Kerramiyeler, düşmanlıklarını kendi mezheplerinden olmayan Müslümanlara da göstererek Mahmud'un bu davranışını suiistimal ettiler. Nişabur'daki

---

(44) Siyâsetnâme-i Nizâm-ül Mülk. C. 1, S. 189 Paris tab'ı.
(45) El'semânî: Kitâb-ül-Ensâp. S. 476-477.

Kerramiyelerin reisi Ebubekir şehir reisliğine seçilmesinden istifade ederek kendi mezheplerinden olmayan Müslümanları takip ve tazyike başladı. Bu yüzden Nişabur'da bir mezhep kavgası başgösterdi. Siyasî menfaati icabı Kerramiyelere müsamahakâr davrandı. Mahmut Sövüktekin, bu müsamahanın siyasî menfaatini zedeleyeceğini görünce hemen Ebubekir'i azlederek, azıtan Kerramiye taifesini de cezalandırmakta tereddüt göstermedi (46).

Fakat Mahmud'dan sonra Kerramiyeler bu sahalarda ve bilhassa Secistan'da kaba sofuluğu yaymaya devam ettiler. Herat havalisinde uzun müddet diğer mezheplere ağız açtırmadılar (47).

Bağdat halifelerinin cismanî her türlü kuvvet ve kudreti kaybettikleri devirlerde Kuzey Afrika'da ve Mısır'da Şiî devleti kuran ve sonradan Suriye'yi de hakimiyetleri altına alan Fatımî halifeleri (910-1171), Şiîliği ve mezhep mücadelelerini bütün kuvvetleriyle tahrik ediyorlardı. Bunlardan Mısır'ı Akşidoğullarından alarak Kahire şehrini hükümet merkezi yapan Muiz Lidinillah (953-975), bu mücadeleyi ibadet şekillerine kadar genişletti. Şiîlerce sevilmeyen ikinci halife Ömer'in zamanında başlanıldığı için camilerde teravih kılınmasını menetti. Afrika'da, Mısır'da, Suriye'de

(46) Mir Huavaned ibni Seyyit Hârzemşâh: Ravdatü-l Safa.

(47) Kerramiyelerin Afganistan ve Secistan havalisindeki faaliyet ve üstünlükleri uzun müddet devam etmiştir. Meşhur müfessir Fahrüddini Razi (vefatı 1209)nin ilmi sultası İran ve Afganistan mıntakalarına yayıldığı devirlerde bile Kerramiyeler Afganistan havalisinde pek kuvvetli bulunuyorlardı. Hattâ Fahrüddini Razî'nin Herat Kerramiyeleri reisi Mecdüddin ile olan bir çekişmesi, Herat'ta "Fahri Razî fitnesi" denilen bir ihtilâle sebep olmuştu. Sonraki devirlerde ve bilhassa Osmanlı imparatorluğu zamanında emsali çok görülen bu fitne şu suretle çıkmıştı: Felsefi ve ilmî fikirlerle mücehhez olan Fahrüddini Razî, bir aralık Herat'a uğramıştı; ilmî kureti, cazip ifadesiyle Herat beyinin itimadını kazanmıştı. Herat'ta pek kuvvetli olan mutaassıp ve cahil Kerramiye sofuları, serbest fikirlerine karşı oldukları Fahrüddin'e gösterilen teveccühü kıskandılar. Kerramiye reisi Şeyh Mecdüddin, Fahrüddin ile Herat beyinin huzurunda bir münazarada bulundu. Fakat tabiatiyle mağlûp oldu. Fahrüddin, cehaletini yüzüne vurmaktan çekinmedi. Fakat ertesi gün Herat'ta bir kıyamet koptu: Şeyh Mecdüddin'in amcazadesi camie giderek kürsüye çıktı: "Allahım bize gönderdiğin Kuran'a iman ve Peygamberine ittiba ettik..." mealindeki âyeti okuduktan sonra halka hitaben: "Ey cemaat, biz, Allah'ın ve Peygamber'in kelâmından başka bir şey tanımayız. Aristo'nun küfriyatı, İbni Sina ve Farabî'nin hezeyanları bizce merdut ve menfurdur. Biz böyle şeyleri ne biliriz, ne de bilmek isteriz. Fakat ne musıbettir ki dün biri buraya gelsin ve âsayı felsefeye dayanarak memleketin şeyhülislâmını tahkir etsin de bu hal sükûn ile karşılansın..." diyerek ağlamaya başladı. Bunu gören ve ekseriyetini Kerramiye'lerin teşkil ettiği halk da ağlamaya koyuldular. Camide bir vaveylâ koptu. Sopasını omuzlayan, silâhını kapan Fahrüddini Razî'yi öldürmeye koştular. Herat beyi fitneyi bastırmak için asker sevkine mecbur oldu. İki taraftan hayli adam öldü. Fahrüddini Razî de ertesi gün gizlice kaçırıldı.

Şiîliği zorla yaydı. Fatımî halifelerinin altıncısı olan Hâkim Biemrillah (996-1021), Toloniler ve Akşidler devrinde kuvvetlenmiş olan Sünniliği kaldırmak için, Mısırlılara yapmadık eza bırakmadı. Birbirini müteakip vezirlerini öldüren Hâkim, bir manyaktı. Ne yaptığını, ne ettiğini bilmiyordu. Günün birinde Kahire'yi yakmalarını, halkın malını yağma, kadınlarını esir etmelerini siyah kölelerine emretti. Üç gün şehirde ehali ile siyah köleler arasında savaş oldu. Kahire'nin üçte biri yandı. Birçok çocuk esir edildi (48). Zaman geçtikçe Hâkim bu gibi çılgınlıklar yapmakla da iktifa etmedi. Kendisinin ilmi gayb (yoktan haber alma) sahibi olduğunu, Allah'la söyleştiğini iddiaya kadar vardı (49). Nihayet kendisinin Allah olduğunu ilan ve Mısırlıları kendisine tapmaya zorladı. Hâkim Biemrillah yerine kendi emriyle hareket eden manasına olarak Hâkim Biemrih ismini aldı. Kadınları, gece ve gündüz sokağa çıkmaktan, ayakkabıcıları kadınlara ayakkabı yapmaktan menetti. Yedi sene yedi ay, Kahire'de hiçbir kadın sokağa çıkamadı.

Firavunlar memleketinde Tanrılık davasına kalkışmak o kadar abes bir şey değildi. Hâkim, kendisine iman edecek adamlar bulmakta müşkülât çekmedi. Bu müminler, sokaklarda kendisini Ya Vahid, Ya Ehad, Ya Muhyi! Ya Mümit diye alkışlamaya başladılar.

Hâkim'i Tanrılık davasına sevk ve teşvik eden 1018 tarihinde vezaret mevkiine getirdiği Hamza idi. Kurnaz bir adam olan Hamza, en sevgili vezirini bile öldürmekte tereddüt etmeyen Hâkim'i elde etmek için, onun namına bir mezhep kurdu. Bu mezhebe göre Hâkim Allah, Hamza da Kaimüzzaman yani peygamber oluyordu!

İranlı Hamza zeki bir adamdı. Yeni mezhebi -ki buna dini tevhid diyordu- yaymak için her tarafa propagandacılar gönderdi. Bu arada Cebelilübnan bölgesine de Hâkim'in mızrakdarlarından ve Batınilerden Buharalı Enoştekin Terzi'yi memur etti. Bu esnada Cebelilübnan'da Tenuh Arapları oturuyordu. Vaktiyle Yemen'den Hire taraflarına hicret etmiş olan Tehr'lar, burada Ali Münzer hükümetini kurmuş, İran Sâsânilerini metbu tanımışlardı. İkinci halife Hz. Ömer zamanında Irak kıt'ası fethedildiği zaman Tenuhlar da Müslüman olmuş, sonra Cebelilübnan'a çekilmişlerdi. İşte Enoştekin Terzi bunlar arasında Hâkim dinini yaymaya memur olmuştu. Fakat Enoştekin Terzi burada kendi hesabına çalışmaya başlamış, kendisine Senedülhadiyin ve Hayatülmüstecibin namını vermiş olduğundan İranlı Hamza ile araları bozuldu. Hamza, Enoştekin

---

(48) Süleyman Elbistânî: Dairet-ül-Maarif.
(49) M. De Sacy. Expasé de la religion des Druses.

Terzi aleyhinde birçok yazılar yazdıysa da kendi tarafından kurulan Hâkim dininin müminleri olan Lübnan Tenuh'larının Enoştekin Terzi'nin ismini almalarına mani olamadı (50).

Hâkim, saltanatının yirmi beşinci senesinde (1021), henüz otuz yedi yaşında iken bir gün adeti veçhile yanızca eşeğine binerek Cebeli Mukattam'a (Mukattam dağına) gitti. Ve bir daha avdet etmedi. Kendisini aramaya giden Bulgar Muzaffer, Buharalı Enoştekin Terzi ile kadılar kadısı Hâkim'in Kamer ismindeki eşeğini, ön ayakları kılınçlanmış, gemi eğeri üstünde olarak Deyri Kasır'da buldular. Hayvanın izini takip ederek Hulvan'ın doğusunda bir yerde de Hâkim'in elbisesini gördüler. Elbisenin düğmeleri ilikli idi, fakat üzerinde hançer izleri bulunuyordu. Hâkim'in, hemşiresi Seyyide ile askerî kumandanlarından Emir Seyfeddin tarafından katlettirilerek cesedinin bir kuyuya atıldığını tarihçiler naklederler.

Hâkim'in ölümünden sonra Hamza da gizlendi. Fakat gizlendiği yerde birçok risaleler, kitaplar yazarak Hâkim dinini kabul edenlere göndermekte devam etti. Bu eserlerde Hâkim'in ölmediğini ve bir gün çıkarak kendi vezaretiyle muhaliflerini imha ve dinini teyid edeceğini yazıyordu. Bunun içindir ki Hâkim'i Allah tanıyan Dürziler, Hâkim'in hayatta ve baki olduğuna, halkta gördüğü fitne ve fesaddan, halkın irtikâp ettiği günahlardan dolayı onlara gazap ettiğine ve ancak halkın bu hallerini görmemek üzere saklandığına, insanlar tövbe ettikleri, iyi niyet sahibi oldukları zaman, şimdiye kadar geçen yalancı din peygamber ve propagandacıların yalanlarını meydana çıkarmak üzere dönüp geleceğine inanırlar (51).

***

Kelâmî mezhepler, Süryanîler tarafından tercüme edilen eski Yunan ve İskenderiye filozoflarına ait eserlerle İran'dan, Hint'ten, Sâbiî'lerden intikal eden fikirlerin, İslâm dinine giren Hıristiyan ve Musevî unsurların tesirleri altında alabildiğine çoğalırken bir de Sofilik cereyanı başgösterdi: Bu cereyanın ilk mümessili Emevî'lerin son ve Abbasî'lerin ilk devirlerinde yaşayan, fakat vefatı tarihi kat'î surette malûm olmayan Ebu Haşim idi. İslâm âleminde ilk Sofî lâkabını alan ve tekkelere esas olan ilk Zaviye'yi kuran bu adamdı. İtikat hususunda Cebriye mezhebini tutan Ebu Haşim, öteden beri Hıristiyan zâhid (keşiş)leri ve Savma'a'ları ile

---

(50) Bugün Lübnan'da, Havran'da, Vadii Tim'de çok, Safad, Akkâ, Şam, Halep ve Mercaiyun taraflarında da dağınık bulunan ve Hâkim dinine bağlı olan Dürziler bu ismi Anoştekin Terzi veya Turzi isminden almışlardır.

(51) Dairet-ül-Maarif.

dolu olan Şam'da doğmuştu. Tekkelerin başlangıcı olan ilk Zaviye de Hıristiyan ekâbirinden biri tarafından Remlei Şam'da inşa edilmişti (52).

İlk sofiler, keşişler gibi hayatlarını ibadete hasreden insanlardı. İnziva hayatı yaşayan bu adamlar, itikadî ve felsefî münakaşalarla uğraşmaz, müritler toplamak, âyinler yapmak gibi şeyler bilmezlerdi.

Bidayette bu suretle başlayan sofîlik cereyanı, İran'dan, Hint'ten, Neoplatonizmden gelen fikirlerin ve kısmen de Hıristiyanlığın, İslâmî muhitlerde kuvvetli tesirler bırakmaya başladıkları zamanlardan sonra yavaş yavaş felsefîleşmeye yani tasavvuf (mysticisme) şeklini almaya başladı.

Ebu Haşim'den sonra eskiden beri Süryanîlerle oturduğu mıntıkadaki Kofe şehrinde doğan Süfyanisevrî (vefatı 784), neoplatonizmin beşiğinde yetişen Zünnuni Mısrî (vefatı 859), Horasanlı Mecûsîlerden birinin torunu olan Bayezidî Bestamî (vefatı 875), Nihavend'li Cüneydi Bağdadî (vefatı 911), İran'lı Hallacı Mansur (vefatı 921) gibi bu cereyanın bellibaşlı simaları yetişti.

İlk zamanlarda sofîler fikir ve kanaatlerini, mezhep ve meşreplerini gizli tutuyorlardı. Bilâhare Zünnuni Mısrî ve Şeyh Şibilî'den sonra açığa vurmaya başladılar (53). Hıristiyan keşişlerin ibadet hayatlarını taklit eden sofîlerin kendilerine mahsus ibadetlerinde Erbain gibi Musevilikle alâkası olanlar da vardı (54).

Sofîlik, tasavvuf şeklini aldıktan sonra tecavüzî bir vaziyet aldı ve mücadeleye girişti. Tasavvufçular, "kelâm ve felsefe mekteplerinin istidlâl ve muhakemelerinin kuru lâf gürültüsünden ibaret olduğunu" söylemeye başladılar. Kendi tabirlerince "Hicap ve cehalet zulmetlerinde boğulan insanların ancak kendilerinin gittikleri mükâşefe yolunda hak ve hakikate erişebileceklerini" iddiaya koyuldular. Bu suretle İslâm camiası içinde tasavvufçular namı altında yeni bir zümre türedi. Bu zümrenin takip ettiği yollara tarikat, tarikatlerin ulularına da Mürşit, Şeyh ve Pîr denildi.

İslâmiyetin ilk asırlarında mevcut olmayan ve hiç bilinmeyen tasavvuf cereyanına ve tarikatlere İslâmi bir mahiyet ve kudsiyet vermek üzere bunların esaslarının da Peygamber tarafından vaz' ve telkin edilmiş olduğu fikri ortaya atıldı. Her tarikati Peygamber'e ulaştıran birer silsile tertip edildi. Bu silsileler "Ciharyarigüzin" denilen Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali vasıtalarıyla Peygamber'e çıkarılıyorlardı. Buna göre gûya Peygam-

---

(52) Nâme-i Dânişverân. C. 3, S. 158-159. Tahran tab'ı.
(53) Nefahatüllüns tercümesi. S. 87.
(54) İsmail Hakkı. Kitâb-ül Hat. S. 252.

ber tarafından bu dört zata ayrı ayrı şekillerde telkin edilmiş olan esaslar, bu silsilelerle tarikat pirlerine kadar gelmiş oluyordu. Fakat bilâhare bu dört silsileden ikisi, Ebu Bekir ve Ali'ye vasıl olanları kuvvetlendi. Diğerleri unutuldu. Ebu Bekir'e vasıl olan tarikatlere Sıddıkıye veya Turukı Hafiye, Ali'ye vasıl olanlara da Aleviye veya Turukı Cehriye denildi (55).

Tasavvufçuların mükâşefe yolu, biri ilk merhalede hakkı müşahede etmek, diğeri de ilk merhalede nefsi bilmek ve sonra hakkı müşahede etmek gibi iki şekilde inkişaf etti. Bu şekillerden birincisi müessirden esere, ikincisi de eserden müessire intikal yolu idi.

Tasavvuf (misticizme)un temeli, vahdeti vücut nazariyesi Pantheizme idi. Bu nazariyenin esası "Allah, vücudu mutlak ve her türlü mezahiri bizatihi şamildir." cümlesiyle hülâsa edilebilir. Fakat tasavvufçular bu esası izah hususunda ikiye ayrılıyorlardı. Bir kısmı kâinat gibi vücutta da kesreti kabul ederek nazariyeyi şu suretle izah ediyorlardı: "Salih mükâşefe yolunda Allah'a vasıl olunca irfan ve tevhid denizine dalar. Bu vaziyette kendi zatı, Allah'ın zatında, kendi sıfatı Allah'ın sıfatında muzmahil olur. O zaman bu salih nazarında Allah'dan maada her şey kaybolur. Vücutta artık Allah'tan başka birşey görmez."

İkinci kısım ise, vücutta vahdeti kabul ederek bir olan vücudu, vücudu mutlaktan, yani Allah'dan ibaret telâkki ediyorlardı. Bunlara göre "Cihanda vücudu mutlaktan başka bir şey yoktur. Olması da mümkün değildir. Kâinatta görülen kesret yani varlıklar ancak hayal ve serab menzilesinde olan izafet ve taayyünâttadır. Mevcudatın kâffesi hakikatta birdir. Onlardaki ayrılık ve çokluk, ancak mezahir itibariyledir (56)".

İslâm âleminde zuhur eden bütün mutasavvıflar arasında esas itibarıyla müşterek olan vahdeti vücut nazariyesi, en mükemmel şekilde ancak Muhiddini Arabî, Celâlledini Devvanî, Şehabeddini Söhreverdî, Aziz ibni Mehmedünnesefî, Bedreddini Samavnevî gibi tasavvufçular tarafından izah edilmiştir. Bunların eserlerinden anlaşıldığına göre, tasavvuf erbabı, vahdeti vücut nazariyesini şu suretle anlıyorlardı: "Vücudü hak, zati hakkın aynıdır. Zatî haktan başka hakikî mevcut yoktur. Âlem vücutta (kâinatta) zahiren görülen zevatı müteaddide yani muhtelif eşya hakikatte zat olarak mevcut değillerdir. Hakikatte mevcut, ancak sıfatı kesire ile muttasıf zati hakdır. Görülenler (eşya), olanlar ekvan, şahıslar ve fertler, vücudü hakkın zati şuunatından başka bir şey

---

(55) Kemâleddin Muhammed Hariri: Tübyân ve Sâil-ül Hakayık fi beyânı selâsil-ül Taraik. Muhiddin-i arabi, Seyyid Hasan Ali elşâzelî birinci yolu, Gazali ve tabipçileri ise ikinci yolu tutmuşlardı.

(56) Sâdeddin Tiftâzânî: Risâle-i Vahdet-i Vücûd.

değillerdir. Bilcümle mevcudat vücudü hakda müstağraktır. Binaenaleyh, vücud, vücud olduğu haysiyette vücudü hakka münhasırdır (57). Allah'tan gayri bilcümle mevcutadın vücudü mecazî ve itibaridir. Bütün mümkinatın behemehal kendisine asla adem târi olmayacak yani hiç yok olmayacak bir aslı bakıye intihası ve cümlesinin o asılda birleşmesi gerekli ve zarurîdir. Binaenaleyh bir malülün yani mahlûk bir şeyin zevali, hakikat ve nefselemirde illetin tavrı aharde zuhurundan ve vechi evvele mugayir diğer bir vechi nishî ile tecellisinden ve itibarat ve şüunatı zatiyesinde bir itibardan diğer bir itibara, bir şeinden başka bir şeine intikalinden ibaret demektir." (58).

Tasavvufçuların kendi tâbirleriyle olan şu özet gösteriyor ki İslâm panteistlerine göre âlemde görülen her şey, hakikatte varlıktan mahrum ve aynalardaki akislere benzer hayallerden ibarettir. Onların tâbirince "insan, bizatihî yani haktan ayrı ve sıfatı mahsusayı haiz olarak mevcut değildir. Belki zati hak, vasfı insan ile muttasıf ve insanda zahir olmuştur. Bu suretle zattan mücerret olan vasfı insan, haktan ibaret vücuda taallûku itibariyle mevcut olmuştur." Mevlâna Celâleddini Rumî, bu telâkkiyi iki beytinde şu suretle hülâsa ediyor: "Ey canımızın canı! Biz kim oluyoruz ki kendimize vücut verelim de seninle ortaya çıkalım. Biz, bir alay hiçleriz. Bizim varlığımız da hiçtir. Sen bir vücudu mutlaksın ki zuhur aynasında fanîleri gösteriyorsun..." (59).

Muhiddini Arabî, daha ileri giderek bir tezahürden, bir akisten ibaret olan âlemin görülen heyetinin de sürekli bir varoluştan ibaret olmadığını iddia etmektedir: "Âlem, her an mütebeddildir. Allah daima âlemde mütecellidir. Birinci tecellinin aslına rücûiyle âlem madum olur. İkinci tecelli ile de tekrar vücut bulur. Bu tecelliler o kadar seri olur ki, her iki tecelli arasında infisal müşahede olunamaz. Tâbiri diğerle hiç kimse âlemin bir anı gayri münkasimde evvelâ madum ve sonra mevcut olduğunun farkına varamaz..." (60).

Tasavvufçular, yalnız kâinatı hayalden ibaret addetmekle iktifa etmiyor, kelâmcıların büyük bir ehemmiyet verdikleri ruhu, aklı ve nüfuzu da hiçe indiriyorlardı. Semavne kadısının oğlu meşhur Bedreddin, bunu şöyle ifade ediyor: "Ervah ve mücerredat, vücudu mutlakın meratibi, ecsam ise vücudu mutlakın mezahiridir. Vücut da ancak bu meratip itibariyle âlemi ecsamda mezahiridir. Vücut da ancak bu meratip itibariyle

(57) Azîz İbn-i Muhamed-ül Nesefi: Zübdet-ül Hakayık.
(58) Celâleddin Duvanî: risalet-i Vüzerâ.
(59) Mevlâna Celâleddin Rumi. Mesnevi.
(60) Muhiddin-i Arabi: Füsûsül-Hikem.

âlemi ecsamda zahirdir. Binaenaleyh mezahir kalmayınca meratibin de kalmaması ve yalnız vücudu mutlakın payidar olması zarurîdir..." (61).

Tasavvufçular, bir tecelliden ibaret telâkki ettikleri yaradılışa sebep olarak ta aşkı kabul ediyorlardı. Mevlâna Celâleddini Rumî bu telâkkiyi bir beytinde "ademe varlık lezzetini tattırdın. Ademi ezelde kendine âşık etmiştin. Galeyanı aşk iledir ki bu âlem zuhûra geldi." yolunda hülâsa ediyor (62). Tasavvufçulara göre "Ademin karanlığını giderecek, bizi lâhutî menbaımız olan hüsnü mutlaka eriştirecek ancak aşktır. Hakikî aşka vasıl olan hiçlikten, şerden, çirkinlikten kurtulur. Her şeyde hüsnü mutlakı görür. Kendi batınında da vücudu mutlakı bulur. İşte fanîfillah mertebesi budur."

Tarikatçilerin âkide hususundaki bu telâkkileri, ibadet olmak üzere de muhtelif vaziyetlerde sallanarak, dönerek, ellerini birbirine çarparak zikretmeleri, âyin esnasında def, baz, bendir, tanbur, dümbelek, kudüm gibi musiki âletleri çalmaları, elbiseleri ve giyimleri tarzı, âyinlerinin merasimi, kulaklarına küpe takmak gibi itiyatları şeriatçileri aleyhlerine şahlandırmakta geç kalmadı. Gerçi mutasavvıflar âkide ve mezheplerini birtakım remizler, işaretler ve teşbihlerle gizlemeye çalışıyorlardı (63). Fakat içlerinde Hallacı Mansur gibi taşkın, Şahabüddini Sühreverdi gibi atak adamlar çıkıyor, bunlar aşırılıklarının cezasını kanlarıyla ödüyorlardı.

Medresede yetişen ve hayatının sonlarına doğru tasavvuf yolunu tutan Gazalî (1058-1112), medreseyi temsil eden şeriatçilerle tekke mümessili olan tarikatçiler arasındaki anlaşmazlığı kaldırarak şeriatle tarikati mecz ve telif etmeye pek çok çalıştı (64).

Tasavvuf ve tarikatçilik ilk çıkışında o kadar kuvvetli değildi. Fakat Bağdat'ın büyük İslâm İmparatorluğu üzerindeki maddî ve manevî nüfuzunu kaybederek kudretli bir merkeziyetin ortadan kalkması, siyasî ve içtimaî vaziyeti tarikatçilerin kuvvetlenmesine müsait bir hale getirdi.

Gerçekten Abbasî imparatorluğunun zaâfını müteakip her yerde çı-

---

(61) Bedreddin Simavnevî: lelâif-ül İşârât.

(62) Mevlâna Celâleddin Rumî: Mesnevî.

(63) Sarı Abdullah Efendi: Minhâc-ül Fükrâ.

(64) Gazalinin ve ondan sonra aynı yolu takip edenlerin mesailerine rağmen Türkiye'deki medrese-tekke mücadelesi her iki tarafın aşırı unsurları tarafından devam ettirildi. Dördüncü Mehmed zamanında bu mücadele medreseli Kadızade taraftarlarıyla tekkeli Sıvasi taraftarları arasında kan dökülecek bir şekil aldı. Köprülü Mehmed Paşa'nın kudretli darbesi bu mücadeleyi muvakkaten teskin etti. Nihayet her iki taraf ta kendi başını yedi. Mücadele de kendileriyle beraber tarihe gömülmüş oldu.

kan karışıklıklar. Küçük prensler arasında başgösteren mücadeleler, içtimaî nizamı sarsmış, halka karşı zulüm ve düşmanlık haddi aşmıştı. Bu hal, maddî ve manevî karışıklık ve ıstıraplar altında ümitsizliğe düşen ruhlarda tabiatıyla tasavvuf ihtiyacını doğurdu. Halk, kendisine en çok muhtaç olduğu ruhî huzur ve sükûnu, ümit ve saadeti vadeden şeyhlere, tekkelere büyük bir rağbet göstermeye başladı. Bu suretle tarikatçilik kuvvetli bir cereyan halinde gelişti. Küçük zaviyeler yerine büyük tekkeler, muhteşem hanikahlar, muazzam âsitaneler yapıldı.

Horasan, Harzem gibi İranî tesirlerin kuvvetli olduğu yerlerde bu cereyan daha ziyade inkişaf etti. İran ve Hint an'anelerinin buluşma noktası olarak Horasan mıntıkası tasavvufî cereyanların da başlıca merkezlerinden biri oldu. Daha sekizinci yüzyılda Nişabur'da, Merv'de, Herat'ta birçok mutasavvıflar çıktı.

Horasan İslâm dünyasıyla Türk âlemi arasında bir geçit idi. Müslümanlık, Türkler arasına bu yoldan girmişti. Tasavvuf cereyanları da İslâmiyetin takip ettiği yollardan kolayca Maveraünnehr'e sokuldu. Dokuzuncu yüzyılda Buhara, Fergane, Harzem sahaları şeyhlerle, dervişlerle doldu. Bu şeyhlerin müritleri, göçebe Türkler arasına kadar sokularak tarikatlerini yaymaya başladılar. İlâhiler okuyarak Hak rızası için halka Cennet yolları gösteren bu dervişler, eski mukaddes Türk Ozan'larına benzediklerinden halk bunlara karşı ilgisiz kalmadı. Bu suretle eski ozanların yerini atalar, babalar aldı.

İslâm dünyasının her tarafına sokulan tarikatçılık gittikçe genişlerken, halkın din adamlarına olan hürmet ve riayet hislerinden istifade eden derbederler, sofî, derviş ve şeyh kıyafetine girerek sadedilleri aldatmaya koyuldular. Sofilik cereyanı başladıktan az zaman sonra bu gibi sahtekâr adamlar da türemiş, şeyhlik, dervişlik, sofîlik kisvelerine bürünmüşlerdi. Dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısıyla Onuncu yüzyılın ilk yarısında yaşayan Kuşeyrî, kendi zamanında gerçek sofîlerin kaybolduğunu, bunlardan pek nadir adamlar kaldığını itiraf etmektedir (65).

Esas itibarıyla de hayat, heyecan ve hamlelerini çürüterek insanları uyuşturan tasavvuf bu cahil ve sahte mümessiller tarafından tamamıyla miskinlik haline konuldu. Açıkgöz ve kurnaz şeyhler, uyuşturarak kendilerine boyun eğen câhillerin sırtları üzerine postlarını yayarak kendilerine birer saltanat kurdular. Bu suretle kendilerine körükörüne itaat edecek binlerce müritleri olan, siyasî büyük roller oynayabilecek, nüfuzlu

---

(65) Kuşeyri risalesi, Hoca Sadettin tercümesi. Bayezid kütüphanesindeki yazma nüsha. No. 1302.

şeyhler türedi. Bu şeyhlere karşı büyük ve kudretli hükümdarlar bile politika etmeye mecbur oldular. Hükümdarların politika etmek mecburiyeti şeyhlerin nüfuzlarını bir kat daha artırıyor, müritlerin uydurdukları bin bir türlü keramet menkıbeleri ise halk ve hükümdarlar üzerinde onlara ilâhî bir sulta kazandırıyordu (66).

Şeyhlik siyasî sahada kudret kazanmaya başlayınca ihtiras peşinde koşan açıkgözlerden bir çoğu, bu kisveye bürünerek siyasî faaliyete başladılar. Abbasî halifelerinden Mehdî zamanında Horasan'da çıkarak devletin başına büyük bir gaile açan Elmukanna, irşad postundan saltanat tahtına geçmek isteyen bu gibi derbederlerden idi. İslâm dünyasının doğusunda Selçuk devleti kurulurken, batısında da irşad postundan hükümdarlığa çıkanlar görülmektedir. Kuzey Afrika'da Murabitin devletini (1056-1147) kuran Abdullah ibni Yasin, önce Senegal'da küçük bir Rıbat (zaviye) de şeyh kıyafetinde müridler toplayarak bir hükümet kurmuştu. Sonradan haleflerinin İspanya'yı bile zaptetmiş olduklarını biliyoruz (67).

Esasen büyük şeyhlere müridleri arasında sultan, tekkelerine de asitâne denilmesi; şeyhlerin başlarına giydikleri külâhlara taç ismi verilmesi, büyük dergâhlarda hususî bayraklar bulunması, dünya ile alâkalarını terk ederek vücudu hakla birleşmek davasında olan bu adamların hakikatte hangi gaye peşinde koştuklarını pek güzel göstermektedir.

---

(66) Şeyhlerin cahil hükümdarlar ve zavallı halk üzerindeki nüfuzlarının ne kadar kuvvetli olduğunu Timuriler devri âlimlerinden Abdurrahman Câmi'nin meşhur Şeyh Necmeddini Kübra'nın hayatından bahsederken yazdığı bir menkıbe pek güzel göstermektedir. Câmi, bugün hayretle okunan menkıbeyi şöyle anlatıyor: "Şeyh Mecdeddini Bağdadî Harzem'de vâzederdi. Harzemşah Alâeddin Mehmedin anası da vaza devam ediyordu. Harzemşah'a şeyhin anasiyle gizlice nikâhlanarak münasebette bulunduğunu söylediler. Harzemşah da Şeyh Mecdeddii suya attırarak boğdurdu. Mecdeddini Bağdadî'nin akıbetinden Necmeddin'e haber erişti. Fena oldu. Başını secdeye koydu. Bir hayli zaman sonra kaldırıp dedi ki: "Hazreti izzeden istedim ki oğlum Mecdeddin'in kanı bahası olarak mülkü Sultan Alâeddin Mehmet'ten ala!" İcabet buyurdu (!). Sultana bundan haber verdiler. Çok pişman oldu. Piyade şeyhe geldi. Ve bir leğen dolusu altun getirdi "Eğer diyet gerekse işte altun. Eğer kısas eyler isen işte kılıç ve baş!" Şeyh cevabında buyurdu ki: "Anın diyeti senin mülkündür. Senin başın gider. Ve çok halkın dahi başı gider." Sultan Alâeddin Mehmed ümitsiz geri döndü. Ve kısa zaman sonra Cengiz Han zuhur etti." (Nefehatülünzs tercümesi s. 2-481). Bu menkıbe mukadderatlarını bir takım derbederlerin manevî kuvvetlerine (!) bağlayacak bir hale düşen zavallı Müslümanların açıkgözler elinde ne acıklı bir duruma sürüklendiklerini, siyasî hatalar ile hem kendi hanedanını, hem de Türk ve İslâm dünyasını perişan eden Harzemşah Alâeddin Mehmed'in de ne kadar geri ve cahil bir adam olduğunu göstermesi itibariyle ibretle okunmaya değer...

(67) İran'da kudretli bir hükümet kurmuş olan Safavilerin de, saltanat tahtına şeyhlik postundan çıkmış oldukları malûmdur.

Batınîler de tarikatlerin siyasî sahada kudret ve nüfuz kazanmasından istifade etmeyi ihmal etmediler. Bunlar da tasavvuf namı altında içtimaî nizamı esasından sarsacak zehirler yaymaya devam ettiler. Bunlardan Işıkçılar, Ali-ilâhîler, Hurufîler, Babaîler, bilhassa Türkler üzerinde izler bıraktılar (68).

Adetleri ve mahiyetleri birbirlerinden pek farklı olan tarikatler, daha sonra sayılamayacak kadar çoğaldılar. Bunlardan Batınîler, Hurufîler, Hulûliyeciler, İbahiciler gibi bazıları İslâm dininin hududundan büsbütün harice çıktılar. Mevlevîler (69), Rufaîler (70), Nakşibendîler (71), gibi bir kısmı da görünüşte İslam dini hududu içerisinde kaldılar. Buna göre tarikatler Bid'iyye ve Sünniyye namlarıyla iki büyük gruba ayrıldılar. Bid'î sayılan ana tarikatlerin adedi On Birinci Yüzyılda on biri buluyordu.

Şeriate uygun olduğu iddia edilen Sünnî tarikatlerin adedi ise sayılamayacak kadar çoktu (72).

Sünnî tarikatlerden, Mevlevîlik, Kadirîlik, Rufaîlik, Şazelilik, Bedevîlik, Nakşîlik, Bayramîlik, Sadîlik, Halvetîlik... gibi pîrleri maruf olanlar, tarikatçılar arasında Turuku âliyye ismiyle anılıyorlardı. Bunlardan her birinde, takip edilen âyin ve ibadet şekli, mensuplarının elbiseleri, külâhları, asaları ayrı ayrı idi. Hattâ bir tarikat dervişlerinin saçlarındaki tıraş biçimi diğer tarikat dervişlerine benzemezdi.

Sünnî denilen tarikatler birbirlerinden bu kadar farklı olmakla beraber hepsinde müşterek bir esas vardı. Tarikatlerin ruhu demek olan bu müşterek esas "Zikir ve bir de insanın kendi iradesiyle hayatta mevti kabul etmesi" idi. Tabiî ölümle giden kimse nasıl dünyadan el çekmeye mecbur olursa, tarikate giren her insan da kendi iradesiyle her şeyden vaz geçecek, kendi vücudunu yok farzedecekti (73).

İşte Oğuz Türkleri, Selçukoğullarının başbuğlukları altında Müslüman dünyasının mukadderatını ellerine almak üzere Seyhun boylarından güneye indikleri zaman, İslâm-âlemi, siyasî, içtimaî, iktisadî ve dinî hayat itibarıyla acıklı maceralar içinde çırpınıyor, yıprandıran, çürüten küflü hurafeler arasında boğuluyordu. Bu dahilî rezalet ve karışıklıklar yanın-

---

(68) İsmail Hakkı. Ruh-u Mesnevî s. 211.

(69) Harirî zade Kemaleddin C. III. s. 147-148.

(70) Harirî zade Kemaleddin C. II. s. 51.

(71) Harirî zade Kemaleddin C. III. s. 195.

(72) Kemaleddin Mehmed el-Harirî bütün bu Sünnî tarikatleri ihtiva etmek üzere Tibyân ve sâil-ül hakayık fî beyân-ı selâsil-ül taraik ünvanı altında üç ciltlik bir eser yazmıştır. Bu eserin yegâne yazma nüshası Fatih Kütüphanesindedir.

(73) Risâle-i Bahâiyye s. 103.

da bir de Doğu Roma İmparatorluğunun istilâ tehlikesi belirmişti. Urfa'ya kadar sokularak oralarda hareket üsleri kuran Doğu Roma, Suriye'yi tehdit edecek birçok askerî noktaları da elde ederek Bağdat'ı ortadan kaldırmak, Herakliyüs zamanında kaybedilen Filistin ve Suriye'yi geri almak emelini takibe başlamıştı. Kudretli, âdil ve azimli bir sima ile sahneye çıkan Selçuk oğullarının hayret verici serî muvaffakıyetleri ve bütün İslâm dünyası tarafından bir kurtarıcı gibi karşılanmaları sebeplerini bu dış ve iç olaylar içinde aramak icap eder.

Fakat Selçuklular idaresinde ilâhî bir kurtarıcı gibi İslâm dünyasına giren Türklerin siyasî, idarî, ahlâkî, içtimaî ve dinî bu kadar çökmüş bir muhit içine düşmeleri tabiatıyla tesirsiz kalmayacaktı. Selçukluların ve onlardan gelen diğer Türk devletleriyle Osmanlı İmparatorluğunun düşme sebepleri araştırılırken, mühim bir kısmının esas itibarıyla bu muhite ve onun muhtelif tesirlerine dayandığını görmemek kabil değildir.

Selçuklular ve onların mânevî ve millî mirasçısı olan Osmanlılar, Arap ve Fars âleminin bu kokmuş, çökmüş, en yüce düşünceleri geçici çıkarlar uğrunda eritmiş tortularının günah bedelini kendi öz varlıklarında ödediler. Tarih önünde Türklüğün, bilhassa Araplardan kopup gelen dertleri ve illetleri millî benliğinde inanılmaz cömertlik ve âlicenâplıkla tedavi ve menfî neticeleriyle mücadele ederek şifa arama himmetinin sahibi olarak, Arap milletine lûtfu, ihsanı, himâyesi devirleri temsil eder... Buna karşılık Türklük, çok acı ve hazin gerçek, Araplardan ne maddî, ne mânevî yakınlık görmemiş, görememiştir. Hattâ tam aksi yöndeki davranışlar, tarihin sahifelerinde siyah lekelerdir.

TÜRK MANEVİYAT PÎRLERİ VE HACEGÂN HANEDANI

Arapların, kendilerinden başka Müslüman milletler üzerinde din sultası kurma yolunda, İslâmiyeti aslî hüviyetinden uzaklaştırma gayretlerini kısaca görmüş olduk. İran, kendi millî saltanatı olan Kisrâlığı ve Sâsânî devletini ihyâ için Şiâ hareketi ve Arapların koyu milliyetçiliği ile nasıl mücadele ettiğine yukarıki sahifelerde feci sahneleriyle göz atmış bulunuyoruz. İran ve Arap, bu alanda birbirleriyle fasılasız didişmiştir. Hâlâ da böyledir...

TÜRK'e gelince: Türkler, Peygamberimize ve ehl-i beyt olarak vasıflandırılan ailesine, gönülden bağlı kalmışlardır. EHL-İ SÜNNET yolunu, bu sarsılmaz, tertemiz, gerçek sevgi ve saygının ifadesinde bulmuşlardır. Bu heyecanlı, coşkun, arı sevgi ile de İslâm tasavvufunun altın çağını

Türkler açmıştır: Orta-Asya'dan kopup gelen ve her kudretli Türk devletinin mânevî öncüsü olarak siyasî ve askerî zaferlerin önünde yürüyen Hâcegân Hânedânı ile...

Arabın ve Acem'in din adamı hüviyet ve kisvesi altındakilerin çoğunluğu, DÜNYA İKTİDARI peşinde oldukları halde, Türk mâneviyat kutupları, sadece ruh ve mânevî huzurun yolu üzerinde, beşerî muhabbet ve ahlâkî varlığı aramışlar, savunmuşlar, yaymışlardır. İslâmda SOFİYYE iki ana koldur: Kuzey Sofîleri, Güney Sofîleri. Kuzey zümresi Doğu ve Batı Türkistan'da, Seyhun ve Ceyhun arasındaki Mâverâ-ün-nehr'de, Horasan ve Azerbaycan'da yetişmiş Arî-Tûranî ârifler topluluğudur.

Arap, aslı yedi göbek Türk olan ulu kişileri, adlarının sonuna (î) ekini takarak kendisine maletmiştir. Aristo'yu kovalayarak "Muallim-i sâni = İkinci öğretmen" olarak anılan Turhanoğlu Mehmet Farabî (870-950), Seyhun suyunun kıyısındaki FARAB köyünde doğmuştu. Arap, Turhanoğlu Mehmed'in doğduğu yere değinerek ona sadece FARABÎ dedi ve kendine maletti. Oysaki anasının adı Uçmağ Hatun, dedesi Özluğ idi. Yedi göbek Türktür. Ya Horasan'ın Rey şehrinde doğan İslâm dünyasının en büyük bilgini Fahrettin Razî (1149-1209) kimdi? Muhteşem eseri Mefatih-ül-Gayp'in önsözünde Türklüğü ile iftihar eder. Fakat Arap'ın usta şovenizmi ile dünya onu Arap bilir... Eserleri asırlarca Avrupa üniversitelerinde okutulan Doğu'nun en büyük hekimi Ebubekir Razî (854-932), Horasanlı yedi ceddi Türk olan bir ailenin çocuğudur. Dünyanın ilk hekimlik ansiklopedisini (otuz cilt olarak) bu Türk doktoru yazmıştır. Batı ilim dünyasının Avicenne olarak adlandırdığı İbni Sina (980-1037) Buhara'nın Afşin köyündendir. annesi de babası da Özbek Türküdür. Asıl adı Hüseyin oğlu Alidir. Sadece hekimlikte değil, matematik, fizik, felsefede çığır açan bu nâdir zekânın öz-be-öz Türk olduğunu isbat şerefi de bize değil, hayatı üzerinde yedi ciltlik eser yazan bir Katolik papazına aittir!

Her biri, ya doğdukları, ya yerleştikleri yerlerin coğrafya adlarının sonuna bir (î) takılarak veya o günün ilim dili olan Arapça veya Farsçayı kullandıkları için ya Arap, ya Fars sayılan nice nice kıymetin soyu su katılmamış Türktü. Bayezid-ı Bestâmı, Melâmet pîri Kastarlı Hamdûn, aslı Nihâvendli olan Cüneydi Bağdadî, Nişâburlu ebû Ali Dakkak, Harakanlı ebül Hasan, Gürkanlı Kasımoğlu (Ebülkasım)- Herat Pîri Ansarlı Abdullah Hoca, Necmeddin Kübrâ, Erdebilli Alâettin, Tebrizli Şemseddin, Mevlânâ Celâleddin, Tebrizli Seyyit Kasım Türklükleri üzerinde söz edilmeyecek kadar saf Türk idiler... Geliniz görünüz ki, hepsine ya Arap, ya Acem sahip çıktı: Çünkü onların ırkdaşı olan bizler, bu el atmaya seyirci kaldık. Dostumuz İran'da, Mevlânâ Celâleddin'in Fürs olduğunu isbat için özel bir enstitü yüzyıla yakın zamandır çalışır!..

Turan soylu mâneviyat pîrleri, Türk devletlerinin kuruluş ve yükselişlerinde asker ve siyaset fâtihlerinin önünde gittiler. Osmanoğullarının kuruluşunda Dursan Fakih ile Şeyh Edebâlinin himmeti, Kayı Beyi Kara Osman Gazi'den az değildir: İstanbul'un gerçek fâtihleri arasında ak Şemseddin'in himmeti, Ulubatlı Hasan'dan az mıdır? Saray ve Bab-ı âlinin Şeyhülislâmı 1920'de Mustafa Kemal'in katline fetvâ verirken, Anadolu ülemâsının fetvasında imzaları olanlar Sakarya şehitleri kadar azîzdirler. TÜRK din adamını ÖTEKİ'lerden ayırmak gerekir!..

Bugün, sayısı en aşağı elli milyon bilinen ana-Vatan Türk'ü, kızıl emperyalizmin baskısı altında ulusal varlığını yetirmesi yolunda aklın ve vicdanın almayacağı hain ve korkunç tertiplerle eritilmek istenmektedir. Elli yılı aşan komünizm devrinde bir hükümet ilmi hâline sokulmuş olan bu yok etme, eğer, Kremlin için güldürücü sonuçlar verememişse, Türklük için bu mutlu dayanmanın asıl kahramanı, kendisine Hazret-i Türkistan denilen Baykend'in YES köyünde doğduğu için Ahmed Yesevî (1103-1166) olarak bilinen büyük mâneviyat erinin himmetidir: Onun irşadını aldığı Aslan Baba da, kendi devrinde, Çinliler ve Araplarla savaşan bir gönül eri idi. Sekiz yüz sene önceki Türkçesine ve Tanrıya yakarışına bakınız:

Hâlikimi istersen dün gün cihân içinde,
Dört yanından yolundum keun-ü mekân içinde,
Dörtten yediye yitem, dokuzu bir bir item,
İkiden ona yittim çarh-ı geyvân içinde.
Üçyüzaltmış su keçtim, dörtyüz kırkdört dağ aştım,
Vahdet şerâbın içtim, düştüm meydan içinde,
Çün ki düştüm meydâna, meydanı dolu buldum,
Yüzbin ârifi gördüm barçe ceulân içinde.

Orta-Asya'dan, dünyanın dört bir yanına akan Türk göçlerinin, İslâmiyetten sonraki felsefesini bu Hâcegân Hânedanı temsil ettiler. Hepsi soyca arı birer Türk oymağının büyük kafaları idiler: Hemedanlı Hâce Yusuf, Yesli Ata Ahmet, Hâdim Şeyh, Semâslı Baba, Bahaettin Nakşibend, Attarlı Alâeddin, Gücdüvanlı Abdülhalik, Büyük Evliyâ Hoca, Bersâlı Hoca Mehmed, Mevlâna Nizameddin Hâmûş, Kâşgarlı Mevlâna

Saddeddin, Mevlâna Câmi, Tebrizli Seyyit Kasım, Ahrârlı Übeydullah Hoca, Semerkandlı Ahmet Hoca ve daha yüzlercesi...

Abbasoğulları tâcidarlarını kendilerine bağlı hakarete lâyık birer memur gibi kullanan öteki devletler yanında, Selçukluların Halife adını taşıdıkları için Bağdat sarayının kudretsiz kişilerine Türk'e hâs âlicenaplık ve civânmertlikle muamele ettiklerini görmüş bulunuyoruz. Bu koruma, Büyük Selçuklu Hakanlığından Anadolu Selçuklularına mânevî mirâs olarak geçti: Onlardan da Osmanlı Hakanlarına...

Bu safhayı, elinizdeki kitabın müstakil bölümlerinden olan Türklük ve Hilafet kısmında inceleyeceğiz ve bugüne geleceğiz.

Unutulmuş, hattâ gerçek yüzü ile bilinmediği için hatırlanmamak kaderi içinde, ustaca telkinlerin kaynaştığı 1970 Türkiyesinde, GÜNÜN ve YARININ MESELELERİNDEN BİRİSİ hâline getirmek istenen Hilâfet mevzuuna...

İlk günden
zamanımıza kadar
temel hadiseleriyle

Türklük ve Hilâfet

Şu gerçek aslâ unutulmamalıdır: Osmanoğulları İmparatorluğu, kurulduğu bölgeye göre Doğu'da kalan topraklardan önce, bugün, Balkanlar olarak anılan eski söyleyişimizle RUMELİ'de gelişti, yerleşti...

Bu coğrafî yayılışın iki sebebi vardır: Anadolu'daki BEYLİK'ler, Dânişmendliler ve Dulkadiroğulları dahil, TÜRK idiler. Osmanlılar için bu BEYLİK'ler, başka Hânedân idaresinde bile olsa TÜRK, yâni (kendilerinden bir parça) idiler. İkinci sebep de, Bizans'ın genel durumu dolayısıyla, o devirde İstanbul üzerine dikkatini çevirmiş olan Slavlaşmış Bulgarlarla Sırpların birleşmesini önlemek ve Bizans'ın sûrlar dışındaki topraklarını fethetmekti.

Bu sırada Abbasoğulları saltanatı, sadece dinî hilâfete dayalı, çevredeki Ata-Beylikleri hükmü altında nazarîleşmiş bir kudretti. Abbasî Halifelerinin otuz yedincisi ve sonuncu olan Müstâzımıbillâh İbn-i Müstansır zamanında, Cengiz Han'ın torunlarından Hülâgû Han Bağdad'ı aldı, İran ve çevresinde hüküm süren İlhan Bulâgû (1217-1265) Tuluy Hanın oğlu idi. Büyük kardeşi Mengü Han babasının yerine İLHAN olmuş ve Hûlâgû'yu İran'ın fethi ile vazifelendirmişti. İlhan Hûlâgû, evvelâ, en değerli devlet başbuğlarını öldüren ve dünyaya dehşet salan anarşist hareket Batınî İsmâilîlerin devletini yıkmak üzere, Hasan Sabbah'ın kurduğu ELMUD kalesini kuşattı, yüz yılı aşkın zamandır hiçbir ordunun alamadığı Kartal Yuvasını uzun bir çabadan sonra ele geçirdi, Doğu İsmâiliye devletine son verdi ve kırk binden fazla Haşhaşiyye mezhebi mensubu anarşisti yok etti, kalede hapsedilmiş ünlü Türk bilgini Tûs'lu Nasireddin'i kurtardı ve hizmetine aldı. Kalede ele geçen belgeler içinde Bağdat Halifesinin Şeyh-ül Cebel'i, İlhan Hûlâgû ile mücadeleye teşvik eden mektupları ele geçti. İlhan Hûlâgû'nun kendisine itaat etmesi için gönderdiği elçileri kabul etmeyen Mutasım Billâh'ın aleyhine büyük bir ordu ile harekete geçen İlhan, Bağdad'ı kuşattı. Şiî olan Nasirettin ile Hıristiyan olan zevcelerinden birisi, İlhan Hûlâgû'ya Abbasî devletini yıkması ve Halife soyuna son vermesi hâlinde, mezhep ayrılıklarının nihayete ereceğini telkin etmişlerdi. Hûlâgû bu tavsiyeleri dinledi ve Halifeyi bir çuvala koydurtup atlılarına çiğnetti. Böylelikle, bu yüce makamda oturmuş bir kişi, kılıç, hançer, iple öldürülmesi hâlinde doğacak felâketlerden ordusunu ve ülkesini korumuş olmanın inancında idi... Emevî'ler ve Abbasî'ler, dünya liderliğinden önce dinî hilâfetin sahibi olarak nice nice cinâyetler işlemişlerdi. Cengiz Han kendisinin "- Ben, Tanrıyı unutanlar için Tanrının gönderdiği cezayım." demişti. Onun torunu Hûlâgû da babaları, oğulları, kardeşlerinden başlayarak, tâç ve tahtı için kimi tehlikeli görüyorsa onun hayatına son veriyordu.

Halife soyundan sadece Mustansır-ı Billâh ibn-i Zahir kurtulmuş, Mısır'a giderek Türk Hakanı Baynars'a sığınmıştı. Bağdat'ta saltanatları son bulan Abbasoğullarının bundan sonraki soyu, Mustansır'dan geldi. İşte, Mısır'ı fetheden Âl-i Osman Padişahı Yavuz Sultan Selim'e Hilâfeti terk eden Halife el-Mütevekkil-Alâllah, Mustansır'ın soyundandır. Abbasî saltanatı, Hicretin 656'ncı senesinde son bulmuştu, Yavuz'un Mısır'ı fethi ve Hilâfeti Osmanlı sülâlesine alışı tarihi H. 926 (M. 1519)dır. Arada tam ikiyüz yetmiş sene var. Bu uzun zaman içinde İslâm Hilâfeti, sadece sözde ve nazariyede kuvvetti. Halen hemen hepsi, Mısır Türk Memlûk Devleti Sultanlarının kayıtsız şartsız emrinde birer tâbi memur idiler ve aslı Türk olan bütün Hânedanların kurdukları öteki Türk devletlerinin tâcidarlarının gösterdiği dinî saygı ve dinî makam sahiplerine esirgenmeyen yardım ve yakınlığa dayanarak Hilâfeti devam ettirdiler. Yavuz Selim de aynısını yaptı. Abbasoğulları sülâlesinden kalanlar ferah fahûr yaşadılar.

HİLÂFET NEDİR?

Hilâfet'in hakikî mâna ve terkibi üzerinde yüzyıllardır çetin tartışmalar olmuştur. Görüş ayrılıkları derindir ve her İslâm mezhebi, Hilâfeti, kendi ölçüleri içinde değerlendirmiştir.

Osmanlı Türklerinin çoğunluğunun mensubu olduğu Sünnîler olduğu gibi Alevîler de, Hilâfetin, mânevî ve cismanî varlığını ayrı ayrı hükümlendirmişlerdir. Zamanımıza en yakın tarihlerde, Hilâfet makamı için en gerçekçi, aynı zamanda en cesur teşhis ve hükmü, bu mevzular üzerinde cidden bilgi ve tetkik sahibi olan rahmetli Süleyman Nazif vermiştir. Babası, meşhur âlim Diyarbakırlı Sait Paşa da Mir'at-ül-İber adlı on ciltlik umumî tarihinde, aynı konuyu ele almıştı.

1924'de, Hilâfetin ilgası İkinci Büyük Millet Meclisince kanunlaşınca, bazı çevreler: "İSLÂM DÜNYASI NE DER?" sualini sordular. Süleyman Nazif'in sual sahiplerine verdiği cevap, o güne kadar olayları gerçek yüzüyle bilenlerin ortaya atmaya cesaret edemediği hakikatleri sıraladı. Bu izahın bazı bölümlerine göz atmakta fayda vardır:

"Hilâfet-i Muhammediyenin mânevi kudsiyetini daima tasdik ve tebcil edenlerdenim. Burada onun maddî kudretini bahis mevzuu edeceğim:

Hazret-i Peygamberin HİLÂFET BENDEN SONRA OTUZ SENEDİR buyurmuş olduklarını sahîh hadîs olarak nakleder. Dünyanın en büyük insanı olan Peygamberimizin tarihî hâdiseleri olmasından önce haber vermiş olduğunu, bu rivâyet de tasdik ediyor: Dört Halifeden sonra Emevî Saltanatını kuran Muaviye, Hilâfeti, dinî makam olmaktan çıkardı, SALTANAT'a çevirdi. O günden beri bu mukaddes müessese aslî hüviyetinden çıkmış, Peygamberimizin mubarek döşeği üzerinde adalet icra eden büyük hakkaniyetçiler yerine Bizans İmparatorlarıyla İran Kisrâlarına rahmet okutan zâlimler gelmiştir. Emevî ve Abbasî Halifeleri içinde, Ömer ibn-i Abdülâziz hariç, ötekilerden hangisinin adalet meseldir?

Peygamberimiz, sadece Şeriati izah etmekle kalmamıştır, dünya meselelerinin dahi İslâm hak ve adaleti ölçüleri içinde nasıl tatbik edileceğinin örneklerini vermiştir. Fâni hayata vedâlarında şer-i şerîf tamamen tedvîn edilmemiş, hattâ Kur'an-ı Kerîm bile cem'edilmemişti. Bu sebeple Halifelerinin bütün din ve dünya meselelerinde âmir ve müçtehid olmaları zarurî idi. Hilâfet sırası Hz. Aliye geldiği zaman, Kur'an-ı Kerim tam bir asla sadakatle cem'edilmiş, şahsî hukukta hükme esas olacak sağlam kaidelerin konulması tamamlanmıştı. Halifelere BÜYÜK MÜÇTEHİD denilmesi, ümmetin içmaından doğan yeni müesseselere resmî şeklini verebilecek bir makam olması dolayısıyla idi. Yoksa hiçbir halife "- Ben büyük müçtehidim!.." diyerek keyfi ve indî karar almaya hiçbir zaman mezun sayılmamıştır.

Hz. Ömer ilk hilâfet nutkunu söylediği zaman:

"Ey Müslümanlar!.. Doğru yoldan gidersem beni takip, etmediğim takdirde hatalarımı tashih ediniz!" demişti. Peygamberimizin eshabından Amr ibn-i Kürb, Halifenin sözünü hemen orada cevaplandırmıştı:

"Senin hatalarını icap ederse sadece sözle değil, kılıçlarımızla da tashih ederiz. O makam, bir saltanat makamı değildir!"

Şiddeti ve asabiyeti malûm olan Halife Ömer'in bu ihtara kızmadığını, tam aksine ellerine gökyüzüne kaldırarak:

"Sana şükran Yarabbi!.. Ömer'in hatasını icab ederse kılıcı ile tashih edecek celâdet ve kanaat sahibini, Muhammed ümmetine nasîp ettin..." gönülden duasına tarih şehadet ediyor.

Çok ibretlidir ki, Muaviye ve Yezid'den sonra Emevî'lerin hilâfet makamına gelen ikinci Muaviye, kendisinden önceki dede ve babasının hatalarını, hattâ cinâyet ve zulümlerini minberde söyleyebilme faziletini göstererek:

"- Ben bu iki adama üçüncü olamam!.." itirafını hayatı ile ödemesi, Peygamberimizin fânî hayata vedâlarının otuzuncu yılına rastlar...

Bu rakam ve tarih, o hadis-i sahihi hatırlayanlar için ne muhteşem hikmetti!..

Hilâfetin mânevî kudsiyeti dışında maddî kudreti olsaydı, Hz. Ali gibi, şahsiyet ve kıymeti tarihin hüccetinde olan ulu kişi dahil niceleri facia ile ifade edilebilecek haksızlıklara uğrarlar mıydı? Emevî halifelerinden kaçı için tekfîre uzanan hükümler verilmemiştir? Abbasî'lerin kılıçları, Türk askerinin himayesinde oldukları zaman Hilâfet makamı muhterem ve itaate lâyık makamdı. Mısır'a sığınan Mus'tas'ımı Bilâh'ın evlâd ve ahfadı, üzerlerinde HALİFE unvanı olduğu halde Kahire sokaklarında kapı kapı dilenirlerdi.

İslâm Hilâfeti Türklere bir teberrük, bir şeref unvanı gibi geldi. Hilâfet bugüne kadar millî satvete maddî hiçbir kuvvet ve nüfuz ilâve edememiştir. Yavuz Selim'in Hilâfet-i Muhammediyeyi İSLÂM BİRLİĞİ için bir vasıta yapması niyetinde olduğu farzedilse bile, kendisinden sonrakilerden hiçbirisinin bu gayeye hizmet etmediğini yine bizim tarihimiz gösteriyor: İslâm Birliği şöyle dursun, üçüncü Sultan Ahmet, Birinci Sultan Mahmud gibi Osmanlı Padişahlarının, dünya siyaseti ve millî siyasete aklı erdiği kabul edilenlerden ikisi Halife, Rus Çarı Petro ile ittifak ederek İran'ı taksim etmeye kalkışmışlardır. Çok ibretlidir ki, İran Şiî olmakla beraber Müslümandır ve daha sonra, sanki bu hatanın intikamı gibi Osmanlı ülkelerine taarruz eden İran Şahı Nadir de, en aşağı Osmanlı Padişahları kadar Türktür!.."

MEMLÛK SEFERİNDEN ÖNCEKİ DURUM

Osmanlı Devletinin kuruluşu (Hicrî 699, Milâdî 1299)dur. Dokuz rakamı, Türk inançlarına göre uğurlu sayı idi. Hicrîsinde de, Milâdîsinde de, yâni, Hz. Muhammed'in Hicret yılında da, Hz. İsa'nın doğum yılında da son iki rakam DOKUZ'la bitiyordu. Kayı Boyu, Selçukluların kendilerinden türediğini, bir gün en büyük Türk devletini yönetme sırasının, yine Kayı boyuna geleceği inancındaydı. Anadolu Selçuklularının son Sultanı Alâeddin Keykubad İlhanlı Devleti tarafından tutulup İran'a götürülmüş, Konya tahtı boş kalmıştı. Başta Dursun Fakih, Kayı Boyunun töre başbuğları, Türklüğe hizmet sırasının kendisine geldiğini Osman Gazi'ye anlatmışlar, Oğuz gelenekleri ile HAN'lık töreni yapılmış, Alâeddin'in ölümünden önce Mevlevî dergâhı postnişini ve ülkenin ileri gelenlerini toplayarak, Uç Beyleri içinde en lâyık kişi olarak tanımladığı Osman Beye kendi ölümünden sonra Selçuklu tahtının vârisi olduğunu söylemesi ile Konya'ya çağrılan Osman Gazi'ye Mevlevî Postnişîni tarafından Hanlık Tacı giydirilmişti. Bu olay, Anadoluda bir Türk iktidarının devamlılığını, öteki tüm duyguların üstünde tutan ulusal uyanıklık bakımından gerçekten çok önemlidir.

Anadolu'ya o zamana kadar "Selçuklu Türkleri" denilirken, "Osmanlı Türkleri" denilmeye başlandı ve Araplarla Acemlerin İslâmiyetten beri Anadolu'ya koydukları "Bilâd-ı Rûm = Rum ülkesi" adı da unutulmaya başladı.

Osman, Orhan, Birinci Murad Hüdâvendigâr Hanlar devirlerinde, Osmanlı Devleti, daha çok Rumeli'nde genişledi ve Balkanların ötesine kadar uzandı. Hicrî 758'de, Aydıncık yakınında iki sal ve kırk kişi ile Avrupa karasına geçen Süleyman Paşanın açtığı fetih yolu:

Tanrının izniyle,
Yüreğimizin gücüyle,
Ay-güneşin iziyle,
Batıya gideriz, Batıya gideriz...

tarih hükmü ile açılmış, Osmanlı Türklerinin atları sularını Tuna'dan Vistül'e kadar Batı sularından içmeye başlamışlardı. Bu tarih devresi içinde Arap âleminin tek müstakil devleti yoktu. Arapların kendi söyleyişleri ile (Tavâif-i Mülûk = Bölünmüş devletler)in her birinin başında Türk soyundan Hanedan vardı ve Abbasî Halifelerinin soyundan sağ kalabilen tek insan Müstansır-ı Billâh ibn-i Zâhir'in soyundan gelenler, Mısır'da hükümran olan Memlûkler Devletinin Hakanlarının lûtfu ile yaşıyorlardı.

Aksak Timur'un Anadolu'ya gelişi, Ankara Savaşı, Osmanlı Türk devletinin Çelebi Sultan Mehmed'le hâkimiyetine yeniden başlaması, ikinci Murad Han'ın zaferleri, Fatih'in Bizans saltanatına son veren İstanbul'u zaptı, Osmanlı Türkleriyle Arap dünyasının durumunu değiştirmedi: Yıldırım, Aksak Timurdan evvel Bağdat'a hâkim olan Ahmet Celâyir Hanı Timur'a karşı savunmuş, hatta savaş, Ahmet Celâyirle, Tebriz Hanı Karakoyunlu Başbuğu Kara Yusuf'un Yıldırım tarafından himaye edilmesinden çıkmıştı. Timur Abbasoğullarının tekrar Bağdat'a dönmemeleri için çevreyi Ata-Beyler arasında taksim etti ve Çin üzerine sefer yapmak üzere Semerkand'a döndü.

ANADOLU'DA ŞİİLİĞİN YAYILIŞI VE SÜNNİLİĞİN BİR SİYASET OLMASI

24 Nisan 1512 (7 safer 918 Hicrî) tarihinde Osmanlı tahtına, tarihin kendisine YAVUZ diyeceği Birinci Selim Hanın çıkması ile Türk-Arap ilişkileri yeni bir safhaya giriyordu.

Yavuz daha Trabzon'da vali iken İran'daki Safavî Hanedânının elinde siyasî istilâ kudreti hâline gelmiş Şiîliğin, Devletin varlığını tehdit edecek tehlike hâlinde Anadolu'da yayıldığını tesbit etmişti.

Şiîlik neydi ve nasıl bir kudret olarak Sünnî Osmanlı devletini tehdit ediyordu?

Bu alanda tâbirler ve kelimeler, tatbikat sırasında çok değişik hüviyetler almıştır. Öylece ki, fıkıh ve kelâm kitaplarının târifleri içinde anlatılan İslâmî mezheplerle, bunların, siyasete vasıta olduktan sonraki tecellileri arasında benzerlik bulabilmek çok güçtür: Tarihlerimizin sadece EŞKİYA olarak nitelediği CELÂLÎ'ler kimlerdir? Niçin Alevî ve Bektaşî Anadolu'nun Türk çocukları İstanbul'a Saltanat-ı Yezidiyye demişlerdir. Ehl-i Sünnet tâbiri zamanla aşırı Arap şövenliğine nasıl gizli telkin unsuru yapılmak istenmişti? Şiî, daha sonra İran nasyonalizminin ve Fars milliyetçiliğinin telkin aracı hâlinde Anadolu'nun bilhassa Doğu'sunda Türk egemenliğini yıkmak için nasıl harekete geçti? Bütün bunlar, neticeleri ve düşünce ayrılıkları ile 1970 Türkiyesinde de devam eden mânevî boşluklar ve ayrılıklardır. Yavuz Sultan Selim'in, HİLÂFET SİYASETİ'ni kavramak için olduğu kadar, HİLÂFET'in ondan sonraki safhalarını gerçek yüzü ile bilmek ve 1970 Türkiyesinde "iktidara geldikleri takdirde hilâfetin ihyâsının ümid edilebileceği" havasına bel bağlamış siyasî partilerin var olabilmesi nasıl bir tarihî determinizme uzanıyor?

Temel olaylar, şöylece geçit resmi yaparlar: ŞİA, Hz. Ali ve Peygamberimizin ailesine, yâni Ehl-i Beyte muhabbet davasıyla ortaya çıkmışlardı. Çünkü, İslâmiyeti bile şüpheli olan Ebû Süfyanın oğlu Muaviye'nin kurduğu Beni Ümeyye, yâni Emevî saltanatının, Al-i Resûl'e, yâni Peygamberimizin aile fertlerine karşı açtığı mücadele ve kinli çatışmanın kanlı safhaları, İslâmın ayrılmış olduğu yetmiş üç dinî fırkadan yirmisini çatısı altında toplayan Şiâ'nın çıkışına sebep oldu.

Dikkatdeğer olay şudur: Ümeyye Hanedânından olan Hz. Osmanın ölümünden sonra kendisinden yana olanlara Şiâ-ı Osman, Hz. Ali taraflısı olanlara Şiâ-i Ali denilmişti. Sonra bu isim, sadece Hz. ali taraflılarına verildi. Şiâ'nın çeşitli kademeleri vardır: Mutedil olanlara Şiâ-ı Ulâ denildi. Şiâ'dan SABBE'ler, Hz. Ali'nin hilâfetine karşı gelenlere sebbettiler, yâni sövdüler, asıl Şiâ da bunlara denildi. Bunların da ifrat kolu vardı ki, MÜELLİHE denilirdi. Bunlar Hz. Aliye ulûhiyet iddia ederler. Hz. Ali hayatında bu düşüncelerle mücadele etmişti. Bu ayrılışların asıl tohumunun, aslı Yahudi olan Abdullah ibn-i Sebe trafından, İslâmın itikadı içine ayrılık sokmak için ustalıkla atıldığı anlaşılmıştı.

Hz. Alinin ölümünden sonra Şîâ, üç ana kola ayrıldı:

KİSANİYYE: Kisan isimli azadlı bir köle tarafından kuruldu, Muhammed bin-il-Hanefiyye'nin tilmizlerindendir. Daha sonra Muhtar-ı Sakafî başlarına geçti, mübüvvet iddia etti, daha sonra ikiye ayrıldılar: Bir kısmı Âl-i Abbas, yâni, Abbasoğullarının taraftarı oldular, bir kısmı da Al-i Fâtıma, yâni, Peygamberimizin kızı Hz. Fatma'nın, Hz. Ali'den gelen soyunun hilâfeti üzerinde ısrar ettiler. Bunlara Fâtımî denildi ki, Mısır ve öteki ülkelerde FATİMİYYE devletlerini kuranlar bunlardır.

ZEYDİYYE: Hz. Hüseyinin evlâdından Zeyd bin Ali Zeynelâbidin'e bağlı olanlardır. Bunlara göre imâmet, ancak, Hz. Fatma'nın evlâtlarının soyunundur. Daha sonra Zeydiyye de çeşitli kollara ayrıldı, bir kısmı ılımlı kaldılar, ötekiler aşırılığı tercih ettiler.

İMAMİYYE: Zeydiyyeden ayrılanlardır. Kendilerine yeni bir İMAM aradıkları için İMAMİYYE denildi. Bunların en esaslı kolu, on iki imam'ı kabul ederler. Hâlen ŞİA denilen Müslümanlar bu koldandır. İmam-ı Muntazır (beklenen imam)ın geliş şekli üzerinde düşünce ayrılıkları vardır.

Bütün bu ayrılıkların ruhî sebebi neydi? Emevî Hanedânı, dinî esaslardan ayrılmış, dünya devletinin şahsî istibdada dayalı, zadegân sınıfına imtiyazlar veren, Arapların esas hususiyeti olan NESEB, yâni aile esasına dayalı zümre hâkimiyeti kurmuşlardı. Bu sistem, İslâmiyetin demokratik, halka dayalı, devlet sistemi olarak da Cumhuriyeti benimseyen idare tarzının tam zıddı idi. İslâmiyetten önce Arap Yarımadasındaki kabile egemenliğine dayalı ve feodal düzene bağlı yaşamanın acısını çeken halk yığınları, Dört Halife devrindeki ümitlerini Benî Ümmeyye'nin şahıs ve neseb istibdadı içinde kaybedince, yeni dinin ana kaidelerini tefsir ederek Emevî Saltanatını reddeden hareketlerin içine karıştılar. Bu hareketler, Abdullah İbn-i Sebe gibi Yahudi asıllıların kasdî tahriklerinden olduğu kadar, gerçek Müslüman ruhunu kavramış bilginlerden de geldi: Birincisini Araplar ve Yahudi asıllılar, ikincisini de Orta-Asya'dan kopup gelen Türk ilim adamları temsil ettiler. Kökü TÜRK olan tarikatler bu bilginlerin yolu oldu. İbretli olan, iki görüşün en sert çatışmalarına Türk vatanının sahne oluşudur. Bu sebeple çok kan döküldü, yüzyıllar bu çatışmalar içinde eridi. Yavuz Selim, Hilâfeti Osmanlı Hânedanının eline almakla, İslâm Birliği fikrini hâkim ve kudretli bir devletin mânevî yapısı yapmayı denemek istedi. Arap şoven milliyetçiliği, Osmanlı Padişahının düşüncesine kısa zamanda istikamet veren kudret oldu, SÜNNİLİK adı altında devletin mânevî saltanatının hâkimiyetini eline aldı ve kökü Türk olan tarikat ve mezheplere karşı, Türk varlığını ustaca mücadeleye soktu.

Anadolumuzun bağrında, hâlâ, Sünnî-Alevî kavgası, bu sızışın ve yanlış olduğu kadar haksız Arap mânevî sultasının kanayan yarasıdır.

Olayın bir başka tarafı da şudur: İslâmiyette İÇTİHAD KAPISI asla kapanamazdı... Çünkü İslâmiyet Değişen zamana göre ahkâmın da değişebileceğini kabul eden hürriyet, akıl, mantık ve hayatı kucaklama hareketi idi. Bir taraftan Yahudiler "İsrâiliyat"larıyla, öte yandan Arap şovenleri "neseb taassubları"yla İslâmın hür ve akılcı varlığına saldırdılar, donmuş, kalıplaşmış, üstelik tasallutçu düşünce istibdadını sadece mânevî alanda değil, yaşantının tüm kollarında devlet sistemi hâline soktular. Bu ric'î hareket, yâni yaygın söylenişi ile İRTİCA, akıl ve mantıkçıları yine dinî hava içinde İslâmın asıl hürriyetlerini savunmaya yöneltti. İbretli olan, bütün bu hareketlerin başında TÜRKLERİN OLMASI'dır.

Türk asıllıların...

Şimdi, kısaca bu akımı ve sonuçlarını göreceğiz: 1970 Türkiyesinde hilâfet hasretini gerçek çehresiyle kavrayabilmenin başka türlü mümkün olamayacağını bilerek...

İHVAN-ÜL SAFA (MUTLU DOSTLAR)

İslâmiyetin çıkışı üzerinden daha iki yüz yıl bile geçmemişti: Abbas Oğullarının devlet merkezi olan Bağdad şehrinin güneyindeki Ahvâz vilâyetinin valisi olan Hüseyin el-Ahvazi'nin himayesi altında gizli bir cemiyet kuruldu: İhvan-ül Sefâ. Bugünkü dilimizle: Mutlu dostlar.

Bu cemiyet, bir halk hareketi değildi: tam aksine olarak, her meslekte ve ilimde en üst seviyeye çıkabilmiş olanların ancak girebilecekleri, ele alacağı dâvâlar bütün insanlığa yeni mefkûreler ve düşünceler getirme iddiasında olan, dünyaya şâmil büyük bir düzenin kurucusu olma fikri ile kuruluyordu. Gerçekleşmesine çalıştığı ülkü, mevcut devlet düzenine öylesine karşı idi ki, ona girebilmiş olanların ihanetine de aslâ imkân yoktu. Çünkü, müsamahası ne kadar geniş olursa olsun, hiçbir hükümetin, böyle bir hareketi kucaklamasını, hoş görmesini düşünmek bile imkânsızdı.

İhvan-ül Sefâ'cıların asıl gayesi Müslümanlığı büyük ve muhterem tebliğcisinin getirdiği saf, temiz, hattâ basit şartlar içinde yaşatmak ve geliştirmekti. Yaşanılan çağ içinde insanlığın genel yaşamasına göre, Müslümanlık, imtiyazlı çevrelerin kabullenemeyeceği bir hak ve adalet havasını temsil ediyordu: İran'ın eski dini, zadegân (imtiyazlı asîl sınıfı)nın halk üzerinde üstünlüğünü, beden ve iktisat alanındaki köleliği kabul ediyor, Müslümanlık ise tam bir eşitlik getiriyordu. İran'ın Müslümanlığa karşı koyması, yeni din'de, İran'ın millî dini olan putperestlik inançlarına benzer hareketler araması halinde kendisini gösterdi. Müslümanlığı İran'a götürenler, Medayin sarayları, Giyân Cemşîd âyinlerinin haşmeti önünde irkilmişlerdi. Vakıâ ortada, İran'ın harsî saltanatını devam ettirecek unsurlar kalmamıştı. Fakat ŞARK'ın değişmez vasfı olan sabır, bekleme ve çâre bulma hasleti, bu sefer de kendisini göstermiş, eski İran mâbetlerinin âlim ve ince ruhanîleri olan mubît'ler, yeni din'in, yâni Müslümanlığın esas fikirlerini kendi itikat ve inançlarına uydurarak dağıtıyorlardı: Eski İran, Arab'a tazı derdi: Bir köpek cinsinin ifadesi olan bu tâbir içinde, Arap ferdinin bünyevî hasletleri, sür'at kudreti, mücadele azmi de vardı. İran artık, asırlardır mücadele ettiği TURAN'ı, Türk Anavatanını unutmuşa benziyordu. Arap akını, O'nun mukaddes bayraklarını ele geçirmiş, kutsal tapınaklarını yıkılmış, hanedânını söndürmüş, kısacası varlığını çökertmişti. Bu yıkıntılar içinde sefil ve mahkûm yaşayan susamış ruhlar, yani fikirlerden yeni ilhamlar alarak eski imânlarını yenilemekte sıkıntı çekmediler. İslâmın on iki imamı ve Peygamber evlâtlarının en hararetli müdafileri İran'dan çıktı. Niçin? Emevî saltanatını, İranlılar yıkmışlar, Abbasileri de İranlılar diriltmişlerdi. Bu iki hareketi de, kendileri başaramamışlar, İslâmiyeti kabul etmelerinden sonra, Müslümanlığın yer yüzündeki keskin kılıncı ve hâkim kudreti olarak adlandırılan Türklere yaptırmışlardı: Turan ve İran arasındaki sınır şehri olan Merv'den çıkan Türek oğlu Türk Horasanlı Müslim oğlu (Arab tâbiriyle ebâ Müslim-i Horasanî), Peygamberimizin manevî ahını Emevî istibdadından aldı, Abbas Oğulları (Abbasî)lere verdi. Fakat Araplar, bu hareketin asıl ruhuna ihanet etmişler, Abbasî saltanatının başına, Ali'nin evlâtları yerine Abbas'ın sülâlesini getirmişlerdi. Şimdi İran'ın maneviyatı, Kerbelâ şehidi Hüseyin'in kanı üzerinde dalgalanıyordu. Bütün bu değişmeler içinde ırkî ve millî havalar, birbiriyle mücadeleye başladı: Arabistan'da ve İran'da, Kur'an dininin en âsî evlâtları türerken, Türk anavatanında, İslâmiyetin en sadık ve âlim şahsiyetleri yetişiyordu. Daha sonra Horasan Erleri, Hocegân Öncüleri adı ile, İslâmiyetin felsefesini, ilmini, medeniyetini, hattâ büyük devletlerini kurma hareketinin beşiği ve düşünen kafası, Türkistan olmuştu: Mantık, tefsir, nahiv, hadîs gibi lisan ve din ilimleriyle, kimya, astronomi, matematik, tıb gibi müsbet ilimlerde dünyayı aydınlatan, eski Yunan'ın Orta-Çağ'la kapanmış felsefe ve düşüncelerini, kendisine hâs derinlik ile ihyâ eden ve Rönesansın hakikî mimarlığını yapan da, Orta-Asya Türk Bilginleri idiler. O muhteşem İslâm Medeniyeti bu Türk ilim ve tefekkür hayatının eseri idi.

İKİ AYRI DÜŞMANA KARŞI

Fakat bir taraftan Yahudilik (İsrailiyat ile), diğer taraftan Fars, yâni İran (Mezdekî, manî, ateşperest mazisi ile) Müslümanlığın yakasını bırakmıyordu: En büyük sayılan Abbasî halifeleri Harun Reşid ve Memun'un zamanında saraylar, Farsî ve İsrailî, yani İran ve Yahudi düşüncelerini İslâm akideleri arasına sokan tercümeleri yapan ve itibar görenlerle dolmuştu.

İşte İhvan-ül Sefâ gizli cemiyeti, Müslümanlığın asıl, sâf ve hayatiyeti mutlak olan ruhunu, bir taraftan Emevî saltanatı ile Mekke asilzadelerinin sultasından kurtarmaya çalışırken, öte yandan da, bu İsrail ve Fars millî ve dinî taassublarının hücumundan kurtarmayı hedef tutuyordu.

İhvan-ül Sefâ gayesi için, çok çetin, fakat bugün de insanlığın gerçek ülküsüne kavuşmanın biricik yolunu seçti: İleri kültürlü FERD'i, yâni insanı yetiştirmek!..

İhvan-ül Sefâ, bir ferd'i, kadın, erkek bütün insanların yetişmesini belirli gayelere bağlıyor ve evvelâ müsbet ilimlerin öğrenilmesini şart koşuyordu: Matematik, dinî akidelerden evvel öğretilecek ve bu maddî tefekkür üzerinde, manevî felsefe inşa edilecekti. İnsan vücudu, kâinat, tabiat, eşya, hassa'larımızın idrâki içine giren şenî varlıkların içyüzü kavranılacak, daha sonra bütün bu âlemi yaratan yüce varlığın, Cenab-ı Hakkın kudreti üzerinde müsbet ilimlerin ışığı ve düşünme düzeni kurulacak, hurafelerden, aklın kabul edemeyeceği inançlardan uzak ve yüksek bir düşünce ile DİN'in yüceliği kavranacaktı. İhvan-ül Sefâ, görüşlerini böylece ortaya koyunca, Müslümanlığın bir dünya dini halini alması yolundaki kuvvet ve kudreti, her türlü gizli açık taarruzların üzerine çıkıyordu. Kadrosu büyük sayıda kalabalığı kapsamayan, fakat zamanlarının "dehri" yâni bilimleri sonsuz kişileri olarak tanınan gizli cemiyetten elimize geçen ve zamanımıza kadar varlığını koruyan Risale'ler, yirminci yüzyılı bile aşan bir görüşün kudretini taşıyorlardı. İhvan-ül Sefâ Risâleleri'nin Beyrut'ta tabedilmiş olan bir nüshası bugün Beyazıt Umumî Kütüphanesindedir. Bu risâle'lerden anlaşıldığına göre, o tarihte, okunan ve okutulan ilimlerin sayısı elliyi bulmaktadır. İhvan-ül Sefâ'nın mütehassısları bu ilimlerin hepsinin konuları ve gayeleri üzerinde kanaatlerini cemiyet adına uzun uzun anlatmışlar, insanlığın bu ilimlerden görebileceği faydaları -ve bu arada zararları...- anlatmışlardır: O günün ölçüleri içinde, birer garabet ve hattâ büyücülük olan himyâ, rimyâ, simyâ, hirf, esmâ, havas gibi "gizli ilimler" serisine giren ve ancak, çok gizli yollarla ve gizli yerlerde öğretilen, çok zaman da veraset yoluyla babadan evlâda, hoca'dan öğrettiği kimseye geçen bu bilgilerin iç yüzünü, İhvan-ül Sefâ otoritelerinin ortaya koyması, sadece devleti değil, halkın aldatılmasına ve sömürülmesine imkân veren bu gizli bilgilerin sahiplerini de ayaklandırmış, ihvan-ül Sefâ cemiyetinin âzaları, her taraftan şiddetli bir baskı ile ezilmişlerdir.

Peygamberimizin devrini takib eden Dört Halife, halkın seçimi ile iş başına gelmiş birer Devlet Reisi idiler ve bilhassa Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in senelerinde, Müslümanlık bir "icmâ-ı ümmet = halk idaresi" halinde idi. İhvan-ül Sefâ'cılar bu gerçeği, ihtimallerden çıkarıp bir devlet sistemi haline koydular. Sadece Doğu'nun değil, Batı'nın da benzer kıymetini nâdir olarak verdiği çapta milletlerarası bir kıymet olan büyük Türk bilgini İbn-i Sinâ'ya:

"- Kimden ilham aldınız? Size yol gösteren kimler oldu?" suali sorulduğu zaman, tam bir gönül rahatlığı içinde:

"- İhvan-ül Sefacılar ve onların risâlleri..." demiştir.

İhvan-ül Sefâ'nın, bir taraftan demokratik bir idare tarzını ve Eflâtun'un ideal cumhuriyetini Müslümanlık hükümleri içinde bulmaları ve ortaya koymaları, öte yandan falcılık, büyücülük, simyâ yoluyla altın yanma hokkabazlığı, efsûn ve saire gibi (ruhban) sınıfının halk üzerinde görünür görünmez kuvvetlerini hiçe indiren fikirleri, her taraftan birden saldırıya uğramalarına yol açmış, isimleri belli edilenler birer birer tutulub idam edilmişler, birçokları işkence ile açıklamalara zorlanmış, fakat devrin idarecileri hazırlığın ilmî düzeni ve yayılması ile alâkalı bilgileri toplayamamışlar, başta ehvaz olarak cemiyetin teşkilât yapabildiği yerler çok sıkı arama tarama ile adetâ didiklenmiş, hiçbir belge olmasa bile, aydın kafası böylesine bir harekete katılmaya elverişli olanlar insafsızca öldürülmüştü.

İhvan-ül Sefâ, devlet idaresinde veraset'i değil, şahsî değer'i esas alıyordu. İmâret, yâni bugünkü anlamıyla saltanat'ta da, bu şahsî kıymet ölçüsünü, Hilâfet'te, yâni din liderliğinde de savunmuştu. Bu suretle istediği devrim, ancak, Batı'nın Fransız büyük ihtilâlinden sonra, o da yarı ve noksan olarak gerçekleştirdiği devrimdi. Böylecesine bir fikrin idamlar, işkenceler ve yok etmeler ile yıkılmayacağı da belli idi. Ne oldu?

Şu oldu ki, İhvan-ül Sefâ, böylece en değerli şahsiyetlerini kaybedince, bıraktığı manevî miras, ilk kadro ile kıyaslanmayacak kadar basit bir kadronun eline geçti, bilhassa günlük çıkarlar, iktidar kavgaları, politikaya karıştı. Hattâ öyle ânlar ve hâdiseler oldu ki, İhvan-ül Sefâ'nın kuruluşunda, kendileriyle mücadelede olan düşmanları, onun adını ve bayrağını kullandılar!..

Batınîlik, Ahîlik, Babîlik, Mevlevîlik, Bektaşîlik bu hareketlerden doğdu, Alevî'lik, Şiâ'lık gibi çoğu zaman ırkî geleneklere dayanan inanç kavgaları bu yolda gelişti, oluk gibi kanlar döküldü, politikalara esas kaynak oldu.

Bugün Türkiye Cumhuriyetinde bu gerçekler konuşulmadıkça, inanç sınırlarımızın ardındakiler meçhul kalacak ve gizli kaynaklar devam edecektir. Bunların açığa çıkmasında ise, sadece fayda var: Halkın zaferi bakımından!..

İKİ AYRI YOL

İhvan-ül Sefâ, "aydınlar hareketi" idi. Onlara göre hakikî Müslüman bilgi ve inanç sahibi insandı. Müslüman toplumunu yürütecek ve yönetecek olanların her birisinin ayrı bir bilgi dalında en geniş ileriliğe sahip olması şarttı. Öylece ki, milletler bile, yaradılış yeterlikleri ve özelliklerine göre, bir dünya hareketi olan "İslâm egemenliği" içinde ayrı ayrı vazifeleri olmak lâzımdı. Ne kadar ibret vericidir ki, Hüseyin Ehvazî'nin kendi eliyle hazırladığı "dördüncü risâle"de, Türklere verilen vazife, İslâmiyet için ordu vazifesi idi. Risâle, Peygamberimizin bir sözünü misal olarak gösteriyordu: Mirâç'da, Müslümanlığın yayılma ve yücelme devri bir tablo halinde her yüzünde belirdiği zaman, beyaz atlar üzerindeki dalga dalga dünyanın dört tarafına yayılan ordunun askerlerinin kimler olduğunu sormuş, bu soru, bir ilâhî kader olarak cevap almıştı:

"- Bunlar, Allahın askerleri olan Türklerdir."

İhvan-ül Sefâ, aynı inanç yolu üzerinde olan milletler için, kendi yaradılış ve mizâçlarına göre, vazifeler de vermişti: Kureyş sülâlesinin, Müslümanlığı ancak Mekke'nin kurtarılmasından sonra zorla kabul eden

Muaviye Oğullarının kurduğu Emevî Saltanatı, İran Müslümanlarına göre bir "Saltanat-ı Yezidiye" idi... Bu aşırı Arap milliyetçiliğini temsil eden ve Müslümanlık inancı pek de malûm olmayan saltanatı Türkler yıkarak, yerine Abbas Oğulları iktidarını getirmişlerdi. Horasanlı Ebâ Müslim'in bayrağını cesur ve yiğit elinde tuttuğu bu hareket, daha sonra, Abbasîlerin de ihanet ve vefasızlığına uğramıştı. İşte bu mücadeleler içinde, iki ayrı yol bütün çıplaklığı ile belirdi: Bir kısım, İslâm dininin çok saf ve basit ilkelerini, Allahın Birliğine ve Peygamberin risâletine inanmakla başlayan ve gerisini Allah'la Kul arasındaki münasebete bırakan, daha çok ahlâk yoluna dönen Müslümanlığı, herkesin kolaylıkla anlayacağı ve ortadan "Hoca = Rahib" sınıfı kaldıran bir ruh hareketi olarak mı bırakmak gerekecekti? Yoksa, ayrı ayrı kökleri olan çeşitli düşüncelerin ortaya konulması için din bir vasıta mı olacaktı?

Bu iki ayrı yol'un üzerinde olanlar, Hicretin ikinci yüzyılından beri mücadele halindedirler: Birçok Müslüman ülkelerde "Laiklik" adı altında din'i, dünya'dan ayırma ve bir vicdan hareketi haline getirme gayreti ile, din'i, dünya ve âhiret için bir temel varlık halinde, hayat nizamı sayan düşünce arasında mücadele, durmadan ve çeşitli, hattâ göze görünür görünmez safhalar geçirerek devam etmektedir.

Emevîlerin, diğer bir deyimle, Müslümanlığa karşı ilk çetin kavgayı yaptıktan sonra, ancak Mekke'nin kendilerinden kurtarılmasıyla Müslümanlığı kabul edenlerin devletine karşı, İran'ın eski asil ve haşmetli aristokratlarının, elde ettikleri Türk kuvvetleriyle mücadele ederek yıktıkları Emevî Saltanatı yerine geçen Abbas Oğulları da, iktidarı ele almalarından kısa zaman sonra kendi başlarına buyruk olmuşlar, hattâ, kendilerini iktidara getiren Horasanlı Türk Müslim'i öldürtmüşler, Harun Reşid devrinde idareyi elinde tutan Türk Barmak Oğulları (Bermekî) sülâlesini ortadan kaldırmışlardı.

Bütün bu olaylar, İran'ın aristokrat çevresinde, daha başka yollar aranması düşüncesine yol açtı ve bu araştırma sırasında, bir başka millet ve din de, İslâmiyete sızma teşebbüsünde idi. İki ayrı milliyet, ırk ve din, bu gizli sızmada birbirleriyle karşılaştılar. Yeni gelenler: YAHUDİLERDİ!..

İslâm tarihine yüzde ve derinde bakanlar hemen görürler ki, Müslümanlığa karşı en şiddetli ve amansız mücadeleyi Yahudiler yapmışlardı. Fakat bu karşı koyma, Yahudiliğin mizâç ve karakter belirtilerine, yâni "gizli ve sinsi" olma özelliğine sahipti. İhvan-ül Sefâ'ya karşı en ağır tepki ve karşıkoyma, yine Yahudilerden geldi. Çünkü Yahudilik, Müslümanlığın Peygamber Zamanı safiyet ve basitliğini muhafaza ettikçe, yıkılmaz bir kuvvet olacağını biliyor ve bütün gücü ile Müslümanlığa, aklın ve mantığın dışında ve gerisinde kalmış fikirleri ve düşünceleri sokmaya çalışıyordu. Bu konu üzerinde de, kendisi çok zengindi: Tevrat ve Zebûr, birer "masal" değil miydi? Ve, Müslümanlığa ektiği tohumların yeşerme haline de, İslâm'ın gerçek bilginleri "İsrâiliyat" dediler. Bugün, müsbet bilimin yolunda ve dolayısıyla Müslümanlığın asıl ülküsü üzerinde olan gerçek İslâmcıların savaştığı ilkel ve tehlikeli bütün inançlarda, bu devrenin menfi emekleri vardır.. ki, aslında Müslümanlıkta olmayan bu sonradan kasıtla getirilmiş masallara, hâlâ, "İsrâiliyat = Yahudiden gelme" denilir!

Bağdat Saraylarının, devrin birer bilgi ve ilim kaynağı olan kültür müesseselerinin başlarında, ad değiştirmiş, eski İran ateşe tapanlarının Müslüman olmuş bilginleriyle, çoğu, asıl adını, yâni Yahudiliğini muhafaza edecek kadar pervasız olan âlimleri vardı. Bunlar, eski Yunan eserlerinden başlayarak, beşeriyete yön vermiş ne kadar fikir ve vicdan yolu varsa, bunları, kendi öz ve kaybedilmemiş düşünceleri içinde tercüme ediyorlar ve bilhassa bunlar üzerinde cilt cilt "incelemeler" yapıyorlardı. Abbas Oğullarının pek çok hükümdarı, bu hareketin başında idiler ve kendi duygularına göre, dünya insanlığına bir hizmet olan bu didinmelere baş olmak, ilme olduğu kadar, din'e de bir hizmetti.

"DÖRT HALİFE"Yİ BÖLMEK

Bağdad Saraylarının çevresinde bu gizli-açık didinmeler, önce Peygamberlerin vekilliği ve halifeliği unvanını taşıyan "DÖRT HALİFE"yi birbirinden ayırmak, bölmek şekli içinde belirdi: İran'ın mübalâğa ve haşmete bağlı fikri, kendisi için gerçek bir timsal bulmuştu: Hazret-i Ali.

Tarikatler adını alan bu düşünce ayrılığı içinde İran'ın eski inançlarının beklediği "mehdî", yani yarının "kurtarıcı"sı, Yahudiler için nasıl Musa'nın sonu ise, İran için de, Müslümanlığın içinden aranan varlık oldu. Bu bilginler topluluğu, Peygamberimizin söylediği iddiasıyla, günün birinde İslâm ümmetlerinin 73 bölüme ayrılacağı, fakat bunlar arasında bir "fırka-ı nâciye = kurtarıcı topluluk" çıkacağını savundular. Bu hareketin başında da, Ali'nin değerini bilenler bulunacaktı: Ali, ilim şehrinin kapısı idi, O'na el vermeyen, ilâhî ilme giremezdi. Ali, Allah'ın arslanı idi. Ali, "mir'at-ı süphan = mânevî âlemin aynası" idi. Ali, kabirsiz şehid, Ali, cenazesini kendi taşıyan "nâ bedîd = gözden ırak olmuş" idi.

ali "Mazhar-ı mev'ud = Beklenilmeye hak kazanan" idi. Ali zâhir = Gözüken, Ali "Bâtın = Gözde değil gönülde bulunan" idi. Dinlerin kaynaştığı bir mıntıkadan kopup gelen bu duygular, Zerdüşt ve Buda inançlarından da ilham alarak, bir manevî veraset yoluna döküldü. Böylelikle, hem Sünnî - Şii kavgaları başlayacak, hem de, DÖRT HALİFE arasında, doldurulmaz boşluklar yaratılacaktı. Eski İran'ın, dünya tarihinin derinliklerine dalmış medeniyet kalıntıları arasından bu fikirleri, en şaşaalı ve mübalâğalı şekilde canlandırmak işten bile değildi. Nitekim yedi göbek Türk olan ve yüzde yüz bir Türk Saltanatının başındaki Gazneli Samanoğlu Sultan Mahmut, İranlı şair Firdevsî'ye, Zaloğlu Rüstem'in kahramanlıklarını hikâye ettiren Şehnâme'nin bölümünü okurken, gazabla haykıracak: "- Sen benim yiğitlerimi nasıl kendine mal edersin?" diyecek, O'nu hayatının sonuna kadar rahat bırakmayacaktı ama, geçmişin hasreti içinde olan Dara'nın ırkdaşları, arzuladıklarına kavuşmuş olacaklardı!

Artık zehirlemeler, asmalar, kesmeler başlamıştı: Horasan'da zehirlenerek öldürülen sekizinci İmam Rıza'nın yerine bir Yahudi geçti: APŞALUM!..

Apşalum, öz bir Yahudi idi. Filistin'den gelmişti. Ahd-ı Atîk'in, İsrailiyâtın bütün hükümleri ve felsefesine enine boyuna sahipti. İran aristokrasisinin elindeki Hemedan şehrine geldi, bu ayrılık hareketini mezhepleştiren Kıramata yolunda yürüyenlere İsrailiyat'ın tarikat halinde ifadesi olan Kabalizm'i öğretti. Süleyman Peygamberin Başvekili olan Yasef Berhiyâ ne yaptı ise, onu yaptı ve adını bile gizlemeye lüzum görmedi.

Aradan yüzyıllar geçecek, Milletlerarası Siyonizm, dünya üzerinde hızlı hâkimiyet dâvasına giriştiği zaman, Apşalum minnetle hatırlanacak ve O'nun adına, Alyans İsrail mektepleri kurulacaktı!.. Bunlar, sadece Cumhuriyet Türklerinin değil, bugün yurtlarında olup biten bazı hâdiseler için mantık ve akıl ölçüleriyle doğru ve açık neticeleri bulamayan bütün İslâm ülkelerinin üzerine dikkat ve ibretle eğilmeleri şart olan "tarihin bağrından kopup gelen olaylar"dır. Garip, hattâ hazin, hazin olduğu kadar ibretli, hattâ gülünç olan şudur ki, bugün Hemedân'da bir (türbe) vardır, bu (Türbe)nin kime ait olduğu bilinmez, çünkü Bâbîlik kardeş kavgalarında birkaç defa tahribe uğramış, sonra tâmir edilmiş, başka bir adla zeminliği ve duvarları yapılmıştır. Hâlâ da, İran Müslümanları onun önünden geçerken dua okurlar, niyâz ipleri bağlarlar, adak adarlar... Hakikat odur ki, burada APŞALUM yatar!..

İran'da bu eski mezhep taraftarlığı, bir devlet iktidarı olabilme hususiyetiyle ayaklanırken, İRAN ve TURAN'ın birleştiği mıntakada, HORASAN'da, Türkler, Müslüman âleminin en muhterem, en yüce simalarını yetiştiriyorlardı. Bu bilginler, Hazret-i Muhammed'in tertemiz ve saf bir inanç yolu olan esas Müslümanlığını, heyecan ve sağlam bir akîde ile savunuyorlardı. Bunların öz'ünde Türklük vardı: Kutadgu Bilik, Divan'ı Lûgat-üt Türk, edebî ve fikrî uyanışın zamanımıza kadar gelen ciddî eserleri oldu. Tasavvufta da, basitliğe ve insan ruhunun saflığına bağlanan Hoca Ahmet Yesevî'nin "Hikmet"i, Türk edebiyatının anıtını teşkil etti.

Fakat, Türklüğün öz diyarındaki bu saf hareket, İran'ın bağrında "Dine dayanan bir kuvvete basarak iktidara gelme" şeklinde belirdi ve dünyanın gördüğü anarşist ruhlu en geniş gizli teşkilâtı kurdu: İsmailî Batınîler.

Bu hareketin başında Hasan Sabbah vardı: 1024 yılında ölen Hasan Sabbah, hem değerli bir strateji kumandanı, hem de kıymeti inkâr edilemeyecek bilgin idi. Meşhur Ömer Hayyam bile, O'nun din yolundaki aşırı hürriyetçi fikirlerini şiirleriyle savunan dostuydu. Şark mistizminin bütün yollarını bilen Hasan Sabbah, fikrî telkinle beraber, ölüm saçan bir gizli teşkilâta dayandı: İstemediklerini öldürttü.

Hasan Sabbah'ın dehşet saçan faaliyeti, 1235 senesine kadar devam etti. Nihayet, Cengiz Han'ın oğlu Hûlâgû, yalçın kayalar içine, kartal yuvası gibi saklanmış (El-mût) kalesini ele geçirdi, Hasan Sabbah'ın imamı ve vekili Rüknettin Hûrşâh'ı astı, kaleyi dümdüz hale getirdi, binlerce Batınîyi öldürttü, fakat mezhebin anarşist ruhu sönmedi, devam etti...

Hançere dayanan bu hareket, 16 ayrı imam'ın elinde "fikirleri isyan ve ihtilâl yollarına sürükleme" şeklini aldı. Birçok tarikatler ve mezhepler Batınîliğin fikirlerini yaşadıkları zamanın icapları içinde değerlendirdiler. Kazvin, Mâzenderân, Geylân, Kuhîstan'ın ormanlık ve dağlık mıntıkalarında Moğol istilâsının geçmesini bekleyen manevî irşatçılar, dünyanın bozulmuş düzeni içinden yeni fikirlerle çıktılar ve İslâm ülkelerinin dört bucağına dağıldılar. Anadolu o tarihlerde Anadolu Selçuklularının idaresinde idi. Moğol yürüyüşü, bu devleti zedelemiş, Beylikler Devri başlamıştı. Mevlâna, Horasan Erleri'nin başında ve itibar gören bir tarikatın mümessili olarak Konya'da, Hacı Bektaş-ı Velî, dil'i ve düşünce'yi Türkçeleştirme hareketinin başında olarak Kırşehir'de idi.

Anadolu'nun din varlığının üç yolu vardı: Mısır, Orta-Asya'dan hicret edip İran yoluyla Anadolu'ya dökülen mutasavvıf (tarikat öncüleri'lar, Suriye'den geçip Batı Anadolu'ya kadar uzanan gizli mezhep öncülerinin durmadan artan çalışmaları...

Türklerin Anadolu'yu ele geçirmeleri, Beşinci Yüzyılın yaşadığı din karışıklıkları içinde, İslâm dünyasının (Şiî) propagandasının bütün kuvvetiyle tesiri altında olduğu zamana rastlar. Selçuk Türkleri bu manevî akışa karşı kayıtsız idiler. Osmanlı Türklerinin ilk yüz yıllarında, hiçbir karşı koyma kuvveti görmeyen Şiâ'cılık ve Batınî Tarikatleri, nihayet, Yavuz Sultan Selim'in İran ve Mısır savaşları ile Osmanlı Türklerini Sünnî'liğin kudretli müdafii haline getirinceye kadar devam etti, fakat, çok garip ve ne ibretli tezaddır ki, Yavuz Sultan Selim, kendisi kadar Türk kanı taşıyan ve öz Türkçe şiirler söyleyen Şah İsmail'in saltanatını yıkarken, Yeniçeriler, Bektaşîliğin inançları içinde ve bu inancı yaşatan askerî kudret halinde Yavuz'un dayandığı temeli teşkil ediyorlardı. Bu tezad, bugün, Türkiye Cumhuriyetinin içinde, başka şekillerde devam edip gitmektedir.

Moğollar diyarından gelen Şiîler, Konya Selçuklularının kuvvet ve kudretlerini kaybetmeleriyle bütün Anadolu'ya yayılmışlardı. Anadolu, İran kültürü ile, Türk kültürünün, Farsça ile Türkçenin boğuştuğu bir yer halini almıştı. Devletin resmî dili Farsça idi. İran dilinin böylece, hükümet lisanı haline gelmesi ve Konya'da manevî ışık olan Öz Türk çocuğu Mevlâna Celâleddin'in fikir hayatında Farsçayı tercih etmesi, Gizli Tapınakları millî ruh ile kapatan hareketlerin Türk halkı içine rahatça yayılmasının, millî dili savunma duygusu haline gelmesiyle en geniş özgürlüğü bulabildi ve BABA'lar devri açıldı, ki, bunların başında BABA İSHAK gelir.

Melik Dânişmendiye devrinde bütün Anadolu'da şöhret alan Horasanlı Baba İlyas Tacüddin, İbrahim Bey oğlu Yağ Basan Bey zamanında Kayseri'ye kadı tâyin edildi. 1197 tarihinde, İzzeddin Keykâvus Selçukî'nin vefatiyle Konya Selçukî tahtına oturan Birinci Alâeddin Keykubâd fütuhât maksadiyle 1206'da Erzincan üzerine taarruz etti. Kemah ve Erzurum şehirlerini mülküne ilâve ettikten sonra oralarda dağınık bir halde yaşayan Selçukî Tuğrul Bey'in evlâd ve ahfadına tamamıyla nihayet verdi. Aynı zamanda idarî birtakım tebdillerde bulundu. Amasya kadılığına Takyeddin'i, Me'sudiye müderrisliğine Taceddin Yûsuf Tebrizî'yi, Hankah Mes'udiye şeyhliğine de Taceddin Ebül-Vefa Harzemî'yi getirdi. Ebül-Vefa'nın vefatı üzerine onun halifelerinden Kayseri kadısı ve Şîîlerin en ileri gelenlerinden Babaîler pîri Şücaaddin Ebül-Beka Baba İlyas Horasanî'yi tâyin eyledi.

Ve yine bu arada Birinci Alâeddin Keykubâd, Muhiddin Muhammed bin Ali bin Ahmed Tahimi adında İran'dan hicret etmiş azgın bir Şîîyi Sivas kadısı yaptı. Felsefe ve gizli ilimlerle şöhret kazanan bu Bâtınî misyoneri, hem güzel söz söyler ve hem de iktidarı yüksek bir âlimdi. Vaktiyle Şirazda mühim bir mevkii olan bu adamdan Baba İshak Kefersudî namında Bizans hanedanına mensup bir Rum dönmesi (1) dersler görmüştü.

Mühiddin'in Sıvas kadılığına tâyini üzerine Baba İshak da Sivasa geldi. Hocasının himayesinde kendisini hükûmetin teveccüh ve emniyetine tamamıyla bağladıktan sonra bütün hararetiyle Şiîlik propagandasına başladı. 1202'de Muhiddin'in vefatı neticesi, Baba İshak'ın yaptığı tahrikât hükümetin kulağına değdi. Bundan kuşkulanan Baba İshak hayli bir zaman gizlendi. Baba İlyas Horasanî'nin Amasya tekkesine şeyh olduğunu duyar duymaz derhal gelip Baba İlyas'a mürid oldu (2).

1208'de Amasya valisi olan Hacı Toğrak Bey de Baba İlyas'a intisap edenler arasında idi. Bundan istifadeye kalkışan Baba İshak, en faal bir Bâtınî dâisi sıfatıyla halkı Baba İlyası Horasanî namına davete başladı. Vaktiyle İran'da Muhiddin Tahimî'nin derslerine devam ederken Elmuttaki hükümeti Melâhidei Bâtıniye reisi, Alâeddin bin Muhammed bin Hasan sânî tarafından Anadolu dâiliğine tâyin olunmuştu. Muhiddin'in Sivas kadılığına tâyini ise Baba İshak'ın vazifesini çok kolaylaştırdı. Şimşat civarında Kefersud nahiyesinde oturarak halkı Şiîliğe davet ve hükümet aleyhine tahrikâta başladı. Baba İlyas tekkesine intisap ve bilhassa vali Toğrak Bey ile pîrdaş olması bu Rum dönmesinin fevkalâde işine yaradı. Halkın üzerinde her gün bir derece daha arttırılan telkinler neticesi Mes'udiye tekkesi binlerce ziyaretçiyle dolup boşalıyordu. Baba İlyas'ın şöhreti âfakı tuttu.

Baba İshak ise Sadeddin Kûpek isminde bir müridini Selçukî saraylarına hulûl etmek üzere gizli vazife ile Konya'ya gönderdi. Birinci Alâeddin Keykubâd'ın şehzadesi Gıyaseddin Keyhüsrev'e çatmaya muvaffak olan bu Bâtınî dervişi yaptığı tesirler ile Şiai Bâtınî'ye nüfuzunu Konya sarayına sokmaya ve birtakım bendegân bulmaya muvaffak oldu. Esa-

---

(1) İbn-i Bibî.

(2) Amasya Tarihi, c. 2, s. 359.

sen İran kültürü ile Acem hükümdarlarının mukallitliğine başlayan Selçukî sultanlar ve aynı debdebeyi yaşatmaya uğraşan Selçukî sarayları bu gibi akidelerin yer bulmasına pek müsait bir hava içinde bulunuyordu.

Moğol istilâları dolayısıyla Orta Asya ve Maverâünnehirden kopup gelen ve Suriye yolundan geçen Şiîler için en beğenilen vatan, Selçukîlerin hükümran oldukları memleketlerdi. Sahib olduğu sahte vatanperverlik duygularıyla zihnî şişirilen şehzade, Moğollara itaatinden dolayı babası Sultan Alâeddin Keykûbad'ı zehirledi ve 1235 senesinde ikinci Gıyaseddin Keyhüsrev hükümdar oldu. Kûpek de Emîr Saddedin ünvanıyla veziri a'zam (Başvekil) nasbedildi.

Müridinin bu yüksek makamından kuvvet alan Baba İshak Kefersudî teşkilâtı büyütüldü. Tokad, Canik, Çorum, Sivas, Karahisar-ı Şarkî vilâyetlerinde Baba İlyas için davetlerine önem verdi. Bu teşebbüslerin tesirleri ile binlerce insan, Selçukî düşmanı olarak Bâtınî oluyorlardı.

BABA İSHAK'IN HALİFELİĞİ

Baba İshak kazandığı muvaffakıyetten derin bir memnuniyet duyarak o zamana kadar Baba İlyas'ı Horasânî namına yaptığı davetlerden birdenbire vazgeçerek kendisini ileriye sürmeğe başladı. Yirmi bin ihtilâlciden mürekkep bir kuvvet ile 1233'de isyan etti. Şimşat, Urfa, Kefersud, Maraş, Antep ile bütün Suriye kıt'asındaki Haleb Bâtınî merkezine bağlı daha binlerle fedainin iltihakile elli bini aşan Şiai Bâtınîye fırkaları Amasya, Tokad, Sivas, Çorum'dan batıya doğru inmeye ve bütün bu civarlardaki şehirlere hücum etmeye başladılar. Anadolu tarihinde Babaîler kıyamı diye kaydedilen bu müthiş ihtilâl dervişleri ortalığa o kadar korkunç bir velvele saldılar ki çoluk ve çocuk zehirli Bâtınî hançerlerinden yakalarını kurtaramıyorlardı.

Baba İshak da "emir-ül Mü'minin Sadr-üd-dünya veddin Baba İshak ve Resûlullah" unvanıyla halifeliğini ilân etti. Hazreti Muhammed'in ruhunun Hazreti Ali'ye, Ali'den de kendine hulûl ettiğini iddia ediyordu.

İbni Bîbî'nin ifadesine göre Emîr Sadeddin Kûpek de Konya Selçukî saraylarında birtakım roller oynuyordu. Ve aynı zamanda iğfalkâr hareketlerle hükümdarı oyalıyordu. Babaîlerin tecavüzlerine uğrayan memleketlerin ileri gelenleriyle ulemâ ve eşrafı, Mısır, Uç Anadolu ve payitaht olan Konya'ya firar ediyorlardı. Nihayet hükümdara ihtilâlin ne kadar geniş bir sahayı sardığı anlatıldı. Artık önlerinde bir maniaya tesadüf etmeyen Babaîler, Konya'ya doğru geliyorlardı. Bu ayaklanmanın öncüleri arasında olduğu anlaşılan Emîr Sadeddin Kûpek derhal idam edildi.

Bir koldan Sivas'a, diğer koldan Kayseri'ye doğru ilerleyen ihtilâlciler, hükümeti süratle harekete mecbur ettiler. Selçukî ordusu muhtelif cephelerde Babaîlerle çarpıştı. Amasya kalesinde sıkıştırılan Baba İshak, nihayet ele geçti. 1238'de bütün elebaşılarıyla birlikte idam edildi.

Fakat Babaîlerin arkası kesilmedi. Anadolu'da çıkan bu kanlı ihtilâlden fevkalâde memnun olan Şiai Bâtıniye dâîleri Olcaytu'nun sarayından dört tarafa dağılmaya başladılar. Artık bu fecî hâdiselerden ürken ve İlhânîlerin tazyiklerinden usanan Sünnî âlimler de Uç Beyliklerine iltica ya mecbur oldular. Sabır Mes'udiye müderrisi Mecdeddin İsa, Ertuğrul Gazi'ye, Cemaleddin Aksarayî de Mısır'a iltica etmişlerdi.

Şiîliğin uğradığı bu felâketten fırsat bulan bir takım Acem müttesidleri de Şiaî Bâtınîye dâîsi sıfatıyla Batı Anadolu'ya kadar sızıyorlardı. En ziyade cahil Türkmen boylarında hürmet ve kabûl gören bu Şiî Babaları Anadolu'da tam teşkilâtlı büyük bir Alevîlik cereyanı uyandırdılar.

1921 yılında Selçukî Boy Beyleri bu vaziyet karşısında Sünnîliği müdafaa için harekete geçtiler. Hattâ Babaîler ihtilâli ile Anadolu'nun uğradığı manevî hezimetten son derece müteessir olan Mısır hükümeti daha fiilen Sünnîlere yardım etti. Bu yardımdan öfkelenen İlhânî hükümdarı Olcaytu veziri Sadeddin Kazvinî Alevî'nin tahrikâtiyle Mısır ve Suriye üzerine büyük bir ordu sevkederek bütün buraları tahrip etti.

Moğolların tecavüzleri ile sarsılan Anadolu Sünnîliği, Şiîlerin karşısında çok muztarip bir vaziyete düştü. Bundan endişelenen Uç Beyler, bilhassa, Karamanlı Nureddin Muhammed Bey (3) Teke Türkmenlerinin reisi ve Antalya Emîri Seyfeddin Mahmud Bin Srimeddin Teke, Kosonoğlu Nureddin Altun Bey gibi kuvvetli Uç Beylerinin topladıkları büyük bir ordu, Moğollara hücum etti. Ve bütün Konya ve havalisinde ne kadar Moğol varsa hepsini tardettiler. Anadolu Beylerinin hamiyet ve cesaretleri karşısında Moğolların uğradığı bu hezimetten son derece müteessir olan vezir Sadeddin Alevî Kazvinî de kederinden vefat etti. Olcaytu da bunun üzerine Şia mezhebini terk ederek Sünnî mezhebine girdi (4).

Moğolların uğradıkları bu hezimetten sonra Anadolu'daki nüfuzları da adamakıllı sarsıldı. Fakat Şiî dâîleri bundan hiç de müteessir olmadılar. Bütün hırslarıyla fikirerini yaymaya devam ettiler. İlhanlı Hakanı Olcaytu'nun yerine geçen Ebû Said Bahadır Han, Şiîlere, Olcaytu kadar

---

(3) Karamanlar Cengiz vak'ası üzerine birtakım Horasanlılarla hicret etmişlerdir. Bidayette Selçukîlerin hizmetinde idiler: Hayrullah Efendi Tarihi C. 3, s. 15.

(4) Amasya Tarihi, C: 2, s. 469.

güven ve sevgi göstermedi, hattâ Sünnîleri korudu. İlhanlı Saraylarını dolduran Şiâ bilginleri dağılmaya başladılar. Ebû Said Bahadır Hanın ölümünden sonra, İslâm ülkelerinde kurulan küçük devletlerde din, birer mezheb farkı ve gayesi gözeten temel müesseseler olarak devletlerin politikasında hâkim kuvvet oldu. İran ateşe tapanlarıyla, Yahudiliği yine bir "dünya hareketi" haline getirme dâvasında olan Siyonizm'in ülküsü ve beklediği sonuç da zaten bu idi.

Cengiz ve Hülâgû ordularının önünden kaçan Şiî Babaları ve çevresindekiler, Mısır, Şam, Irak, İran, Azerbaycan, Faris, Horasan'ın ücra köşelerine yayıldıkları gibi, Anadolu Selçuklularına da sığındılar. Bunlar, İran topraklarında bir müddet kalarak, dinî inançları millî ülkülere doğru ustalıkla yönelten ve Acem kültürünü, Türk varlığı üzerinde temel kudret haline getirerek Türk Milliyetçiliğini din yoluyla vurmaya çalışan gizli hareketle, Müslümanlığa Yahudî İsrailiyatını sokarak, İslâmın saf ve berrak varlığını içinden çıkılmaz hale getirip bir dünya düzeni olmaktan alıkoyma savaşına bütün güçleriyle girişen Siyonist önderlerin iki ayrı uçtan çekişmeleri ile, çoğu okuma yazma bilmeyen ve ruhu, her türlü telkinlere açık Türkmen Obalarının içine, çeşitli ad ve kılıklarla dalıyorlar, zaman zaman saygı ve sevgi, çok kere de kayıtsızlık görerek gizli maksatlarını istedikleri gibi ekecek elverişli zihinler buluyorlardı.

GİZLİ KAVGALAR

HORASAN ERLERİ adıyla Türk soyunun öz ve arı kolları olan Oğuz Boyları arasına karışan Tarikat Babaları, halk üzerinde olduğu kadar devlet varlığında da büyük kuvvet ve kudret kazanmaya başlamışlardı. Bu tarihte, Konya'da manevî nüfuz ve kuvvetinin en üstün seviyesinde olan Mevlânâ Celâleddin'in şiirlerinde ve nesrinde İran dilini tercih etmesi, çoğu Horasan'dan gelen ve asılları Türk olan Tarikat Babalarını, iki ayrı uç'da topladı: Bir kısmı, Mevlâna'nın tesiriyle İran kültürüne ve İran diline döndüler, aralarında bilhassa Hacı Bektaş-ı Velî olan diğer kol da, Türkçe konuştular ve Türk dili üzerinden fikirlerini yaymaya başladılar.

Bu gizli kavgalar, Konya Sarayında bambaşka bir hüviyet almıştı: Anadolu'da İranlılığa karşı hayranlık denilecek duygular belirmişti. Nasıl ki, öz Türk bir varlık olan Samanoğulları zamanında devlet İranlı bir yüz gösteriyorsa ve Abbasîler de, ilk zamanlarında İran taklitçiliğini özenilen netice olarak saymışlarsa, şimdi de, Konya'nın Türk Selçuklu sarayında şehzadeler, asıl ve öz adlarını bırakıyorlar, Keyâniyân, Sâsâniyân hükümdarları gibi, Keykubâd, Keyhusrev, Darâ adlarını alıyorlardı. Oysa ki öz adları, Kılıç Arslan, Mengü Kaan, Ertuğrul, Olcaytu idiler!..

Bu gizli kavga, İran kültürünün çevresinde kibar sınıflar, bilginler, şairler, şeyhler türetirken, öte yanda, geniş Türk ve Türkmen halkının içine yayılan Tarikat Babaları, ulusal duygu ve gelenekleri ellerine almanın kolaylığı içinde gizli maksatlarını yaymaya gayret ediyorlardı. Batı İran'dan kopup gelen ve artık Araplık vasfını kaybederek daha çok İran-Turan gizli savaşı halini alan din çekişme ve çelişmeleri, birçok yeni Tarikatlerin doğmasına sebep oluyordu. Kısaca Melâmiyye denilen ve üçüncü yüz yıldan sonra birçok mutasavvıfların vatanı sayılan Türk Nişapurdan bütün İslâm dünyasına yayılan yeni yeni şöhretler, çoğu kendi adlarına yeni tarikatleri şaşırmış ve din inançları zedelenmiş olan halk arasında yaymaya kalkıştılar.

Bu darmadağın ruh hâleti ve bir inanç arayan gönüller arasında Bektaşîlik nasıl başladı, nasıl genişleme imkânı buldu, nasıl yayıldı? Şia'nın karşısına çıkan kuvvetler nelerdi? Hangi akım, öz kanı birbiri kadar Türk olan Yavuz, Şah İsmail'i karşı karşıya getirdi? Batınî, yâni gizli duygular hareketi ile Sünnîlik nasıl zedelendirildi ve daha sonra da, aşırı Arab Milliyetçiliği, Türk sâfiyet ve din sevgisini nasıl sömürerek, Sünnîliği bir "Arap Militarizmi"nin vasıtası hâline soktu?

Bütün bu suallerin cevaplarında, bugün içinde çalkandığımız ruh çöküntüsünün temel dertleri saklıdır.

Din duygularını bir yaşama düzeni haline koyarak, ahlâk ve fazilet anlamını hayatın maddî bölümünde de hâkim kılma emelini güden (din-fikir) hareketinin öncülerini bilhassa Türk anavatanı yetiştirdi.

Kendilerine "Sofiyye" denilen bu hareket, başlıca iki kol'a ayrılmıştı: Kuzey sofileri, Güney sofileri. Kuzey zümresi Doğu ve Batı Türkistan'da, Maverâ-ün-nehirde, Horasan, İran, Azerbaycan'da yetişmiş Arî-Turanî bilginleri kucağında topladı. Ki, "Bilginlerin topluluğu" anlamına gelebilecek olan "Hâcegân Hânedânı"nı teşkil ettiler. Türk-İslâm manevî hayatında tesirleri hâlâ devam eden bu hareket, bir ruh varlığı olarak yüzyıllarca manevî hayata istikamet verdi. Bu tarihî diyarlardan, Hâcegân'dan gayrı birçok ünlü din, fikir, bilim şahsiyetleri yetişti: Bayezid-i Bestâmî, Melâmet Pirî Hamadun-u Kassar, Aslen Nihavendli olan Cüneyd Bağdadî, Nişapurlu ebû Ali-üd-Dakkak, Eb'ül Hasan Harakanî, Eb-ül Kasım Goürgânî, Herat Pîri Hâce Abdullah Ansarî, Necmeddin Kübrâ, Alâüddin Erdebilî, Şemseddin Tibrizî, Mevlâna Celâlettin Rumî, Seyyid Kasım Tibrizî gibi...

Kuzey sofilerinin diğer kolunu teşkil eden Irak, Suriye, Arabistan, Afrika sofîlerinden ve bu iki tasavvuftan doğmuş Osmanlı mutasavvıflarından ayıran hususiyet; şer'î inançlarında, söz ve eserlerinde "ıtlâk, mahv-ü gayıb, ebedî var olmak" gibi ileri tasavvuf mefhumlarının keşfi, vicdanı hâkim kılmaları ve güney Sofîlerinin "Vahdet-i vücud, visâl, aşk, cemâl, tevhid ve saire" gibi okumamış, yetişmemiş, din bilginlerinin sadece şekli ile iktifa etmiş halk yığınlarının kavramı üzerinde kalan mevzularla uğraşmamış olmalarıdır.

Hâcegân Hânedânı beş yüz sene devam etmiştir. Harzemşahlar devletine, Cengiz Han ve Emîr Timûr Gürkân devirlerine, Timur sülâlesi saltanatına rastlamıştır. Orta Asya'da halen de Nakşibendiye olarak hayatını devam ettirmektedir. HACE unvanı Türk anavatanında ilim ve irfan büyüklerine verilen ad idi. Bu şahsiyetler içinde, Türk Dilini ve Türk Soyunu, bir yücelik ve her türlü yabancı akımının üzerinde tutabilme cehdi kendisini gösterdi. Dünyanın kervan yolları üzerinde başlayan ve yüzyıllarca gizli açık devam eden mücadeleler Moğul hareketinin önünde, gerisinde, içinde ve dışında fikrî tesirlerini Anadolu içine yayarak, Osmanlı Türklerinin fetihler yolunu kendisine en emin genişleme sahası saydı ve Anadolu'nun içinde yerleşme safhasını da, Selçuklu Saltanatının yıkılış devresi içine koyabilerek, bu çözülme sırasında inanç yolu olduğu kadar, iktidar kavgalarının da mesnedi oldu: Bunu yapamadığı zamanda da, Bektaşîlikte olduğu gibi, devletin resmî ordusuna, Yeniçeriliğe girdi, milliyet ve din kavgalarını dil ve gelenek olarak kendi öz varlığına doğru itti, sürükledi, devlet iktidarı kendisinden ayrıldığı zaman da, görünüşte siyasî, fakat aslında manevî olan kanlı iç ihtilâller yaptı.

"Bâtınî = Gizlilik" adını alan hareket, Hasan Sabbah ile bir devlete doğru gitme safhasını Cengiz'in ünlü kumandanı Cebe Noyan'ın Elmut (Kartal Yuvası) kalesini dünya yüzünden kaldırmasından sonra öylecesine yayıldı ki, aradan yüz sene geçince, kurulan yeni devletlerde bu gizli telkinler birer "İktidar kudreti" olarak baş gösterdi.

Fakat Anadolu'ya gelenler, Horasan Erlerinin Selçuklu devleti içinde yarattıkları manevî hareketle karşılaştılar: Bu hareket, Mevlevî'liğin İran dilini esas olarak alan ve Türklüğünü gönülden söylemesine rağmen edebiyat dili olarak Farsçayı kullananlara karşı, Türkçeyi benimseyen Bektaşî'liği doğurdu.

Hacı Bektaş Seyyit Mehmed Hüseyn,ül Hosanî Nişapurî olarak bilinen ve Seyyit Musa Kâzımdan Hazret-i Ali'ye dayanan aile şeceresinin sahibi olan Türk Bektaş ve kardeşi Menteş Ömer Hayyam'ın hemşehrisi ve ünlü bilgin Feridüddin Attar'ın hem hemşehrisi, hem arkadaş ve meslektaşı idiler. Hepsi de, devrinin ünlü bilgini Lokman Perende'den ders görmüşlerdi. Bugün Hacı Bektaş Kütüphanesinde olan velâyetname'ye göre, Hicrî 640'da doğdu, 670'de Anadolu'ya geldi deniliyor. Hicrî 640, Milâdî, yâni bu gün kullandığımız takvim yılı ile 1221'e raslamaktadır. Ömrünün 63 sene devam ettiğinde bütün kayıtlar müttefiktirler. Otuz yaşında iken Hac farizâsını yerine getirerek Suluca Karahüyüğe gelmişti.

Konya Mevlâna Kütüphanesinde olan ve Mevlâna'nın hayatında yazıldığı bilinen Menâkib-i Eflâkî'nin kaydettiğine göre Mevlâna Celâleddin Rumî 1253'de vefat etmiş, Hacı Bektaş'ı Velî 1251'de Konya'ya gelmiş ve Celâleddin ile görüşmüştür. Sekizinci Hicrî yüzyılda Arif Çelebi'nin emriyle yazılan bu eser yine o asrın yazısıdır.

Eskişehir'de Seyyit Gazi türbesi vardır ki, burası da Osmanlı Türkiyesi tarihinde Bektaşîliğin öz kaynağı olarak bilinen Hacı Bektaş bayırı tepesinin ardındaki mağarada Hacı Bektaşın itikâfa çekildiği söylenir. Buradaki türbeyi Orhan Gazi tamir ettirmişti. Hacı Bektaş'ın türbesini ise tamir ettiren Beyazid-i Velîdir.

Hacı Bektaş'ın Kırşehir çevresinde bulunuşu acaba bir tesadüf mü idi? Eskişehir-Ankara-Kırşehir-Kayseri-Sıvas-Karaman'ı tamamen gezen ve muhiti inceleyen bu zatın yine Kırşehir'e gelmesi bir tesadüf olmasa gerektir. Bunun sebebini araşırmak bizleri ibretli hâdiselere götürecektir...

Hicrî 700, Milâdî 1281 yılı biterken, Anadolu'da iki esaslı hareket vardı: Karaman ve Osmanlı Beylerinin yerleşme ve gelişme devreleri...

Karaman Beyleri Ankara-Karahisar hattına güney ve doğu kısmında ve Konya merkezinde yerleşeceklerdi. Osmanlı Beyleri de Batı'da kendilerine yurtluk açıyorlardı. Moğol üstünlüğü ise Anadolu'nun doğu ve merkez bölümünde hâlâ devamda idi. Hattâ Haleb'de yazılan "Velâyetnâme", Hacı Bektaş'ın kardeşi Menteş'in Karaman çevresindeki bir savaşta şehit düştüğünü kaydediyordu. Hacı Bektaş'ın tekkesinde hâlâ muhafaza edilen meşhur kara kazan bu savaşta Moğol kumandanının (aş kazanı) olarak ele geçirilmişti. Böyle karışık bir devirde nisbeten en devamlı sükûn, Orta-Anadolu'da idi. Bu rahatlığın en emin merkezi de Kırşehir'di. Kırşehir zaten, bir otlak, bir mer'a idi.

Ankara'da Ahîler, Amasya'da Baba İlyas Horasanî, Kırşehirde Âşık Paşa-ı Velî, Ahî Ören Velî, Şeyh Süleyman Velî gibi üç seçkin sima vardı. Muhlis Paşanın oğlu olan Şeyh Âşık Paşa, devrine her bakımdan tesir etmiş bir zattı. Ahi Ören, Hacı Bektaş'ın sevgili halifelerindendi. Şeyh Mahmut Şibesterî'nin Gülşen-i Râz ismindeki çok kıymetli eserini Türkçeye çevirmişti. Güzel tezhibli bir nüshası, hâlâ, Hacı Bektaş kütüphanesindedir. Taptuk Emre, Yunus Emre bu hava içinde yetişeceklerdi...

Fakat Kırşehir'de bulduğumuz en değerli eser, CACABEY MEDRESESİ'dir.

Selçuklu Sultanı Alâettin'in CACABEY adına yaptırdığı bu medrese, Kahire'deki Sultan Hasan medresesine benziyordu. Sultan Hasan Medresesi, bütün İslâm âleminin en zengin vakfına en en metîn inşa tarzına mâlik bir kale âbidesidir: Mısır'ın hâkimi olan (sosyalist diktatör) Abdel-Nasser bile, bütün müktesep haklara el attığı halde, Sultan Hasan Medresesine dokunamadı... Bu ilim mahfilinin dikkatdeğer özelliği, dört mezhebe mahsus dört revak ve dört imam teşkilâtına mâlik olduğu halde bir de Revak-ı Hikmet olarak, felsefe dershanesine sahip olmasıdır: İşte CACABEY medresesi de aynı esaslara göre yapılmıştı. Dört mezhep ve ayrıca felsefe dershanesi vardı...

Şüphe edilemezdi ki, Konya'da KARATAY medresesi ile Kırşehir'de CACABEY medresesi aynı günlerde aynı faaliyette bulunacaklardı. Konya o zaman artık, İran edebiyat ve dilinin, Isfahan, Tahran, Hemedandan daha kesif merkezi idi. Halbuki Kırşehir'in o tarihlerde daha çok geniş bir otlak hüviyeti olan havası altında toplanan üç beş âşık, Türk Dilini diriltmeye çabalıyorlardı. Taptuk Emre'nin müridi olan Yunus Emre'nin saf, çoban edâlı, tabiat ve Yüce Tanrı âşıkı görgüsü, tasavvuf diliyle "mârifet" zikrini tehlîl ederken, Âşık Paşay-ı Velî, Mevlâna'nın Farsça yazdığı Mesnevî'nin karşısına Türkçe "HARİBNÂMESİ" ile çıkıyordu. Türkçeyi o günler içinde "garib", yâni kimsesiz olarak ifade eden tâbirden daha güzel bir söz bulunabilir miydi?

Bir taraftan Arapça'nın, öte yandan Farsça'nın devamlı baskıları altında ezilen ve aslını kaybetme tehlikesine düşen Türkçe'nin, Türk ruhu ve anlayışı içinde korunması çabasına giren bu bir avuç insanın; başka düşünceleri yok muydu? Elbette vardı... onlar da, Türkçenin bayrağı altında, Türk Milliyetçiliğinin politik ve sosyal özgürlüğü özlemi yatıyordu.

Bunu, tasavvuf gibi çetin ve karışık bir yolda vasıta sayabilmek az şey mi idi?

Âşık Paşa, o günkü hava içinde gönlündeki ülküyü dile bürüyerek dertleniyordu:

Kamu dilde var idi zapt-ı usul
Bunlara düşmüş idi cümle ukûl
Türk diline kimesne bakmaz idi,
Türklere herkes gönül akmaz idi
Türk dahi bilmez idi ol dilleri.

TÜRKÇE için Kırşehir'in, Türk anavatanının bozkırlarına pek benzeyen sessiz havasından yükselen bu ses, beklenildiğinden ve tahmin edildiğinden daha geniş yankılar yaptı. Âşık Paşa ve çevresindekiler, Türkçenin ve hattâ Türklüğün girdiği "öz varlığını kaybetme yolu"na karşı, önlerine çıkan karşı kuvvetlerin aşılması güç engellerini yenebilmek için kendilerinin neden "garip" hale geldiklerini anlatmakla işe başladılar. Âşık Paşa'nın eserine Garibnâme adını vermesinin sebebini kendi dertli mısralarından dinlemek, Türk Milliyetçiliğinin temel dâvalarının hâlâ ortada ve başıboş olduğu günümüzde gerçekten ibretlidir:

Bu "GARİBNAME" anın geldi dile,
Kim bu dil ehli dahi mâna bile,
Türk dilinde yâni mâna bulalar,
Fikr-i irfan eyleyib cân olalar
Dile bakıb mânayı hor görmeye
Yol içinde birbirini yermeye
Tâ ki mahrum kalmaya Türkler dahi
Türk dilinde anlayalar ol hakkı
Bu kitabun hatmi oldu tamam
Dopdolu yüz destan geldi tamam
Yediyüz otuz yılında Hicretin
Sözü erdi hatme bu fikretin.

Söz'ü sona eren bu "fikret" yâni, düşüncenin ana özü, Arab ve İran'ın Türk dili ve gelenekleri üzerine yaptığı baskıyı ve yok edici tesiri kaldırabilmekti. HORASAN ERLERİ adı altında, Türk anavatan'ından kopup gelen bu aydın kafalar, çağdaş filozof ve fikir adamlarının eremediği bir önsezi ile, Türklüğün temelini teşkil eden milliyetçiliği kurtarmak istiyorlardı. Zamanın ölçüleri içinde bunun en elverişli adı Din Tarikatleri idi: tarikatler, halk yığınlarının kafasında ve vicdanında bir inanç yolu olduktan sonra, Tarikat Pîrlerinin arasından politikaya atılanlar çıkacak, DEVLET'in DİN ile olan ayrılığını kapama yolundaki didinmeler, DEVLET'i, halkın varlığı üzerinde hüküm sürme sayan siyasetçilerin karşı koymasıyla oluk gibi kanlar akacaktır.

GARİBNAME ve DÜNYANIN KURULUŞU

Türkçe dilinin ve Türk düşüncesinin, Arab ve Acem dilleri karşısında, millî varlığın temel kaynaklarından birisi olabilme mücadelesi, Anadolu'yu sadece dil bakımından değil, devlet anlayışı ve yaşama düzeni bakımından da tesiri altına alan İran tarzı karşısına dikilince, görünürdeki ayrılık daha derinlere doğru indi ve bu yönde gelişen düşünceler, kaynaklarının aynı olmasına rağmen birbirinin karşısına dikildiler: Mevlevîlik'le Bektaşîlik böylece, ayrı birer düşünce dünyasının sahipleri elinde, birisi Türkçe, diğeri Farsça aynı neticeyi, aynı hasretle konuştular... Öyle bir zaman oldu ki, Türk-Müslüman, Müslüman-Arap, Fars-Müslüman bilginleri, inançlar yoluyla, kendi öz milliyetlerini dile getirmek istediler. Bu mücadele çok zaman görünürde izini belli etmedi. Çünkü Türklerin Müslümanlığı kabul etmelerinden sonra öyle bir değişmez netice meydana çıktı ki, dünyaya hâkim olabilme kudreti gösteren büyük Müslüman devletlerin temel unsurunu Türkler teşkil ediyordu. Osmanlı İmparatorluğu bu gerçeğin en son, fakat en devamlı misali oldu.

Hacı Bektaş, Türk'e, dünyanın kuruluşunu kendi öz dili ile anlatmak ihtiyacını duyunca, Türk Şamanlığının sazı ile, Gök Tanrı ve Toprak ana'yı metafizik'in derinliklerine doğru götürdü:

Saz'ı ilkin ol işitti saldı baş.
Fî veya OL, kâf'ı nun'a oldu baş.

Yani şöyle diyordu: Yüce varlık, dünyayı yaratmak istedi. Bu İSTEMEK iradesinin tanrısal belirtisini işitince "baş saldı" yâni düşünceye daldı. KÂF ve NUN, yâni "KÜN = OL!.." buyruğu duyulunca eldeki SAZ'ın telleri titremeye başladı ve OL buyruğu yerine geldi, dünya bir varlık ve onu yürüten düzen meydana çıktı.

Garibnâme'de Hacı Bektaş, titreyen bu SAZ'ın tellerinin ancak

TÜRKÜN RUHUNA cevap vereceği iddiasında ve inancında idi. Bu inancının bir de kuvveti olmak gerekiyordu. Çünkü karşı kuvvetlerin hepsinin böyle bir dayancı vardı. Gözlerini kaparken, Karaman oğlu Mehmet Bey, kendi buyruğu altındaki ülkelerde, TÜRKÇENİN RESMÎ DİL olduğunu ilân edecek kadar TÜRKLÜK varlığını hissettiriyordu. Hacı Bektaş, onu takip eden Hacı Bayram, Hacı Şaban gibi yalnız Türkçe ibadet ve âyin yapan müesseseler, zaman zaman, kendilerini bir kuvvete bağlanmak ihtiyacını duydular. Tarikatler, böylece kendilerini günlük hayatın içine sokmak ihtiyacını duydu ve karşı fikirler, sayıları onları, yüzleri bulan tarikatler varlığı içinde devam etti.

AHÎLER VE BABAİLER

Hacı Bektaş böylece yeni bir inanç yolunu Türk Anadolu'da denerken, kendisinden önceki fikir ve inanç hareketlerinin bıraktığı manevî mirası ve müesseseleri ya yanında buldu, ya karşısında...

Bunların başında Ahîlik geliyordu: Atatürk, Ahî'lik hareketinin esas gayeleri ile çok yakından alâkadar olmuş, Alp Arslan'ın 1070 Malazgirt zaferi ile elde ettiği netice, aslında, Anadolu'yu, onikinci yüzyıl Türklerini İADE etmiş, yâni asıl sahiplerine geri vermişti. Atatürk, Sümer-Akad-Eti devirlerinin birer TÜRK VARLIĞI olduğu yolundaki inancını, Turanlı ırkların ana kaynaklarının tabiî ve ilmî sonucu olarak düşününce, Birinci ve İkinci Tarih Kongrelerinin milletlerarası bilim otoriteleri önünde tartışılan ve hiçbir karşı fikir olmadan Sümer'lerin ve Eti'lerin birer TURAN IRKI oldukları gerçeği üzerinde, O'nlardan zamanımıza kadar süregelmiş müesseseler ve kuralların incelenmesini, günümüze kadar değişik yüz ve sonuçlarla süregelmiş kalıntılarını birbirine bağlayınca, Ahî'lerin Eti'lerle bağı, Hitit deyiminin Arapçadan Lâtinceye ve eski Yunancaya geçişi içinde bularak, mantığın ve ilmin tasdiki içinde kendisinden sonrakilerin araştırmalarına emanet etti: Ankara'nın yanı başındaki Ahî Mes'ut semtinin adının Eti Mesgut olmasının bile, bu izleyiş içinde değeri vardır...

Hitit'lerin, yâni bugünkü tarih deyimimizle ETİ'lerin, biliyoruz ki sosyal ve ekonomik kurumları devirlerine göre çok ileri idi. Müslümanlığın Alp Arslan'dan sonra Anadolu Selçukluları elinde devam eden devlet hâkimiyeti içinde Eti'ler, Ahî'ler oldu ve bu sosyal ve ekonomik yaşama tarzı, dünyanın en büyük kervan yolu olan Anadolu üzerinde Türklüğü, Müslüman inançlarına göre cihazlayan manevî yol olmaya denedi:

Kendi özel sosyal ve ekonomik düzenini bozmadan.

Ahî'ler, bütün Türk tarikat ve inanç yollarında olduğu gibi Hazreti Muhammed'e ve onun evlâtlarına bağlı, saygılı idiler. Hazret-i Ali'ye dost'tular. Fütüvvetnâme adlı gizli âdâb ve âyinlerinde Ali'nin BAŞ olduğunu kabul etmeleri bu sebepledir. İbn-i Batûta, Ahî'lerin içtimaî ve iktisadî teşkilâtından büyük bir saygı ve hattâ heyecanla bahseder. Onların, Anadolu'yu Türkleştirmek için, sosyal ve ekonomik bir varlığa dayanma ihtiyacını önceden duymuş olmaları çok önemlidir. Çırak, Usta, Nakîb, Pîr gibi unvanları, daima, sanat hayatının merhaleleri idi. Kooperatifçiliğin ilk büyük ve tam örneğini Ahî'ler verdiler. Ziraat ve sanayiin bütün dallarında Pîr, Nakîb, Yiğitbaş, Usta, çırak gibi emek ve alınteri silsilesi bir LONCA'da birleşiyor ve bugünkü sendikalizm'in asla gerçekleşememiş gayeleri, Ahî'lerde, hiçbir sosyal karışıklığa, inanç kavgasına yol açmadan varlığını isbat etmiş bulunuyordu. Selçukluların haşmet devrinde bile, Ahî'ler, şehirlerin idarelerini ellerine alacak kadar varlık göstermişlerdi. Böylelikle Ahî'ler, esas ülküleri olan Türkçülükle, Bektaşîliğin çıkışında, birer manevî temel olabildiler. Çünkü Ahî'lerde fütüvvet ve mürüvvet'in bütün âdab ve erkânı, yâni onların deyimi ile yol-yordamı TÜRKÇE idi. Ahî fütüvvet erenlerinin on altı inanç kuralı, Bektaşî meydanlarının da esas bağlantısı oldu.

KARAMANLI MEHMET BEYİN HAREKETİ

Ahîler, Selçuk saltanatı devresinde, sosyal ve ekonomik varlıklarını muhafaza etmişler ve ana kaynakları olan Türkçülüğü, idare ve günlük hayatta bir temel varlık saymalarına karşı Selçuk hükümdarlarından karşı koyma görmemişlerdi. Fakat Selçuk saltanatının çözülme devresinde Horasanlı Baba İshak, inançlar yoluyla iktidara gelmenin ilk kanlı tecrübesine girişince, devletin din inançlarına karşı durumu değişti: Kendisini bu akımlardan birisinin safında görmek zorunda kaldı.

640 Hicrî, 1221 Milâdî senesinde, Baba İshak fitnesi söndürülmüştü. Fakat bu din yoluyla iktidar kavgası Anadolu'da ne ilk oldu, ne de son... Selçuk Türkiyesinde Baba İshak'ın ektiği Tasavvufçuluktan SALTANAT TACI yakalamak riyakârlığı Osmanlı Türkiyesinde de çeşitli fesat ve kargaşalıklara sebep oldu: Cüneyt'ler, Şâh İsmail'ler, Şah Kalenderler, Sakariyye Şeyhi gibi yüzlerce örnek bu acı ve elemli yolun sönüp gitmeyen denemeleri oldu. Cumhuriyet devrinde de, Şeyh Said hareketini, aynı yolun bir başka belirtisi saymakta hata yoktur.

Baba İshak fitnesinin söndürüldüğü yıl, Mevlânâ Celâleddin Rumî hayata gözlerini kapıyordu. 1253'de son Selçuk Sultanı ikinci Alâeddin Keykubat, tahtını bir manevî kuvvete emanet etme ihtiyacı içinde Şeyh Baba Mürted'i kendisine BABALIK ediniyordu. Tarihlerde BABA MUHLİS olarak anılan Garipnâme'nin Türkçe şairi Âşık Ali Paşanın babasının altı aylık Selçuk Sultanlığı makamını elinde tuttuğu da malûmdur. Görülüyor ki, inançlar yoluyla iktidar makamının açılması, Selçuk devletinin son senelerinde, bir fikir olmaktan çıkmış, fiilî hareket olmuştur. Babaîlik hükümet içinde bir karışıklık ve kargaşalık unsuru olunca, bu gerçek kendisinden sonraki dinî inanç yollarına da irsiyyet yoluyla geçmiş, hattâ unvanlar bile aynı olmuştur. BABA'lar ve ŞEYH'ler, halk yığınlarını böylecesine, inanç yolundan şahsî iktidarları için kullanan malzeme sayınca, bunun ilk maddesî de, halka, dil'ini kaybettirmiş olmakla belirdi. İşte, 1272 yılında, Karaman Oğlu Mehmet Bey, ilk divan'ında verdiği kararla:

"- Divan'da, Dergâh, Bârigâh'ta ve Meydan'da bundan sonra Türkçe konuşulacak, Türkçe yazışılacaktır..." derken, sadece millî kültüre değil, kendi ulusal egemenliğine de hizmet ettiğine şüphe yoktu. Hacı Bektaş, bu tarihte Karaman Oğlu Mehmet Beyin hâkimiyeti altındaki Kırşehir'de iken, Ahî Ören gibi devrin evliyâ sayılan bir zatı, Âşık Paşanın babası Muhlis Paşanın irşadı ile Kırşehir'de gönül aydınlığı yaratıyordu. Kızılırmak vâdisinin çevresindeki Türk urukları, Amasya-Sıvas, Ankara-Sıvas hattı üzerinde adetâ, bir millî duvar kurmuşlardı.

KADINCIK ANA VE HACI BEKTAŞ

Yirmi dört yaşında Anadolu'ya geldiği zaman, Hacı Bektaş, lokman Perende'den ders görmüştü. Lokman Perende ve O'nun hocası olan büyük Türk bilgini Yes'li Ahmet, yâni bilinen adı ile Hazret-i Türkistan Ahmet Yesevî, bugünkü anlamda Bektaşî inançları içinde değil idiler. Genel olarak, Türkistan din büyükleri, yâni bilinen adlarıyla Hocegân Tarikatleri, Âl-i beyt'e, yâni Peygamberimizin yakınlarına derin ve sarsılmaz hürmet ve minnetle bağlı idiler. Bunlar arasında dünya işleriyle meşgul olanlar, ancak, emeği makbul ve mergub görenler, hattâ kendilerine bağlı olanların muhakkak birer sanat sahibi, zanaat ehli olmalarını şart koşanlar da vardı. Babaîler ise, Batınî İsmailiyeler gibi ihtilâlci, inanç yoluyla devlet iktidarını ele alıcı kaldıklarından, Hacı Bektaş'ın Kırşehir'e geldiği zamanki düşünceler ve gizli açık cereyanlar, birbirinden çok farklı iki ayrı yol üzerinde yürüyorlardı: Selçuk hükümetinin 60, 70 sene devam eden idarî ve siyasî buhranı, karışıklık heyecanları içinde yoğrulan Orta Anadolu'da kesif Türk kitlelerini, böyle buhranların ardı sıra gelmesi kaçınılmaz netice olan manevî çöküntü içinde bir belirli ülküye bağlanma sıtmasına itmiş ve Ordu, Halk, Tekke Aşkı havası içinde, Osman oğullarının ikinci Han'ı Orhan Gaziye kadar süregelmiş, nihayet Bektaşî Tekkesi, yeni devletin manevî boşluğu içine yerleşivermiştir.

Söylentilere göre şimdiki Mucur kazasının bir nahiyesi olan Suluca Karahüyüğe geldiği zaman, Hacı Bektaş, orada İdris Hoca adlı bir yaşlı kişi ile karşılaştı. Bu zatın karısı Fatma Hatun, genç Bektaşı evlât edindi ki, Kadıncık Ana olarak adı geçen hatun, işte budur.

Bugün bile, Tahtacılar ve Sofiyân Sürekleri arasında devam eden nefes evlâdı geleneği böylece kurulmuştur. Şimdi Hacıbektaş kazasının bulunduğu yer, eskiden, Yuntlar Çeşmesi adı ile Selçuk hükümdarının veliahtlerine ait hâs otlak idi. Kadıncık ana'nın evi ve Hacı Bektaş'ın oturduğu yer olarak bilinen toprak bina 1927 senesine kadar yıkılmamıştı. Bu binanın dar ve küçük odaları içinde, çok geniş bir sofası vardı. Tekke ve mescidin Orhan Gazi tarafından yapıldığı biliniyor. Kilâr evi olarak anılan ve DEDE BABA makamının bulunduğu has meydan kapısında bir kitâbe vardır ki, nüsh-u memlukî veya nüsh-ü selçukî denilen çok karışık kufî yazı metodu ile yazılmış kitabesini tamamen okumak mümkün olamamıştır... Aradan bunca yüz yıllar geçmiş olmasına rağmen neden bu emek verilmemiştir? Çözülmeyen gerçeklerden birisi!..

Kitabede bir Emîr Ahî Dede tâbiri var: Ona, Melik-ül Meşâyih adı veriliyor: Hem Emîr, hem Şeyh, hem de Ahî... Makam-ı Hacı Bektaşı ihyâ eden zatın bir Ahî olması dikkati çekiyor: Anadolu'da Türklük kavgasının, Bizans bakiyyesine olduğu kadar Yahudi sultasına, İran ve Arab baskısına karşı koyma direnmesi bakımından...

Eskişehir'e dokuz saat ötede Seyyit Gazi makamı vardır. Seyyit Battal Gazi adıyla tanınan bu zatın kabri Üçler Bayırı denmekle tanınan bir sırtın üzerindedir. Malatya'da doğan ve Abbas oğullarının ünlü hükümdarı Harun-El-Reşîd zamanında gücü ve savaşları destan olan bu ünlü İslâm şövalyesinin 739 senesinde öldüğü malûmdur. Şimdiki kabrinde Eski Yunandan kalma Kral Midas adına yapılan bir Jüpiter tapınağının yıkıntıları vardır. Prim Nezya adıyla tanınan bir tapınak... Bizanslılar oraya bir kilise yapmışlar, Orhan Gazi de burasını mescide çevirmiş, Mihal Oğulları evlâtlarına bırakmış... Deniliyor ki, Orhan Gazi, Hacı Bektaşla burada görüşmüştür. Bütün bunlar birer tesadüf bile olsa, millî bir iktidarı Anadolu'da devam ettirmek kararında olan saltanat sahiplerinin, tarihî yerlerde, yeni tarih kişileri bulabilme arzu ve hasretini anlatır.

İLK NASİB VE MEYDAN ERKÂN'I

Görülüyor ki Bektaşîlik, kendisinden önceki aslı Orta-Asya fikrî hayatı olan varlıkları da nefsinde toplayarak, Osmanlı Devletinin kuruluşunu hemen takip eden devre içinde devletin de dikkatini üzerine çeken varlık olmuştu. Bu tarikatin adının Bektaşîlik olması, kurucusunun taşıdığı isme izafetledir: Yoksa aslı araştırılacak olursa, ana kök, daha çok derinlere iner.

Hacı Bektaş zamanında genel bir tarikat âyini olduğu iddia edilmiyor. O, kendi ülküsünün ardından gidebilecek bir şahsiyet bulunca, karşısındakinin ruh yeterliğini aradıktan sonra, Kadıncık Ana, erkân yolu'nun yeni yolcusuna bal şerbeti, daha sonra da ballı yoğurt verirmiş: kökü Orta-Asya'da olan bütün mânevî inanç yollarında, bal ve süt ile, sütten yapılmış maddelerin, bilhassa yoğurdun ve içecek olarak da kısrak sütünün, yâni kımız'ın önemli yeri var. Bunlar, Türklüğün bu tarikatlerdeki dikkatdeğer tesirlerini gösteren görünürdeki belirtilerdir. Bal şerbeti, hemen hemen hafif şarap, kuvvetli bir şıra tesiri yapardı. Bekletilmiş kımızın da aynı tesiri vardı. Yoğurdun "fermantasyon"unu, yâni, tahammür'ünü bekledikten sonra su ile karıştırılarak içilmesinin de, şarap gibi yasak edilmesi Dördüncü Sultan Murad devrinde bahis konusu edilecek kadar "baş döndürücü bir nesne" olduğu iddia edilmişti. Aslı Türk olan bütün tarikat törenlerinde, ya bal şerbeti, ya ayran verilmesi yüzyıllar devam etti. Velâyetnâme bu konuda, tâbirleri Türkçe değil de, Arapça ve Farsça kullanarak, dedikoduları önlemek ister: Asel ve duğ der... Malûmdur ki asel arapça bal, dûğ ise, acemce ayran demektir. Bundan sonra da, mânevî inanç yollarının birçok tâbirlerinde, kendi öz dilinden kaçarak üzerine derdi çekmemenin garip bir çaresine rastlayacağız.

Bektaşîlikte tam bir yenileme hareketine girişmiş olan Bağlum Sultan devrine kadar, dört erkân, yahut dört kapı'ya rastlıyoruz. Burada erkân tâbiri de, kapı deyimi de aynı anlama gelmektedir: İkisi de, tarikatin üzerinde yükseldiği temel bilgilerdir: İkisi de, tarikatin üzerinde yükseldiği temel bilgilerdir. Bu Dörtlü benimsemenin en eski Türk inancı olan Güneş, Toprak, Ateş, Su'dan ilham aldığı iddia edilir. Bağlum Sultan'dan evvel ölen Hacı Bektaş'ın kabri çevresindeki mezar taşlarında daima dört terek vardı. Ondan sonrakiler on iki terek'i benimsemişlerdir. Bu da, zamanla dağılan fikirlerin kendi kendilerine müstakil varlık olma yolundaki çabalarının belirtisidir.

DÖRT KAPININ ADLARI

Kuruluşu ile başlayan bu temel inançlara göre, dört kapının adları şunlardı: Şeriat, Tarikat, Hakikat, Marifet kapıları.

Bu "kapı"ların, asıl anlamı da şu idi: İnsan, ancak bu "kapı"lardan geçtikten sonra kemâl'e erebilirdi. Yâni ruhu temizlenir, dünya nasibelerine değeri kadar kıymet verir, benliğini hırstan ve garazdan uzak tutabilirdi. Bu "dört kapı"nın anlatmak istediği de şuydu:

1) Şeriat Kapısı: BEL oğlu. (insan, erkek'in bel'inden kopup gelen hayat suyu "meni" ile ana karnında vücut bulur. Bu tâbir, bugün irsiyyet prensibi mânasınadır. Şeriat, toplum'un geleneklerinin topyekûn ifadesidir. İşte insan, ilk fikirler ve yaşama düzeni olarak, bel'inden, yâni babasından, anasından, mühitinden aldığı fikirler ve duyuşlarla beslenir. Bu sebeple ilk kapı, bel oğlu'dur.

2) Tarikat Kapısı: YOL oğlu. (Malûmdur ki, TARİKAT = YOLLAR demektir. İnsan hayatında bu yollardan ancak birisini seçer. Bu da kendisinin, kendi fikir ve ruh düzenine göre seçtiği YOL'dur. O, artık o yolun oğlu'dur. O yol da kendisinin mânevî BABA'sı. Bu sebeple, ikinci kapı yol oğludur. Yâni kendi karar ve iradesi ile benimsediği mânevî yol'un oğlu olmuştur.)

3) Hakikat Kapısı: KEMAL oğlu. (Burada Kemâl anlamı, tamlık, yeterlik, ülküye erişme anlamınadır. İnsan, bel ve yol oğlu olduktan sonra, yâni, aileden ve toplumdan kopup gelen düşünce ve benimseyişlerden sonra, kendi idrâk ve düşüncesini kullanarak, bir mertebeye erme, yükselme, yücelme kudreti gösterebilmek için bu hakikat kapısından geçmesi gerekir: İşte bunun için de yeterliğin, Kemâl'in oğlu olması icab eder.)

4) Marifet Kapısı: ATAM GÖK, ANAM YER. (Burada Natüralist, yâni tabiat'ı bütün kuvvetlerin temeli olarak benimseme felsefesini görüyoruz. İlk doğuş sıralarında bütün tarikat'lerin ya ahiret, ya dünya için bir ülkü'lerine rastlanır. Birçoklarında en kutsal olan kişinin kendi emeğidir. Tekke ve zaviyelerin birer tembellik ve miskinlik merkezleri olmasından önce, bütün tarikat büyüklerinin muhakkak meslekleri vardı. Hemen

hemen hepsi zanaat erbabı idiler. Hattâ bazılarında, şahsî işlerini gayrıya gördürmek, en büyük günah sayılırdı. Atam Gök, Anam Yer Kapısı ile ifadelenen bu esas inanç, daha sonra yerini, gayrının emeğinde rahatı arama kolaylığına terketmiştir.)

İRFAN MAKAMI VE YOLU

Hemen hemen bütün tarikatlerde bir İRFAN MAKAMI vardı. Bu, benimsenilmiş olan yolun sonunda, varılacak netice idi.

İrfan Makamı, hemen hemen bütün tarikatlerde marifet ve hakikat kapılarından geçiyordu. Bu, Hıristiyanlıkla Müslümanlık arasındaki büyük ve temel farkı da teşkil ediyordu. Hıristiyanlıkta tarikat, İsa dininin ana fikirlerindeki anlaşmazlıkları bir neticeye bağlamak ve kendi görüşünü üstün tutmak için kendisi gibi düşünmeyenleri her çâreye başvurarak yok etmek hareketine dayanıyordu. Müslümanlıkta ise tarikat, hakikati bularak kendi inançlarına uygun bir dünya aratmak, fakat bu dünyayı devletin varlığına değil de, ruhların ve inançların birliğine ve kudretine bağlamak hareketini güdüyordu. Bu sebeple Müslüman âlemindeki her tarikat kendisine mahsus bir “felsefe”ye dayandı ve çevredeki hareket nizamlaşmaya imkân verince de bu felsefe, yaşama töresi oldu. İrfan makamı ise, bu yolun SONU idi.

Asıl mücadele de “hayatı anlama ve kavrama” konusunda vukua geldi: Bazılarınca ölüm, hiç de korkulacak mevzu değildi. Çünkü ruh, ebedî idi ve ölümsüzdü. Amma bu arada dünya nimetleri de vardı. Allah, bu âlemi öylecesine tanzim etmiş, öylecesine nizâm altına koymuştu ki, hiçbir fâninin bu düzenin manevî yapısı üzerinde olduğu kadar maddî kışrı üzerinde de değişiklik yapmayı araştırması mümkün değildi. Marifet yolu, hakikatleri araştırma olduğuna göre, esas mihverden çıkmamak şarttı.

Esasında çağdaş ilmin ve bilimin de kabul ettiği bu aklın yolu daha sonra nasıl bir yol tuttu? Aklî bilimlerin önüne naklî bilimler, yâni, aklın ve mantığın kaynağından ilham almış olanlarla, anlatılarak ve esas kaidelerinin değişmezliği kabul edilerek nesilden nesile, olduğu gibi iletilen değişmez inançlar arasındaki çatışma, gün geçtikçe gelişti, şiddetlendi. İkisinden birisinin devlete, yani hâkim kudrete dayanması lâzımdı. Türk-Müslüman devletlerinde şeriat müessesesi böylece meydana çıktı. Onun çevresinde toplananlar da, daha çok dünyanın nimetlerine döndüler. Ruhların yapısı ile meşgul olmak, zaman oldu ki, kanun önünde suç sayıldı.

Her mezhebin ve tarikatin kendi inançları için aradığı ayrı bir (insan tipi) vardır. Eğer bu aranılan insan ruhu ve bedenini bulamazsa, benimsediği vazife, onu düşünce ve hayat düzeni olarak yaratmaktır.

Dört erkân kapısı, yâni, Şeriat kapısı, Tarikat kapısı, Hakikat kapısı, Marifet kapısının içinden geçenlerin çoğunluk olduğu bir ülkede, ona bağlı olanların kuracakları toplum da, elbette ki, aynı düşünen bu insanların kendi inançlarına göre yaşayacakları müstakil bir ülke olacaktı.

Türklerin Müslümanlığı kabullerinden önceki törelerinde görürüz ki, Gök "Ata", yâni BABA, yer ise ANA'dır. Diğer bir deyimle gök erkek, yer dişi'dir. Türklerin Müslümanlık prensiplerine kadın'ı mukaddes ve daima önde giden varlık saymaları, Altay Şamanlığında kadının Tanrılaşma kudretine sahip "tabiat ana, toprak ana" anlamını Hacı Bektaş, bacıyan=bacılar, kız kardeşler olarak alması, tarikatlerin sadece erkeklerin ruhunda birer manevî yol olarak değil de, bütün toplumda, bilhassa kadın kalbinde yerleşerek yaşama düzeni olmaları arzu ve savaşının göze gözükmeyen ve söylenilmeye cesaret edilemeyen iç ülküsüdür. Kuyucu Murad Paşa, Anadolu'da Bektaşîliği ve Kızılbaşlık adı altında toplatılmak istenen bütün karşı hareketleri kökünden yok etmeye çalışırken, kendisine, neden beşikteki çocukları ve kadınları da topyekûn öldürerek kuyulara doldurduğunu soranlara belki şuur dışı olarak şu cevabı veriyordu:

"Böyle düşünenlerin ne yaşı, ne cinsi vardır. Bunlar ya kökten kurutulur veya kendi kendilerine üremeye devam ederler."

ON ALTI YADİGÂR-I FÜTÜVVET

Anadolu'da Türk'ün millî ruhunu doyurmayan bir siyasî idare ve devletin hâkim kuvvetlerinin dağılma devresinde Selçuklulardan beri görülen odur ki, bir mezhep cereyanı, yahut, manevî kurtuluş arayan ruhların kendi içlerinde yaşattıkları bir inanç yolu, halk yığınlarının arasına girmiş ve kendisini çok kuvvetli hissettiği anda politika sahasında da gözükmüştür. Toplumun ahlâk ve fazilet kurallarından ayrıldığı, aile çatısı içinde dirliğin kaybolduğu, devletin iç ve dış gücünü kaybettiği anlarda daha kuvvetle beliren bu "bir yere bağlanabilme ve kurtuluş ümidi arama cehdi" eğer değerli manevî liderler, yâni Türk anavatanının güzelim tâbiriyle Hâcegân Saltanatının Velîlerini bulabilirse, bütün işler düzelmiş ve manevî inanç birliğinden doğan neticelerle vatan mes'ut olmuştur. Bu düşünceler, kendisine hâs felsefe nizamı olarak da, bir sonrakinin içinde kendisini hissettirmiştir. Nitekim Ahî'ler de, kendi ana inançları olan ON ALTI YADİGÂR'ı daima üzerinde durulmaya değer birer kıymet olarak kendilerinden sonrakilere emanet etmişlerdir.

Bir talib, yâni dört erkân kapısından geçerek ruh yeterliğine sahib olma hasreti içinde olan, bu arzusunu yerine getirebilme kudretini ispat için önce, hayatını inşa eden ve sadece ruhuna değil, bedenine de hitap eden ON ALTI ESASA bağlandığını ispat edecektir: Söz ile, yâni dil ile ikrar edecek, gönül ile, yâni kalp ile tasdik edecektir.

Bir tâlibin bilmesi farz olan inançlar toplamı'nı on altı bölüme sığdırmak için aradan yüzyılların geçmesi gerekmiştir. Çünkü bunların bir çoğu, asırlarca ancak kulaktan kulağa söylenebilmiş, mânası anlaşılmadan kabul edilmiş, iç anlamı öğrenildiği zaman da ruhlar sarsılmış ve gerçek anlamıyla inananlar da, bu uğurda eğer başları gövdelerinden ayrılmamışsa, hiç olmazsa toplum içinde sözü ve düşüncesi reddedilmiş olarak kalmamışsa, kendilerini bahtlı saymışlardır.

İlk sorulan şudur: **Mertlik nedir?**

Şu cevap verilir: **"Yer'i gördüm, mert oldum."**

Ve bundan sonra sorularla cevaplar şöyle devam eder:

Zindelik nedir?

Cevap: **Pîrimi gördüm, zinde oldum (Yâni, tamamiyet ve yeterlik yaş'ta değil baştadır.** Pîr, ne kadar yaşlı olursa olsun, bakınız ki ruhu birleştirici tâzeliğini ve zindeliğini muhafaza ediyor.)

Soru: **Başta ne var?**

Cevap: **Tac-ı Devlet.** (yâni nizam ve düzen varlığının başımda yeri var.)

Soru: **Alnında ne var?**

Cevap: **Namaz-ı taat** (yâni yüce ve bir Tanrıya, Ulu Allah'a yakarış duygusunun belirtisi.)

Soru: **Kanında ne var?**

Cevap: **Feth-i Kudret** (yâni hareket, kuvvet, yayılma, genişleme, hareket özlemi).

Soru: **Gözünde ne var?**

Cevap: **Nur-u velâyet** (yâni Peygamberimizin bana bak dediğine bakıyorum ve ancak onları görebiliyorum.)

Soru: **Kulağında ne var?**

Cevap: **Bânk-i Muhammed** (yani Müslümanlığın sesi.)_

Soru: **Burnunda ne var?**

Cevap: **Rayiha-i cennet** (yani cennetin kokusu).

Soru: **Ağzında ne var?**

Cevap: **İman-ı şehadet** (Dinî inançların esaslarını beş ana uzuv içinde belirtiyor.)

Soru: **Göğsünde ne var?**

Cevap: **Kur'an-ı hikmet** (yani, Kur'an-ı Kerîmin ayetlerinin topyekûn ifade ettiği yaşama mantığını kalbimin içinde muhafaza ediyorum.)

Soru: **Elinde ne var?**

Cevap: **Dest-i velâyet** (El'emin olan büyük insanın eli. Yâni, emniyet, güvenlik).

Soru: **Belinde ne var?**

Cevap: **Kemer-i hidâyet** (yani her türlü fizikî duygu ve hislerin üzerine çıkan bir ırz ve namus ölçüsü.)

Soru: **Dizinde ne var?**

Cevap: **Dem-i hizmet** (yani, ancak inandığım ülkülere hizmet için beni ileri sevk edecek hizmet kanı damarlarımda dolaşır.)

Soru: **Ayağında ne var?**

Cevap: **Erkân-ı meşâyih.** (Gideceğim yolu bana öğretmişlerdir. Yanlış yere gitmem.)

Soru: **Ardında ne var?**

Cevap: **Ecel** (yani ben ölümü arkada bıraktım. Ruhun ebedîliğine inanıyorum ve bu ebediyete kavuşmanın sırrı üzerindeyim. O yoldayım.)

Soru: **Önünde ne var?**

Cevap: **Kısmet** (Daha sonra tarikatlerin benimsediği ve tekkelerle zaviyelerin içine sokarak miskinliğe kadar varan tevekkülü reddeden ve hayatiyeti, hareketi, dinamizmi benimseyen bir felsefî görüş. Kısmetini ancak insanın kendi emek ve himmeti ile elde edebileceğine inanan rasyonalist, akılcı felsefe.)

GÜNLÜK HAYATIN DÜZENİ

Ruhları ve maneviyatı böylece belirli prensipler içinde inşa etmek gibi çok çetin bir işe girmiş olanların özledikleri yaşama düzenini getirebilmek için bazı tedbirlere baş vurmaları da tabii idi. Nitekim, her tarikat ve mezhep, kendi safında yer almış olanlardan böyle kurallar istedi, hatta istemekle kalmadı, mensubu olabilmenin şartı olarak ileri sürdü, tâlim etti, imtihan etti, derece ve mertebelerden geçirdi, sonra "- Sen bana lâyıksın..." diyebildi.

Tarikatler arasında ve mezhepler içinde, kendisine lâyık görüneni şekilde ve zâhirde bile arıyacak kadar müşkilpesend olanları vardı. Yetişme ve bir tarikat tâbiri olarak "pişme" arzusunda olanların yetiştiricilerine karşı sonsuz güvenleri, bilhassa saygıları olması şarttı. Birçokları, aşırı muhafazakârlığın benimsemedikleri ve istemedikleri müsamahayı getirdiler: Meselâ, Mevlevîlik, bediî dansı, en ağır ve yüksek musikiyi, resmin çok ileri dalı olan tezhibi ve minyatürü, edebî zevklerin en yücesi olan ilâhî vecdi getirdi. Beşerî itiyatlar için müsamaha tanıdı. Fikir hürriyetinin kapısını açtı. Bu, öyle bir Pantaizm felsefesi idi ki, Batı, Orta-Çağ'ın karanlığı içinde kıvranırken, Doğu'da, vahdet-i vücud'un coşturduğu gönüller arasında müsbet ilme yönelen yüce başlar, Allah'a erebilmenin ülküsü içinde insanlığın manevî âlemini ve kâinatın sırlarını çözmeye çalışıyorlardı. Aralarında tertemiz bir ruhla kendini Allah'ın ebedî ve engin varlığının sonsuz ve ufuksuz yüceliklerine erişmeye vakfedenler arasında, kendilerinden sonraki nesillere velî dedirten şahsiyetler çıktı. Bunlar, kendi öz yaşayışlarını, halk örnek olabilmenin vecdi ve asîl kararı içinde ilimde ve emekte öncülük ettiler. Hemen hemen hepsinin birer mesleği ve geçim yolu vardı. Daha sonra, tekkelere çekilerek adlarına konulmuş vakıfların geliri, hediyeler, hattâ belirli ölçülere bağlanmış manevî vergilerle rahat yaşama devrine gelinceye kadar mütevazı, fakat kendi emekleriyle yaşayan değerli ruh ve din şahsiyetleri idiler. Mevlevîler, hiçbir zaman sadaka kabul etmezlerdi. Mevlevî dervişlerine fitre ve zekât verilmezdi.

PİŞİRME HİMMETİ

Bütün bu didinmelerin tek gayesi neydi?

Asıl emek ve himmet, tâlip'e, yâni, hak yoluna gönül vermişe, müsbet bir örnek verebilme emeğinde toplanırdı. Bunun için de Hak erenler'in yaşayışlarını yakından bilmek ve öğrenmek icab ederdi. Bu, tarikatlerin asla ihmal etmediği ilk temel idi ki devam edebilenler, bu yolda, yani geçen zamana rağmen değeri aşınmamış kıymetler yetiştirebilmeye ve örnek olabilecek şahsiyet çıkarabilmeye muvaffak olanlardı.

Büyük mutasavvıf Ebülkasım Cüneyd'e Hak Erenlerin hayat ve hikâyelerini işitmenin ve öğrenmenin ne faydası vardır diye sormuşlar. O da şu cevabı vermiş:

"Hak Teâla Kur'anında: "Ya Muhammed, sana kavmimden bir zahmet eriştikte, senden önceki Peygamberlerin bu gibi zahmet ve meşakkatlere uğradıkça nice sabır ve tahammül gösterdiklerini, tevekkül ve teslimiyet arttırdıklarını düşünesin diye o Peygamberin kıssalarını, haberlerini sana beyan eyler, onların ahvalinden bilgi veririz. Tâki bu düşünce senin gönlünde de sabır ve sebatı, azmi, kuvveti arttıra..." buyurmuştur.

İşte bunun gibi Hak Erenlerin, Tanrı adamlarının hikâyelerini, menkıbelerini dinlemek, okumak, onların ahvalini düşünmek de belâ ve musibet vakitlerinde yoksulluk ve darlık zamanlarında insanın gayret ve tahammülünü, azmini arttırır, kalbine kuvvet, ruhuna teslimiyet verir.

Tarikatler, böylece mânevî öncülerin şahsî hayatı ile kendi safında yer alma arzu ve istidadını gösterenleri ruh âleminde pişirir. Bu devre, insanın mânevî potada erimesidir.

Tarikatlerde esas kıymetin, Âriflerin tefekkürü olduğunu görmüş bulunuyoruz. Bu tefekkür zâhiri, görünürdeki düşünce nizamı değildir: Ruha, akla, şuura, ham sofu'nun irşâd sınırına erişemediği aydınlığa yönelmiş ve arınmış, yunmuş olan düşünce düzeni'dir.

Hacı Bektaş'ı Velî'nin Makalât'ında Âriflerin ne güzel, ne inandırıcı târifi vardır. Dar ve kapalı inançların, rızay-ı ilâhiden de mahrum ve uzak olduğu, akıl ve mantık isbatı ile ortaya konulur. Su'yun temizlediğini, aklın temizlediğinden, madde'nin arıyabildiği, vicdanın yuduğundan (yâni, pisliklerinden arıtan emeği kasdediyor) öylesine vecîz bir dille ortaya koyar ki, şeriata göre elbise ve ten'e değince su ile yıkanan pislik, bir vicdanı kararttığı zaman nasıl arınabilir, bu sualin cevabı önünde irkilmemek elden gelmez.

Bu noktayı şöyle bir örnekle açıklıyor eser: "Bir kaba pis nesne koy, ağzını kapat ve denize bırak. O kabın günde on kez dışarısını yıka. Hattâ on yıla değin günde bin kez yıkasan gene pistir."

"Vay ona ki içinde kibir, düşmanlık, cimrilik, tamah, öfke, kahkaha, maskaralık ve daha başka türlü şeytan fiili bulunsun. Bunlar dışarıdan su ile yıkanır, arınır mı? Şöyle bilmeli ki arınmaz. Ve bu dediğimiz nesnenin biri bir kişide olsa hali nice olur. O kimse mutlak şeytan olur."

Arifler için mühim olan tefekkürdür. Gayelerine bu yolla varmaya çalışırlar. Hacı Bektaş Velî âriflerden yanadır.

Dördüncü topraktan yaratılmış olan Muhiblerdir. Toprak "teslimi rıza olmaktır. Muhibe teslimi rıza olmaktır."

Bunlara göre, neden yaratıldıysa geri ona döneriz. Muhiplerin taat'ları "münabaattır, seyirdir, müşahadedir, arzularına ermektir. Ve Tanrıyı bulmaktır. Kendilerini kaybetmektir."

Eserin bundan sonraki bölümlerinde şeytantan, Allah'a ulaşma yollarından; tarikatin, san'atın, hakikatin, marifetin makamlarından bahsedilmektedir.

İÇ VARLIK NİZAMI

Âriflerin tefekkürünün insanlığa en büyük ve eşsiz armağanı, iç varlık ile dış varlık arasındaki mesafeyi birbirinden ayırabilmiş olmasıdır.

Varlık denince -yalnız ferd olarak değil, hattâ insan topluluklarının mâşerî varlıklarını da değil- ÜNİVERSEL VARLIĞI bölünmez bir varlık olarak mütalâa etmek, atom çağında daha zarurî bir hal almıştır. Eskilerin Panteizm'i ile Vers L'Unité'sında, birçok müşterek noktalar olmakla beraber, daha ileri ve berrak bir şuur ve imân huzurunun teessüs etmeye başladığı göze çarpar. Bu telâkkî vazifesinden İÇ VARLIK - DIŞ VARLIK gibi bir düaliteye gönül kaptırarak, varlık hakkındaki bütün bir kanaatı parçalamak, ilk bakışta faydasız telâkkî edilebilirse de, müsbet ilim metodlarına göre realitelerin safha safha tetkik edilerek bilâhare sentezler yapılması da, bir müsbet ilim metodu icabıdır.

Evet... Kim ne derse desin, yirminci asrın büyük buhran ve çatışmalarının hakikî sebebi, İÇ ve DIŞ VARLIK arasındaki irtibat ve muvazenenin bozulmasıdır. Bizler, İlâhî kudretlerin hazinesi olan gayrî menşurumuzun kapısında saf bir gardiyan olarak yalnız bekçilik yapmakta ve bu gizli saadet kaynaklarından hakkıyla istifade edememekteyiz.

Türk-İslâm tasavvufunun inançlar yoluyla iktidar araması, aynı düşünen insanlardan ibaret bir toplum bulabilmenin idealini ortaya atmıştı. Denilebilir ki, ezoterik ilim sahası, müsbet ilimlerde daha kat'î ve metodik bir hakikat vâdisidir. Orada hâdiselerin afakî tetkiki yapılmaz: Ele alınan mevzular, büyük bir olgunluk ve hassa tahlili içinde neticelendirilir. Mevlûd sahibi Süleyman Çelebinin Cebrail lisanından, Mirâç'ta Hazret-i Peygambere işaret ettiği maverâî hakikat ve realite sonsuzluğu budur. Şems-i Sıvasî Hazretlerinin söylediği gibi:

Harim-i Bezm-i Lâhut'a,
Yönelmek dilersen,
Varlığından yun,
Ki, kutsîler makamıdır:
Komazlar anda nâ pâkı.

Burada "nâ pâk" temiz olmayandır. Nesi temiz olmayan, elbisesi mi, üstü başı mı, teni mi? Hayır!.. Dava böylesine basit değil: Ruh ve gönül'ü, imânın kaynağı içinde temizlememiş ise, nâ pâk, yâni "kutsallar" makamında yeri olmadığını söylediği "temiz olmayan"lar, dış görünüşleri gibi iç varlıkları da temiz olmayanlar içindir.

Şimdi denilebilir ki, geçmiş yüzyıllarda böylesine gelişmeler kaydeden iç varlık hayatı, bugünkü "atam çağı"nda nasıl bir yön almıştır ve alacaktır?

Eski mutasavvıflar "- Halk için cüz'î iradeyi inkâr küfürdür. Ârifler ve âlimler için ise onu tasdik küfürdür." demek suretiyle, inançlar yolunda halk ile bilginler arasındaki farkı ortaya koymak istediler. Ünlü Fransız filozofu Güstav Lâbon, bizim mutasavvıflarımızın eşine erişilmez maharet ve kudretle izah ettikleri mutlak kudret'i şöyle anlatır:

"- Bedenin çeşitli hücreleri tarafından her nevi şuurun idraki haricinde ifa edilmekte bulunan işler hiçbir mihanikî zarureti temsil etmez. Bunlara bizim aklımızdan pek farklı ÜSTÜN BİR İRADE rehberlik ediyor. Gözle görülmeyen mahlûkların hayat tezahürlerindeki hayretdeğer oluşları, insan zekâ ve kabiliyeti ile bu kadar şâmil bir intizamla yapabilmek tasavvur dahi edilmez. Bütün canlılar yaşamak için lâzım olan gıdaları klor sodyum gibi en sabit cisimleri bile dağıtıyor, eritiyor. Bu derece maksada uygun olan işlerin cümlesi ancak ALLAH'ın eseri ve kudretidir."

Fransız filozofunun ilmin ışığında işaret ettiği gerçeği, Özcan Baba ne güzel anlatır:

Kendimden kurtulunca Hak'ka varasım gelir,
Hiçe sayıp varlığı yere vurasım gelir
Bir kibritle yakınca, aradaki perdeyi
Işık tutan elleri tutup kırasım gelir.

Bu, İslâm Tasavvufunun temel kuralı olan vahdet-i vücûd'un ne güzel izahıdır!

Bu gerçekler, Hoca Ahmet Yesevîden beri, halkı belirli bir gayeye iletebilmek için vicdanlara iyi ve doğru yolu bulabilme şuur ve geleneğine sahip Türkiye Halkı için, mutlu bir hayat yolu ararken değerini kaybetmedi, tam tersine, vatanımızın bugün içinde bulunduğu maddî manevî buhran önünde daha büyük değer kazandı.

Tarihin seyri içinde görünen ve bilinen budur: Türkler, İslâmiyeti kabul etmelerinden sonra, rejimlerinin çeşitli şekilleri içinde, büyük hâdiseleri atlatırken, manevî inançlarının kendilerini doğru, iyi ve güzel yollara iletmesini beklemişler, ancak bu sonuca eriştikten sonradır ki şan ve şeref devrelerine girebilmişlerdir.

Dini dünya işlerinden ayırmak, lâik devlet kurmak, vicdan hürriyetini kanunların masuniyetine vermek gibi bütün hareketler, aslında, tasavvuf'un desteklediği ve arzuladığı neticedir: Çünkü İnançlar Yolu, ancak bu şekilde dış tesirlerin baskısından kurtulur ve toplumda manevî düzeni temin edebilir.

Ham sofuluğun ruhları karanlık cenderesine ittiği yüzyıllarda, tarikatlerin ruhî ve manevî direnişleri ile düşünce ve fikir hürriyetinin aradığı hakikatlerin hâkim olduğu anlarda, bütün hayatı kucaklayan aydınlığın Türklüğü ilim, hürriyet, fazilet, sosyal dayanışma ve manevî birlik yolunda nasıl güzel neticelere götürebildiği elbet bir gün hatırlanacaktır.

YAVUZ SELİM'İN DEFTERLERİNİ HAZIRLADIĞI SUÇLULAR!..

Yavuz Sultan Selim'in tahta çıktığı 1512 yılında, cedleri gibi fetihleri Batıya yöneltmeyip, Doğu'ya dönmesi ve şehzadeliği zamanında "defterlerini hazırlayıp toptan yok etme kararında olduğu" Şiî'ler, işte, bu duyguları yanlış yollara yöneltilmiş Anadolu Türkmenleri idi: Defterleri yapılan'ların sayısının kırk bini aştığını Naima ve Cevdet Paşa yazarlar...

Genç Padişahın İran'a gönderdiği casuslar, Anadolu'daki ŞİÎ'lerin DEFTERLERİ'ni yapmışlardı. Yâni soysopca adlarını, bulundukları yerleri, eğer Dâî, yani "propagandacı" iseler bu durumu tesbit etmişlerdi. Artık bir TARİKAT ve MEZHEP olmaktan çıkarak, aslı yine -en aşağı Yavuz Selim'in mensup olduğu Kayı'lar kadar Türk...- olan Safevî Hanedânı'nın elinde siyasî kudret haline gelen o esas hüviyetinden ayrılmış Şiî'liğin bünyesinde, İran'ın Anadolu üzerindeki ihtiras ve iddiasını kırmak zarurî olmuştu. İbretli ve hattâ garip olan, bu karşılaşmanın İKİ DEVLET arasında değil de, İKİ MEZHEP arasında olması idi. Ne kadar hazin idi ki, ayrı ayrı mezhepler adına karşılaşan bu iki halk topluluğu da, aslında, aşırı Arap şoven nasyonalizminden dertli ve zararlı idiler. Osmanlı Türklerinin bahtsızlığı, kendileri (ehl-i beyt) yani, Peygamberimizin azîz ve mubarek soysopuna, İslâmlar arasında en derin ve gönülden saygı ve bağlılığı gösterdikleri halde, EHL-İ BEYT DAVASINDA da olan kardeş ırkın önüne çıkıyorlardı. Kim için? Ehl-i Sünnet hareketi için mi? Arap buna EVET diyordu ama değildi: Bu, Müslümanlığı bile tarih önünde şüpheli olan İslâmiyetin sicilli düşmanı Ebû Süfyan ile o kahraman Hz. Hamza'nın çiğ ciğerini yiyen annesi Hind'in oğlu Muaviye'nin kurduğu Benî Ümmeyye sülâlesinin Arap sultası hamuru ile yuğrulan felsefesini Türkün başına dert kaynağı yapan acı bir kader idi... Çünkü bu devreden sonra Türklerin büyük devleti Osmanoğulları Hanlığı, Türklüğünden adım adım ayrılacak, Araplaşacak, Arap'ın kendisinin gerçekleştirmekten âciz olduğu ihtiraslarının tatbik aracı haline gelecekti. Bu mânevî sulta, Türk'e, millî mizâc ve haklarına uygun bir dış siyasetin kapısını kapatacak, sebepsiz bir sürü düşmanlar yaratacak ve en hazini kapitülâsyonların en beteri olarak da ÖZ DİLİ ile Tanrısına kulluk hakkından yoksun bırakacaktı: Eğer de mânevî buhran, İslâmiyetin temel felsefesini Arap kafası içinde görerek geçmişin olaylarını hatırlayarak ürken bir genç neslin dinî kavramdan dahi uzaklaşmasına sebep olmuşsa, emin olunuz ki, bu boşlukta kalmanın vebâli de yine Arap şövenliğinin boynundadır.

TARİHÎ BİR FIRSAT NASIL YOK OLDU?

Yavuz Selim'in 23 Ağustos 1514 (2 Recep 920 Hicrî) de kazandığı muhteşem Çaldıran meydan savaşının Kayı Türklerine açtığı misilsiz fırsat ve imkân da, millî siyasetin şöylece bir tarafa bırakılıp, zaferin Araplığın Farslılığa karşı kazanılmış olması hâline sokulmasıyla kayboldu, gitti...

Oysaki, bu büyük zafer, yüz otuz senedir Türklerin aralarında kesilmiş olan bağlantı yollarını yeniden açıyordu: Anadolu Selçukluları, yâni onların halefi olan Kayı Türkleri ile anavatan Türklerinin... Anadolu, asıl gücünü, tarihî hak olarak anavatandan alacaktı. Bu GÖÇ YOLU, tarihin akışını değiştirmemiş miydi? İnsan kaynağını, kendi öz ırkından besleyecek olan Osmanoğulları, Selçuklu İmparatorluğunun Hind kıyılarına kadar uzanan, Çin sınırına dayalı, Kafkasları aşmış, CİHAN DEVLETİ millî mirâsına sahip olacaktı. "- Dünya iki cihangire küçük..." diyen Yavuz Selim bu muhteşem tabloyu hayâlinde çizmemiş mi idi? Kışı Karabağ'da geçirme arzusu böyle düşündüğünün reddedilmez isbatıdır. Fakat savaşın mâhiyeti ve görünürdeki şekli, ölesine bir Sünnî-Şiî kavgası haline sokulmuştu ki, bu sınırın dışında büyük ülküleri düşünebilmek tatlı hayaldi...

Mısır o tarihte, KÖLEMEN TÜRKLERİ'nin idaresinde idi. Kölemenlerle Osmanlılar arasında, Fatih devrinden beri, Zülkadriyye (Dulkadır) oğulları dolayısıyla anlaşmazlık vardı. İran seferi sırasında Arap dünyasının nasıl bir duygu içinde olduğunu Mekke Şerîfinin tutumu apaçık ortaya koyuyor: Şam, Bağdat, Hicaz ekâbiri, Al-i Osman Padişâhının mücadelesini, Emevî saltanatının devamı olarak benimsemiş ve buna dinî mâhiyet verebilmenin maharetini göstermişti: Yavuz Selim'i öz vatanının yolundan ayırıp, Arap devletlerinin vârisi ve Arap halkının hâmisi sayması gaflet ve basiretsizliği böylece başladı, şekilleşti, Mekke Şerifinin kendisine "HAKİMÜL HAREMEYN = Mekke ve Medine'nin hâkimi" tevcihini, Türk'e hâs dinî saygı ile şu tevâzu tâbirine çevirdi: HADİM-ÜL HAREMEYN... Bilinir ki, Mekke ile Medine'nin bazı mevkileri, İslâmlardan gayrısına HAREM, yâni YASAK sayıldığı için, iki şehirde olan bu yasak mukaddes yerler için Arapça "tesniye", yani "ikili çoğul" sözcüğü kullanılmış, (HAREMEYN'in HÂKİMİ) diyen Mekke Şerifinin, hakikatıfade eden sözünü tashih ediyor. "- Hayır, diyor, Ben HAREMEYN'in HÂKİMİ değil, ancak HADİMİYİM..." Hâdim ne demek? Hizmet eden demek: Haremeyn'in hizmetkârı...

Sadece Osmanlı tarihinde değil, bütün İslâm dünyasında bir temel değişmeyi ifade eden hâdiseyi, çok partili hayatla beraber belirli maksatlarla aktüel konu haline getirme cereyanı üzerine 1945'de MİLLET mecmuasında şu tabloyu çizmiştim:

"Tarih 20 şubat 1517 (28 Muharrem 923) Cuma günüdür.

Bir tarih sahifesinin kapanıp bir tarih sahifesinin açılmasına sahne olan yer, Kahire'nin Melik Müeyyet camii idi. Bu cami Türk Kölemen İmparatoru El-Melik-ül Eşref Tomanbay tarafından saltanatının ilk günlerinde yaptırılmıştı. 20 Şubat 1517'de bu camide adına hutbe okunan büyük cihangir ise, aklın ve ilmin sınırlarını yırtarak çölleri aşıp Mısır kıt'asını fetheden Osmanlı İmparatorluğunun DOKUZUNCU Padişahı olan YAVUZ SULTAN SELİM'di...

Merc-i Dabık, Han-Yunus ve Ridaniyye zaferlerinin sonunda o koskoca Mısır kıt'asını ülkesi hudutlarına sokan Yavuz, 15 Şubat 1517'de parlak bir törenle Kahire'ye girmişti. Mısır Kölemenlerinin saltanatı fiilen sona eriyordu. Bu netice ile beraber, HİLAFET MAKAMI, yani Peygamberimizden sonra İslâm dünyasının manevî makamı da, Mısır Kölemenlerinden Osmanoğullarına geçiyordu.

İslâm dünyasının gözlerini İstanbul'a çevirecek olan tarihî hâdise için, Yavuz'un yanındaki Osmanlı ricâli ile Mısır'ın ülemâsı zaferin şanlı temsilcisine lâyık merasim hazırlamışlardı. Manevî mevzularda tevazuunu bildikleri Padişaha merasim hakkında izahat vermemişlerdi. Hutbede Yavuzun ismi "Hâkim-ül Haremeyn-iş-Şerifeyn" olarak ilân edilince, o korkunç çöllerin yıldıramadığı genç cihângir, başından destârını ve altından seccadesini atıp toprağın üzerine kapanmış, ağlayarak Allah'a hamd-ü senâ etmiş, sonra Hatîb'e seslenmişti:

"- Ben, İslâmın mubarek yerlerinin hâkim'i değil hâdim'i, yâni onun hizmetkârıyım. Bana ve benden sonra Osmanlı tahtına çıkacaklara böyle hitâb ediniz ve onlar da, canları bahasına Mekke ve Medine'nin hizmetçisi olsunlar..."

Biraz tarihe dönelim:

1258 senesinde Türk-Moğol hükümdarı Hûlâgû Bağdat'ı zaptettiği zaman Abbasî Hilâfetini yıkmış ve son halife El-Musta'sımı billâh Ebu-Ahmed Abdullah'ı oğullarıyla beraber idam ettirince Hilâfet makamında üç sene süren fasıla olmuş, saklanarak kurtulan Abbasî prenslerinden Ahmed isminde bir genç o zaman Mısır'da hükümrân olan meşhur Sultan Baybars'a iltica etmiş, 1261 senesi 9 Haziranında El-Mustansır-Billâh unvanıyla HALİFE ilan edilmiştir. Mısırdaki Abbasî Halifelerinin birincisi ise budur. Yavuz' kadar Mısır'daki Abbasî Halifelerinin sayısı on yedidir ve sadece dinî birer makamdır, devlet varlığında hiçbir fiili kudreti de olmamıştır. Yavuz, Kölemen saltanatına son verdiği zaman Halife olan üçüncü El-Mütevekkil-al-Allah Muhammed, 11 Ağustos 1517'de, Ayasofya'da yapılan törenle üzerindeki Hilâfet hil'atını çıkarıp kendi eliyle Yavuz Sultan Selime giydirmiş ve böylelikle Osmanlı Padişahları İslâm Halifesi olarak EMİR-ÜL MUMİNİN (İslâmların Emîr'i) olmuşlardır.

Daima Doğu'ya giden ve asıl fikrinin, İran'dan sonra Afganistanı da fethederek, büyük Türk-İslâm kitlesinin yaşadığı ve Türklüğün ana kaynağı olan Orta-Asya'yı da sınırlarına ilâve edip Akdeniz'den Çin sınırlarına kadar, oradan Hindistan'da hükümran olan Gürkanlı Türk Soyu ile de Atlas Okyanusu'na kadar genişlemiş CİHAN İMPARATORLUĞUNUN mânevi kudretini saltanatına ilâve etmek olduğu bilinen Yavuz'un HİLAFET MAKAMI'nı Şiâ'ya karşı da bir müdafaa tedbiri olarak benimsediği ve Anadolu'nun içlerine kadar yayılan Şiîliğin önünde mânevî birliğin vasıtalarından saydığına şüphe yoktur. Yirminci Yüzyılda da, gizli-açık cepheleriyle çatışma halindeki Hilâl-Salib çekişmesinin, çökünceye kadar Hilâl'in şanlı ve yiğit müdafii Türk Milletinin ne yazık ki, Hilâfet makamına bağlı olması şart İslâm âleminden Hıristiyanlık kadar zarar gördüğü devirler olmuştur. Cihan Devleti olma kudretini karada şanlı orduları, denizlerde yenilmez donanması ile temsil ettiği müddetçe, Osmanlı sancağının dalgalandığı on dört milyon kilometre kareye (yani bir buçuk Avrupa kıt'ası) ulaşmış ve güneşin batmadığı sınırları içinde Osmanlılar Salib için de sulh, adalet, huzur teminatı idi. Bu kudret devrinde Hilâfet, mânevî unvan ve makam olarak değerde idi.

Devletin maddî varlığı ve gücü, değişen zamana ayak uyduramayıp gerileme başlayınca, İslâm âleminin uyanmasından korkan Batı Emperyalizminin yıkmaya çalıştığı varlık oldu."

Yavuz Selim, İslâm dünyasını MEZHEP AYRILIĞI adı altında birbirine düşüren mânevî kavganın kendisi için, kabrinde bile huzurunu yok edecek istirab olduğunu şöyle anlatıyordu:

Hak bilirki ihtilâf ve tefrika endişesi,
Kûşe-i kabrimde hattâ bî karar eyler beni,
İttihadken savlet-i adâyı def'e çâremiz,
İttifak etmezse ümmet dâğ-ı dâr eyler beni.

(Düşmanlarımıza karşı birlik ve beraberlik tek kurtuluş yolu iken ayrılıklar ve anlaşmazlıklar beni kabrimde bile dertlendiriyor,) diyen Osmanlı Padişahı HİLAFET MAKAMI'nı bu ayrılığa karşı birliği sağlayıcı kudret saymıştı: 6 Temmuz 1517'de İstanbul'a getirip Topkapı Sarayında Hazinelerin en değerlisi olarak muhafaza edilen ve çoğu Peygamberimizin kullandıkları eşyaya ait olan emânat-ı mukaddese, tahta çıkan her Osmanlı Padişahının ilk saltanat ânında huzurunda hürmetle eğilip mânevî himaye dilediği varlıktı. Yavuz, Topkapı sarayında HIRKA-İ SAADET dairesi yaptırdı ve Peygamberimizin, ashâptan Kâap İbn-i Zübeyr'e armağan ettiği hırkasını bu dairede, gümüş bir mahfaza içinde muhafaza etti. Padişahların her ramazanın onbeşinde İstanbul'da bulunan bütün İslâm ümmetinin dinî şahsiyetlerinin bulunduğu alayla HIRKA-I SAADET dairesini ziyâretleri vaz geçilmez saygı tecellisi idi. Bütün belirtiler ve düşünülenler, İslâm birliği için Hilâfet makamına ümitle bağlanıldığını gösteriyor.

1517'DEN 1746'YA KADAR

Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran'da Şiî Safevî yayılmasını önleyen zaferi, Hilâfeti de Osmanlı saltanatına almasından sonra, Arap Yarımadasının büyük kısmı, Osmanlı sınırları içine girdi ve Arap tedris sistemi Osmanlı varlığına geniş ölçüde yerleşti. 1517'den 1746'ya kadar olan 229 yıl içinde ise, esas görünürdeki sebebi mezhep ayrılıkları olarak gösterilen yedi savaş, Osmanlı-İran ilişkilerini dertlendirdi.

Safevî soyuna son vererek İran'da iktidarı eline alan ve soy-sop olarak tam bir Türkmen olan Avşar oğlu Nadir, Osmanlı Padişahı Birinci Mahmud'a (1696-1754) Türkmen Oymak Başbuğu Feth Cömert Ali Hanı elçi olarak gönderdi. Elçinin kılığı kıyafeti, adı gibi, Türkmen Beylerinin aynı idi ve öylesine BİR BAŞKA TÜRKÇE konuşuyordu ki, Sadrazam Tiryâki Hacı Mehmet Paşa, Padişaha:

"- Şevketlûm... Bu elçi de bizden amma bir başka bizden!.." demişti. Bu TEK CÜMLE'de, Osmanlı tarihi yatar!.. BİZDEN olanlara karşı, BİZDEN OLMAYANLAR, ne yazık ki BERABER geçme bahtsızlığına uğrayan o tezatlar dolu tarih yatar!..

Türk Nâdir Afşar'ın Türkmen soylu elçisi Feth Ali Cömert Han, Kayı Boyunun Hanı Osmanlı Hakanına şunları teklif etti:

"- Ben, Caferî mezhebini Sünnîliğin beşinci mezhebi olarak istedim. Peygamberin soyundan gelen mezhep olarak... Çok kan döküldü. Vazgeçtim. Herkes inandığı yolda yürüsün. Yalnız, Peygamberimizin kızı Hz. Fatma'dan doğan Hz. Ali'nin şehid çocukları Hasan ve Hüseyin'in Kerbelâ'daki kabirlerinin yerini bana ver de ziyaretgâh yapayım. İki tarafta da kötü niyetliler var. Aslında aynı yolda olanları birbirine kan düşmanı yapan bu kötü niyetlilerdir. Onların tahriklerinin yolunu kapatalım."

Sadrazam Tiryakî Hacı Mehmet Paşa geniş görüşlü adamdı, taassub göstermedi ve Dördüncü Murad zamanında Kasr-ı Şîrin anlaşmasında tesbit edilmiş olan sınırlar benimsenerek barış imzalandı.

Bu tarihten sonra da Osmanlı Sarayı, Arap dünyasının hâmisi vazifesine hassasiyetle devam etti.

CİN ALİ BEY, ŞEYH ÖMER-ÜL ZÂHİR

Lehistan'ın istiklâlini, Avrupa'daki sınırlarımızın Ruslara karşı korunması bakımından şart sayan Osmanlı İmparatorluğumuz, Üçüncü Sultan Mustafa'nın saltanat devrinde, 8 Ekim 1768'de Moskoflara savaş açmıştı Beş yıl süren harb, bozgunlar ve zaferler içinde, fakat artık ordusunda olduğu kadar, idarî alanda da birliğini kaybetmiş olmanın acısı ile dertli İmparatorluğumuz, geniş sınırlarındaki ihanetlerle karşılaştı.

Ve, bu ihanetler ARAP YARIMADASI'ndan geldi...

Başta, Mısır'da Sultanlığını ilân eden CİN ALİ Bey olarak, Şeyh Ömer-ül Zâhir ayaklanmışlardır: Mekke Şerifi Emîr Abdullah, bu haini, "Sultan-ül Mısr vel-Bahreyn" ilân etmiştir. Ayaklanan Arap Yarımadasındaki asîlere, Akdeniz'deki Rus amirali Aleksi Orlof yardım etmektedir: İskenderiye limanı ile Suriye'yi istilâ eden Şeyh Ömer-ül Zâhir'in damadı Ebû Zeheb Beyrut ve Sayda limanlarını Rus donanmasına teslim etti: Tıpkı, 1970'de olduğu gibi!.. Araplar, ilk fırsatta, Türklüğün geo-politik gerçeklerle düşmanı Moskoflara kapılarını ve kalbini açmıştı.

Bir taraftan bu ihanetler, öte yandan beceriksizlik, ihmaller, cehalet, vatan sevgisinin yerini fânî ihtiraslara bırakması, Yeniçeri ve Medrese'nin kapanan devirlerin şartları üzerinde tepinmesi, Üçüncü Sultan Mustafa'nın aşağıdaki içli dörtlüğü ile ülkenin tablosunu çiziyordu:

Yıkılubdur bu cihân sanmaki bizde düzele
Devleti çarh-ı denî verdi kamû mübtezele,
Şimdi ebvab-ı saadette gezen hep hazele,
İşimiz kaldı heman merhamet-i Lem-yezele.

Evet... Devrin içli Padişahının feryât ettiği gibi: "Yıkılan Türk cihanını kendisi düzeltemeyecekti, çünkü devlet ehilsiz kişilerin eline kalmıştı, söz ve karar sahibi olan bu değersiz kimselerdi ve ülkenin kurtuluşu sadece Tanrı lûtfu" idi.

Kendisinden sonra tahta çıkan Birinci Sultan Abdülhamid (1725-1789) ihanetler, ayrılıklar, bozgunlar içinde geçen onbeş yıllık kadersiz saltanattan sonra, Kırım Hanlığının tamamen elden çıkmasına yol açan Özü kalesinin düşman eline geçmesi haberinin acısı ile nüzûl isabetiyle hayata gözlerini kapadı ve yerine, Osmanlı padişahlarının en büyüklerinden birisi olduğuna asla şüphe olmayan Üçüncü Sultan Selim (1761-1808) tahta çıktı.

Bir taraftan (NİZAM-I CEDÎD = YENİ DÜZEN) adıyla devletin artık çatırdayan varlığına, çağın gerektirdiği sağlam bir ıslâhı ülkü edinen cesaretli ve mubarek emek ortaya konulurken, öte yandan, iç ihanetler, gafletler, kişisel çıkarların halk ve vatan hakkının üstünde sayılması bedbahtlığı, o koskoca imparatorluğu perişan etmeye devam ediyordu.

Bu karışık ve bir taraftan Rusya, öte taraftan Avusturya-Macaristan, nihayet Napolyon'un Mısır'ı istilâsıyla Fransa ile devam eden savaşlar içinde devleti en çok bîzar eden, Arap Yarımadasındaki ayaklanmalar ve bilhassa Vehhâbî irtidadı...

Vehhâbî mezhebi, İslâmiyeti ilk günlerindeki hüviyetine döndürebilme iddiası ile 1730-1731 yıllarında meydana atıldı. Bu tarih, Osmanlı imparatorluğumuzun yükselme devrinden duraklama devrine girdiği ve haşmetini kaybettiği zaman içindedir. Kurucusu, Hanelî bilginlerinden ve Benî-Temîm kabilesinden Necidli Şeyh Muhammed İbn-i Abdül-Vehhâb'dır. Bu şeyh Medine ve Şam'da tahsil etmiş, Irak, Hindistan gibi İslâm ülkelerini de görmüş, memleketine döndükten sonra, şu üç esası savunan risâlelerini neşrederek mezhebini yaymaya başlamıştır:

1) Amel imandadır: Onun için namazın bir vakit bile terki küfürdür ve bu gibi kâfirlerin kanı heder ve malı helâldir.

2) Peygamberlerden ve evliyâdan yardım, şefaat, mânevî himâye istenemez. Bunları yapanlar küfürdür, bu yola sapanlar şirke kapılmış demektir.

3) Türbe yapmak, kandil yakmak, evliyâya adak adamak dine karşıdır. Bunları yapanlar Müslüman değildir, kanları ve malları helâldir. Şarap, tütün, afyon ve benzerleri mükeyyefat kullanmak, hattâ bid'at olduğu için tesbih çekmek, resim yapmak, resme bakmak, müzikle meşgul olmak, hattâ musiki dinlemek haramdır. Bunları yapanlar, yâni VEHHABİ olmayanlar Müslüman değildirler, MÜŞRİK'tirler: Bu bakımdan bunların kanı, malı, tüm varlıkları helâldir!

İbn-i Abdül-Vehhâb'ın mezhebinin yayılması ve tutunmasının başlıca İKİ sebebi vardı, fakat bunlardan birincisine eğilmek gerekir: Bu mezhep, kendinden gayrı düşünenlerin malını, canını, ırzını MUBAH görüyor, yâni, Arab'ın geleneksel çapul ve gasıp alışkanlığının kapısını ardına kadar açarken, istibdad ve tasallut hislerini de tatmin ediyordu!.. GAZVE'nin, yâni, kendinden olmayanın var-yoğunu baskın yaparak ele geçirmenin temel kuralı ÇÖL KANUNU'na dinî bakımdan fetvâ veren yeni mezhep, Bedevî halkı kısa zamanda çevresine topladı ve yeni bir ÇÖL DEVLETİ meydana getirdi. Yeni devlet, kendisine lâyık bir de DÜNYA LİDERİ buldu: Necid Emirî Muhammed İbn-i Suud!.. Şimdiki Suudî Arabistan Kralları bu zatın soyundandır. Şeyh Muhammed İbn-i Abdül-Vehhâp, kızını Necid emîri İbn-i Suud'a vererek onu kendisine damat yaptı ve yeni mezhebin devletinde ŞEYH ile SULTAN BİRLEŞTİ...

Vehhâbî mezhebini 1745'de RESMEN kabul eden Necid Emîri 1803'de Bahreyn ile Lâhsa'yı aldı, Umman ve Maskat bölgesine el attı, Hicaz'la Yemen'e sızdı. Basra ve Bağdad'ı tehdide başladı: Yerli halk, baş kaldıranın safına katılmakta asla tereddüd etmiyordu. Ne olmuştu Arap'ın o meşhur "sabiyet-i dindârâne"sine? Aslında böyle bir şey yoktu ve bu, bizim o gaafil, basiretsiz Medrese Ülemâmız'ın hayâlhanesinden, tarih bilmemezlik kısırlığından doğan efsâne idi!.. Arap, menfaatını bu YENİ MEZHEP'in, kendinden gayrısının var-yoğunu talan ve çapulu mubah gören felsefesinin hizasında hemencecik yerini alıverdi!

İstanbuldaki Ülemây-ı Rüsûm, "Vehhâbiliğin şer'î mâhiyeti" üzerinde bağdaş kurup münakaşa ederlerken, 1803 yılı 30 Nisan'ında (8 Muharrem 1218) cumartesi günü, o tarihte Necid Emîri olan ve Vehhâbîliği kabul edenin torunu bulunan Suud İbn-i Abdülâzîz, Mekkeyi kuşattı, Mekke Emîri şehri teslim etti, Suud Taif'i de ele geçirdi ve o ancak, bir başka asî olan Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşanın, Vehhâbî genişlemesini kendi çıkarlarına uygun bulmadığı için işe karışmasıyla durdurabildi.

VEHHÂBİLERİN HİCAZ'I İSTİLÂSI, MEDİNE'NİN TAHRİBİ

Asıl dikkatdeğer olan Vehhâbî yayılması ve istilâsına karşı Arapların tutumudur: Gelenler, yâni Emîr Suud ibn-i Abdülâziz'in taifesi, istilâ ettiği şehirler halkından azlıktı, halk, Şeyhler ve siyasî kudreti olanların önderlik etmesi hâlinde, İslâm dininin mukaddes saydığı beldeleri müdafaa edebilirlerdi. Nitekim oralardaki Türk askeri, kanlarını son damlasına kadar akıttılar, fakat, daha sonra 1916'da acı sahneleri asla unutulmaması şart Şerif Hüseyin ihaneti, ilk perdesini 1807 yılının 20 Şubatı'nda açtı: Vehhâbi hareketinin başkanı olan Necid Emîri Suud İbn-i Abdülâziz Medine'yi zaptetti, türbeleri yaktı, yıktı, sadece Peygamberimizin kabirlerine dokunmadı, fakat Hazine-i Risâletpenâhî'deki mücevherleri, incileri, altınları talan ederek ülkesine götürdü, hudbeden Osmanlı Padişahının ismini kaldırttı, Medine'ye kendi mezhebine uygun kadılar tâyin etti ve yerli halk da bütün bu yapılanları alkışladı, her hâkim kuvvet önünde yaptığı gibi YAŞASIN dedi, hattâ Üçüncü Selim'e "Vehhâbîliği kabul etmesi için" gönderilen daveti, düne kadar Mekke Şerâfetinin müsevvidliğini yapan aynı kişi kaleme aldı!..

Medine'nin Vehhâbîlerden kurtarılışı, ancak, ailesine Mısır valiliği hakkı tanınan Mehmet Ali Paşa'ya, İkinci Sultan Mahmud'un müracaatı ile 2 Aralık 1812'de mümkün olabilmiştir: Kavalalı Mehmet Ali Paşanın oğlu Tosun Paşa kumandasındaki Mısır askeri, uzun mücadelelerden sonra önce Medine'yi, elli bir gün sonra da, 23 Ocak 1813'de Mekke'yi Vehhâbîlerden kurtarmıştır. Aynı senenin 26 Eylülü'nde, Mehmet Ali Paşanın öteki oğlu İbrahim Paşa Vehhâbîlerin merkezi olan Der'iyyeyi zaptetmiş, Vehhâbî emiri Abdullah İbn-i Suud ile dört oğlunu esir ederek İstanbul'a göndermiş, hepsi idâm edilmişlerdir. Emîr'in sandığında, babasının Medine'den aşırdığı mücevherleren bir kısmı ele geçmiştir. Bir müddet sonra ele geçmeyen iki oğlundan birisi daha esir edilmiş ve ileri gelen dört yüz Vehhâbî ile, İbrahim Paşa tarafından yine İstanbul'a gönderilmiştir. Fransız devlet ve fikir adamı Şarl Mismer hatıralarında şöyle der: "- İbrahim Paşanın Vehhâbîlerin ileri gelenlerini İstanbul'a göndermesinde ince bir politikanın Osmanlılar tarafından anlaşılamamış tecellisi vardır: Mısırlı lider, kendilerinin de yarın Araplık iddia edeceğini biliyordu. Çünkü buralarda hâkim olabilmek için tek temel iddia, ARAP olmaktı. Araplar, başka hiçbir duyguya ehemmiyet vermezlerdi, fakat şeklî de olsa, ırkçılık iddiaları tek bağlantılarıydı. İbrahim Paşa, öldürüleceklerini bildiği Vehhâbî Şeyhlerini ve Necid Devletinin Emîrlik mensuplarını İstanbul'da Padişaha astırarak, Türklerle Arapların arasındaki binbir uçuruma bir yenisini ilâve ettirdi."

Nitekim, daha sonra aynı İbrahim Paşa'nın kumandasında, Osmanlı ordularını Konya'da bozan, Sadrazam Reşid Mehmet Paşayı esir eden, Nizip'te de zafer kazanan kuvvetleri içinde Arap Yarımadası'nın çeşitli yerlerinden derlenmiş yerliler vardı!

İKİNCİ MEŞRUTİYETE KADAR TÜRK-ARAP İLİŞKİLERİ

İkinci Meşrutiyete kadar Osmanlı İmparatorluğumuzun temel politikası İslâmcılık idi.

Ümmet Mefkûresi dışında ciddî ve etkili bir akım olmadı, olamadı. Bu temel görüş, Türklüğe hâs müsamaha ile kucaklaşınca yüzyıllardır sürüp giden Arap aykırılığı tabiîleşen tecelli hâlinde yer etmiş, fakat, Osmanlı Türklerinin Araplara izafe ve hattâ tevcih ettiği (Kavm-ı Necîp Üstün Irk) lık, adetâ, kudsîleşerek üzerinde akıl ve mantığın yerini bile günah saydıran tabulaşma hüviyetiyle devlette, toplumda, hatta fertte dokunulmaz inanç olmuştu.

İkinci Meşrutiyetin Parlamentosunda Türk asıllı mebuslar, olmayanlardan azdı.. Bu bünye içinde ırk koalisyonu iktidara gelebilmek için temel şarttı: İttihad ve Terakki önceleri Arap asıllı mebusları, devletin takip ettiği İslâmcılık siyasetinin tabiî icabı olarak kendi safında saydı.

Günümüzdeki Hiz-büt-tahrîr, İhvân-ı Müslîmin (Müslüman Kardeşler), Arap Sosyalizmi (kısaca B. A. A. S.cılık, yani Arap milliyetçiliğinin ihyâsı) cereyanlarının asıl kökü, Osmanlı Türklerine karşı yüzyıllardır yürütülen siyasetin icabı idi. İlk ikisi, doğruca RAPA ŞOVENİZMİNİN TATBİKATI'ydı. B. A. A. S.cılık ise, Hıristiyan Araplığın, Müslüman Araplar üzerinde zaferi olmuştur: Çünkü fikriyatçısı, Mişel Eflâk adlı Süryânî Katolik bir komünistti!..

Bu olup bitenlerin bizdeki tezatlı çalkantılarını, İslâmcı olduğu kadar millî bir şair, İstiklâl Marşını çocuklarımızın yürekten söyledikleri Mehmet Âkif iki ayrı şiirinde çok güzel anlatır: Akif, Çanakkale'de Mehmetçiğin önüne çıkan istilâcıları anlatırken şöyle diyordu:

Eski dünya, yeni dünya, bütün akvam-ı beşer,
Kaynıyor kum gibi, tufân gibi mahşer mahşer,
Yedi iklim-icihânın duruyor karşısında,
Avustralyayla beraber bakıyorsun Kanada,
Kimi yamyam, kimi Hindû, kimi bilmem ne belâ,
Yedi tauna da züldür bu rezil istilâ...

Bu Rezil istilaya gelenlerin aralarında sadece Hıristiyan Avrupa ile Mecusî Hindistan, yamyam zenci yoktu: Her renk ve ırkın MÜSLÜMANI da vardı: Senegalli, Cezayirli, Arap Yarımadasının çeşitli yerlerinden gelmiş, ayrıca Hindli, Cavalı, Sumatralı Müslümanlar! Öte yandan OSMANLI PADİŞAHI aynı zamanda İslâm dünyasının HALİFESİ idi: Emir-ül Müminîn ve Halife-i ruy-ı zemîn (İsâmların emîri, yani başbuğu ve gökle yerin halifesi).

Aynı Âkif, İslâmlığını unutup, ümmetçi Osmanlı sınırları dışında hudut ve devlet arayan Arnavutluğu kınıyor, sitem ediyordu:

Hâni milliyetin İslâm idi, kavmiyet ne!
Sarılıp sımsıkı dursaydın a milliyetine,
Arnavutluk ne demek? Var mı şeriatte yeri?
Küfrolur başka değil, kavmini sürmek ileri!
Arap'ın Türk'e, Lâzın Çerkez'e yahut Kürd'e,
Acemin Çinli'ye rüçhanı mı varmış, nerede?
Müslümanlıkta anasır mı olurmuş, ne gezer?
Kikr-i kavmiyyeti tel'in ediyor Peygamber.
En büyük düşmanıdır ruh-u Nebî tefrekanın,
Adı batsın onu İslâma sokan kaltabanın!

Evet!.. Mehmet Âkif doğru söylüyordu amma, bu ayrılış'ın kapısını, karşısındakine bir müdafaa unsuru, kendini koruma ve köle olmama şuuru olarak kim telkin etmişti, hattâ kim karşısındakini ister istemez bu kapıyı zorlamaya mecbur ve mahkûm bırakmıştı?

Mehmet Âkif acı hakikatı Mısır'da geçen gurbet senelerinde gördü ve bunu, hayatımın en merd ve büyük dostu dediği Osmanlı İmparatorluğu Teşkilât-ı Mahsusa Reisi Eşref Sencer Kuşcubaşı'ya ruhu hicran dolu anlattı. Ele aldığımız ve 1970 Türkiyesi için -güç inanılır amma...- siyasî cereyanların en ibretlilerinden birisi haline gelmiş (Müslüman Kardeşler) akımının önünü ve arkasını, zannetmemki hiçbir teşhis ve tahmin, Mehmet Âkif'in bu mektupları kadar aydınlığa çıkarmış olsun... Mısır'da beraber geçirdiği seneler, Mısır Kralı Birinci Fuad'ın, Hilâfet Makamı, yani İslâmiyetin Mânevî liderliği için, Şerif Hüseyin'in çocukları Faysal ve Abdullah ile, öte yandan da Hicaz'ı ele geçirmiş olduğu İbn-i Suud'la gizli-açık mücadeleye girişmiş olduğu devre idi. İngilizler de henüz İslâm Dünyası üzerinde tam hâkimiyetlerini kaybetmemişlerdi. Fransızlar da ellerindeki geniş İslâm sömürgelerini İngiltere'nin idaresindeki bir başka İslâm ülkesinin mânen arkasında görmemek cehdiyle, bu makamı, Emîr Abdülkadir'in çocuklarına vermek savaşında idiler. Hind Hilâfet Komitesi ise, Türklerin Hilâfet Makamını terk etmelerinden sonra, ancak tam bir müstakil devlete ait olduğu zaman kıymet olabilecek hilâfetin ŞEKİLDE kalmasını asla istemiyordu. Bütün bu olup bitenler ise, DİN'in, politikanın tam içinde ve cismanî, yani maddî hâkimiyet yolundaki ihtiraslı mücadelelerin saklanan kalkanı haline geldiğini anlatıyordu. Mehmet Âkif'in temiz ve mefkûreci ruhu bu düşüşten acı duydu, hakikatı anladı.

Ve, gerçek suçluyu da yerinde gördü: Dini politikaya sokanlar, din'i siyasî emellerine kalkan yapanlar, bu sultadan kurtulmak isteyenlerin kendileri için çeşitli meşrû vasıta bulmanın müdafaası ile karşılaşmışlardı.

TEŞKİLÂTI MAHSUSANIN HAZIRLIĞI

1908 İkinci Meşrutiyeti, birçoklarının yanlış ve haksız iddiası gibi, dışardan kopup gelen mücerred hareket değildir: Hangi milletin hayatında, hangi geniş tesirli hareket, sadece kendi sınırları içinde kalabilme kısırlığına sahiptir? Bizim İmparatorluğumuz, dünyanın kavşak noktaları üzerinde idi. Üç kıtada geniş topraklarımız vardı. Cihanşümûl hâdiselerin bizde tesiri olmaması mümkün mü idi? Elbette değildi. Bu sebeple, 1789 Fransız büyük ihtilâlinin tesirleri dışında kalabilmiş olmamız, tarih ve coğrafyanın reddettiği hâdise idi. Jön-Türklerin Avrupa'da bulundukları zaman içinde yabancı ideolojilerle temaslarını neden yadırgamak lâzımdır? Mesele, bunları öğrenmek, amma benimsememek ve uzağında kalmak idi. Bugün, Komünizm'i içyüzü ile bilmeyen bir insanın, komünizme karşı olabilmesi mümkün müdür? Böyle olmayanı iğreti nefret olur ki, daha kuvvetli telkinle yerini sevgiye bırakır.

1914'de Osmanlı İmparatorluğumuz, Birinci Dünya Harbine sadece macera olarak girmiş değildir: Çarlık yıkıldıktan sonra neşredilen vesikalar ispat etti ki, İngiltere ve Fransa, Almanya'ya karşı Rusya'yı saflarına almak için İstanbul ve Boğazları, Çar İkinci Nikola'ya terk etmişlerdir. Bolşevikler, ihtilâllerinden sonra bu resmî belgeleri neşrettiler. Neden? Türkleri, Londra ve Paris'ten ebediyen uzaklaştırmak için!.. Amma aynı Rusya, 1944'de, İkinci Dünya Harbinin galibi olarak bizden, hem Boğazları, hem de Karadeniz'de Trabzon dahil bütün kıyıyı istedi!..

İmparatorluğumuz, 1914 Ekimi'nde, anî Rus istilâsına karşı hazırlıklı olabilmek için önce silâhlı bitaraflık ilân ettikten ve Rusların tahrikiyle savaşa girdikten sonra, devletin iç ve dış emniyetini eline alan Teşkilât-ı Mahsusa, öteki hayatî mevzular arasında, ARAP MESELESİ'ni de eline aldı. O tarihte de bir ARAP MESELESİ var mı idi? Elbette vardı: Vehhâbî gaileleri Üçüncü Sultan Ahmed'e; Yemen derdi İkinci Sultan Mahmud'a kadar uzanır. Teşkilât-ı Mahsusa meseleyi öylesine geniş bir programla ele almıştı ki, İbn-i Reşid ile İbn-i Suut arasındaki hâdiselerde nâzım vazifesini görmek için Necid'e giden heyete Şeyh Salih Şerif El-Tunusî gibi Başkumandanlığın Arap Masası şerifi olan tanınmış bir şahsiyetle, Mehmet Âkif gibi hayatında siyasî bir hâdiseye ancak bu gaye ile karışmış kimseler vardı.

Teşkilât-ı Mahsusa, bilhassa Suriye'de Osmanlı İmparatorluğuna karşı çok esaslı gizli hazırlıkların vesikalarını elde etti. Fransızlar, daha Ondördüncü Lui devrinde, Şark ülkelerini Cizvit Müesseseleriyle mânevî istilâya kalkıştıkları zaman, en çok Suriye ve Lübnan ile ilgilenmişler, Papaz mekteplerini buralara teksif etmişler birer kültür kuruluşu olması gereken bu müesseseleri, bölgeyi fikren kendilerinin yapabilmek için öteki tamamlayıcı kurumlarla teşkilâtlamışlardı. 1842'de Suriye Fransız Konsolosunun öldürülmesi hâdisesini tahkike giden Keçeci Zade Fuat Paşanın, Sadrazam Âli Paşaya gönderdiği RAPOR hüviyetindeki "dost mektup"u, Lübnan ve Suriye'nin daha o günlerde elimizden gittiğini anlatmakla kalmaz: Öteki Arap beldelerinin de nasıl fırsat beklediklerini ispat eder. Hakikat bu iken, sadece şeklî menfaatler ve görünürde kalmış nazarî hâkimiyet hakları uğruna, Anadolu yavrularının mubarek kanlarını döken garip siyasete şaşmamak ve hayıflanmamak elden gelmez.

Teşkilât-ı Mahsusa, 1914'de Araplara imtiyazlar verip devletle olan münasebetlerinin düzeltilmesini de mümkün görmüyordu. Çünkü bilhassa Suriye'nin istediği, bugünkü Rus uydusu olmak yerine, 1918-1930 arasındaki durumu idi: Yâni Fransız MANDA'sı altına girmek!..

Gizli bir teşkilât olan Teşkilât-ı Mahsusa'nın yaptığı mahrem araştırmalar, İttihad ve Terakki iktidarını derin derin düşündürmüştü. Bütün Arap Yarımadasında 1909'dan beri devam eden siyasî kıpırdanış, ilk bakışta dünya Müslümanlarının tek bir siyaset ve fikriyat sistemi altında toplanmasını hedef tutmuş gözüküyordu. Fakat mesele derinleştirilince endişe ile görüldü ki, bu birlik, dünya Müslümanlarını çatısı altına toplayacak hareket olma yerine, sadece, Arapları, hattâ dinleri Hıristiyan veya Musevî olsun, sadece bütün Arapları toplama gayesini hedef tutuyordu. İşin asıl hazin tarafı, ele geçen gizli beyannamelerde, Türklere karşı kullanılmış olan tâbirler ve yapılan hücumlardı. Anlaşılıyordu ki, Balkan Savaşının yenilgi ile sonuçlanması, Araplarda Osmanlı topluluğundan ayrılma düşüncesini kuvvetlendirmişti.

Hükümet tedbir alabilmek için hâdisenin içyüzüne girme kararını verdi. Teşkilât-ı Mahsusa'nın fedaileri, ayrılış hareketine maddî mânevî yardımları bilinen Şam'daki Fransız Konsolosluğuna gizlice girdiler ve dosyaları ele geçirmeyi başardılar. Öyle şeyler meydana çıktı ki, İstanbul şaşkına döndü!..

İLK İHTİLÂL CEMİYETİ İSTANBUL'DA KURULUYOR!

Ele geçen vesikalar, Arap Milliyetçilerinin hâdiseyi, Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmak ve müstakil devletler olmak şeklindeki hazırlıkları içinde, mevzuu hiç çekinmeden İstanbul'da ele aldıklarını ortaya koydu: İlk gizli ihtilâl cemiyetini, Şam mebusu Şefik El-Müeyyed Bey'le, Bâlebek eşrafından olan ve Fransa'da edebiyat doktorası yapan Nedret-ül-Madran Bey -ki, bu zatın küçük kardeşi, bizim Hatay meselesi ortaya çıktığı zaman Suriye'nin Başvekili olan Cemil Madran Bey idi!- beraberce İstanbul'da Büyükada'da, Nizam caddesinde meşhur Rum zengini ve İstanbul mebusu değirmenci Kozmidi'den kiralanmış bir evde El-Ehâ-ül-Arabî adı altında kurdular. Cemiyet, şeklî olarak Suriye'lilerle, diğer Araplar arasındaki kültürel ve fikrî ilişkileri düzenleyecekti. Beyoğlunda Varyete Tiyatrosunda bir de toplantı yapıldı.

İkinci Meşrutiyetin getirdiği hürriyet havası içinde hâdise çok normal karşılandı. Öyle ki, daha sonra Beyrut valisi olan ve oradan binbir rezaletle kovulan Hazım Bey de bu toplantıda bir nutuk verdi!

Daha sonra El-Ehâ-ül-Arabîde anlaşmazlıklar çıktı: Abdülvehâb İngilizî, Hakkı El-Azm, Abdülhamid Zöhravî, Rıza Bey El-Sulh, Doktor Hüseyin Bey El-Haydar, Abdülkerim Halil gibi daha sonra Mısırda, asıl ihtilâl cemiyeti olan Ellâ-El-Merkeziyye'yi kuranlar cemiyetten ayrıldılar, kendi ülkelerinde çalışmayı tercih ettiler, El-Mennâr mecmuası sahibi Şeyh Reşid Rıza ve Refik-El-Azm ile, Abdülganî El-Arisi'ye Arap zenginlerinin temin ettikleri sermaye ile başlıca Arap merkezlerinde gazeteler neşrine başlanıldı.

Daha sonra El-Münted-ül Edebî cemiyeti ile Evlâd-ı Arap adlı kulüpler kuruluyordu. Bunların, Dahiliye Nezareti Polis Müdüriyet-i Umumiyesinden aldıkları kuruluş ruhsatlarında, siyasetle uğraşmayacakları kaydı vardı. Elde edilen vesikalar bu cemiyetlere, İngiltere'nin, Fransa'nın, Amerika'nın yardım ettiklerini gösteriyordu. Amerika'da olan Hıristiyan Arapların cemiyeti, Şefik-El-Müeyyet Beye 15.000 dolar göndermişti. Ayrıca, iki yüz Arap gencinin Amerika'da tahsil etmesi için burs veriliyor ve şöyle deniliyordu: "Bu gençlerin tercihan siyaset, tarih, içtimaiyat üzerinde tahsil etmek isteyenlerden olması şayan-ı tercihtir. Gönderilecek olanların ırken, sıhriyyet suretiyle dahi olsa Türklerle münasebetleri olmamak lâzımdır."

DIŞARISI ile münasebeti tesbit edilen ihtilâl cemiyetlerinin büyük kısmı ise, Arap şehirlerinde kurulmuştu. Su yüzüne çıkan gaye ne idi?

Arapların Osmanlı İmparatorluğu idaresinden ayrılmaları gizli hareketi, 1908 İkinci Meşrutiyetinden sonra ihtilâl cemiyetlerinin kuruluşuyla fiilî vaziyet almıştı. Birinci Dünya Savaşında, cephelerde de kendisini gösteren ihanet, hakikatleri ortaya çıkarmak için devletin emniyet makamlarını harekete geçirince acı gerçekler, inanılmaz safhalarıyla birbirini kovaladı...

Teşkilât-ı Mahsusa'nın Şam'daki Fransız konsolosluğunu basarak elde ettiği vesikalardan bir kısmı, Harbin içinde Dördüncü Ordu Kumandanı ve Arap Yarımadasında müstakil bir devlet reisi halinde hareket eden Cemal Paşanın emriyle kurulan Aliyye Divan-ı Harbinde ortaya dökülünce, bütün dünyada derin akisler yaptı. Bu vesikaların sıraladığı hazırlıklar şunlardı:

1) Arap Liderleri arasında hangi yabancı devlet mandasını kabul etmek bahsinde anlaşmazlık vardı: Hicazlılar İngiltere'yi, Suriye ve Lübnanlılar Fransa'yı istiyorlardı.

2) Amerika nüfuzunu gün geçtikçe artırıyordu. Bu maddî mânevî baskı ile, Almanların Bağdat hattı dolayısıyla bölgeye nüfuzları dengeyi bozmuştu. Vehhâbî hareketi gün geçtikçe kuvvetleniyordu.

3) Mısır, Osmanlı devletinden boşalacak yeri almak hazırlığında idi. Hidiv Abbas Hilmi Paşanın bu hususta Şefik El-Müeyyed ve Abdülhamid Zöhrevî Beyler gibi Arap liderleriyle teması tesbit edilmişti. İttihad ve Terakki hükümetinde Evkaf Nazırlığına getirilmiş olan Halil Hamâde Paşa, Osmanlı ülkesindeki Arap vakıflarının muazzam değerine ait listeleri Hidiv'e verirken kullandığı tâbirler, Aliyye Divan-ı Harbinde, Hidivi İstanbul'da Bab-ı Âli'yi ziyareti sırasında öldürme teşebbüsünün kimler tarafından tertip edildiğini de ortaya çıkarmıştı. Mısır'ın liderlik mücadelesini, bilhassa Suriyeliler reddediyordu.

4) Irak ve çevresi, Osmanlı hâkimiyeti altında kalmayı, fakat mahallî muhtariyet istemeyi tercih ediyordu.

Bütün bu "gizli ve tehlikeli" arzuların gerçekleşmesi için de her grubun ihtilâl cemiyetleri vardı ve bunlar, ya şüpheyi çekmemek için, yahut da kuvvetlerine büyük güvenle, merkezlerini, yıkmaya kararlı oldukları devletin merkezinde, yâni İstanbul'da kurmuşlardı.

MISIR HİDİVİNİ ÖLDÜRME TEŞEBBÜSÜ!..

Dinî birliğe dayalı hareketi, bütün Müslümanlığı kucaklayan hareket yerine, kopkoyu Arap Millîyetçiliği tezahürü yapma yolundaki hazırlıkların zaman zaman kanlı safhaları olmuştur. Nitekim, 1908'de başlayan Arap âlemi üzerinde liderlik gizli kavgası, altı yıl sonra, bab-ı Âli, yâni bugünkü İstanbul valiliği binası önünde bir siyasî cinayet teşebbüsüne yol açmıştı.

Hâdise şöyle olmuştu: O tarihte Mısır Hidivi olan Abbas Hilmi Paşa, Asîr'de isyan eden Seyyit İdris'e, meşhur Arap ihtilâlcisi Doktor İzzet El-Cündî (1) ile bir mektup göndermiş, Yemen'in, yarınki büyük Arap Devletinin bir parçası ve mücadelesinde kendisine yardım etmeye hazır bu-

---

(1) Doktor İzzet El-Cündî, Arap gizli ihtilâl hareketlerinin en faal âzasından birisi idi, Koyu bir İngiliz taraftarı olarak sahneye çıkmış, fakat daha sonra Fransızlarla işbirliği yapmıştı. Birinci Dünya Savaşının başlarında tanınmış İngiliz casusu Lavrensle münasebet kurmuştu. Asî Şerif Hüseyin oğlu Faysal'a talimat ve altın götürürken, arkasını takip eden Teşkilât-ı Mahsusa Reisi Eşref Bey tarafından çölde yakalanmış, kuvvetli muhafızlarının yardımıyla kaçmayı başarmış, fakat kılığını değiştirmiş olarak Cebel-i Lübnan'a girerken teşhis edilmiş, nihayet otomobilinin benzin deposuna konulan dinamitle öldürülmüştü. Mısır'da adına bir anıt dikilmiştir.

lunduğunu bildirmişti. Teşkilât-ı Mahsusanın ele geçirdiği mektuptan sonra İzzet El-Cündî takip edilmiş, mektubun muhtevası mukabil ajanlarla öteki muhalif Arap liderlerine, bilhassa Suriye ve Lübnan ayrılıkçılarına iletilmişti. Böylelikle, İngiliz idaresini tercih edenlerle, Fransız idaresini tercih edenler arasında çatışma alevlenmişti. Hidiv'in, Mısır'ın hâkimiyetini bütün Arap âlemine şâmil hale getirmeye çalışması, görülüyor ki, Nâsır'dan çok evvel başlamıştır.

Mahmut Şevket Paşanın öldürülmesinden sonra, Mısırlı Sait Halim Paşa Sadrazam olmuştu. Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa ile Sait Halim Paşa, amca çocukları idiler. Fakat, Kavalalı Mehmet Ali Paşanın evlâtları arasında derin bir rekabet ve ayrılık vardı. İkinci Meşrutiyeti takip eden seneler içinde de bu ayrılığı, Abbas Hilmi-Sait Halim Paşalar temsil ediyordu.

Osmanlı devletinin en yüksek mevkiinde, arasında derin anlaşmazlık olan amcazadesinin bulunması, hidiv'i endişelendiriyordu. İttihat ve Terakki, anlaşmazlığa çözüm yolu olarak iki şahsiyetin karşılaşmasını istedi ve Hidiv'in, Sadrazamı 25 Temmuz 1914 Cumartesi günü ziyaretini kararlaştırdı.

25 Temmuz 1914 Cumartesi günü sabahleyin, Hidiv Çubuklu'daki sahil sarayından istimbotla Sirkeci'ye geldi. Yanında damadı ve Mısır Kethüdası olan eski sadrazamlardan Avlonya'lı Ferit Paşanın oğlu Celâleddin Paşa ile mihmandarı İstanbul Askerlik daireleri reisi Hilmi Paşa bulunuyordu. Sirkeci iskelesinden açık bir saray arabasına binmişler, Bab-ı Âlide sadrazamlık muhafız bölüğü süvarisiyle jandarma ve polis kıt'aları tarafından karşılanmışlardı. Hidiv'le, Sadrazam Sait Halim Paşanın görüşmesinde Dahiliye Nazırı Talât Paşa bulunmuştu. Görüşmeden sonra sadrazam ve Dahiliye Nazırı Hidivi arabasına kadar uğurlamışlardı. Hidiv buradan, Şeyhülislâm Kapısına gidecek, İslâm âleminin bu en büyük şahsiyetini de ziyaret edecekti. Araba cümle kapısından çıktığı sırada, kendisini görmek için yolun iki tarafını dolduran kalabalığın içinden elinde bir brovning tabancasıyla birisi fırlamış ve arabaya beş el ateş etmişti. Kurşunlardan ilk ikisi, ilk silâh sesi üzerine ayağa kalkan Abbas Hilmi Paşanın sağ yanağı ile sağ bileğine isabet etmiş, üçüncü kurşun damadı Celâleddin Paşanın baldırına, beşinci kurşun kasığına isabet etmiş, soğukkanlılığını kaybetmeyen mihmandar Hilmi Paşa kılıncını çekerek silâh seslerinin geldiği istikamete yürümüş, yüksek sesle: "- Asker... İleri, yakala..." emrini vermişti. Meydan bir anda karışmış, kaçamamış olan suikastçı ile asker ve jandarma arasında kısa bir çarpışma olmuş,

kollarını arkasından tutarak katili zararsız hâle getirmeye çalışan sivil polis memuru Salih Efendinin elinden kurtulan genç suikastçıya iki öldürücü mermi isabet etmiş, cansız yere düşmüştü. Bu sırada, yaralı Hidiv ve damadı, araba ile süratle Cağaloğlu'na çıkmışlar, operatör Süleyman Numan Paşanın muayenehanesine getirilmişler, ilk tedavileri yapılmıştı.

Katilin hüviyeti kısa zamanda anlaşılmıştı. Son bir hamle ile, köşedeki berber dükkânının önüne kadar sürüklenerek orada kalmıştı. Hüviyeti, üzerinden çıkan bir vesika ile tesbit edilmişti: Adı, Mahmut Mazhar'dı ve Ticaret-i Bahriye (sivil yüksek denizcilik okulu) talebesi idi. Kadıköyü'nde oturuyordu. Hidiv, Süleyman Numan Paşa'nın muayenehanesinden, Birinci Kolordu Sıhhiye dairesinin bulunduğu İran Sefarethanesinin karşısındaki binaya getirilmiş, operatör Orhan Bey de kendilerini muayene etmiş ve hemen sahilhanesine dönmüştü.

Hâdise İstanbul'da bomba tesiri yapmıştı. Hükümet derhal vak'aya el koymuş, tahkikatı Polis Umum Müdürü Bedri Beyle, Dahiliye müsteşarı İsmail Canbolat beyler yürütmüşlerdi. Neşredilen "resmî" beyannameye göre, hâdise siyasî değil, tamamen şahsî idi: Mahmut Mazhar, Hidivden yardım istemiş, talebinin neticesini beklemeden cinayetini işlemişti.

Evet... Mahmut Mazhar'ın Hidiv'e müracaat ettiği doğru idi. Fakat iki gün evvel yaptığı müracaatın neticesini beklememiş olması, bu müracaatın muhatabının seçilmesindeki garabet, Resmî beyanın altındaki gizli hakikatı zihinlere çözülmesi güç sual halinde işliyordu. Nitekim, Aliyye Divan'ı Harbinde Seyfettin El-Hatîp'in, İstanbul'da Abdülkerîm El-Arîsi'ye o günlerde yazdığı bir mektup, Arap Milliyetçilerinin hâdiseyi nasıl tefsir ettiklerini açıkladı. Seyfettin El-Hatîp şöyle diyordu:

"İşte Türkler, kendilerinin kiralık katilleri ile Arap vatanperverleri arasına tefrika koymak istediler, hem de büyük bir şahsiyetimizi yok etmeyi tecrübe ettiler."

HÂDİSENİN İÇYÜZÜ

Mahmut Mazhar'ın Kadıköy'de pansiyoner olarak kaldığı evde masasının üzerinde, Halep'te olan anne ve babasına hususî bir mektubu ile "Hükümet Makamlarına" başlığını taşıyan bir mektubu bulunmuştu. Katil bu mektubunda, Hidiv'in bütün Arap Yarımadasını İngiliz hâkimiyeti altında, kendi liderliği ile yeni bir esarete sürüklemek niyetinde olduğunu söylüyor, Hidiv'i öldürse veya öldürmese de hareketinin gaflet uykusuna dalmış olan Arap gençliğinde intibah uyandıracağını ümit ettiğini anlatıyor, bu mektubunun suretinin Şam ve Halep'teki cesur Arap istiklâlcilerine gönderildiğini, Türk resmî makamları bu mektubu neşretmezlerse bile onların elden ele dağıtacaklarını, zaten kendisini de bu gaye ile feda ettiğini açıklıyordu.

Hakikatı hükümet, Mahmut Mazhar'ın tahmin ettiği gibi ifşâya cesaret edemedi, gizledi. Fakat Teşkilât-ı Mahsusanın ajanları bu yol üzerinde tahkikata giriştiler, Mahmut Mazhar'ın ailesi mahfillerinde araştırmalar yaptılar, gizli ve hâdiselere meydan vermeden yapılan tahkikat müsbet neticesini verdi: Çoğunun Ellâ El-Merkeziyye ihtilâl cemiyetine mensup oldukları anlaşılan kişilerin evlerinde Mahmut Mazhar'ın teksir edilmiş mektupları ele geçti.

Fakat Hidiv ve yakınları, suikastın araları açık olan Sadrazam Mehmet Sait Halim Paşanın taraftarlarınca hazırlandığı zannında idiler. Nitekim 1921 senesi Eylül ayında Roma'da öldürülen Sait Halim Paşanın bu zanla, elde edilen iki Ermeni anarşisti tarafından öldürüldüğü anlaşıldı.

Teşkilât-ı Mahsusa'nın ele geçirdiği vesikalar, İttihat ve Terakki ileri gelenleri arasında da ayrı görüşler yaratmıştı: Bir kısmı, Arap memleketlerine muhtariyet verilmesi fikrinde idiler. Bir kısım ise, bu yolun müsbet netice vermeyeceğini, halk kitlelerinin iğfal edildiğini, bu sebeple her şeyin açıklanarak, baştakilerin cezalandırılmasını istiyorlardı. Devletin emniyet makamları, bu arada bilhassa Teşkilât-ı Mahsusa, Arapların Osmanlı idaresinden ayrılmaması düşüncesinde olan sadakatlerinden emin olduğu Arap Gençlerini, Arap cemiyetlerinin içine soktu, bunların iş başına gelmesini sağladı ve ihanetin artık gün meselesi olduğuna dair tefsire muhtaç olmayan açıklıkta belgeler ele geçirdi. Bunlar, o zaman ilgili makamlara verildiği gibi, bilhassa Aliyye Divan-ı Harbinde, bütün dünyanın dikkati ve ibreti önüne konuldu.

En ibretli vesikalar, kuruluş şekli tamamen edebî olan El-Mündet-ül-Edebî'de elde edildi. Nur-u Osmaniye'de merkezi ve İstanbul'un muhtelif yerlerinde dört şubesi olan El-Mündet-ül Edebî'nin merkez binasında maharetle saklanmış olan bir çekmecenin içinden, Ellâ El-Merkeziyye, El-Hahül-Arabî, Cemiyet-i Kâhtaniyye, Hilâfet-i Arabiyye, El-Ahd, Cem'iyyet-üs-Sûriyet-ül Arabiyye gibi, hepsi faaliyeti gizli ihtilâl cemiyetlerinin hakikî maksatlarını bildiren beyannameler, programlar ele geçirilmişti. Bu vesikalar, sadece meselenin vehametini değil, bütün Arap ülkelerinde yer altından işleyen teşkilâtın cesaretini ve pervasızlığını da ortaya koyuyordu.

Aliyye Divan-ı Harbinin "devletin varlığına ve bütünlüğüne ihanet, gizli ihtilâl cemiyetleri teşkil, ordu saflarında isyan, millî menfaatleri ihlâl" suçlarından idama mahkûm ettiği Arap istiklâl hareketinin millî marşının güftesini hazırlamış olan meşhur şair Refik Rızzık Sellûm, mahkeme huzurunda şu ifşaatta bulunmuştu:

"- Bunlar şeklî mahiyet olarak edebî kulüpler idiler. Elde edilen vesikalar muvacehesinde hakikî maksatlarını saklamakta lüzum yoktur. Evet... Bu kulüplere giren gençlere, muhtelif vesilelerden istifade edilerek ihtilâlcûyâne fikirler ve Arap istiklâl hareketinin fikriyatı telkin ediliyordu. Bizler, Arapların haklarının Türkler tarafından gasbedildiği kanatıyla yetiştirilmiş olduğumuzdan bu fikirlerin doğruluğuna ve meşruiyyetine inanmıştık. Şu anda diyebilirim ki, hiç birimizde bir ihanetin azabı ve korkusu yoktur. Her kulübün hafî bir programı olduğu gibi, hepsinin müşterek gayesini izah eden ayrı bir beyannamemiz vardı."

Divan-ı Harb Reisi, Refik Rızzık Sellûm'a şu suali sormuştur:

"- İhtilâl Cemiyetlerinin tevzi ettiği marşın metni sizindir. Niçin sadece Arap istiklâlinden bahsetmekle iktifa etmediniz de, Türkler hakkında bu kadar ağır ittihamlarda bulundunuz? Şu ânda iftira olunduğunu, sizin de kabul ettiğiniz bu ittihamlardan gayeniz ne idi? Ecdadınızın da ekmeğini yediği, nimetini gördüğü, sizi asırlarca din ve devlet düşmanlarına karşı himâye eden, Size Kavm-i Necîp diyen, imtiyazlar ve haklar tanıyan, size kendi öz milletinden daha istisnaî muamelelerde bulunan Türklere hakaret ve iftiraya nefsinizi mecbur mu addettiniz?"

Bu suale Refik Rızzık Sellûm 1970 Cumhuriyet Türkiyesinde, MÜSLÜMAN KARDEŞLER HAREKETİ'nin safları arasında bilir-bilmez yer alanların gözünü açacak şu cevabı vermiştir:

"- Ben, Fransız mekteplerinde okudum. Bugün Suriye, Irak, Lübnan eşraf ve ayânının evlâtları Cizvit mekteplerinde okur. Öteki Arap diyârlarında ise İngilizce hâkimdir ve onlar ya İngiliz mekteplerinde, ya Amerikan kolejlerinde okurlar. Hepsinin gayesi, Türkler hakkında benim sahip olduğum bilgileri telkin etmektir. Hepsi için müşterek düşman Türklerdir. Bu itibarla Arapları malûm, hattâ gayr-ı malum gayelere sevketmek emelinde olanların ele alacakları yegâne mevzu Türk Düşmanlığı'dır. Zannediyorum ki bizim hatamıza bizden sonrakiler de ister istemez düşeceklerdir. Çünkü bu kanaat, asırlardır, maharetle telkin edilen müşterek bir mesainin çok kuvvetlenmiş fikridir. Eğer ben ihtilâl marşımın metnini Türkleri ittiham ve tel'in eder mahiyette hazırlamamış olsa idim kabul edileceğini mi tahmin ederdiniz?"

Dördüncü Ordu Müftüsü, büyük âlim Esad El-Şukayr, muhakeme sırasında müşahit olarak bulunmuş ve daha sonra Tevhid-i Efkâr'da neşredilen dört yazısında, muhakeme zabıtlarının tam metninin Arapça olarak bütün Arap Yarımadasına dağıtılmasından sonra alınan mektuplar ve hattâ halkın ihtilâlciler aleyhine yaptıkları gösteriler sırasında söylenenleri şöyle hülâsa etmiştir:

"- Bunlar kendileri aldanmış adamlarmış... Onları kimleri aldattığını bilmiyoruz. Fakat bizi onlar aldattılar. Kendilerini tel'in ediyoruz."

Fakat, ihanet tohumları büyük bir maharetle ve nesillerin şuuruna derinlikle ekilmişti. Menfî neticelerini elbette verecekti.

Nitekim 1910'da, İkinci Meşrutiyetin binbir çalkantısı içinde iken, gizli Arap İhtilâl Cemiyetleri, Mebusan Meclisinin içine kadar girmişti.

İPLER KİMLERİN ELİNDEYDİ?

Osmanlı İmparatorluğumuzun gizli haber alma ve karşı casusluk teşkilleri meydana getirme vazifesini de yüklenmiş olan Teşkilât-ı Mahsusa, Osmanlı ülkelerine yayılmış Arap asıllı kişilerin, bilhassa İstanbul'da toplanmış olan yüksek tahsil gençliğinin mevzuları ile ilgilenmek şeklî sebebiyle kurulmuş, aslında Arap milliyetçiliğinin nüvesini teşkil eden kulüp ve cemiyetlerin faaliyeti ile ilgilenmeyi ihmal etmemişti. Bu çalışma, pervasız ve fütûrsuzdu. Nitekim, Arap kulüp ve cemiyetleriyle, Teşkilât-ı Mahsusa'dan daha çok ve daha yakından alâkadar olan başkaları da vardı: Aralarında İtalya'nın dahi bulunduğu Batılı devletler ve Amerika... İngiltere, Fransa, Almanya başta olarak Batı Emperyalistleri, Petrol kaynaklarıyla yakından ilgilenmeye başlamış olan Amerika'yı da aralarına alarak, Arap hareketlerinin idaresini ellerine alma davasında idiler. Hepsinin, kendi özel çıkarları için arkasında koştukları gayeler vardı. Amerika'da Arap şahsiyetleri seslerini gün geçtikçe yüksekten duyuruyordu. Bugün dahi, Türk hariciyesinde olmayan Teşkilât-ı Mahsusanın mahrem dosyaları bu bakımdan bize ibretli hâdiseleri haber verir: Bugün, ARAMKO adı altında, Suudî Arabistan'a YETMİŞ MİLYAR DOLAR (Yirmi sekiz yıllık Türk bütçesi!..) dökmüş olan Amerika, bu harekete, 1910'da, gizli safhalarını teker teker, belgeleriyle açıkladığımız İkinci Meşrutiyetimizin ilk senelerinde başlamıştı. Rovayal Doç Petrol tröstü, Hollanda görünüşü içinde gerçekte Amerikan-İngiliz rekabetinin dengesi için kurulmuştu. Hepsi, İkinci Wilhelm'in Almanya için parolalaştırdığı "Drach nah Osten = Şark'a Doğru" siyasetinin ürküntüsü içinde idiler. Hepsinin birleştiği bir tek gerçek vardı: Osmanlı İmparatorluğumuzu bu temel davalarla uğraşacak ve onları millî menfaatleri adına kullanabilecek kudretten uzak tutmak...

Teşkilât-ı Mahsusa'nın ajanları, Arap kulüplerinin ve cemiyetlerinin görünürde edebî, fikrî, kültürel, güzel sanatlara, yardımlaşmaya ait varlığının içyüzündeki hakikî gayelerinin yolları üzerinden maharetle gidince, fesat kaynaklarının izlerini buldular ve Osmanlı ülkelerinde her yere yaygın İngiliz, Fransız, Alman, İtalyan, Rus, Amerikan konsolosluklarını ve muhtelif adlar taşıyan müesseselerini -ki bunlar arasında mektepler ve hastaneler, yardım kurumları önemli yer tutuyordu.- gizlice kontrol altına aldılar.

Devletin bütünlüğünü tehdit eden maksatlı çalışmaların içyüzünü ortaya koyacak delil ve vesikaların toplanması işini Teşkilât-ı Mahsusa'nın reisi Eşref Bey bizzat ele almıştı. Kısa zamanda öğrenildi ki, Fransızların tahrikler için kullandıkları merkez Beyrut, İngilizlerin Bağdat'tır. Almanlar Kudüs'te, İtalyanlar Bingazi'de, Amerikalılar her yerde çalışmaktadırlar. Ruslar ise, Mısır'ı tercih etmişlerdir.

Beraberinde, daha sonra İstiklâl Marşı şairi Mehmet Âkif (1)le Necid'e, İbn-ür-Reşit'e gitmiş olan ve Osmanlı Başkumandanlığı gizli istihbaratının Arap Masası'nı idare eden Şeyh Salih Şerif El-Tunusî'yi de alarak Beyrut'a varan Eşref Bey, Fransız Başkonsolosluğu ile münasebette olanları tesbite başladı. Kapitülâsyonların da verdiği serbestlik içinde âdeta açıkça çalışan Ajanlar, Osmanlı makamlarını umursamazlık ile, birbirleriyle mücadele ediyorlardı. Osmanlı idaresinde mes'ut ve müreffeh yaşayanlar arasında bir kısmı, tedirgin ve dertli idiler. Bunlar, Teşkilâtı Mahsusanın safında bloklaşmışlardı. Daha çok Hıristiyan olup, siyaset dışında ticaretle uğraşan Lübnanlı zenginler, kendilerine tam serbestî getirmiş olan Osmanlı idaresinin devamı arzusunda idiler. Bunlar arasında olan Hassan El-Abed, yazıhanesinde öldürüldü. Katil, Fransız Başkonsolosluğuna sığındı. Beyrut Mutasarrıfı Ali Münif Bey, Eşref Beyin ısrarları üzerine ve herkesin hayret ve hattâ dehşeti arasında Başkonsolosluğu bastı, maskeli olan katili yakalattı. Hâdisenin siyasî hüviyeti meydana çıkmıştı. Ortaya çıkacak olayların içyüzünden çekilen Fransa, sadece kuru bir protesto ile yetindi. Teşkilât-ı Mahsusanın çoğu kurmay subayı olan genç unsurları, mahallî zabıta memurları kılığı içinde baş-

---

(1) O günkü şartlar içinde, vatanın kurtuluş çârelerini arıyanların nelere bağlandıklarının en güzel misâli ile anlatacak hâdiseler arasında, Mehmet Âkif, İmparatorluğumuzun o bünye buhranını atlatabilmesi için kendisine düşen vazife uğruna İbn-i Reşid'in ayağına gitmişti.

konsolosluğa girmişler, arkasında koştukları belgeleri ele geçirmişlerdi. Aynı cür'etli hâdise, Fransız sefiri M. Bompard'ın Şam'da bulunduğu sırada yine tekrarlanacaktı. Artık taraflar, tüm varlıkları ile mücadele sahnesine çıkıyorlardı.

PARİS'TEKİ GİZLİ TOPLANTI

Bu sırada İstanbul'da önemli hâdiseler oluyordu.

Hüseyin Hilmi Paşa istifa etmiş, İttihat ve Terakki, kendisine çok yakın saydığı Roma sefiri İbrahim Hakkı Paşayı Sadrazamlık makamına getirmişti. Bu değişme ile İtihad ve Terakkinin arkasında koştuğu milliyetçilik siyaseti, öteki temel görüşlerin üzerinde kendisini hissettirmeye başlamıştı. Şimdi hâdiseler, o koskoca İmparatorluk sınırları içinde Türklük ölçülerinin meşrû haklarını elde etme akımı içinde değerleniyordu.

Bugünlerde, Londra'da sefir olan eski Sadrazam Tevfik Paşa'dan Hariciye Nezaretine ÇOK MAHREM kaydı ile şöyle bir şifre geldi: Fransa, bilhassa Suriyelilerin önderlik edecekleri bir Arap Zirve Toplantısı tanzim ediyordu. Böylelikle Paris, hem Londra, Moskova, Berlin ve Vaşington'a karşı kuvvet gösterisi yapıyor, hem de Beyrut ve Şam olaylarına cevap veriyordu.

Osmanlı Teşkilât-ı Mahsusası derhal harekete geçti: Haber doğru idi. Özel dâvetiyeler ele geçirildi. Osmanlı sınırlarının demiryolları ulaşmış merkezlerinden kalkacak özel trenler, Fransız devlet merkezine Arap liderlerini taşımaya tahsis edilmişti. Olaya, biraz ilmî ve edebî hava verebilmek için toplantı merkezi olarak Ünyon Fransez'in Site Sorbon'daki muhteşem salonu seçilmişti.

Dâvet edilenler arasında gitmiş olanlar, hemen hemen bütün Arap Yarımadasının önde gelen şahsiyetleri idiler. Bunlardan çoğu, daha sonra Aliyye Divan-ı Harbinde suçlu olarak hesap vermişlerdir. Çünkü Birinci Dünya Harbinin çıkması üzerine Osmanlı devletiyle savaşa girmiş olan İngiltere ve Fransa'ya karşı o güne kadar yürütülen siyaset bir yana itilmiş, maskeler çıkarılmıştı. Kurtulanlar, hâdiselerin patlamasından önce memleketlerini terk edebilmiş olanlardı. Bunlar, Osmanlı İmparatorluğumuzun çöküşü üzerine kurulan mahallî Arap devletlerinde iktidarı ellerine alan aynı şahıslardı.

Paris'teki toplantıya katılanlar daha çok gençlerdi ve bunlar siyasetle meşgul idiler. Geniş çöllerde vaziyete hâkim olan Arap Liderleri ise, ülkelerinde ve Osmanlı hâkimiyetinin ancak nazarî olarak hissedildiği bir yerde, Kuveyt'te toplanmaya karar verdiler. Toplantıda bulunan Arap Emirleri şunlardı:

* Daha sonra isyan eden Mekke Şerif'i Hüseyin Paşanın ortanca oğlu Emir Faysal (daha sonra Irak Kralı oldu.)

* Abdülâziz El-Suud Paşanın kardeşi Suut-El-Sud (Bugünkü Suudî Arabistan Kralının babası).

* Emîr İbn-i Reşid'in kardeşi Zâhil El-Suhbân.

* Şeyh Mubarek Sabbah'ın mahdumu El-Şeyh Câbir Bey.

* Şeyh Haz'lînin mahdumu Şeyh Câsip Han.

* Üceymî Bey Saadûn'un biraderi Hamd Bey Saadûn.

Toplananlardan bazıları, bilhassa Şeyh Mubarek Sabbah'ın mahdumu El-Şeyh Câbir Beyle, Emîr İbn-i Reşid'in kardeşi Zâhil El-Suhbân ve Hamd Bey Saadûn kendilerine telkin edilmek istenilen fikirlere karşı çıktılar: Osmanlı Türklerinin idaresinde asırlarca yaşamış, hak ve haysiyetine riayet edilmiş, kendisine (Kavm-i Necîp = değerli topluluk) denilmiş Arapların, haricî tahriklere inanarak ayrılma hevesine kapılırlarsa, daha çok kötülüğün kendilerine olacağını söylemişlerdi.

Nitekim bu vefakâr ve sadık insanlar, Arap ihtilâlcileri, Birinci Dünya Savaşının en buhranlı günlerinde isyan ederek ordumuzu arkadan vurmaya kalkıştıkları zaman, durumlarını değiştirmediler.

Fakat fesat çok derindi ve bilhassa harîs, buhranlı genç Arap neslinde değişmez ümit, ayrılık hareketinin devamında idi. Nitekim onlar, yollarında azimle yürüdüler.

KARŞILIKLI AJANLARIN FAALİYETİ

Teşkilât-ı Mahsusa, Paris kongresine gizli ajanlarını gönderdi. Bunlar içinde, en asîl ve tanınmış Arap ailelerine mensup fertler vardı. Gidenler, eğer Araplık, Osmanlı Türklüğünden ayrılırsa, felâketlerin yakalarını bırakmayacağına inanan idealist insanlardı. Bunlarla, Fransız-İngiliz-Amerikan-Rus-Alman menfaatlerine hizmet edenler arasında, gizli-açık, çetin çatışmalar oldu. Teşkilât-ı Mahsusa'nın dosyaları, zaman zaman kanlı safhalar arzeden boğuşmaların ibretli sahneleriyle doludur ve bunların çoğu, hattâ hepsi, bugünün nesillerince meçhuldür: Hem Türk, hem Arap nesillerinin...

İhtilâl cemiyetleri için hazırladığı marşlar ve şiirlerde, Türklüğe en ağır hakaretleri sıralamış ve Ellâ-El-Merkeziyye'nin propagandasını idare etmiş olarak, Aliyye Divan-ı Harbinin idama mahkûm ettiği meşhur Arap şairi Lübnanlı Refik Rızzık Sellûm, ifadesinde şunları söylemişti:

"İstanbul'da Elmünted-ül-Edebî'nin gizli hedeflerini bir araya getiren talimatı vardı. Bunu ancak kurucular biliyordu. Bir gün, Abdülkerim-El-Halil bana dedi ki:

"Seni bir cemiyete alacağım."

Şu cevabı verdim:

"İşte cemiyetteyim ve kulübe de devam ediyorum. Başka hangi cemiyete gireyim?"

Gülerek şu cevabı vermişti:

"Bahsettiğim cemiyet bizim millî gayemizi tahakkuk ettirecek hafî cemiyettir. O Arapların istihlâsı için teessüs etti."

Ben, ondan sonra şeklî hüviyetleri edebî ve ilmî faaliyet olan cemiyetlerin hakikî gayelerini öğrenebildim. Bana verilen vazifeler, bu cemiyetler için şiirler ve marşlar yazmak olmuştur. Şunu da söylemeliyim ki, bu gizli cemiyetlere girdikten sonra onlardan çıkabilmek, fertlerin iktidarı dahilinde olan keyfiyet değildir.

Başta Cem'iyyet-ül Sûriyet-ül Arabiyye, Ellâ El-Merkeziyye, Cem'iyyet-i Kahtaniyye gibi gizli ayrılık cemiyetleri olarak, ihtilâl hareketini yaymak ve taraftarlarını teşkilâtlandırmak için yetiştirilen gençler, derviş kıyafetinde bütün Arabistan'ı dolaşmışlar ve fikirlerini neşr-ü tâmim etmişlerdir. Bizim gayemize vasıl olmadan ele geçmemizin, aramıza karışmış olan hainlerin ifşaatı ile mümkün olduğunu da şimdi anlıyorum."

Refik Rızzık Sellûm'un ifadesinin her safhası, hâdiselerin en ufak ayrıntılarına kadar nasıl dikkatle hazırlandığını anlatıyordu. Sorguları yapan Divan-ı Harbin kararlarını tatbik eden Dördüncü Ordu Kumandanlığı daha sonra bu ifadeleri "Kırmızı Kitap"da neşretti.

KÂHTANİYYE CEMİYETİNİN KURULUŞU

Arap ayrılıkçıları, kurdukları gizli cemiyetlerin isimlerini bile koyarlarken, Arap millî tarihinden ilham almış olmaya dikkat ediyorlardı. Nitekim bütün ihtilâl cemiyetlerinin adları böyle seçilmiştir.

Aliyye Divan-ı Harbinde idama mahkûm edilen Abdülganî el-Arîsi, ilk gizli ihtilâl cemiyeti olan Kâhtaniyye için ibretli ifşaatta bulunmuştu. Bu isim, Arapların kendilerine verdikleri ve insanlığın ilk malûm tarihindeki adları olan Benî Kâhtan'dan ilham alıyordu. Abdülganî El-Arîsi şöyle demişti:

"- Cemiyetin kurucuları eski Evkaf Nazırı Halil Hamâde Paşa, Şam mebusu Abdülhamid Zöhravî, Er-Kân-ı Harp Kaymakamlığından kovulan Aziz Ali Al-Mısrî, yine Erkân-ı Harp Kaymakamlığından kovulan Selim El-Cezairî, mebus Hakkı El-Azm, Dr. İzzet El-Cündî idi. Cemiyetin bilinen gayesi, Arap millî uyanışı'nı temsil etmek idi. Bu gayeye varabilmek için de, içerde yapılacak teşkilâtın mahrem olması ve dışarıdan da her türlü yardımın temin edilmesi için bir plan hazırlanmıştı. Cemiyete alınacak olanlar için dikkatli araştırmalar yapılıyordu. Araplar Osmanlı Türklerinden ayrıldıktan sonra, Arap Hilâfeti de kuracaklar, Osmanlı Halifelerinin meşrû olmadığını ilân edeceklerdi. Antakya, İskenderun, Adana, Mardin, Urfa, Ayıntap Osmanlılardan ayrılacak arazi içinde idi.

Cemiyete girmiş şahsiyetlerin birbirlerini tanıması için parolalar tesbit edilmişti. Bunlar, el hareketleriyle birbirlerini tanımaları için el sıkışırken baş parmakla karşısındaki kimsenin nabzına hafifçe basacak, eğer kalabalık ise şehadet parmağı ile orta parmak sol kolun üzerine konulup gösterilecek, diğer parmaklar gizlenecekti. Konuşmaya başlanıldığı zaman HİLÂL kelimesi hecelenecekti. Bu kelimenin ilk harfini söyleyecek olana, karşısındaki, ikinci harfi söyleyecekti. Bu tanışma, cemiyetin ön sıradaki faal âzası içindi. KÂHTANİYYE'nin âzaları, hükümetin kendilerini takip etmeleri ihtimali önünde, hareketlerini yazılı olarak değil de SÖZLÜ olarak tesbitlemişler, hemen hemen bütün Arap şehirlerinde yeraltı teşkilâtı kurmuşlardı: Burada sık sık toplanıyorlar ve fedaileri vasıtasıyla alınan kararları, yine şifahî olarak küçük merkezlere iletiyorlardı. 1911'de KÂHTANİYYE, hemen hemen bütün Arabistan'a yayılmayı başarmıştı. Öteki gizli Arap cemiyetlerinin dinî siyaset takip etmelerine mukabil, Kâhtaniyye, kendi çatısı altına Hıristiyan Arapları da almıştı. Humus'ta diş doktoru olan Katolik emîn-El-Huzmanî çalışması sonunda, muhitin en zengin Nasranî aileleri cemiyete girmişlerdi."

Osmanlı Hükümetinde Evkaf Nazırlığı yapmış olan Hamâde Paşanın ölümünden sonra Kâhtaniyye'nin reisliğini Şam mebusu Hakkı-El-Azm almıştı. Daha sonra reisliğe Şükrü el-Aselî getirilmişti. Ki, bu zat, 1926'dan 1931'e kadar, Suriye'nin devlet reisliğini yapmıştı!.

Bugünlerde İtalya'nın Trablusgarb'e yirmi dört saatlik bir ültimatomdan sonra saldırması, Arapların gizli ayrılık teşkillerinin hakikî gayelerini ortaya koymaları bakımından gerçekten ibretli oldu: Bu gizli kuruluşlar, hemen hemen elbirliği ile, mukavemet mücadelesinde, Osmanlı Ordusunun yalnız bırakılmasını istediler. Sadık, vatansever, Türk dostu Şeyh Ahmet El-sünûsî, bu teklifleri reddetti ve Batı Trablus'u savunmaya koşan genç Türk zabitleriyle beraber vatanını, İtalyan istilâcılara karşı müdafaaya katıldı.

Bütün bu tecelliler, İttihad ve Terakki şahsiyetleri arasında fikir ayrılıkları yaratmaya başladı: Bir kısmı, ayrılık teşebbüslerinin şiddetle bastırılmasını, bir kısmı, eldeki mahdut imkânların başta Anadolu ve Rumeli olarak, Türk ekseriyetinin bulunduğu mıntıkalara tahsis edilmesini ve artık Osmanlı İmparatorluğunun ümmet düzeni içinde ayakta kalabilmesinin mümkün olmadığını müdafaa ediyorlardı.

İstanbul'daki bu buhran günleri içinde Teşkilât-ı Mahsusa, İbrahim Hakkı Paşa hükümetine, Arap ayrılış hareketinin gizli safhasına dair bilinenlerin çok üstüne çıkan yeni ve şiddet kullanılmasına dayalı hazırlıkları bildirdi: Bunlar, Ordu içinde gizli teşkilâtı hedef tutan ve başında daha sonra Mısır ordularının başkumandanlığını yapan Aziz Ali Al-Mısrî'nin bulunduğu EL AHİD, ve Şam mebusu Şefik El-Müeyyet'in reisliğini ifa ettiği Cem'iyyet-ül Sûriyet-ül-Arabiyye ihtilâl kuruluşları idi.

Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa, kendisine iletilen "Ordu içinde Arap asıllı kimselerin siyasî maksatlarla bir cemiyet kurdukları" haberini alınca, dehşet içinde kalmıştı. Otuzbir Mart hâdisesinden sonra ülkenin en önde şahsiyeti haline gelmiş bulunan ve kabinesinde Harbiye Nazırlığı vazifesi ile beraber, fiilen Başkumandan hüviyetinde olan Mahmut Şevket Paşa da, aslen Bayat Türklerinden ve Kethüdaoğullarından olduğu halde, Bağdat'ta doğduğu, ilk tahsilini orada yaptığı için ARAP biliniyor, kendisi de, İmparatorluk içinde (Kavm-i Necîp = üstün ırk) sayılan bu ayrılışa dahil olmayı, tashih dahi etmiyordu!..

Fakat haber, öylesine hayatî idi ki, İbrahim Hakkı Paşa, meseleyi Mahmut Şevket Paşaya götürdü. Gerçek bir Osmanlı Vatanperveri olan bu faziletli insan, Teşkilât-ı Mahsusanın sahih kaynaklardan derlediği bilgi önünde nasıl derin bir teessüre kapıldığını, hatıralarında içli bir üslûpla anlatır. Fakat ortadaki gerçeğin, ciddî tedbirleri de şart haline getirdiğini idrâk etmiş, adları tesbit edilenlerin sicilleri üzerinde bizzat incelemeler yapmaya başlamıştı.

Kurulan gizli cemiyetin adı El-Ahid idi. Bugünün Türkçesi ile, belirli bir ülkü yolunda and içmek...

Cemiyet, sadece ARAP ASILLI subaylar arasında teşkilât yapacak, yayılacaktı. Cemiyete alınacaklar, öncesinden titizlikle incelemeye tabi tutulacaklar, siyasî düşünceleri öğrenilecek, ilk kırk kişinin birisi tarafından KARAR DİVANI'na tavsiye edilmiş bulunacaklar, on bir kişilik KARAR DİVANI, kendi âzasından birisine tavsiye edilen kişi için incelemeler yaptıracak, netice müsbet olsa da, esas gaye açıklanmayacak, şeklen sadece ebedî, fikrî, hissî mevzular üzerinde müştereken çalışılacak, bu devreyi de esas gayeye uygun şekilde geçirecek aday, daha sonra, yeminli bir merasimle esas âza olacaktı.

Cemiyet teşkilatını tamamladığı ve Ordu içinde kuvvetini askerî bir hareketi başaracak hale getirdiği zaman, ayrılış, emrivaki ile, bir anda, idareye el konularak gerçekleştirilecekti. Bunun için de, Arap asıllı zâbitlerin, idareyi ellerine alacakları Arap halkının çoğunlukla yaşadığı bölgelerde vazife almaları sağlanacaktı. Meselenin böylesine teferruatlı hazırlanmış olması, El-Mündet-ül-Edebî'ye dahil Arap asıllı nazır (vekil, bakan), âyân âzası (senatör), meb'us (milletvekili) gibi, devlet hayatının en yüksek seviyedeki şahsiyetlerinin eline bırakılacaktı.

SELİM EL CEZAİRÎ VE AZİZ ALİ AL-MISRÎ

Ordu içinde Arap asıllı zabitler arasında böylesine bir ihanet hareketine katılabilecek olanları bulma ve bir araya toplama gizli faaliyeti devam ederken, Teşkilât-ı Mahsusa'nın hareketin başında olduklarını tesbit ettiği kimseler de, tam bir kontrol altına alınmışlardı.

İki şahsiyet, ikisinin de rütbesi miralay (albay) olan iki yüksek dereceli Osmanlı zabitinin El-Ahid'in başında oldukları anlaşıldı. Bunlardan birisi Selim Hafız El-Cezairî idi. Osmanlı Harbiyesinden (Selim Cezaîr) olarak mezun olan, başarılı bir Erkân-ı Harp tahsili gören bu zatın babası, ne kadar garip ve ibretli hâdisedir ki, Fransızların Cezair'i istilâsında vatanı için dövüşmüş, ölürken dört oğlunun büyütülmesini ve bakılmasını Sultan Aziz'e vasiyet etmişti. Selim, en küçükleri idi. Osmanlı devletinin yatılı mekteplerinde parasız okumuş, harçlığı Hazine-i Hassa'dan, yani Padişahların şahsî hazinesinden ödenmişti.

Aziz Ali ise, aslen Mısırlı idi. O da, asıl nesli olarak Kölemen'di. Yani

TÜRK'tü (1). Hareketin "Arap ülkelerinin istiklâl" gayesini, Arap milliyetçilerinin davası gösterme çabasına rağmen, aslında hareketin başında olanların milliyet ve ırkları, davanın bir başka tarafını, şahsî menfaat ve çıkar cephesini ortaya koyuyor, bilhassa yabancı tahrik ve telkinlerinin, görünürdeki vasıfları Araplığa daha yakın olan bu kişileri tercih etmesinden doğan durumu tortulatmış bulunuyordu.

Daha sonraki gelişmeler, Teşkilât-ı Mahsusa istihbaratının nasıl sağlam bir kaynağa dayandığını gösterdi: Selîm El-Cezairî ve Aziz Ali Al-Mısrî, Harbiye Nezaretinin, tâyinler ile meşgul dairesine hulûl etmeye çalışıyorlardı. Bir İmparatorluk teşekkülü olan Osmanlı Ordusunda, çeşitli ırkların fıtrî ve şahsî meziyet ve vasıflarına göre vazife vermek an'ane hâline gelmişti. Bu sebeple Arap asıllı olan zabitler çok zaman, savaş yapabilecek kuvvetlerin kumandanı değil de, geri hizmetlerde, masa-başı vazifelerinde idiler. Bu durum, Selim El Cezairî'nin ve Azi Ali Al-Mısrî'nin hedeflerine varabilmeleri için çok elverişli idi. Nitekim tâyinlerin bilhassa küçük kademelerde vardığı sonuçlar bu açıdan izlenince, tehlikenin nasıl çığlaştığı ürküntü ile görüldü.

ÇOK SONRASINDA TAZE BİR HATIRA

Şimdi buraya bir nokta koyacağız ve 1910'dan kırk yedi yıl sonrasına, 1957'ye atlayacağız: sizlere, El-Ahid'in hakikî kurucusu, daha sonra patlayan Arap ayrılık isyanının başı, Birinci Dünya Savaşından sonra Mısır'ın Başkumandanı ve Kral Fuat, daha sonra oğlu Kral Faruk'la ara-

---

(1) Burada, Türk milliyetçiliği adına çok hazin bir hakikate dokunmamak elden gelmez: Araplık, Türklüğü mânevî hâmiyeti altına almak için sayısız tedbir ve çarelere baş vurmuştur: Bunların başında, Türklerin araplara lâyık gördüğü Kavmi Necip (üstün ırk) iltifatının çatısı altına Türkleri toplamayı, bir imtiyazın tevcihi haline sokabilmişlerdir. Arap milliyetçiliğinin kadrosunda en üst yerleri almış kişilerin soy-sopu Türktü; Suriye'nin kaç defa Reisicumhurluk makamına oturmuş Aselî ailesinin dört nesil öncesi, Manisa'da hâlâ bir dalı bulunan Balcıoğulları'dır. ASEL, Arapça BAL demektir. Suriye'de Timâr sahibi olan Manisa'nın Balcıoğulları, zamanla, Aselî olmuşlardır!.. Kelimenin manası aynı amma, neticeler bambaşka olmuştur.

Yine, bu ayrılış hareketinin başında olan El-Azm'lar, Dördüncü Murat'la Bağdat seferine giderken Suriye'de yerleşen Konya'nın, Çumra kazasının Dinek nahiyesinden Kemikoğulları'dır. El-Azm da yine Kemikoğulları demektir. Fakat, zamanla gerçek Kemikoğulları'nı unutup, Arapça kelime karşılığı EL-AZM'ı benimseyenler, ne yazık ki, tatbikatta asıllarını unutmuş gözüktüler. Artık Kemikoğulları hatırlanmıyor... El-Azm'lar içinde unuttukları asıllarının üzerine yürüyenler çıktı... Kabahat kimindi? Elbette bizim: Milliyetçiliğimizi, büyük devletler kurmanın üstünde TEMEL VARLIK saymayı unutmuş olan bizlerin...

Günah yolu hâlâ açık: Üzerinde tepinir, dururuz!..

sı açılarak ayrılan, fakat Mısır'da Kavalalı Hânedanını devirerek Necib-Nâsır ikilisini iktidara getiren darbenin tertipçisi ve yüz yaşına yakın olmasına rağmen, adının tesirinden Nâsır'ın korkarak, Nil ortasında refahlı sürgün hayatı yaşattığı Aziz Ali Al-Mısrî ile, 1957 senesinde, Amerika'ya giderken nasıl konuştuğumu anlatacağım.

1910'la 1957 arasına, İKİ CİHAN SAVAŞI sığmıştı, Osmanlı İmparatorluğumuz tarih sahnesinden çekilmiş, SON vatan topraklarında Türkiye Cumhuriyeti, dünyanın SON müstakil Türk devleti olarak millî kaderi temsil ediyordu. Aziz Ali Al-Mısrî'nin fırtınalı hayatından safhaları ihtivâ eden Trablus Garb Savaşıyla, Teşkilât-ı Mahsusa'nın gizli dosyaları üzerinden açıklamalar yapan İKİ kitabım çıkmıştı. Aziz Ali'nin Harbiye'den arkadaşı olan ve hatıralarını yazdığım Cafer Tayyar Paşa bunları kendisine göndermişti. Kitaplarımdan birisinde şöyle bir cümle vardı: "Türklüğe ihaneti, bu büyük millet affediyor, hatta unutuyor, fakat ilâhî adalet, bu kadar âlicenap, yüksek kalpli, o nisbette masum bir varlığa yapılan hainliği hoş görmüyor, cezalandırıyor... 1910'dan mirâs kalabilmiş hâdiselerle hayatta kalan o devrin şahsiyetleri, bu ebedî gerçeğin ibretli misali olarak önümüzde..."

Bu hüküm Aziz Ali Al-Mısrî'nin, artık, hakikatlere değer verme çağına gelmiş olan varlığı üzerinde derin tesirler yapmış olacak ki, Cafer Tayyar Paşaya yazdığı cevapta, beni, Mısır'a davet ediyordu. Misafiri olacaktım ve her şeyi anlatacaktı.

Hâdiseler başka türlü cereyan etti. Aziz Ali Al-Mısrî, Kavalalı Mehmet Ali Paşanın altıncı göbekten torunu sefih, şahsiyetsiz, âdi bir kişi ve sicilli bir Türk düşmanı olan Kral Faruk'u deviren hâdiseleri tertip ve idare etti, yeni rejim de onu, Amerika'ya, Mısır'ın kaderi üzerinde hâlâ konuşma iddiasında olan İngiltere'yi frenleyebilecek tek ülke olan Amerika'ya "fevkalâde salâhiyetli büyükelçi" olarak gönderdi. Aziz Ali Al-Mısrî İstanbul'a uğradı ve "eski" arkadaşlarıyla buluştu: Bunlar arasında, hayatını borçlu olduğu Teşkilât-ı Mahsusa Reisi Eşref Beyefendi, Cafer Tayyar Paşa, Ali Fuad Paşa, Rauf Orbay Beyefendi vardı.

Kendisi ile Pera-Palas'ta uzun saatleri dolduran üç gün buluştuk.

Tam bir OSMANLI idi.

Türkçesi hâlâ mükemmeldi. Nükteleri, târizleri, hattâ kullandığı atasözleri bile Türk'tü.

Bu adam mı idi, her türlü nimetini gördüğü o muhteşem İmparatorluğumuzun temellerinden en hassas olanını berhava etmek için kanunun ve tarihin mahkûmiyetini göze alan?

Bir yemek sonrası masa başında kahvelerimizi içer ve kendisini dinlerken, bakışlarımda bu acı sitemi sezinmiş gibi, birden durdu ve içini çekti:

"Yok, dedi, hiçbir hâdise kendiliğinden tekevvün etmedi: Ruhlarımız ve düşüncelerimiz bomboş bırakılmıştı. Büyük neticeler hayalinde idik. Asıl fikriyatçılar sahayı boş bırakırlarsa, yabancılar ve maksatlılar onu işgal ederler. Bizde de böyle oldu."

Bu kısa açıklama, elbetteki kanayan bir vicdan yarasının tesellisi ile yoğrulmuştu. Amma hakikat payı büyüktü. Nitekim daha öncekilerde ve sonrakilerde kendi başına, bomboş, gayesiz ve hedefsiz bırakılmış heyecan ve ümitlerin, kendilerini ve ülkeyi nasıl çıkmazlar içinde sürükleyecekleri görülmemiş miydi?

Benim asıl merakımı zeki hüviyeti ve üç çeyrek yüzyılı doldurmuş tecrübesi ile kavramıştı. Bir Kölemen Türkü'nün tipik yüz hatlarını çok güzel belirten çehresinde, yaşını tekzip edercesine sağlam ve bembeyaz dişlerini, acı tebessümünün saklayamadığı ezgin haliyle devam etti:

"- Tabiî asıl öğrenmek istediğiniz aradığımızı bulmuş olup olmadığımızdır. Şu kadarını söyleyelim: Bugün bütün Orta-Şark, Osmanlı İmparatorluğunun kendisine bilâ ivez ve bilâ menfaat, münhasıran âlicenâb ve âdil bir hükümran olarak vermiş olduklarının pek azını arıyor, amma bulamıyor..."

Bu, tarihe tescil edilmesi şart bir itiraf'tı. Tomanbay kadar Kölemen ve aslında Yavuz Selim'le elele, Türklüğün değişmez ve gerçek düşmanlarının üzerine beraberce yürümeleri gerekirken, Merc-i Dabık veya Ridaniye'de oluk gibi Türk kanı dökmüş olan garip kaderin nesiller sonrasında, Enver Paşanın Harbiye'deki sınıf arkadaşı Aziz Ali, adının sonuna doğduğu yeri, Arap edâtı ile ekleyerek Tomanbay'ın rolünde, Enver Paşanın karşısına çıkıvermişti: Ne Osmanlı devleti kalmıştı ortada ne de gerçek istiklâli ile Mısır... Hele Kölemenler, Aziz Ali'nin asıl soy-sopu, bu hengâme içinde kaybolup gitmişlerdi.

Son, fakat samimî temennilerinden birisi şu olmuştu:

"Niyâzım, olup bitenlerin intibah mevzuu olmasıdır."

Bu da olamadı... Olmadı.

1970'de Arap âlemi, hakikatın hâlâ fersahlar ötesinde, bir Hıristiyan çocuğu Mişel Eflâk'ın Müslüman Araplar içinde ektiği fesat tohumu B.A.A.S. sosyalizm masalının arkasındadırlar: İkiye değil, on ikiye bölünmüşlerdir. Hangi bölgelerinde huzur var? Onlar doksan milyondur, amma görünürdeki sayısı üç milyon olan Yahudi önünde perişan olmuşlardır.

Daha sonra Aziz Ali Al-Mısrî'den, (Siyasî Mahkûmlar Adası: Malta) kitabım dolayısıyla uzun bir mektup aldım. Hâlâ, nelerin meçhul olduğunu en selâhiyetli kişisinin kalemiyle açıklayan bu mektup arşivimdedir.

MEBUSAN MECLİSİNDE BİR SES!..

Mevzuumuzu bıraktığımız noktaya dönüyoruz.

Ne El-Ahid, ne de El-Kâhtaniyye'nin kurucuları, Teşkilat-ı Mahsusa'nın faaliyetleri hakkında bir bilgi edinebileceği kanaatinde değillerdi. Bu sebeple, hazırlamış oldukları cesur planlarını meydanı bomboş bulmanın rahatlığı içinde tatbik ediyorlardı. Bu arada, gerçekten ibretli bir hâdise oldu: 1911 malî yılı bütçesi görüşülürken, Harbiye Nezaretine ait tahsisatın tâyinler ve nakiller bölümü gelince, Şam mebusu Şükrü el-Aselî Bey söz aldı ve Arap asıllı zabitlerin, daha çok Araplarla meskûn bölgelerde bırakılmasını istedi!.. İleri sürdüğü gerekçe ise hakikî maksattan bambaşka idi: "Çünkü Arap muhitlerinde askere alınanlar Türkçe bilmiyorlar ve onların Arapça bilmeyen zabitlerin emirlerine verilmesi de yetişmelerine imkân vermiyor?"

Bu cümleleri birçok Arap olmayan mebuslar da tasvip ediyorlardı.

Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa verdiği cevapta, karşısındakileri kuşkulandıracak bir eda kullanmadı ve teklifin tatbik imkânı bulunduğu nisbette ele alınacağını söyledi. Fakat artık meclis kürsüsüne kadar getirilebilen hadisenin içyüzünü saklayan maskelerden birisi daha düşmüş oluyordu.

1910 senesi Arap Gizli İhtilâl Cemiyetlerinin kendi bünyelerini kuvvetlendirmeleri ile geçti. Tâ Trablus-Garb Savaşı çıkıncaya kadar... Bu savaşın Arap İhtilâl Cemiyetleri üzerinde çeşitli tesirleri oldu. Nitekim Aziz Ali Al-Mısrî, Trablus-Garbı müdafaaya ilk koşanlar arasında idi.

Fakat bu arada ihtilâl cemiyetlerinin en tehlikelisi ve serti olan Cemiyet-ül Sûriyet-ül Arabiyye'nin ayaklanma beyannameleri de çöl'lerin tenha köşelerine kadar yayıldı.

İtalyanların, yirmi dört saatlik bir ültimatomdan sonra Trablus-Garba saldırmaları, Arap gizli ihtilâlcileri üzerinde derin bir tesir bırakmıştır. Osmanlı İmparatorluğunun yıkılması ve dağılması bahasına istiklâl peşinde koşan gizli cemiyetlerin en tehlikelisi olan El-ahid'i kurmuş ve Osmanlı ordusundaki Arap asıllı zabitleri bu cemiyete alabilmek için en cesur teşebbüsleri yapmış olan Aziz Ali al-Mısrî, Trablus'u kendi kaderine terk etmek zorunda kalan hükümetin aczi karşısında, şahsî kararlarıyla bu vatan bölgesini müdafaaya koşan Türk zabitlerinin arasına ilk katılanlardan oldu, onu Selim El-Ceairî takip etti.

İttihat ve Terakki, Sultan Hamid idaresinde vazife almış yaşlı paşalardan kurtulmak ve kendi ideolojisini benimsemiş genç bir ilim ve devlet adamını işbaşına getirmek gayesiyle, Roma'da sefir olan İbrahim Hakkı Beyi, Sultan Reşad'a PAŞALIK rütbesi verdirerek SADRAZAM, yâni BAŞVEKİL yapmıştı. Mahmut Şevket Paşanın Harbiye, Talât Beyin Dahiliye, Cavid Bey Maliye Nezaretlerini aldıkları bu kabine, İttihad ve Terakkinin fiilen iktidarda olduğunu ispatlayacak KENDİ TERKİBİ idi. Fakat -inanın, bugün de öyledir...- Türkiye'nin kendi dertlerini, kendi şifa tedbirleriyle sararak kurtulmasına asla müsaade etmeyen iş-dış düşmanlar yine gizli-açık mücadeleye girişmişler, yeni hükümeti gailesiz bırakmamışlardı. Mahmut Şevket Paşa, büyük bir gayretle ordunun ıslâhına girişmiş, otuz üç sene limanlarda çürüyerek işe yaramaz hale gelen donanma yerine, millet, varyoğunu vererek Donanma Cemiyetini kurmuş, İngiltere, Almanya, Amerika'ya, devrin en büyük, en kudretli savaş gemileri ısmarlanmış, bazılarını da hazır almıştı. Birçok sahalarda derin ve köklü ıslahata girişmiş, bir hukuk profesörü olan İbrahim Hakkı Paşa, takip ettiği siyaseti, kinler ve garazlardan kurtarmak için adl-ü ihsan politikası ismini vermiş, muvafık-Muhalif-tarafsız, bütün Osmanlıları aynı çatı altına davet etmişti.

İşte İtalyanlar, 1880'den beri bütün iktisadî imkânlarına el koydukları Trablus-Garb'ı kendilerine ilhak için sudan bir sebeple yirmi dört saatlik ültimatomdan sonra Bingazi ve Derneyi işgale başlamışlardı. İkinci Meşrutiyetle beraber İstanbul'a, Harbiye Nazırlığına getirilen meşhur Recep Paşa zamanında orada hazır durumda olan kırk tabur asker kısmen terhis, kısmen Balkan cephesine nakledilmişti. Sahilde zayıf bir müdafaamız vardı. İtalyan donanması, âdi ve insafsız bir taarruzla, Beyrut limanında bulunan Avnullah ve Lutfullah korvetlerimizi batırmış, Akdenize hâkim olduğu için denizden yardım imkânlarını kaldırmıştı. Artık Trablus, kendi kaderine terk edilmiş demekti. Bütün ümitlere rağmen Almanya ve Fransa da müdahale etmemişlerdi. İtalyanlar, Korsika üzerindeki iddialarından vaz geçerek Fransızları, merkezî ittifaka girerek de Almanları tatmin etmişlerdi. Bu şartlar içinde, aralarında Enver, Mustafa Kemal, Eşref, Ali Fethi, Nuri, Fuad, İbrahim Süreyya, Reşid, Ali Beylerin bulunduğu bir avuç kahraman, takma unvan ve isimlerle Mısır üzerinden Trablus-Garb'a giderek, oradaki mütevazi kuvvetin başına geçmişler, Teşkilât-ı Mahsusa Reisi Eşref Beyin şahsî dostu olan Şeyh Sünnûsi'yi de saflarına alarak, kuvvetli bir müdafaa kurmuşlar ve İtalyanları, donanmalarının ateş hattından içeri sokmamışlardı. Osmanlı Ordusunun eski günlerini hatırlatacak bir azim ve kudretle, düşmanının elinden silahlarını alarak aynı silahlarla onu bulunduğu yerden söküp alması, dünyanın dikkatini yine Osmanlı Türklerinin üzerine çekmişti.

AZİZ ALİ AL-MISRÎ DE GİDİYOR!..

Aziz Ali Al-Mısrî ve Selim el Cezairî başta olarak Arap asıllı olanları, o muhteşem İmparatorluğumuzun dağılması için kendi ırkları adına imkânlardan biri sayarak Trablus-Garb'a gönderen belirli bir teşkilât mı idi, yoksa sadece kendi özel duyguları mı?

Tarih, bu suale hâlâ cevap vermiş değildir: Fakat hâdiseler şunu isbat etmiştir ki, Trablus-Garb müdafaasına giden Arap asıllı zabitler içinde, ayrılık hareketine katılmış olanlar suçüstü ele geçirilmişler ve Divan-ı Harbe verilerek en ağır cezalara mahkûm edilmişlerdir.

İlk giden, Aziz Ali Al-Mısrî olmuştu. Derne'de kurulan karargâhta, Enver Bey -daha sonra Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa- ile birlikte bulunan Aziz Ali, Arap lehçelerini çok iyi bilmenin imkânı ile, Enver Beyden Şeyh Sünnûsi'nin yanına gitme müsaadesi almış ve beraberine kendi seçtiği müfrezeyi de alarak Sahra'nın kuytu köşelerine kadar uzayan bir yolculuğa çıkmıştı. Bu alâkayı, bir Osmanlı zabitinin vatanına bağlılığı halinde ve çok tabiî gören Enver Bey daha sonra gelen Selim El-Cezairî'yi de, yine, Arapçayı ve muhiti iyi bilmesinden dolayı Berberî'ler içine göndermişti. Trablus müdafaası buralardan gelecek kuvvetlere dayanıyordu. Bu sebeple gidenler, hemen denilebilir ki, bütün ümidi temsil ediyorlardı.

Gerçekten de Aziz Ali, Cacûb'dan Şeyh Sünnusî'den vaatlerle ve beraberinde cephedeki dengeyi düzeltecek kuvvetlerle dönmüştü. Selim El-Cezairî ise, Berberî'lerden sonra gizlice Cezaire geçmiş, Cezair, Fas, Tunus'ta, İtalyan işgali aleyhine propaganda gezisine çıkmış; bizim tarihî GARB OCAKLARI'mızı ele geçirmiş, Fransızların tazyiki ile faaliyetine gizlice devam etmiş, hatta oralardan, Emîr Ali Paşanın delâletiyle Hecinsüvâr müfrezeleri temin etmişti. Bütün bunlar, görünürde, çok değerli, övülmeye ve örnek tutulmaya lâyık himmetlerdi.

Trablus-Garb'da savaş, kısa zaman içinde İtalyanlar aleyhine dönmüş, kuvvetlerimiz mevzilerini ıslâh etmişler, İtalyanları kıyıya sıkıştırmışlardı.

Çevreden durmadan yardımcı kuvvetler geliyordu. Bu kuvvetler, mahallî halkla, Sahra'nın içine kadar uzanan geniş bölgedeki Urban'dan ibaretti. Kuvvetler, Teşkilât-ı Mahsusa Reisi Eşref Beyin kumandası altında idiler. Bu kuvvetlerle müdafaa cephesini İtalyanlardan alınan silâhlarla tesis eden ve Arap dünyasını çok iyi bilen Eşref Bey, emrindeki kuvvetler arasında belirli şahsiyetlere karşı gün geçtikçe artan şahsî bağlılık ve Türk kumanda heyetine karşı da gün geçtikçe beliren ayrılık müşahede etti. Önce bu duygu ve hareketi, mahallî olmaktan ileri gelen sebeplere bağladı, fakat bir gün, kendisini ziyaret eden, şahsen yakın dostu Trablus-Garb Mebusu Sadık Beyin anlattıkları, acı ve sert hakikatı ortaya koydu: sadık Bey, Aziz Ali Al-Mısrî ile Selim El-Cezairî'yi şiddetle ittiham etmiş, şöyle demişti:

"- Bu adamlar burada gizli bir maksatla bulunmaktadırlar. Kendilerinin uzak sahalara kadar giderek faaliyette bulunmalarının hafî gayesi vardır. EL-AHİD ve EL-KAHTANİYYE gibi ihtilâl cemiyetlerinin beyannameleri Sahra'nın uzak yerlerine kadar tevzi edilmiştir. Eğer Trablus-Garb'da zafer elde edilecek olur ve İtalyanlar tamamen kovulursa, burada istiklâllerini ilân edeceklerdir. Bütün yollar kapalı olduğu için ülkenin öteki merkezlerinden yardım alınamayacağını çok iyi bilmektedirler. İşte, size, Sahra'nın en uzak köşelerine kadar dağıtılmış olan ihtilâl beyannameleri... Söyleyiniz: Vatanın bu kadar buhranlı bir zamanında böyle bir ihaneti tertip edenlerden hayır gelir mi? Derhal ve çok şiddetli tedbirler alınmazsa, burada elde edilecek zaferin bile memlekete faydası olmaz, bilâkis ayrılık ateşini öteki Arap diyarlarına sıçratır."

EŞREF BEY, ŞEYH SÜNNÛSÎ'YE GİDİYOR...

Bir bomba tesiri yapan ifşaatı takip eden günlerde, Eşref Bey, şahsen çok yakından tanıdığı Şeyh Sünnusî'yi görmek için Cacûb'a gitti, çevreyi dolaştı, zahirî sebepler altında yapılan bu seyahat gizli maksat sahiplerini kuşkulandırmıştı. Nitekim önce Selim, daha sonra da Aziz Ali, birer bahane ile Trablus-Garb'dan ayrıldılar, Sahra'ya çekildiler. İki taraf da, o buhran günlerinde ipleri tamamen koparmamanın ve statükoyu muhafazanın dikkati içinde idiler. Fakat iki taraf da, ellerine geçecek ilk fırsatta artık ortaya çıkmış ayrılığın hesabını birbirlerinden sormak azmi ve kararı içinde idiler.

Nitekim, Trablus-Garb harbinin İtalyanlar için bozgunlar devri geldiği ümit safhasında bırakmak ve asırlarca en büyük sadakatle Osmanlı Türklerine bağlı kalmış GARB OCAKLARI'nın sonuncusunu terk etmek zarureti hasıl oldu: Çünkü, Balkan Harbi, bu defa Hıristiyanlığın, bilhassa Ortodoks Kilisesinin Pan-Slavizmle elele vererek Türklerin üzerine çullanması siyasetinin kaçınılmaz icabı olarak başladı. Trablus-Garb'da savaşan bir avuç kahraman, vatanın bağrına yönelen tehlike üzerine bu uzak vatan köşesini acı kaderine terk ettiler, vatana döndüler, en tehlikeli bölgelerde vazife aldılar. Balkan Harbinin binbir facia ile geçen acı devreleri içinde, Arap İhtilâl Cemiyetleri faaliyetlerine elverişli sahalar buldular. Fakat, Teşkilât-ı Mahsusa da elde ettiği ipuçları üzerinde dikkatle ve itina ile yürüyordu. İhanet, elbette ki umumî değildi. Yüzyıllarca, Türklüğün nimeti ile yaşamış, itibar ve alâka görmüş vicdan ve ahlâk sahibi Araplar, ayrılık hareketine karşı koymakla kalmıyorlar, hükümeti de ikaz ediyorlardı. Ağır ve menfi şartlar içinde olsa da, Balkanlarda savaşın bitmesi ve sulhün imzalanması üzerine mevzu ele alındı ve eldeki dosyalar, Divan-ı Harbe verildi.

Bu buhran safhası içinde memlekette BÜYÜK VE TEMEL HADİSELER olmuştu: Mahmut Şevket Paşa öldürülmüş, Sait Halim Paşa Sadrazam olmuştu. İttihad ve Terakki bütün iktidarı ele almış, muhalefet tasfiye edilmişti. Kaymakam (yarbay) Enver Bey, iki derece terfi ettirilerek mirliva (tümgeneral) Enver Paşa olarak Harbiye Nazırlığına getirilmişti. Dünyanın ufukları, umumî bir savaşın bulutları ile kaplı idi. Vatanı, mukader felâketlerin uzağında tutmak azminde olanlar, vargüçleriyle çâreler arıyorlardı. Bu arada, ihanet yuvalarının söndürülmesi, başlıca emel ve ümitlerdendi.

Teşkilât-ı Mahsusa, ülkenin huzur ve sükûnunu temin etmekle vazifeli mes'ul müessese olarak şu plânı tatbik etti: İhtilâl kadrosu içinde kendisine "hizmet" edebilecekleri ayırdı, Selim El-Cezairî'ye arzuladığı ifşaat ve izahatı en sağlam delillere bağlattıktan ve istediği bütün bilgiyi kendisinden aldıktan sonra hayatını bağışlama vaadini yerine getirdi, kendisini memleketi olan Cezair'e başka isim ve unvanla, değişik şekilde gönderdi, hattâ Birinci Dünya Savaşının çıkışına kadar "verdiği bilgiler"den istifade etti. Bu arada, Aziz Ali al-Mısrî de tevkif edilmiş, Divan-ı Harbe sevkedilmişti. İhanet ve hiyanet vesikaları öylesine itiraz kabul etmez şekilde idi ki, Aziz Ali, hiçbir şeyi inkâr edemedi, her şeyi itiraf etti ve İDAM'a mahkûm edildi. Mahkeme gizli cereyan etmişti. Memlekette örfî idare vardı. Askerî mahkemeye riyaset eden Hurşit Paşa, dürüst, adalet ve hakkaniyetle tanınmış bir zattı. Hakkındaki idam hükmünü büyük bir soğukkanlılıkla dinleyen Aziz Ali, hiç itiraz etmedi. Şöyle dedi: **"- Bu yolun sonunda bu da vardı."**

Ve, bütün muhakeme safhasınca, neden ihaneti tercih ettiğinin inandırıcı, mantığı tatmin eden safhalarını ortaya koyamadı. Anlaşılıyordu ki, hareketin asıl sebebi ırkî ve millî duygular değildi. Bu arada, o günün idaresinin de büyük kabahat ve günahları olduğu şüphe götürmezdi. Arap halkının yaşadığı vilâyetlere, bir tek kelime Arapça bilmeyen, buraları afakî emirleriyle idare etmek isteyen kimseler gönderiliyordu. Mahrumiyet bölgesi olarak sayılan, fakat imkânlar bakımından Anadolu'nun öksüz ve bakımsız köşelerinden daha çok mamur ve zengin olan yerlere gidenler, birkaç sene içinde zengin olmayı düşünüyorlardı. Rüşvet, tazyik, keyfî idare mutlaktı. Aziz Ali ve arkadaşları ordu içinde, Şefik El-Müeyyet, Abdülhamid Zöhravî, Dr. İzzet El-Cündî, Seyfettin El-Hatîp ve benzerlerinin halk arasında devlet aleyhine telkinler yapmasının haklı sebepleri de yok değildi. Bunlar, bir ihaneti elbet de mazûr gösteremezdi. Fakat şeklî sebep olarak masum yığınları devlete karşı kışkırtmış olmanın mesnetleri oldular. Hâdiselerde, bugünkü idarecilere de ders olacak taraflar vardır ve bunlar tesirleri çeşitli değişikliklere rağmen devam eden unsurlardır: 1970 Türkiye'sinde öyle bölgeler vardır ki, hâlâ Türkçe konuşulmaz ve başkalarının radyoları, kendi öz radyolarımızdan daha çok dinlenir. Unutmayınız ki, siyasî olaylarda illiyet ve irsiyet prensipleri, ferdî vak'alardan daha derindir. Nitekim, Cemal Paşa, o kanlı ve sert Aliyye Divan-ı Harbini kurduğu zaman, bütün Arap liderleri, ihaneti reddettiler, fakat, kendi bölgelerinde hak ve adaletin yok oluşunu açıkça söylediler. Tarih, kendilerini elbette mazûr göremez, fakat, devletin günahını da silemez...

Teşkilât-ı Mahsusa, Harbiye Nazırı Enver Paşaya, Aziz Ali Al-Mısrî'nin ölüm cezasından affedilmesini telkin ve tavsiye etmişti. Aziz Ali Enver Paşanın Harbiyede sınıf arkadaşı idi. Kan dökmeden daima kaçınmış ve sert tedbirler aleyhinde bulunmuş olan Enver Paşa, şahsî mizacına da uygun gelen bu teklifi kabul etti, Aziz Ali'nin cezası ebedî hapse çevrildi.

M. BOMPAR'IN ELE GEÇEN RAPORU

Sene 1913... Balkan Harbinden yeni çıkan ülkede kendine gelme çabaları her şeyin üstünde ve gözler İttihad ve Terakkinin alacağı tedbirlere çevrilmiş. Dünyayı her ân tehdit eden umumî savaş hazırlığı içinde

Osmanlı İmparatorluğu müttefiksiz... Çünkü parasız, silâhsız, yorgun bu ülkeyi, hiçbir büyük devlet kendi safına almak istemiyor ve artık Avrupa için en büyük mesele, HASTA ADAM'ın zengin mirâsından en büyük hisseyi alabilmek...

Irak'ta İngilizler, Suriye'de Fransızlar, Hicaz'da Almanlar, Amerikalılar, İngilizler ve Fransızlar faaliyette. Trablus-Garb'ı ele geçiren İtalya, Fransız Somalisini tehdit ediyor. Her tarafta, Emperyalizmin hırslı kaynaşması var. Bunlara karşı Osmanlı Teşkilât-ı Mahsusası, mütevazi imkânları içinde gerçekten başarılı bir mücadeleye girişmiş. İşte bu sırada, cesur bir hareketle, Şam'daki Fransız Konsolosluğu basılıyor ve daha sonra Aliyye Divan-ı Harbinde hepsi ortaya dökülen gizli vesikalar elde ediliyor. Bu ibretli hâdiseyi Eşref Bey şöyle anlatır:

"- Zamanlardır arkasında olduğumuz gizli evrakın Fransız Konsolosluğunda olduğunu tesbit etmiştik. Aslen Mısırlı olup daha sonra İngilizlerin idama mahkûm ettikleri Hüseyin El-Rişâd adlı vatansever gencimizin cesur sızması ile konsoloslukta gece bekçilerinden birisini elde etmiştik. Hazırlığımızı itina ile yapmış ve Fransız Elçisi M. Bompar'ın davetlisi olarak konsolos M. Burje'nin, İstanbul'a hareket ettiği bir gece konsolosluğa giren üç fedaimiz vasıtasıyla bütün evrakı almıştık. O gece Şam'da nâdir görülen fırtınalı hava işimize çok yaramıştı. Fransız hükümeti, ele geçen vesikaların sadece bizim için değil, şeklen müttefikleri olan İngiliz ve İtalyanlar için de ne derece "değerli ve sürprizli" olduğunu bildiğinden hâdisenin üzerine gidemedi.

Vesikalar, Araplar arasındaki derin görüş ayrılıklarını ortaya koyuyordu. Meselâ bizim için doğrudan doğruya bir İngiliz ajanı olarak bilinen Dr. İzzet el-Cündî, iki taraflı çalışıyordu: Abdülvehâp El-İtrâk de öyle idi. Sadece Fransızlara ümit bağlar gözüken Maksud El-Atraş ise, Beyrut'taki Amerikan Kolejinin aylık tahsisata bağladığı kişiler arasında çıktı! Fakat bizi asıl dehşete düşüren, Osmanlı Mebusan meclisindeki bazı mebusların vaziyeti oldu. Bunlar, daha sonra Aliyye Divan-ı Harbinde inkârı gayrı mümkün vesikalar olarak hâkimlerin ellerine verildi.

En şayan-ı dikkat olan Fransız Sefiri M. Bompar'ın bir sureti Şam konsolosluğuna gönderilmiş raporuydu. Fransız Sefiri, Hariciye Nezaretine gönderdiği bu raporda, Aziz Ali Al-Mısrî'nin affını şu hükme bağlıyordu:

"- Türkler bütün hazırlığı öğrenmişlerdir. Aziz Ali'nin affı, çok yakında başlayacak daha ciddî ve ağır tedbirleri örtmek için şeklî bir jesttir. Arap ülkesinde rakiplerimiz kesif bir faaliyete girişmişlerdir. Osmanlı makamlarının hâdiselere tamamen vukuf kesbetmesinden evvel neticeleri almaya mecbur olduğumuzu bir daha teyit etmek için ciddî sebepler vadır."

Teşkilât-ı Mahsusanın elde ettiği vesikalar üzerine tanzim ettiği dosyaların, Harbiye Nezaretine tevi edilmesinden sonra, elde edilen isimler arasında hâlen Orduda vazifeli olanlar devamlı şekilde takip edilmeye başlanıldı. Bu arada bazı Arap asıllı mebusların memleketten ayrılmakta olduklarını da tesbit ettik."

1914 başlarında vaziyet daha da aydınlığa çıkmıştı. Bu arada en mühim hâdise, Cemal Paşanın âdeta diktatör selâhiyetiyle Suriye'ye gelmesi oldu.

Bu, esaslı bir DÖNÜM NOKTASI idi. Hâdiseler artık maskesini düşürecek dostluklar - düşmanlıklar bağdaşmaz ölçülerle şekillenecekti.

Trablus-Garp harbi sırasında Arap ayrılışının bilhassa Ordu içinde aldığı yön, İstanbul'da çeşitli tesirler, hattâ birbirini tutmaz tefsirlere yol açmıştı. Fakat Balkan Harbinin çıkışı ve en kötümser olanları bile dehşete sürükleyen bozgunlar, Arap ayrılışını hazırlayanları öylesine ümide düşürdü ki 1913 sonunda vaziyet hiçbir tefsire muhtaç olmayacak kadar aydınlığa çıkmıştı: Arabistan kaynıyordu!

İstanbul'da da önemli olaylar birbirini kovalamıştı: İttihad ve Terakki sukut etmiş, bloklaşamamış, muhalefet iktidara gelmiş, fakat Bab-ı Âli baskını olmuş, İttihadçılar tekrar memleketin kaderini ellerine almışlar, Harbiye Nâzırı Nâzım Paşanın öldürülmesini Sadrazam Mahmut Şevket Paşanın öldürülmesi tâkip etmiş, nihayet İttihadçılar, Mebusan Meclisindeki muhalefeti fiilen tasfiye ederek, sımsıkı diktatörlük halinde memleketi idareye başlamışlardı. İşte ARAP AYRILIK HAREKETLERİ'nin devletin siyasetinde MESELE olarak gözükmesi ve ibretli hâdiselerin birbirini kovalaması bundan sonradır.

LAVRENS SAHNEYE ÇIKIYOR...

1914 başında dünyanın büyük bir savaşa sürüklenmekte olduğu gözle görünür hale gelmişti: Osmanlı İmparatorluğu, İKİ BLOK'dan birisinin yanında saf tutabilmenin sadece arzusu içinde değil, mecburiyetinde idi de... Bahriye Nâzırı ve İttihad ve Terakki diktatoryasının en sert adamı Cemal Paşa, aldığı kültür ve şahsî mizâç olarak Maliye Nâzırı Cavit Bey, Paris'in kapısını defalarca çalmışlar, Fransız ittifakını ısrar, hattâ samimî hislerle aramışlardı. Elleri boş dönmüşlerdi. İngiltere ise Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışında, Arap ve Hint topraklarındaki hâkimiyetinin ebedîleşmesinin neticelerini buluyor, Çarlık Rusyasına Boğazlarda nisbî hâkimiyet vermeye mukabil, kendisi için BÜYÜK TEHLİKE hâlini alan Cermen baskısından kurtulmak yollarını arıyordu. Bu gayesine erişebilmek için de, sadece savaş meydanlarının neticelerini beklemedi, Arap Yarımadasını dünyada görülmemiş bir genişlikte casus ordusu ile kuşattı: İşte, Lavrens adlı maceracının sahneye çıkışı bu siyasetin icabıdır.

Bazan bir tek adam, devletlerin başaramadığı sonuçları en kısa zamanda, en basit yollardan nasıl alabilir? Lavrens'in şahsında ve faaliyetinde bu sualin inandırıcı, daha çok da hayret ve ibret verici cevabı vardır.

Lavrens'in yetişmesi, İngiliz Intellicens Servisinin Doğu Dünyasını, kansız ve kuvvetsiz, sadece PARA ile ve olaylara yön verebilecek kişileri isabetle seçerek onları maşa halinde kullanmak politikasının mükemmel eserlerinden birisi olarak meydana sürülebileceğinin tarzı oldu. Şahsî kabiliyeti iyi bir denemeden geçen Lavrens, onbir sene, Arabistan'ı karış karış dolaştı, Arap dilini bütün lehçeleriyle öğrendi. Arap'ın fert ve toplum meselelerini hiçbir tesir altında kalmadan inceledi. Onun Arap Yarıdamadası ve Araplar için vardığı hükümler, bugün için de gerçekten ibretlidir. Lavrens:

"Araplar hiçbir zaman bir bayrak altında toplanamayacaklar ve tek bir devlet olamayacaklardır. Onlar için en mükemmel idare, Türk idaresidir. Biz, kendi menfaatlerimizin icabı olarak ihtiyarlamış ve değişen şartlara göre yaşama gücünü tazelememiş olan bu idareyi yıkacağız ve istediklerimizi elde edeceğiz, fakat hiçbir zaman Türklerin yerini alamayacağız. Bu yer, ebediyen boş kalacaktır" demişti.

Hiç şüphe yok ki, Lavrens, Birinci Dünya Savaşında, Arap Yarımadası'ndaki ayrılık ve ihtilâl hareketlerinin baş hazırlayacısı idi. Fakat bu vasfı içinde bile, koyduğu yukarıdaki teşhis, en büyük gerçeği anlatır: Arapların varlığında, Osmanlı Türklerinden kalan boşluk, çok acı, kanlı, sert isbatlarla devam etmektedir.

Buna rağmen Lavrens, nasıl olmuştur da yüzlerce senelik bir idareyi, sadece şahsî menfaatleri tahrik ederek yıkabilmişti? Bu çok meraklı sualin cevabını Lawrens bizzat kendisi verir ve şöyle der:

ARAP BÜYÜKLERİNİN HAYALİ

"- Mısır'da Hidiv Ailesi, bütün Arabistan'ın idaresini eline almak ihtirasını Arap Ülkesinin ve halkının menfaat ve hakları üzerinde tutuyordu. (Lavrens'in 68 sene önce söylediği söz, bugün de olduğu gibi yerindedir. 1915'de Hidiv Ailesinin benimsediği fikirler ve arzular, düne kadar Mısır diktatörü Nâsır'ın şahsında devam ediyordu.) Buna mukabil Suriye'nin Müslümanlığı zorla kabul ettiği bilinen çok eski halkından, muhitin hâkimiyetini ellerinden bırakmamak isteyenler, diğer Arap mıntıkaları ile mücadele halinde idiler. Suriye'nin öteki Arap ülkelerine karşı vaziyeti daima şüphe ve itimatsızlık içinde geçmişti. Burası bir çıban başı idi. (Bu gün de böyledir.) Cebel-i Dürûz ve Beyrut havalisi ise, Finikelilerin vârisiydi. Bunlar, sadece tüccar insanlardı. Çoğu Katolik, Süryânî, Nasturî idiler. Dürzîler, şeklen kuvvetli olmakla beraber, Müslüman olmayan bu zengin Arap halkının muhafızı olmaktan ileri gidemezlerdi. (Lavrens, bugünkü Lübnan'ın hakikî çehresini ne güzel anlatıyor!..) Irak ise, Musul-Kerkük havalisindeki Bayat Türkleri, Süleymaniye mıntıkasındaki Kürtler, dolayısıyla bir tek Arap devletinin hâkimiyeti altına giremezdi. (Lavrens, Mustafa Barzanî'nin ayaklanmasını elli beş sene evvel görebilmiş. Irak Türklerini ise, o Arap komünistlerinin en alçağı ve kaatili olan Abdülkerim Kasım insafsızca ezdi, bitirdi Bugün Irak'daki Türkler, çok ağır baskılar içindedir. Lavrens, bizim avâre ve başıboş milliyetçiliğimizi bildiği için de, bizden bahis bile etmiyor!) Necid ve Hicaz ise, çöl kanunlarının ve çok eski Arap göçebe hayatının tesir mıntıkasıdır. Vehhâbilik burada, günün birinde vaziyete hâkim olacaktı. (Lavrens'in bu tahminleri de doğru çıkmıştı: Vehhâbîliği temsil eden Suud Hanedânı, bütün Hicaz'a hâkim...) Yemen ise kendi iç vahdetini temin edinceye kadar, büyük sarsıntılar geçirecektir: İmam İdris ve Yahya'nın başladıkları, birisi Osmanlı idaresini, diğeri iftirakı temsil eden kavganın daha başka mahiyeti alarak sürüp gitmesi beklenmelidir. (Lavrens, âdeta fala bakmıştır: Bugün, Yemen'de, KRALCI ve CUMHURİYETÇİ denilen zümreler, bu İdris-Yahya kavgasının iki nesil sonrasıdır.) Arap Yarımadasında yeni petrol kaynakları elde edildiği müddetçe mevcud olan büyük devletlerle aynı vaziyet ve kudrete mazhar olabilecek yenilerinin, Arap toprakları üzerinde görünür görünmez, mücadeleleri devam edecektir. (Lavrens yine günümüzü elli beş sene evvel konuşmuş: Bugünkü Bahreyn Emîrlikleri, dünyanın en zengin beldesi olan Kuveyt şeyhliği, konulan teşhisin doğruluğunu ne güzel isbat ediyor!..) Fakat bu ayrılıklar ve kapatılması tarih ve coğrafya itibariyle imkânsız çukurlara rağmen, Arap Birliğini korumak yolunda fanatik ve aşırı iddialı düşünce ve cereyanlara da rastlanacaktır. Bunların büyük devletlerden ilham almış olmasını da çok tabiî, hattâ zarurî bulmalıdır." (Nasıl, beğeniyor musunuz? İşte, ikinci Dünya Savaşından sonra, Araplar arasında çıkan ve sayıları düzineleri geçen kurtuluş liderleri... ki, çoğunun ölüsünün yeri belli değil ve ülkelerinde adlarının anılması yasak... Öte tarafta, mükemmel bir komünist hareketi olan B. A. A. S... Bugün, Suriye'de ve Cezayir'de tatbik edilen aşırı sol sistem, Ruya'da bile yok... Benzerine, kendi özel şartları içinde ancak Kızıl Çin'de rastlanabiliyor.) Lavrens, Araplar hakkındaki hükümlerini şu cümlelerle tamamlar: "Araplar, Osmanlı Türklerinin idaresinden çıktıktan sonra, her arap tanınmış şahsiyeti, daha çok aile nesebi iddiasıyla Sultan olmak isteyecek ve bunu, devrinin şartlarına göre ifade edecektir."

ARAP AYRILIŞINI ÖNLEMEYE ÇALIŞANLAR...

Lavrens'in koyduğu teşhisler, Arap Yarımadası'ndaki başta petrol, tabiî servetleri tekelleri altına almak isteyen Emperyalist devletlerce elbette malûm olan hakikatti. Bu sebeple, Londra, Vaşington, Paris, Berlin, Moskova ve petrol imparatorluğunun perde arkasındaki adları gizli tröstleri, bütün dikkatlerini Arap Yarımadasına çevirmişlerdi. İnanılmaz hakikat şu idi ki, onlar, Arap milliyetçi hareketleri, bir ayrılma ve Osmanlı Türklerini terk etme istikameti aldığı zaman, bu kopuşu, İstanbul'dan daha fazla önlemeye çalıştılar!.. Neden? Çünkü onlar, çok iyi biliyorlardı ki, başta petrol olarak, bu milyonlarca kilometrekarelik toprakların servetlerini yine yabancılar işletecek, fakat idarenin bütün sorumluluğu ve yükü, Osmanlılar üzerinde olacak...

Bir gün Sadrazam Sait Paşa, Sultan İkinci Abedülhamid'e Kudüs'teki Hıristiyanlar için mukaddes makamların, Katolik-Ortodoks-Protestan-Grigoryen mezhepleri arasında sert tartışmalara sebep olduğunu, kanlı olayların olabileceğini haber vermiş ve yeni tedbirler alınmasını teklif etmiş. Tecrübeli Sultan Hamid, gülmüş:

"Hiç merak etmeyiniz... Biz, Kamame kilisesinin bekçiliğini yapıyoruz. Onlar da ibadetlerini... Biz Kudüs'ten çıkarsak, orada hâdiseler eksik olmaz. Bizim gibi masrafı ve dertlerini üzerine alan iddiasız bekçiler nerede bulabilirler?" demiş.

İşte, Lavrens'in teşhislerini, Sultan Hamid'in bu cevabı tamamlar... Tam bir gerçekçilik hâlinde!

Nitekim, Batılı Emperyalistler, Arap ayrılma hareketleri, Osmanlılardan tam kopma şeklini aldığı zaman, durumu önlemeye çalıştılar ve hattâ bazı bölgelerde, meselâ Bahreyn'de ve Basra Körfezinde karşı çıktılar. Buralarda, Birinci Dünya Savaşından önceki zaman içinde çıkan karışıklıkları önlemek için, İngiliz ve Fransız donanması Bab-ı Âli'ye yardım etti, ayaklananları bulundukları bölgelerden uzaklaştırdı.

Ta Birinci Dünya Savaşının çıkışına kadar...

1914 yılının mayıs ayı içindeyiz.

Enver Paşa, Harbiye Nâzırı ve Başkumandan Vekilidir ve memlekette Meşrutiyet, şeklî mahiyet almıştır: İttihad ve Terakki her şeye hâkimdir. Mebusan Meclisi, İttihad ve Terakki iktidarının tatbikat kadrosu halindedir. Sivil kadroda Talât Paşa, (daha o zaman BEY'di. Talât PAŞA olması 1916'da Sadrazam olmasından sonradır) askerler arasında Enver ve Cemal Paşalar orduya hâkimdir. Bilhassa Enver Paşa, birçok temel hâdiselerde şahsen karar almakta ve tatbik ettirmektedir. Dünya ufukları, artık kaçınılmaz hale gelmiş olan büyük çatışmanın karaltılarıyla doludur ve İmparatorluğumuz, binbir mahrumiyet içinde olduğu için, MÜTTEFİK aramaktadır.

İşte bugünlerde Enver Paşa, Teşkilât-ı Mahsusa Reisi Eşref Sencer Beyi dâvet ediyor ve Arap Yarımadasında için için kaynayan fesat kazanının patlamak üzere olan buhranlı durumu üzerindeki fikirlerini alıyor. Eşref Beyin kanaati, hükümetin o günlerde takip ettiği siyasetle bağdaşmayacak biçimdedir: Eşref Bey diyor ki:

"- Osmanlı İmparatorluğumuzun yaşaması için, birbirinden tamamen ayrı üç yol tavsiye ediliyordu: Birinciler, DİN esasına dayalı birlik fikrini müdafaa ediyorlardı. İkinciler, sadece Türk unsuruna dayalı bir devlet taraftarı idiler. Üçüncüler de, İmparatorluğun içinde yaşayan din ve milliyeti ne olursa olsun, bütün unsurlara tam eşitlik taraflısı idiler. Hiç kimse, şahsî fikri ne olursa olsun, bir ülkenin sınırları içindeki topraklardan bir kısmını hâdisesiz ve savaşsız elden çıkaramaz. Buna cesaret edenlere tarihler, çoğu zaman HAİN derler. Fakat ben, çok iyi biliyordum ki, Arap dünyasını Osmanlı idaresinde bırakmak, o günler içinde hemen hemen imkânsızdı. Ayrılık tohumları öylesine yeşermişti ki, bu cereyana mâni olmak için takip edilecek yol, şiddet ve sertliğe dayalı politika idi. O da nasıl bir netice verebilirdi? Ben kani idim ki, Araplarla olan münasebetlerimizi tarihin kapanmış devresine inhisar etirip, mâzi faslı telâkki etmek ve muhtariyet vererek bütün varlıklarımızı çoğunluğu Türk olan sahalara hasretmek, belki aşırı cesaret, fakat mantığın icabıdır. Arap topraklarında yabancıların öylesine menfaat kavgaları almış yürümüştü ki, hâdiseleri ellerinde tutanların ihtirasları hakikatlerin sert kayalarına çarpmadıkça, yatıştırmak mümkün olamazdı. Bir orta yol bulabilme devresi ve fırsatları kaybolmuştu.

Bunları Enver Paşa'ya anlattım. Çok yakın olduğumuz ve benim vatan hislerimi bildiği için, beni sonuna kadar dinledi, fakat, tahmin ettiğim gibi, aslâ o yola gitmedi, gidemezdi de... Nitekim harp başlayınca ve biz, hiç de kendimizin olmayan sebeplerle harbe iştirâke mecbur tutulunca, Arabistan'da otoriteyi iade, devleti saydırma -sevdirme değil, saydırma...- siyasetini tatbik için âdeta biçilmiş kaftan olan Bahriye Nâzırı Cemal Paşa'yı, DÖRDÜNCÜ ORDU KUMANDANLIĞI vazifesini de ilâve ederek kendisini âdeta müstakil bir Sultan selâhiyet ve hüviyeti ile Arabistan'a gönderdi.

Biz de, Teşkilât-ı Mahsusa olarak, gizli mücadelelerin içine bütün imkânlarımızla atıldık ve devletimizin takip ettiği siysetin muvaffak olması için elimizden geleni yaptık. Başta Mekke Emîri Şerif Hüseyin olarak, muharebenin en buhranlı devresinde ordumuzu arkadan vurma hareketlerini, Kanal seferi sırasında sabotajları, Yemen'de en elverişsiz şartlar içinde mücadele eden Ali Said Paşa ordusuna yiyecek götüren katarları talan eden Urban hareketlerini tesbit ve ellerimizdeki imkânlarla menfilikleri ortadan kaldırmaya çalıştık. Biz de, kendimize yardımcı tertemiz, vefalı Araplar bulduk. Rahatça söyleyebilirim ki, halkın büyük kısmı, bizimle beraberdi. Karşımızda olanlar, daha çok politikacılar, siyasî kanallardan menfaatlerini temin etmek isteyenler, yabancı propagandalara âlet olanlardı. Bunlar, Arap halkının daha sonra da başlarına belâ oldular ve halka huzur yüzü göstermediler."

Bir kısım ittihadçılar, Arap ayrılma hareketini durdurabilmek için, bazı imtiyazlar tanımak taraflısı idiler. Daha sonra Dahiliye Nâzırı olan ve o günlerde emniyet (Polis) umum Müdürlüğünü yapan rahmetli İsmail Canbolat, o sırada Arabistan'da valilik makamında olan valilerle, sadakat ve devlete bağlılığı bilinen Arap asıllı mebus ve devlet şahsiyetlerinin bir toplantı yaparak verilmesi düşünülen haklar üzerinde karar almalarını teklif etti. Devletin, çıkışı zaman meselesi olan bir dünya savaşının dışında kalabilmesinin mümkün olamayacağı kanaati umumî idi. Bu hava içinde ihtilâtlar yapabilecek hâdiseleri ortadan kaldırmak, aklın ve mantığın, hattâ vatanseverliğin icabıydı. Talât Paşa, İsmail Canbolat Beyin fikrini benimsedi, 1914 senesi Haziran ayı sonunda İstanbul'da Şam, Beyrut, Yemen, Halep, Musul valileri ile müstakil sancakların mutasarrıfları toplandılar, Harbiye Nezareti namına, Müsteşar Mahmut Kâmil Paşa'nın orduyu temsilen bulunduğu toplantıya bazı Arap şahsiyetleri, bu arada, daha sonra âsi Mekke Emiri Şerif Hüseyin Paşa'nın yerine, emârete geirilen Şerif Ali Haydar'la, Şam mebusu Şem'a zâde Rüştü Bey ve daha sonra Dördüncü Ordu Müftüsü olan Essad el-Şukayr katılmıştı.

Toplantıyı Talât Paşa bir konuşma ile açtı ve varılacak kararları Dahiliye Nezaretinin muhakkak tatbik edeceğini, hükümetin gayesinin, bu buhran günlerinde iç huzuru temin etmek olduğunu izah etti. Daha sonra Eşref Bey, Teşkilât-ı Mahsusanın topladığı bilgileri bütün açıklığı ile ortaya koydu ve eğer ciddî tedbirler alınmazsa, ilk fırsatlarda, Arap Yarımadasında, büyük karışıklıkların beklenebileceğini anlattı.

Şu tedbirler tavsiye edildi:

Halkın büyük kısmının Arapça konuştuğu yerlere bu dili bilen idare adamlarının ve hâkimlerin gönderilmesi,

Alınan vergilerden belirli bir kısmının mahallî ihtiyaçlara tercihen harcanması,

Belediye Meclislerine daha geniş silâhiyet verilmesi ve Arap Yarımadasının Suriye, Irak, Hicaz, Yemen olarak dört bölgeye ayrılarak buralara, mahallî yaşama şartlarına uygun mevzuatın tatbiki,

İçine siyasî mahkûmları da alan bir umumî af çıkarılması.

*

Fakat, bu tedbirlerin tatbikine vakit kalmayacaktı: Birinci Dünya Harbi patlayacak ve Arap Yarımadasındaki başkaldırma, anlaşma ve uzlaşmayı bir tarafa koyarak, sert tedbirler, divan-ı harpler taraftarı Cemal Paşa'ya en geniş hareket sahası yaratacaktı.

BİRİNCİ DÜNYA HARBİ İÇİNDE

İmparatorluğumuz, Birinci Dünya Savaşı içine girdiği zaman, ARAP MESELESİ, hemen hemen bütün ayrıntıları ile ortada idi: Zamanlardır devam eden tahrikler, daha Fransız ihtilâlinin patlak vermesinden başlayan ayrılma ve istiklâl telkinleri, akıl ve mantık sahasını bırakıp, his alanına yönelerek Türklüğü düşman sayma kampanyası ile, İngiliz-Fransız-Alman-Rus-Amerikan-İtalyan ve bugün apaçık ortada olduğu üzere Yahudi menfaatlerinin at oynatma meydanı olunca, bütün menfi cereyanlar önce TEK HEDEF'te buluştular: Türk idaresini yıkmak!..

Osmanlı Teşkilât-ı Mahsusası da boş durmamıştı: Lavrens'in de hatıralarında itiraf ettiği üzere Osmanlı ajanları, olayları adım adım takip edebilmişlerdi. Hattâ, Mekke Şerifi Hüseyin Paşanın bütün Hicaz'ı kan ve ateşe atan isyanı bile önceden haber alınmış, mağrur Cemal Paşayı şekilde tatmin eden sinsi Şerif Hüseyin, Teşkilât-ı Mahsusa'nın Dördüncü Ordu Kumandanına verdiği delilli, vesikalı, zaman ve mekânla bağlantılı raporunun muhtevâsını binbir yeminle inkâr etmiş, oğullarından daha sonra Hicaz'a Kral olan Faysal'ı ve Ürdün'e kral olan Abdullah'ı, EMANET olarak Osmanlı Kumandanının karargâhında bırakmak gibi iptidaî garip bir teklife bile sarılmıştı!..

Savaş, düşmanlarımızın safında olan İngiliz-Fransız sefaret, konsolosluk, hattâ kültür müesseselerinin kapılarını kapattığı için çalışmalar, daha çok gizli ve el altından devam ediyordu. Müttefikimiz olan Almanlar, Arap Yarımadasındaki olayları, sömürgecilik politikalarının bâkir sahası olarak adım adım takip ediyorlardı. Bu itibarla, Teşkilât-ı Mahsusa safında birçok Alman ajanı da vardı.

Nihayet, hadiseler öylesine ânî patlak verdi ki, mevzu üzerinde karşılıklı mütalâa yürütenler önlerine dikilen acı gerçek karşısında susmaya ve her şeyi savaşa girmiş bir ülkenin adalet cihazına bırakmak zorunda kaldılar.

Hiçbir zaman, hiçbir ülkede, hiçbir normal üstü kudretleri temsil eden hâkimler önünde, adalet huzurlu değildir.

Ve, böylesine adaletin zorlanmaları, hiçbir devirde, hiçbir iktidar için şeref olmamıştır.

Arap ayrılık hareketi, devletin nizâm ve kanunlarını zorlayan gizli-açık direnme olunca buna başvuranlar Dördüncü Ordu Kumandanı ve Bahriye Nazırı Ahmet Cemal Paşanın, ALİYYE kasabasında toplandığı için bu adı alan Divan-ı Harbinin yâni daha basit söyleyişi ile Askerî Mahkemesi önüne çıkarıldılar.

ALİYYE Divan-ı Harbinin faaliyette bulunduğu müddet içinde hemen hemen menfi hiçbir neşriyat ve tesbit yapılamamıştır. Değil mahkemenin adaleti tam manasıyla temsil edemediğini söylemek, bundan zerrece şüphe uyandırmak dahi elbette imkânsız idi. Ölümün kol gezdiği, temyizi ve itirazı olmayan hükümlerin derhal yerine getirildiği, önüne hainlerin çıkarıldığının iddia edildiği bir askerî mahkeme üzerinde fikir ve düşünce yürütebilmek, hemen hemen, hiçbir vakit mümkün olmamıştır. Bu arada sadece Cemal Paşa, bir taraftan iktidardan düştükten sonra Berlin'de geçirdiği gurbet günlerinde yazdığı hatıralarında Aliyye Divan'ı Harbine ve Arap ayaklanmasına geniş yer vermiş, öte taraftan başında bulunduğu Dördüncü Ordu kumandanlığı, bir kırmızı kitap neşretmiştir. Bu hatıralara ve belgelere, Suriye, Fransa himâyesinde yarı müstakil bir hükümet olunca cevap verdi ve bu iddiaları çürütmeye çalıştı.

Fakat, Aliyye Divan-ı Harbinin kararlarına en sert tenkitler, Damat Ferid Paşa hükümeti zamanında, İttihad ve Terakki erkânını muhakeme etmek için kurulan divân-ı âli'de yapıldı. Arap asıllı mebuslar verilen kararları adaletle asla bağdaşmaz buldular. Hattâ mahkûm olanların aileleri arasında bazıları, dâvaya yeniden bakılmasını istediler. Muhakeme sırasında, maznunların durumlarını tetkik için âdeta jüri mahiyetinde bir heyet kurulmuş, bu heyete Dördüncü Ordu Müftüsü olan Esad El-Şukayr Efendi de katılmıştı. 1921'de, bir gece, evinin kapısını çaldılar, kendisini istediler. Kapıya gelince de, üzerine iki el ateş ederek öldürdüler. Muhakeme sırasında vazife alanlardan öteki dördü de, birer birer öldürüldü. Hayatlarını kurtaranlar, ancak, Türk sınırları içinde kalanlar oldu.

SUÇLAR VE VERİLEN CEZALAR

Aliyye Divan-ı Harbine, Suriye ve Lübnan'ın en tanınmış ailelerine mensup şahsiyetler SUÇLU olarak çıkmışlardı.

Bugün, Suriye'de ve Lübnan'da, iş başında olanların büyük kısmı bu ailelere mensupturlar. Denilebilir ki, kırgınlıklar, soğukluklar, ayrılıkların hâlâ izlerine rastlanılıyorsa, başlıca sebep, bir nesil önce alınlarında ihanet damgası ile mahkûm olan aile mensuplarının bulunuşudur.

İdam edilenlerin isimleri ve mahkûmiyet sebeplerine kısa göz atmak, mahkeme önüne Suriye ve Lübnan'ın, hemen hemen bütün tanınmış aile fertlerinin çıkarıldığını dehşetle ortaya koymaktadır. Bunlar arasında Âyan Âzaları, Mebuslar, Kumandanlar, Valiler vardı. Cemal Paşa, hâkimlerin sadece askerlerden değil, sivillerden de olmasını arzulamıştı. Dördüncü Orduda Kurmay Başkanlığı yapmış olan Ali Fuat Bey (daha sonra Harp Akademileri Kumandanı olan orgeneral rahmetli Ali Fuat Erden), Aliyye'nin hâkimler heyetinden bahsederken, Cemal Paşanın arzularına karşı gelmenin binbir tehlikesine rağmen, birçoklarının çeşitli sebep ve bahanelerle mahkeme heyetinden uzak kaldıklarını anlatır. İstanbul'dan da şefaat ve müsamaha, hiç olmazsa olayları iyice inceleme ve kısa zamanda karar verilmeme tavsiyelerinin geldiğini kaydeder. Harp içinde, Ordu Kumandanlarına ÖLÜM cezalarının yerine getirilmelerini tasdik yetkisinin verilmesi, kararların şiddetinde muhakkak ki çok esaslı sebep olmuştur.

İdam edilenler şunlardı:

Abdülhamid Zöhravî, Şefik Bey El-Müeyyet, Şükrü Bey El-Aselî, Abdülganî El-Arisî, Seyfeddin El-Hatîp, Mahmud Limahsanî, Mehmet El-Mahsanî, Salih Bey Haydar, Abdülvehhap El-İngilizî, Refik Rızzık Sellûm, Ömer Hamd, Arif Şehâp, Abdülkerim el-Halil, Şeyh ahmet Tabbare, Emîr Ömer, Ali efendi El-Menazî, Hafız Bey El-Said, Mahmud el-Acım, Nayif Efendi Tello, Mehmet Müslim bin Abidin, Said Efendi El-Kerim, Selim el-Hamd, El-Abdülhadî, Emin Lûtfi Bey, Abdülkadir El-Harsa, Mehmet el-Şanta, Corci Haddad, Said Akl, Petro Pavli, Bayat Ali, Nuri Elfazi, Tevfik El-Besâd, Celâl El-Baharî.

Birçoklarının muhakemesi de gıyaplarında yapılmıştır. Bunlar arasında idama mahkûm edilenler, mahkeme önüne çıkarak haklarında hükmün yerine getirilmesi mümkün olanlardan daha çoktular. Unutulmasın ki, çoğu Fransa, İngiltere ve hattâ Amerika'ya kaçmış olan bu "idam mahkûmları" Suriye, Lübnan, Irak, Ürdün müstakil birer devlet olduktan sonra ülkelerinin başına geçmişler, Osmanlı İmparatorluğunun tasfiye edilmiş, takip ettiği iç ve dış siyaset yerine yurtta sulh, cihanda sulh yolu, derin ve tertemiz samimiyetle kucaklanmış olmasına rağmen mazinin acı verâsetini Türkiye Cumhuriyeti üzerinde de yürütmekten kendilerini uzak tutamamışlardır.

Mahkeme önüne çıkmadan, haklarındaki kararlar gıyaplarında verilen idam mahkûmları şunlardı:

Refik Bey El-Azm, Hakkı Bey El-Azm, Şeyh Reşid Rıza, Davut Berekât, Farsî Nemr, Doktor Şebelî, Şemr, Halil Efendi el-Matrân, İbrahim El-Neccâr, Corci Abdül-Mesih, Cebrail Asaf, Necîp Bey Garûrî, Alfred Bey Garûrî, Corc Bahrî, Azîz Bahrî, El-Emir, Halil Ebî Meliğ, Halil Bulâd, Hanri Habib Bulâd, Necip Bey Elbistânî, Emin Bey Elbistânî, Yusuf Elbistânî, Filip Şemma, Necîp Katta, Necîp Karizânî, Corc Rumanî, Corc Karîzânî, Kâfil Ove, Jan Ubeyh, Necîp Attace, Doktor Grozozi, Nimetullah Ganem, Refaul Gurre, Mişel Bey Lutfullah, Doktor Yusuf Kâil, Şeyh Yusuf el-Hâzen, Corc Hayr, Reşit Bey Hayyat, Edmon Melhame, Doktor Halil Şâke, Yusuf Sem'an, Sayd Navî, İlyas Hannîn, Selim Bey Şemmil, Maryus Bey Şemmil, Yusuf Habib Zenâbezî, İlyas Zehhar, Alfons Zeyniye, Fuad el-Hatîp, Konstantin Bebî, Hasan Hammad, Abdülhafız Bin Mahmud Hasen, Rızkullah Erkaş, Selîm Sabit Zeydî, İzzet-El-Abed, Şükrü Ganem, Aziz Ali Al-Mısrî ve öteki altmış üç kişi.

Aliyye divan-ı harbinin verdiği sürgün cezasına çarptırılanlar arasında hemen hemen hepsi benzer itiraflarda bulunmuşlardır.

Mahkeme muhtelif tarihlerde toplanmış, zanlılar birbirleriyle yüzleştirilmemiş, alınan ifadeler gizli tutulmuş olduğundan aynı ifadelerde bulunmuş olmaları hâdiselerin doğruluğunu ortaya koyan güvenilir bir delildi. Sürgün cezasına çarpılanlar, arapların tanınmış ailelerinin hemen hemen hepsinin gizli cemiyetlerle alâkası iddiasını kabul etmişler, verdikleri isimler arasında uygunluk görülmüştü. Teşkilât-ı Mahsusa, Şam'daki Fransız Başkonsolosluğunu basarak gizli evrakı elde ettikten sonra tesbit edilen isimler, ayrı ayrı yerlerde sorguya çekilmişler, bazıları sonuna kadar inkâr etmişler, fakat itiraflarda bulunanlar, çoğu zaman kendilerini saklayarak ötekilerin isimlerini vermişlerdir. Suriye'de faaliyetini köylere kadar yaymış olan Ellâ-El-Merkeziyye, Fransa'nın himayesinde bir manda devlet istiyordu. Bu gizli ihtilâl cemiyeti Fransız parası ile beslenmişti. Savaş başladığı zaman Lâzkiye çevresine gizlice ihraç yapacak Fransız harp gemilerinin getireceği silâhlar halka dağıtılacak, Osmanlı Orduları arkadan vurulacaktı. Selim Bey El-Cezairî'nin Aziz Ali al-Mısrî'ye yazdığı bir mektupta, bu hâlin kendi gayelerini, yâni Arap ayrılık hareketini İngilizlerin menfaatına tahakkuk ettirmek isteyenlerin emellerini tehdid ettiği bildiriliyor, Mısır'daki İngiliz Fevkalâde Komiserliğindeki İngiliz Gizli Haber Alma Teşkilâtı (İntellicens Servis) kadrosu ile, bu arada meşhur Didis'le temas etmesi tavsiye ediliyordu.

Aliyye Divan'ı Harbinde sadece Osmanlı hak ve menfaatlerine karşı değil, Arap ayrılık hareketlerini muhtelif emperyalist devletler namına tahakkuk ettirmeye çalışanlar arasında da gizli açık çatışmalar ve mücadeleler olduğu ortaya çıkmıştı.

HUDDAM-ÜL KÂBE CEMİYETİ

Şimdi, Aliyye Divan-ı Harbinden günümüze intikal eden ibretli bir safhaya gelmiş bulunuyoruz. Zannediyorum ki, 1970 Türkiyesinde mânevî hayatı, daha açık ifadesi ile din'i tesiri altına almak isteyen gizli-açık ARAP PROPAGANDASI da aynı kaynaklardan ilham almaktadır.

Aliyye'nin önüne çıkartılan dosyalar arasında, Huddam-Ül-Kâbe gizli cemiyetinin de dosyaları vardı. (Kâbeye hizmet) cemiyetinin asıl ismi Cami-at-ül-Arabiyye = Arap Birliği idi. Aliyye'nin idama mahkûm ettiği Abdülganî El-Arisî şu ifşaatta bulunmuştur:

"- Mısır'da Şeyh Reşid Rıza ve Müeyyet gazetesi sahibi Şeyh Ali Yusuf, Suriye ve Lübnanlı iftirakçılarla işbirliği yaparak Cem'iyyet-ül Camiat-ül-Arabiyye'yi kurdular. Şeyh Reşid Rıza, Arap propagandasını idare için Hindistan'a gitti. Gaye, Arap istiklâl hareketini Hind Müslümanlarına benimsetmek ve onları kazanmaktı. Hindistan halkı müteassıp olduklarından onlar üzerinde daha derin tesir yapacak bir isim seçildi: "Huddam-ül Kâbe = Kâbenin hizmetinde" denildi. Bu suretle Kâbe-i Muazzama namına büyük paralar toplanıldı. Bu ianelerin hepsi gizli ihtilâl cemiyetleri için sarfedildi. Şeyh Reşid, Elminnâr gazetesinde cemiyetin programını neşretti. Bundan yüzbinlerce nüsha bastırıldı. Hakikî gayeyi saklayan bu program büyük bir cesaretle Anadolu'nun hemen hemen her tarafına dağıtıldı. Masum ve her dinî harekete şevkle katılan Anadolu Türkleri bu gizli Arap cemiyetine büyük paralar verdiler."

Bugün Müslüman Kardeşler hareketinin içinde olduğu Arap Bascılığının içyüzünü bilmeyen saf Anadolu halkı, aynı tehlikeli oyunun kurbanıdır.

Bu hazırlıklar, Birinci Dünya Savaşının en buhranlı devrinde Osmanlı Ordularımızın arkadan vurulmasına yol açan isyanlar ve ihanetlerle gelişti: bunların arasında en ağır neticeli olanı Mekke Şerifi Hüseyin'in ayaklanması oldu.

Mısır'ın fethi için yapılan Kanal Seferi'nin neticesiz kalmasından sonra, İngilizler Arap Yarımadası üzerindeki faaliyetlerini arttırdıar ve aralarında derin ayrılıklar olan Arap Liderlerini bir tek gaye, Osmanlı Türklerine karşı ayaklanma gayesinde topladılar. Daha sonra neşredilen vesikalar ibretle ortaya koydu ki, İngilizlerin bu maksad uğruna harcadıkları para, Garb cephesinde müttefikleri Fransızlara yaptıkları yardımların üç mislidir ve iki emperyalist ülke, Almanlara ve Türklere karşı beraberce dövüşürken, Arabistan'daki hâkimiyet gizli kavgasında birbirlerini atlatma yolundadır ve Fransızlar, Suriye ile Lübnan'da üstünlük kurarken İngilizler Hicazı, Irak ve Mısırı elde etmede başarı göstermişlerdir.

1915'de Osmanlı imparatorluğumuz silâhları bıraktığı zaman, Arapların alnında hazin bir ihanetin damgası vardı: Bilhassa İttihad ve Terakki devrinde, Araplara karşı zaman zaman sertlikler ve haksızlıklar yapılmış olduğu hakikattır. Fakat bunlar, ferdî hâdiselerdi ve yüzyıllarca, İslâmiyetin bayraktarlığını yaparken Araplara (Kavm-i Necîp = Üstün ırk) demiş, onları itibarda ve aziz saymış, Anadoluyu öksüz ve bakımsız bırakırken Arap Yarımadasına imâr ve huzur yolunda elinden geleni yapmış Osmanlı Türklerine, ölüm-kalım mücadelesi yaparken arkadan hançer vurmak, mantık ve insafla aslâ bağdaşmaz bir aykırılıktı. İngiliz-Fransız tesiri altında kalmış, zehirlenmiş, sebepsiz ve mesnedsiz bir Türk düşmanlığı ile beslenmiş Arap liderleri, halklarına gerçekleri başka türlü anlatmışlar ve yanlış yola sapmışlardır: Mütarekede Osmanlı devletinin karşısına en ağır taleplerle çıkan Araplar olmuşlardır.

Millî Mücadelemiz sırasında Hindistan, Trablusgarb, Tunus, Cezayir, Fas Müslümanları hariç, öteki İslam ülkeleri ilgisiz kalmışlardır. Bu arada bilhassa Suriye, Irak, Hicaz, zaman zaman düşmanca bir durum ve tutum takınmışlardır.

Cumhuriyetten sonra Yurtta Sulh, Cihanda Sulh değişmez yolunu seçen genç Türk Devleti, Atatürk'ün önderliği ile bütün komşularıyla dostluk münasebetleri kurmaya girişince, Irak Kralı Faysal, Ürdün Kralı Abdullah Ankara'ya gelmişlerdir. Bu iki Arap ülkesi ile dostluk münasebetleri kurulabilmiş, fakat Suriye, bu yakınlaşmadan ısrarla uzakta durmuştur. Hatay meselesi, Türklüğün bir onör dâvası olarak ortaya çıkınca, uzaklık, yaklaşmaz mesafe almıştır. Mısır'da ise İngiliz idaresi devam ettiği müddetçe Türk yakınlığı elden geldiği kadar önlenmiştir.

Sadabâd Paktı, Türkiye-Irak-İran ve Afganistan'ı bir araya getirerek, 1914-1918 savaşından sonra ilk defa, Orta-Doğu'daki devletler arasında bir yakınlaşmanın siyasî vesikası oldu. Pakta imzasını koyan devletlerin halklarının hepsi Müslüman idiler. Atatürk'ün önderlik ettiği siyasî paktın imzasına kadar geçmiş asırlar içinde, bilhassa, Sünnî-Şiî olanların böylesine bir birleşme içinde kucaklaştıkları görülmemişti. Suriye, Lübnan, Suudî Arabistan, Yemen, Mısır gibi Arap ülkeleri andlaşmanın dışında idiler. Teşkilât-ı Mahsusanın daha o günlerde, Arap âleminin dinî ve mânevî esaslar içinde bir araya gelemeyeceği yolundaki teşhisleri hakikat olmuştu.

Said Halim Paşa, Kavalalı Mehmet Ali Paşanın kurduğu Mısır Hânedan sülâlesinin ikinci neslinin aydın kişisi idi. Osmanlı idi... Tipik, inanmış, Osmanlılığın İslâmiyet için devamı ve haşmetle pâyidar olmasına gönülden bağlı Osmanlı Münevveri... Mahmut Şevket Paşa kabinesinde Hariciye Nazırı idi. 11 Haziran 1913'de Mahmut Şevket Paşanın öldürülmesiyle boşalan Osmanlı Sadrazamlığı makamına geldi, 1916 sonuna kadar vazife başında kaldı, Birinci Dünya Savaşının yenilgimizle sonuçlanmasından sonra İngilizlerin tazyikiyle Damat Ferid Paşa hükümeti İttihatçıları tevkif ve siyasî mahkûmlar adası haline getirilen Malta'ya sürdüğü zaman Said Halim Paşa da bunamaların arasında idi. Osmanlı Sadrazamı bu acı gurbet günlerinde, İngiliz Başvekili Lloyd Corc'a ve Amerikan Başkanı Vilson'a iki açık mektup gönderdi ki, bugünün hadiselerinin adetâ falına baktı: Belki bu cesur fikirlerinin böylesine açıkça ifadelenmiş olmasının bedeli olarak Said Halim Paşayı 1921'de Roma'da öldürdüler.

Said Halim Paşanın tahminleri, 1918'den sonraki Arap Yarımadasının hakikî manzarasıdır: Karışık ideolojiler, zıd düşünceler, içyüzü maharetle saklanan ihtiraslar, şekil değiştirmiş emperyalizm'in at oynattığı ve yerli paravanları kolaylıkla bulduğu kavga diyarı...

Said Halim Paşa şöyle diyordu: "- Araplar tarihinin malûm çağından beri hiçbir devrede Osmanlıların idaresindeki kadar huzur görmediler. Garbli devletlerin kendilerini tahrik etmelerinden doğacak acıları, sadece Araplar değil, bütün dünya çekecektir. Fakat Osmanlı devletinin ifa ettiği nâzım vazifesini ne şeklî kudreti içinde sizler, ne de tesisini ilân ettiğiniz Milletler Cemiyeti yerine getiremeyecektir."

Bunu söyleyen İslâm âleminin istiklâli isimli eseri dört dile çevrilen ve kendisine Hilâfet Makamını elinde tutan devletin en yüce iktidar sandalyası lâyık görülen adamdı...

Ve, Osmanlı İmparatorluğu Mondros mütârekesini imzaladığı, yani silâhlarını bıraktığı buhran devresinin hemen peşi sıra Arap Yarımadasında olup bitenlere bakanlar, Said Halim Paşanın fala bakarak gelecekleri tam bir isabetle sıraladığını zannettiler!

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINA KADAR...

İkinci Dünya Savaşına kadar Arap Dünyası içindeki çalkantı devam etti...

Almanlar, bilhassa Hitlerden sonra (Drang nah Osten = Şarka doğru) siyasetlerine ısrarla devam ettiler ve bilhassa Irak çevresinde durumlarını kuvvetlendirdiler. Suriye gibi kozmopolitliği Araplığın bile üstünde olan ülkede de, Arap Nazileri olan Çelik miğferliler meydana çıktı!

Bu arada Amerikalılar, artık bir cihan devleti olmanın sancısı ve sıtması içinde petrol serveti'nin dışında kalamamanın zaruretiyle Suudî Arabistana el attılar, bugün de on beş yıllık Türk bütçesinin yekununu aşkın değerdeki demir boruyu çöle döşeyen ve bir o kadarını da Altın halinde çöle akıtan ARAMKO'yu kurdular!

Biliniyor ve söyleniyordu ki, eğer bir savaş çıkacak olursa, en hareketli saha, Birinci Cihan Harbinde olduğu gibi yine ARAP YARIMADASI olacaktır: Bu değişmez gerçek, tarafları ÇÖL'de gizli-açık kudretleriyle karşı karşıya getirdi. Bu sırada Moskova, el altından ve gözlerden uzak, üzerine dikkati çekmeden kesîf propaganda faaliyetine girdi: Müslümanları esaretin en acı tecellileri içinde kıvrandıran Kızıllar, meselâ HAC gibi imkânlardan faydalanarak özel olarak yetiştirdikleri ajanlarını

Müslüman ülkelerine soktular: Kendileri de daha önceleri aynı yolu başka şekillerde kullanmış olan İngilizler yaklaşan tehlike'ye işaret ettiler, fakat Amerikalılardan da kurtulmak davasında oldukları için saf ve tecrübesiz SAM AMCA'yı ikaz etmediler!..

1929'la 1938 arasındaki on sene içinde, Rusya'da yaşayan Müslüman halktan Hacca gelenlerin sayısı durmadan artıyordu. Avrupaya ve dünyanın öteki yerlerine, vatandaşlarını göndermeyen, böyle bir yolculuk arzusunu bile hiyanet sayan Stalin Rusyası için esaretin en ağır şartları içinde kıvranan Müslümanları HAC'ca gitmekte serbest bırakmak ne demekti? Bu sualin cevabı, HAC vazifesini yapmasına müsaade edilenlerin şahıslarına, mazilerine, kişiliklerine şöyle göz atılınca meydana çıkıyordu: Bunlar İkinci Dünya Harbi sonrasında Arap Komünizminin öncülerini yetiştiren casuslar ve PİYON'lardı: Komünizm, Arap Yarımadasına Yeşil Cübbe ile girmişti.

RUZVELT'İN GAFLETİ VE ÇORÇİL'İN OYUNU

Almanya ve Japonya silahlarını bırakıp barış masasına oturulduğu zaman, Stalin için Arap Yarımadasında çok şeyler başarılmış ve yolun yarıdan çoğu alınmıştı.

Gafletleri bugünkü dünyanın elemlerinin temeli olan Yahudi asıllı ve hasta Ruzvelt, hilekâr ve kurnaz Gürcü Stalin'in ağının içine, bilhassa Orta-Doğu mevzuunda düştü: O, İsrail'in kuruluşunun artık oldu-bitti sayılması için Rusya'ya isteyeceği tâvizleri vermeye hazırdı. İngilizler henüz İslâm Dünyasının büyük kısmını elinde tutan Sömürgeci Devlet rolünde ve hüviyetinde idiler. Fransızların sert, haşîn, insafsız ve zâlim sömürgeciliği, Osmanlı İmparatorluğumuzun Garp Ocaklarından Cezayir-Tunus-Fas üzerinde bütün hışmı ve acılığı ile bâki idi: Parisi bile Almanlara teslim eden Fransızlar, SON dayanışlarını, hiçbir insanî haklarını tanımadıkları bu İslâm ülkelerinde yapmanın kararı içinde idiler. Nitekim Amiral Darlan bu isteği fiilî olarak ortaya koymuş, Rommel'in önüne Fransız askerleriyle değil, Arap Lejyonlarıyla çıkmıştı. Ne kadar ibretlidir ve unutulmamaya değerdir ki, bugün hayatta olup olmadığı bilinmeyen Cezayir'in kurtuluşunda bir numaralı adam olan Ahmet Bin Bella bile bu lejyonda küçük zabit idi!..

Dünya politikasından ve tarihten yoksun saf ve tecrübesiz Amerika, barış masasında Ruzvelt'in gafleti ve ard düşüncelerini de yanına alarak, yeni bir Rus oyununa girdi ve ÇÖL'e, Stalin'in casus ordusunun yanı sıra

Rus askerinin de girmesine göz yumdu, hattâ vize verdi... İngiliz despotluğunun ve iki yüzlülüğünün en tipik örneklerini vermiş olan Çorçil ise, "-Benden sonra cihan yıkıla..." pervasızlığının havası içinde kendisinin kaybetmesi artık kaçınılmaz dünya hakikatı halini alan hâkimiyeti, sadece Amerika'ya bırakmak yerine Rusya ile Amerika arasında taksim edip, yarınlar için BİR VE KUVVETLİ DÜŞMAN yerine, birbirleriyle anlaşmasına asla imkân olmayan İKİ AYRI DÜŞMAN karşısında olmayı tercih etti!

Bu, İngiliz devlet adamının ırkına hâs en şeytanî oyunu oldu İkinci Dünya Harbi sonrasında...

Burada bir nebzecik tarihi hatırlama gerekiyor...

Rusların ÇÖL'e girme teşebbüsünün belirli bir fikre ve kadroya dayanma tarihi ikinci Katerina'nın zamanıdır: Rusların Prut savaşında gafil Baltacı'nın elinden kurtularak, Türk'ün artık dünya siyaseti güdecek şahsiyetlere sahip olmadığını kendi nefislerinde anlamalarından kırk bir yıl sonra Kırım Hanlığını desiselerle yıkarak meydanı boş bulup, donanmasız ve ordusuz sıcak denizlere çıkış rüyalarını gerçekleştirme yolundaki pervasız adımlarını atmaya başladıkları İkinci Katerina devri...

Rus Çariçesi, İstanbul'u aldığı zaman Bizans tahtına lâyık gördüğü gözdesi general Orlof'a, Mısır'da Osmanlı idaresine baş kaldırmış Cin Ali Beyle temasa geçmesini bildirmişti. İlk Rus silâhları ve parası, Cin Ali Beyin baş kaldırması zamanında Mısır'a, oradan ÇÖL'e doğru akmıştır. Vehhâbî ayaklanmasında Moskof telkinlerinin ölçüsünü, İngiliz devlet adamı Lord Layar hatıratında anlatırken şöyle der: "- Petersburg'un bu sahada elde ettiği neticeler cidden şayan-ı hayrettir. Bu hâdisatın Osmanlı idaresi yokmuşçasına cereyan ettiğini söylemek, hakikatleri ifadeye kifayet eder."

Üç yüz doksan bir sene önce Çariçe İkinci Katerine Cin Ali Beye nasıl Arapça hitâb ederek, gayesinin sadece Arap halkının hak ve hürriyeti olduğunu ilân etti ise, Stalin de, ÇÖL'ün dört yanından duyulan radyolarının sesi ile ne yapacağını şaşırmış Arap halkına aynı havarî ve kurtarıcı edâsıyla aynı kurtuluş ve hürriyeti vaadetti. Üstelik Stalin'in Moskova'da, Nâzım Hikmet'lerin yetiştiği okullarda yetişmiş yüzlerce PİYON'u vardı. Bunlar sadece Müslüman Araplar arasından seçilmemişti. Çünkü Stalin'in doğuya kayan istihbaratı tesbit etmişti ki, Araplar arasındaki anlaşmazlık, çoğu zaman, Araplarla meselâ Yahudiler arasındaki ayrılıktan daha derindir ve doldurulması güçtür. Suudî Arabistanın önde gelen şahsiyeti ile Suriyeli Aristokrat, Aşağı Mısırlı Fellâh ideoloğu, Iraklı mahlût, Lübnanlı Katolik, Cebel-i Dürûzlu Yezidî, Yemenli İdrîsî hiçbir zaman aynı safa gelemezler amma, bir Arap milliyetçisi -meselâ Ürdün'ün bugünkü Kralı Hüseyin ile İsrail'li İbranî şoven militaristi Moşe Dayan, pekâlâ anlaşabilir. Bu gerçek, Arap Yarımadasında SÖZ SAHİBİ olma davasındaki ÖTEKİ KUVVETLER'ce de malûm olduğu için Arap Dünyasının hissini okşayacak, gizli ihtiraslara geniş sahalar bulacak bir tılsım lâzımdı: Bu da bulundu... Buluş için Arap ulusunun ilgisini mânevî ölçüler bakımından rahatsız etmeyecek kılıf da icad edildi. Hâdise, Arap halkını ve onları idare edenlerin felsefesini de tatmin etti: SOSYALİZM!.. Elbette ki zengin, kalıbı bol, her yabancı adı kendisine mâletmek için engin kaynaklara sahip Arap dilinde, Sosyalizm'in yumuşak ve sefalet içindeki halka ümit verecek karşılığı bulundu: EL-İŞTİRAKİYYA neyi temsil edecekti? Karşı tenkitlerden çekinildi ve hayâl dünyası geniş Arap halkı için yüz ve binlerce yıl ötesinden hikâye edilmiş tatlı rüyaların hakikat olması sloganı blundu:

B. A. A. S. kısacası Yeniden Doğuş!..

El-İştirâkiyya'nın lûgat mânası katılış demekti. Arap halkı nereye katılacaktı? Hangi varlığa katılması vaadediliyodu? Bu katılış, memleketin bâkir kıymetlerini ihyâ ederek yaratılacak refaha mı idi? Hayır!.. Tatbikat gösterdi ki, bu iştirâk yâni katılış zenginin malına, toprağına, eğer ülkeden yabancı kovulmuşsa -Cezayir'de olduğu gibi!..- onun fabrikasına, tesislerine, bankadaki parasına, hattâ ev eşyasına idi!.. Yâni düpedüz komünizm!..

Hareket, kendisine bir de Süryânî - Katolik fikrî lider buldu: MİŞEL EFLÂK!..

Lûtfen beni dinleyin: Bu adamın babasını, Aliyye divan-ı harbı, HAİN damgası ile asmıştır!..

MÜSLÜMAN DİNİNDEN DAYANAK ARAMAK...

Arapların Müslümanlık anlayışı ve inançları ile, biz Türklerin İslâmiyeti benimsememiz arasında derin farklar vardır: Bu fark, sadece görünürde değildir: Bilhassa ruhta ve kalpdedir. Hattâ tefekkürdedir. İslâmi felsefeye vücud veren, TASAVVUF'u niyetlendiren tarikatler ve velîlerin milliyetine, ırkına, düşüncelerinin irsiyyetine lûtfen dikkatle bakınız: Büyük çoğunluğu ile Türktürler...

Arap sosyalistleri, siyasî iktidarı ellerine alınca mânevî kaynaklardan, yani İslâmiyetten mesned aradılar.

Ve, inanılmaz pervasızlıkla buldular: İslâmiyeti SOSYALİZM'e bağlayıverdiler...

Bu telkini, Mısır, Suriye, Cezayir gibi ülkelerde devlet, iktidar doktrini olarak benimsedi: İdeologlar da buldular. Peygamberimizin İLK SOSYALİST olduğunu savunan kitaplar, bugün Mısır, Suriye, Cezayir kitapçı vitrinlerini doldurmaktadır. Ezher gibi, İslâm fikriyatı üzerinde en esaslı incelemeleri yapmış olan ilim müesseseleri, İslâmiyetle Sosyalizm arasında aslında zerrece münasebet olmadığını, başta Mezdekîlik olarak, İŞTİRAK'ı savunan hattâ tatbik etmeye kalkışan bütün hareketlere karşı İslâmiyetin ferdiyetçi, hürriyetçi, insanın en mukaddes varlığı olan çalışma, kazanma, rahat yaşama, çağı aklın ve ilmin nasîbeleriyle tezyin etme doktrinini getirdiğini, İslâm Medeniyetinin bu endüvidüalist (ferdiyetçi) felsefeden ilham aldığını söyleyemiyorlar, yazamıyorlar...

Bu hareket, elbette ki çok garip, hattâ insana dehşet verecek bir yoldur: Bizim yurdumuzda ise durum, daha başkadır. Tarihimizin bazı safhalarında içine tıkıldığımız gafletin en acı tecellilerinden birisi üzerindeyiz: Türkiye Halkını komünizm tehlikesinden korumayı gaye edinmiş, bu yolda da samimî olduklarına şüphe olmayan bazı hareketler ve onların ön şahsiyetleri, Arap Yarımadası'nda olaylara yön veren bu gerçeği ya görmüyorlar, ya da görmek istemiyorlar. Tutundukları dalların kuruyacağını idrâk korkusu·içinde mi, yoksa zamanlardır mesned saydıkları felsefenin nasıl yanlış temel üzerine kurulduğunu artık saklanılmaz acılık ve sertlikle dünyanın önüne itmiş olduğu hakikatinin tevil ve tefsir kabul etmez berraklığı önündeki hayâl kırıklığından mı, bilinmez!..

ASIL MÜSLÜMAN KARDEŞLİK...

Şimdi hâdisenin en ibretli safhasına gelmiş bulunmaktayız...

Mısır, Cezayir, Suriye ve Irak gibi Arap ülkelerinde, B.A.A.S.'ı, yani Arap Sosyalizmini, kendi söyleyişlerinden birisi olarak El-İştirâkiyya'yı, tatbik eden kuvvet nedir?

Sualin cevabı kısaca ve tek kelime halinde: ORDU'dur.

Bugün bu ülkelerin başında olanların hepsi de ASKER'dirler.

Hepsi de, Askeri ihtilâllerle işbaşına gelmişlerdir. Çevrelerindeki kişilerin çoğu, sivil elbise giymiş eski silah arkadaşlarıdır. Teknik ve ihtisas dallarının dışında kalan yerlere, eğer rakipleri safından gayri insan kalabilmişse asker arkadaşlarını getirmişlerdir. Cezayir ve Irak'da hâdisenin en tipik tecellisini ibretle görmekteyiz...

Fakat gerçeğin üzerine eğinilmesi şart hâdise, Sudan'da cereyan etmiştir; Sudan'da Orduya mensup şahsiyetlerin yönettiği kansız bir darbe olmuş, hükümetin başındaki kişiler uzaklaştırılmış, aralarında resmen üçü komünist olan on kişilik bir ihtilâl konseyi iktidarı ele almıştır. Darbeyi yapanlar: "- Biz komünist değil, SOSYALİSTİZ!.." diyorlar. Fakat ülkede MÜSLÜMAN KARDEŞLER hareketine mensup olanların tevkiflerinin ve muhakemeye sevkinin sebebi nedir?

Çünkü asıl MÜSLÜMAN KARDEŞLER, kendisine kısaca B.A.A.S. dedirten, yâni DİRİLİŞ iddiasında olan Arap Sosyalizminin, İslâm dininin hürriyetçi, adaletçi, sosyal hakları koruyucu, fakat bütün bu ıslâhat ve eşitlik hareketleri içinde İNSAN denilen ve İslâm inançlarına göre (eşref mahlûk = yaratıkların en değerlisi) olan İNSAN'a bu vasfının temel nasîbi olan bulma, arama, daha iyi ve güzeli seçme, bunları beşeriyetin müşterek mutluluğu uğruna seferber etme hakkının önüne dikilen Arap Sosyalizm'i ile hiçbir münasebeti olmadığını anlamışlar, fakat bu çok geç kalmış idrâki tatbik için ellerinde hiçbir maddî kuvvet ve imkânın kalmadığını da dehşetle görmüşlerdir. Bu sebeple SOSYALİST bayraklı her Arap ihtilâlinin yapılışının hemen peşi sıra, Müslüman Kardeşler'in tevkifi ve bu düşüncenin tasfiyesi başlıyor.

Son örnek de, MEHDİ'liğin politik ve sosyal hareketlere son yetmiş sene içinde iki defa sahne olduğu SUDAN'da...

EY TÜRK UYAN!..

Türk-Arap ilişkilerinin sonuna gelmiş bulunuyoruz...

SOL'un DİN'i ustaca istismarının bu acı tecellilerinin tahrik sahneleri arasına ülkemiz de girmiş bulunmaktadır. Bizim biricik mutluluğumuz, olayların maskesinin düşme safhası içine girmiş bulunmamız ve çevremizdeki olup bitenlerin gafletin yolunda izah kudretini kaybederek belirmiş olmasıdır. Çıkmaz sokaklara girenler, yolun çıkmazlığını acı örnekleriyle görmenin dehşeti içindedirler.

Önceleri Arap Sosyalizm'i, İslâm dininin sosyal adaletçi hüviyetini maharetle istismar etmiştir: Arap Dünyası, geo-politik hususiyetlerine eklenmiş petrol servetinin sahibi olarak emperyalist akımların yolu üzerinde olmanın kaçınılmaz baskılarına sahne olmuş, çeşitli UÇ kuvvetler burada boy göstermişlerdi. Araplar, böylesine sömürülme ve ihtiras didişmelerine mevzu olmaktan, ancak. Osmanlı Türklerinin kudret devresinde kurtulabilmişlerdi. Fakat Osmanlılık, daha çok askerî kudrete dayalı hareket olarak yabancı müdahalesiyle çehre değiştirme hâlinde devam etmiş, bu sinsi ve gizli tazyikler neticede Arap Yarımadasını ele geçirirken Osmanlı Devletinin yıkılışında da başlıca rolü oynamıştır. Cumhuriyete reddedilmez mirâs olarak kalan tortular içinde bu acı hakikat de vardır.

Bugün Amerika ile Rusya, iki ZID KUVVET olarak, en çetin savaşlarını Arap Yarımadasında veriyorlar: B.A.A.S.'cılar Moskova emrindedirler. İnanınız ki, Sivastopol veya Odesa ne kadar RUS ise, İskenderiye veya Merselkebîr o kadar RUS'tur. Buna karşılık Vaşington ne kadar Amerikan ise, Riyâd o ölçüde Amerikalıdır.

Biz ikisinin ortasında ve ikisinde olup bitenlere maddî-manevî varlıklarımızı kapayamamanın tarih ve coğrafya zaruretleri önündeyiz.

Hazin olan kendi İÇ ÇEKİŞMELERİMİZ'e saplanmış gözüken dikkat ve zamanımızın, aslında bu DIŞ ÇEKİŞME'lerle beslendiğini idrâk edemememizdir. Bilhassa son zamanlarda siyasî hareketlerin ideolojik mihraklarından başlayarak, kitapçı vitrinlerine kadar uzanan faaliyetin şekli ve havası bu ibretli hakikatın tipik, silkindirici, sarsıcı belirtisidir.

B.A.A.S.'ın uç kanadı, Moskova'yı GERİ buluyor, PEKİN'de dayanak arıyor. Öte yandan MÜSLÜMAN KARDEŞLER, İslâmiyetten ilham aldığını hareketinin bayrağı yapmış her yeni darbede tasfiye edilmek istenen ilk KARŞI HAREKET sayılıyor: Bu karşı hareketin maddî dayanağında ise, artık adalarına çekilmiş ve devrini tamamlamış İngiliz emperyalizminin yerini, bir başka biçimde alan Amerikan dolarının izleri var: İkisi de, sadece sınırlarımızı değil, karar safhasındaki düşüncelerimize tazyik ediyor.

Hilâfet hareketini bu temel açıdan görmek zorundayız. Bugünün Türkiyesinde eli silâhlı üniversite şakîsinden, Ayasofya'yı, Beni Ümeyye şeriat heyetine benzer parlamento salonu yapmak iddiasındaki siyasî lidere kadar bütün UÇ'lar DIŞTAN ESİNTİ'lerin açık gümrük kapılarıdır. Sızıntılar, düşünceden harekete geçtiği anda dünya yüzündeki SON MÜSTAKİL TÜRK DEVLETİ de tarih sahnesinden çekilebilir. Üstelik ufukta Mustafa Kemal'ler de vefasızlık ve idraksizliklerin acı bedeli halinde gerçekleşmeyecek hayal...

Bütün yürek sesimizle haykıralım:

EY TÜRK UYAN!..

Hilâfet'in ilgası ve sonrası

Hilâfet hasretinin maddî manevî kaynakları ve temsilcileri

Reddi imkânsız tarihî hâdiselerin tasdiki ile anlıyoruz ki, Hilâfet, TEK BAŞINA maddî varlık değildir: Kuvvete dayanacaktır ve bünyesi bakımından da monarşik düzen içinde var olabilecektir: Doğulu terime göre de SALTANAT'la beraber olursa değerdir. Bu SALTANAT'ın da temsil ettiği DEVLET'in kudretli olması şarttır.

Osmanlı İmparatorluğunu yıkmayı ülkü edinenler iki ayrı grupta toplanabilirler: Birinciler, Onsekizinci Yüzyılda başlamış, Ondokuzuncu Yüzyılda şekillenmiş ve Yirminci Yüzyılda üst düzeyine erişmiş Emperyalizmdir. Çünkü Osmanlı idaresi, düşünce, ekonomi ve eylemde en geniş toleransı benimseyen ve kişinin emeğini kendine bırakan liberal felsefenin içinde idi. Sınırları içindeki ırkların ve milliyetlerin yazılı olmayan, amma yaşantıda hükmünü kesinlikle yürüten ödev bölümleri vardı: Bu sebepledir ki, 1912'de İtihad ve Terakki, İzmir'de Türklerin başında olduğu bir ihracat müessesesi kurmaya kalkıştığı zaman, Atina Üniversitesinde kürsüsü olan İzmir mebusu meşhur Karolidi Efendi kürsüye çıkacak, şunları söyleyecekti:

"-Bu devlet, tebeasının vazife ve mesleklerini, bu tebeanın ihtisas, mizâç ve yetişmesine göre tesbit etmenin şartı ile ayakta durabilir: Türkler, sadece asker, memur ve çiftçidirler. İktisadî ve ticarî hayat ise, gayr-ı Türk ve Hıristiyan tebeanın mükteseb hakkıdır. Buna dokunulmamalıdır."

Batı Emperyalizmi, Osmanlı ekonomisi yarı-sömürgeleşirken bu güç inanılır tasnife dayanıyordu. Hâkimleşen her dış kuvvetin, içerde, dayandığı "Türk olmayan bir tebea"sı vardı: Sadece Türk olmayan.. MÜSLÜMAN olmayan değil!.. Çünkü, meselâ Fransız Cizvitleri Osmanlı ülkesinde öteki beldelerden çok önce, Arap Yarımadası'nın Suriye ve Lübnan çevresine sızmıştı: İngiliz-Amerikan kolejlerinin Mezopotamya'yı tercih ettikleri gibi... Almanlar, Şarka doğru parolalarının geçit yolu üzerinde idiler: Anadolu-Bağdat hattı imtiyazını alabilmek için yapılmış çetin mücadele, açık bir savaştan daha pahalı ve zaferi de o nisbette değerli idi.

Ne ibretlidir ki, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşının asıl sebepleri içinde Osmanlı İmparatorluğunun zengin mirasından en büyük hisseyi alabilme ümidini bulanlar, müstakil bir Türk devletine SON veren Sevr anlaşmasının içine Hilâfetin Türklerde Devamı maddesini koydular ve üzerinde asla münakaşa etmediler!..

Neden?

Çünkü onlar, bizden iyi biliyorlardı ki, Hilâfet, SALTANAT'tır: Maddî ve hâkim kuvvetlere dayanmazsa efsânedir. Türk milletinin başında böylesine bir müessesenin kalması, ancak, Türkler büyük ve kudretli bir devlete sahip olabildikleri zaman tehlike olabilir. Aksi halde Türkler, Osmanlı İmparatorluğunun duraklama devresinden sonra devleti batıran sebeplerin içinde en büyük günah payına sahip "dünya Müslümanlarının koruyucusu" olma davasına devam ettikleri müddetçe kendilerine gelemeyecekler ve millî şuurları uykuda ve uyuşuk kalacaktır. O halde? O halde Türkleri Anadolunun ortasına yarı-sömürge bir devletçik olarak iterken, başlarına bir de HİLÂFET YÜKÜ eklemek gerekir!. İşte, Sevr'de, Emperyalizm'in kendisine özgü inceliği ile sıkıştırılmış, okunurken saygı telkin eden MAKAM-I HİLÂFET tâzîm ve tekrim sözcüğünün mantık laboratuvarındaki raporu budur!

MİLLÎ MÜCADELEDE HİLÂFET

Son Osmanoğlu Padişah ve Halifesi Vahidettin'in Şeyhülislâm fetvâsı ile Millî Mücadeleciler üzerine gönderdiği Anzavur'un kuvvetlerine verilen ad HİLÂFET ORDUSU idi: SALTANAT ORDUSU değil!..

Birinci Dünya Savaşının dışında kalabileceğimiz masaldır: İmparatorluğumuz, harbin OBJE'lerinden, kelimenin mutlak anlamı ile SEBEPLERİNDEN birisi idi: İngilizler ve Fransızlar; korktukları Almanya'nın yenilmez kabul edilen kara ordusuna karşı, birkaç milyon Rus'u insan barikadı halinde çıkararak, Cermenlerin sayı mahdudluğundan faydalanıp savaşı kazanmak için Rus Çarlığına "iki boğazı ile beraber İstanbul"u vaad ettiler: Reddedilmez otantik belgeler ortadadır: Böylelikle Deli Petronun rüyası gerçekleşiyordu: Moskoflar, Akdenizin sıcak sularına çıkacaklardı. Buna karşılık Ruslar, Şarkî Prusyada EN BÜYÜK CEPHEYİ açacaklardı. Açtılar da... Hindenburg, Mazorya bataklıklarında ÜÇ MİLYON MOSKOF öldürdü veya esir etti, fakat Almanya da bitmişti. Eğer Osmanlı Teşkilât,ı Mahsusa'sı Türk anavatanındaki ayaklanmaları sağlamamış, öte yandan Bolşevik ihtilâli başlamamış olsaydı dünyanın bugünkü haritası BAŞKA olurdu.

Bunlar, bugünkü müttefiklerimizin bize unutturduğu gerçekler...

İşte, böylesine ölüm-kalım günlerinde Osmanlı tahtında olan Beşinci Sultan Mehmet Reşad, bütün İslâm dünyasına EMİR-ÜL-MÜMİNİN ve HALİFE-İ MÜSLİMİN, yâni "dünya Müslümanlarının Başbuğu ve İslâm dünyasında Peygamberin vekili" olarak CİHAD-I MUKADDES = KUTSAL SAVAŞ beyannamesi çıkardı, dünyanın dört bucağındaki İslâmlara, -Çince, Fince dahil!..- mukaddes savaş çağrıları kendi dilleriyle dağıtıldı; Alman denizaltıları, uçakları, Teşkilât-ı Mahsusa'nın gönüllüleri, Hind Hilâfet Komitesinin fedâileri şevkle bu ödevi yerine getirdiler. Sonuç ne oldu: Çanakkale'de Mehmetçiğin karşısına çıkan ve Mehmet Âkif'in o güzelim ifadesi ile:

Eski dünya, yeni dünya bütün akvam-ı beşer içinde Müslümanlar vardı, 27 Haziran 1916'da Mekke Şerifi Hüseyin en nâzik ve buhranlı günlerde ordumuzu arkadan vurur, İngilizlerle beraber Mehmetçiğe saldırırken, Hilâfet makamının kutsal Hicaz topraklarında hilâfetin şerafetini temsil ediyordu!..

Millî Mücadele sırasında Hilâfet Makamı, SALTANAT'tan çok adı geçen müessese idi ve Vahidettin, Anadolu'daki millî uyanışı durdurmak gayretini gösterdiği anlarda HALİFE'lik vasfı, SULTAN'lıktan önce söyleniyordu. Bu sert ve acı gerçeklere rağmen Birinci Büyük Millet Meclisinin mücadelesindeki slogan, makam-ı hilâfeti düşman istilâsından halâs vazife-i mukaddesesi idi. Bu terkipli tâbir Mustafa Kemal'indir!..

Fakat zafer, kan, namus, haysiyet bedeli olarak Türkiye halkının hakkı olunca, her türlü ard düşüncelerin ve devrini tamamlamış varlıkların tasfiyesini hissin üstünde aklın ödevi sayanlar TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ ve TÜRK VARLIĞI'na dayalı millî devletin benliği üzerinde acı mâzi izlerini bırakmayı omuzlarındaki vediâya ihanet saydılar. Hilâfetin ilgasını basit ve yersel olayların dışında bu temel düşünceye bağlamak en gerçeği, en doğrusudur. Unutmayınız: Bu Cumhuriyet, hayâtiyetini muhafaza edebilmiş ve kalanlar da, devrini tamamlamış olanların kalın tabakaları altında son varlığını devam ettiren canlılıkların toplamını, büyük bir cesaret olduğu kadar basiretle terkib edebilmenin mucizesidir.

ŞÜKRÜ HOCANIN "HİLÂFET-İ İSLÂMİYE ve B. MİLLET MECLİSİ" ÇIKIŞI

Fakat bu sonuç, hiç de kolay ve basit olmamıştır: Arap şovenizmi, Osmanlı münevverliğinin öylesine tesiri altına almıştı ki, ortadaki o muhteşem Türk tarihine ve Türk milletinin yücelik vasfının binbir tecellisine rağmen, Türk milliyetçiliğinin Arap ümmetçiliği içinde eridiğine inananlar topluluğu, öte tarafını bırakınız, 1919'la 1923'ün canlı ve taptaze olaylarına rağmen direndiler: Kendi saflarında, kuvvetli bir medrese mantığının felsefesini de bulmuş olarak... Bu belirtinin tipik örneğini, Karahisarısahip (Afyonkarahisar) mebusu Hoca Şükrü Efendi "Hilâfet-i İslâmiye ve Büyük Millet Meclisi" adını taşıyan hacım olarak küçük, fakat muhtevâ olarak böylesine görüşü tam yansıtan eseriyle verdi. Hoca Şükrü Efendi, kısaca şöyle diyordu:

"Hilâfet ayn-ı hükümettir. Hükümetsiz Hilâfet düşünülemez ve bu halifenin hukuk ve vezaifini tebdil, yağyir, tefsire hiç kimsenin hakkı ve kudreti yoktur. Bu itibarla İcray-ı hükümetten mahrum Hilâfet tasavvur edilemez."

Bir de İMAMET mevzuunu ortaya atıyordu Şükrü Hoca... Cuma namazlarındaki Hutbe'lerde adı geçecek MAKAM'dan bahsederek şöyle diyordu:

"- Mezhebimiz muktezâsınca Cuma ve Bayram namazlarının sıhhatı izn-i İmama mütevakkıf olmağla hitâbetin makam-ı hilâfetten tevcihi muktazîdir."

Şeriatçıların tüm görüşünü derleyen iddia, Hükümetçe alınan kararların Halife'nin tasdikinden geçmezse yürürlüğe konulamayacağını ileri sürüyordu: Yâni, Türkiye Büyük Millet Meclisi kanun yapabilir, fakat Halife tasdik etmezse tatbik edilmezdi. Teşriî (yasama) ve icraî (yürütme) yetkileri, Halifenin şahsında toplanıyordu. Şükrü Hocaya göre, Büyük Millet Meclisi de bir İslâm Meclisi idi. Sekizinci sahifenin cümlelerini okuyalım:

"- Mecâlis-i İslâmiyenin taht-ı karara aldıkları mevâd-ı teâmüliyenin mutâ olması için Halifenin tasdik ve tasvibine iktiran etmesi tahtı vücûbdadır. Ancak o sâyededir ki, bu gibi mukarrerat, ahkâm-ı şer'iyye adâdına dahil olur."

Şimdi bu ağdalı ve kapalı ifadeyle gayret edilen cümlelerin açıklamasını yapalım: İSLÂM olması kuruluşu gereği olan kurultayların bu yönde alacakları doğal kararları Halifenin onaylaması temel şarttır. Ancak böylelikle yürütülecek kanun ve tedbirlerin ŞERİAT'a uygunlukları ve yürütme özelliği anlaşılır.

Olayın dikkatdeğer tarafı, HİLÂFET'i doğrudan doğruya SALTANAT ve adı saltanat olmasa da, rejimin ismi ne olursa olsun HÜKÜMET EDEBİLME anlamına benimseyen görüşün ortaya atıldığı günlerde, SALTANAT kaldırılmıştı, son Osmanlı Padişahı Sultan Vahidettin, İngiltere'ye sığınarak ülkesini terk etmişti. Hilâfet makamında da Abdülmecid Efendi vardı.

Hilâfet makamının dayanağı olarak TÜRKİYE DEVLETİ'nin gösterilmesi, Hilâfetin fiilî kudretini târif ve tescil ettirme yolunda olanlara destek oluyordu. Gerçekten de 1 teşrinisanî 1338 (1 Kasım 1922) tarihli kanun şöyle diyordu:

1- Teşkilât-ı Esasiye Kanunuyla Türkiye halkı hukuk-u hâkimiyet ve hükümrânisini hakikî mümessili olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin mânevî şahsiyetinde gayr-ı kabil-i terk ve tecezzî ve ferağ olmak üzere temsile, filfiil istimale ve irade-i milliyeye istinad etmeyen hiçbir kuvvet ve heyeti tanımamaya karar verdiği cihetle misak-ı millî hudutları dahilinde Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinden başka hükümet şeklini tanımaz. Binaenaleyh Türkiye halkı hâkimiyet-i şahsiyeye müstenid olan İstanbul'daki şekl-i hükümeti 16 Mart 1336 (1920)den itibaren ve ebediyen tarihe müntekil addetmiştir.

2- Hilâfet, Hânedan-ı Al-i Osman'a ait olup Halifeliğe Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından bu Hanedânın ilmen ve ahlâken erşed ve eslah olanı intihab olunur. Türkiye devleti makam-ı hilâfetin istinadgâhıdır."

İşte, Şükrü Hoca ve arkadaşları, ikinci maddenin bu SONUNCU fıkrasına dayanıyorlardı: Devlet, Halifenin istinatgâhı, yâni DAYANCI idi: O devlet de, elbette ki bu DAYANC'ın sahibinin fikri ve kavli ile meşrûlaşabilecekti: Yâni, Hilâfet, HÜKÜMET SÜRMEKTEN ayrılamazdı, dolayısıyla de, Halifesiz Hükümet olmazdı!.

ABDÜLMECİD EFENDİ HİLÂFET MAKAMINDA...

Saltanat ilga edildikten sonra, Hilâfet Makamında olan Vahidettin'in bu makamdan hal'edilmesi, yâni indirilmesi için FETVÂ lâzımdı: Bu fetvâyı da, Şer'iyye Vekili Konya Mebusu Mehmet Vehbi Efendi verdi...

Hâdisenin çok ibretli, bilinmesi şart bir safhası vardır. Bunu anlatmak gerekir:

İstanbul'un işgalinin öncesi günlerde idi. Mustafa Kemal, Millet Meclisini Ankara'da toplamak hazırlığındaydı. Rauf Bey (Hamidiye kahramanı, Millî Mücadele Başvekili rahmetli Hüseyin Rauf Orbay), İstanbul'a gelmiş, toplanacak olan Mebusan Meclisine Sivas Kongresinde kabul edilen Millî Misak'ın, Mebusan Meclisinde de onaylanmasına çalışıyordu. Padişah Vahidettin'in Parlamentoyu feshedeceği söylentileri dolaşmaya başlamıştı. Mebuslar Padişaha düşüncelerini arz ve Sadaret, yâni Başbakanlık makamına Damat Ferit Paşadan bir başkasının getirmesini tavsiye ve rica için aralarından seçtikleri heyeti gönderdiler. Heyette, Rauf Bey ve Vehbi Hoca da vardı. Sözünü sakınmaz bir ilim ve din kişisi olan "Nur-ül beyân fî tefsir-ül Kur'an" muhteşem eserinin sahibi olan rahmetli Vehbi Hoca, Padişaha şöyle hitap etti:

"Şevketmeâp... Millet namusunu, ırzını, istiklâlini icap ederse tırnaklarıyla koruyacak... Bu tuğyana bir BAŞ lâzım... O da, saltanat ve hilâfet makamının sahibi olan zat-ı şahaneleridir."

Vahidettin, gözleri yarı kapalı, şu cevabı vermişti:

"Hoca Efendi... Senin millet dediğin koyun sürüsü... Ona da çoban lâzım. İşte o çoban benim!.."

Millet, koyun sürüsü olmadığını isbat etmişti: Şimdi, ÇOBAN olduğunu ilân ve iddia edenin de gerçek mevkiini tesbit gerekiyordu. Tarih, bu ödevi, aynı Vehbi Hocaya verdi: 13 Şubat 1920 ile, 1 Kasım 1922 arasından iki yıl sekiz ay geçmişti. Türk milleti, canını dişine takmış, tarihine lâyık mucizeyi yaratmıştı: Sadece kendisinin değil, tüm dünyada, esir ve ezik milletlerin ulusal kurtuluş güneşi olarak MİLLÎ DEVLET'ini yaratmıştı. Bu şerefli, ulu sonuçta, mebus olarak, vekil olarak, gerçek din adamı olarak emeği olan Hadımlı Mehmet Vehbi Efendi, Vahidettin için şu ŞER'Î FETVÂ'yı verdi:

"- İmâm'ül Müslimîn olan Zeyd, düşmanın umum müslimîn aleyhinde mucib-i mahv olan tekâlif-i şedîdesini bilâ zaruret kabul ile Hukuk-u İslâmiyeyi müdafaadan aczini izhar ve Müslimînin müdafaa-ı mücâhidânelerinde düşmana muvafakatla Müsliminin ihlâl ve intihasını mucib harekâta fiilen teşebbüs ve harekât-ı ihtilâlkârânede devam ve ısrar ve badehû ecnebî himâyesine iltica ederek makam-ı hilâfeti terk ve firar ile hilâfetten bilfiil feragat etmekle şer'an münhaliğ olur mu?

EL-CEVÂP: "Allâh-ü âlem bis-sevâb: OLUR..."

Böylelikle kendisini "KOYUN SÜRÜSÜ ÇOBANI" ilân eden kişi de, asla yapamadığı çobanlıktan uzaklaşıyordu...

Saltanatın ilgasından sonra, aynı kanunun ikinci maddesine göre HALİFE seçilecekti. İkinci madde şuydu:

"Hilâfet, Hânedân-ı Âl-i Osman'a ait olup Halifeliğe Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından bu Hanedânın ilmen ve ahlâken erşed ve eslah olanı intihab olunur. Türkiye devleti makam-ı hilâfetin istinatgâhıdır."

ERŞED, yâni yetişkin olanların en seçkini ve ESLAH, yani iyi huylar ve meziyetlere sahib olanlar içinde en değerlisi seçilecekti: İkinci Büyük Millet Meclisi Osmanlı Hanedânı içinde bu vasıflara gerçekten lâyık bir şahsiyeti Halifeliğe seçti.

Bu zat, Sultan Abdülâzizin altı erkek çocuğundan dördüncüsü olan

Abdülmecid Efendi idi. 1868'de doğmuştu. Annesi Hayrânıdil Sultandı. Babası Sultan Aziz tahttan indirilip intihar ettiği zaman sekiz yaşında idi. Amcası İkinci Sultan Abdülhamid'in, diğer şehzadelere de tatbik ettiği sıkı kontrol altında akademik bir tahsil görememişti. Şahsî gayretiyle Fransızca öğrenmişti. Çallı İbrahim, Şevket Dağ, Namık İsmail gibi üstadların söylediklerine göre, devrinin en değerli ressamları arasında idi. Bilhassa portreleri kusursuzdu. Memleketi terk ettikten sonra yerleştiği Paris'te açtığı sergiler, dünya sanat çevrelerinde takdir ve alâka yaratmıştı.

Millî Mücadelede, kapalı da olsa, Anadolu ile beraberdi. Oğlu şehzade Ömer Faruk Efendi'yi, Vahidettin'in kızı Sabiha Sultanla evlendirerek veliahdı olduğu Sanatın o günkü siyasetini tescil etmesi gibi tezatlara rağmen, meselâ, bu evlenmeden evvel, Osmanlı Hanedânı içinde Viyana'da Trezyanum Askerî Akademisinden mezun yegâne genç olan oğlu Ömer Faruk'u Millî Mücadeleye katılması için gizlice İnebolu'ya çıkmasına izin vermesi, Damat Ferit Paşa ile mücadeleleri, bilgili, sanatkâr şahsiyetini tamamlıyordu. Bu vasıfları ile Türkiye Büyük Millet Meclisinin kendisini halifeliğe seçmesi ülke çapında memnuniyet uyandırmıştı.

18 Kasım 1922 tarihindeki bu seçim ile, Hilâfetin ilgası tarihi olan 3 Mart 1924 arasındaki hâdiseleri, Abdülmecid Efendinin şahsiyeti ile birbirinden ayırmak gerekir: Hilâfetin ilgası, o kısa devre içinde Hilâfet makamında bulunmuş zatın kişiliği ile ilgili değildir. Bu kaldırılış, tarihî akışın sonu olarak tanımlandı. Böyleydi de...

HALK FIRKASININ GRUP TOPLANTISININ GİZLİ ZABITLARI

Halk Fırkasının hilâfetin ilgasına ve Osmanlı Hanedânından erkek-kadın millî sınırlar dışına çıkarılmasına dair, Urfa mebusu Şeyh Saffet Efendi ile birlikte kırk bir mebusun verdiği takriri görüşen tarihî toplantı 2 Mart 1340 (1924) Pazar günü saat ondur. Görüşmelerin, mahrem (gizli) zabıtlardan açıklanması, ilk defa, elinizdeki kitabın bu sahifelerinde yapılmaktadır.

Önce, kanunun mucib sebeplerini, yani bugünkü söyleyiş ile gerekçesini, Osmanlıca bazı terkibleri basitleştirerek okuyalım:

"Türkiye Cumhuriyetinde Hilâfet makamının bulunması ülkeyi iç ve dış siyasette iki başlı olmaktan kurtaramadı. İstiklâlinde ve ulusal varlığında ortaklık kabul etmeyen Türkiye'nin hiçbir bakımdan ikiliğe tahammülü yoktur. Yüzyıllardan beri Türk milletinin felâket kaynağı ve sonunda bir Türk imparatorluğunun çöküş ve yıkılışı sebebi olan bir Hanedânın Hilâfet adı altında da devamının Türkiye'nin varlığı için daha ağır tehlike olacağını tecrübeler göstermiştir. Bu Hanedânın Türk Milleti ile ilgili her tutumu, ulusal varlığımız için sadece tehlikedir. Aslında hilâfet, İslâmiyetin ilk devirlerinde HÜKÜMET anlamında din ve dünya işlerini yürütmek için kurulmuştu. Bugünkü İslâm hükümetlerinin varlığı içinde hilâfetin mevcudiyet sebebi de kalmamıştır. Hakikat budur. Türk milleti, varlığını devam için gerçeklerden gayrı yolda yürüyemez. Olayların biriktirdiği aksaklık ve karışıklıkları silmek için aşağıdaki konuların hemen ele alınmasını ve kanunlaştırılmasını teklif ederiz."

Görüşülmesi ve kabul edilmesi istenilen maddeler şunlardı:

1) Halife hal'edilmiştir. Hilâfet kaldırılmıştır.

2) Hal'edilmiş Halife ile saltanattan uzaklaştırılan Osmanoğulları sülâlesinden erkek ve kadınlarla hayatta olan erkeklerin karıları ve hayatta olan kadınların kocaları Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde oturma hakkından ömürboyu yoksundurlar. Bu Hanedândan kadınlardan doğanlar, Osmanoğullarından sayılmazlar.

3) Yukarıdaki maddelerdeki kişiler bu kanunun yayınlanmasından en çok on gün içinde ülkeyi terk ederler.

4) Bunların Türk vatandaşlığı düşer.

5) Bunlar Türkiye'de mülk alamazlar. İlişiklerini, mahkeme yoluyla en çok bir yıl içinde keserler. Bu zaman içinde taşınmaz mallarının hesaplarını kesmeyenlerin kişisel mallarını devlet satar, tutarını kendilerine verir.

6) Kendilerine bir defaya mahsus olarak yetecek yol parası verir.

7) Padişahlık etmiş kişilerin malları millete geçer.

8) Padişahlık sarayları, öteki taşınmaz mallarla taşınır malları milletin olmuştur."

Fırka grubuna İsmet Paşa başkanlık ediyordu.

Yirmi kişi söz aldı: İki mebus ALEYHDE konuştular. İkisi de, Şer'iyye Vekilliği yapmış şahsiyetlerdi: Eskişehir Mebusu Abdullah Azmi Efendi ve Konya Mebusu Musa Kâzım Efendi... ALEYHDE konuşanlar, Hanedânın değil, HİLÂFET MAKAMI'nın kalmasını istediler, evet dediler, hilâfet hükümetle aynı kuvvet içindedir, o halde Halife, Türkiye Cumhuriyeti Başkanlığı makamının mânevî şahsiyeti içinde kalmalıdır. Millî Hükümetin ve Cumhuriyetin İKİ KIDEMLİ ŞER'İYYE VEKİLİ'nden Abdullah Azmi Efendi şöyle diyordu:

"Bu Türk Milleti Sultan Selim zamanından beri Hilâfet bayrağını omuzlarında taşıyarak bugüne kadar getirmiştir. Bu millet bu emâneti bugün omuzlarından silip atamaz, atmamalıdır. İpkasında hiçbir mahzur yoktur. Onu şer'an ve siyaseten taşıyabilecek mevkiine verelim." (Neresi orası sesleri?)

NERESİ ORASI sorusuna, Isparta mebusu Hüseyin Hüsnü Efendi cevap veriyor:

"- Riyaset-i Cumhur!.."

Musa Kâzım Efendi, aynı teklifi, yâni, Türkiye Cumhuriyeti Başkanının, aynı zamanda, HALİFE de olmasını, şer'î ve İslâmî naslar üzerinde açıklayarak diyor ki:

"- Reisicumhura Halife de demekte ne mahzur görüyorsunuz?"

Bundan sonra kürsüye, Adliye Vekili, İzmir mebusu Seyyit Bey geliyor ve İslâm âlemindeki en büyük inkılâbın yapılmakta olduğunu tasrih ederek, şu esasları açıklıyor:

"- Hilâfet meselesi dinî olmaktan çok dünyevîdir. Peygamberimizden sonra çıkan bazı bâtıl meseleleri halletmek içindir. Şiâlık, Batınîlik, Haricîlik gibi temeli siyasî hareketlerin İslâmî birliği bozmasına karşı müdafaadır. İtikad müessesesi değildir. Hilâfet başka, imâmet başkadır. Kur'an-ı Kerîmde de bu hususta sarahat vardır. Hazreti Peygamber, bir hadis-i hasende "hilâfet benden sonra otuz senedir. Ondan sonrası ısırıcı saltanat olacaktır" buyurmuş ve bu buyurdukları da, ötekiler gibi ibretli hakikat olmuştur."

Sünnî ülemânın hilâfeti hakikî ve sûrî olarak ikiye ayırdığını, halifenin ALİM olmasının şart olduğunu, ilim, adalet, fazilet ehlinin ancak halk tarafından seçilmek suretiyle HALİFE olabileceğini, sûrî hilâfette ise, saltanat, padişahlık, emîrlik gibi tegallüb ve tasallutun mevcud bulunduğunu, Emevî ve Abbasî Saltanatlarının bu sûrî hilâfete en güzel örnekler teşkil ettiğini, Cenab-ı Hakkın Kur'an-ı Kerîmde "Benim ahdı imâmetim zalimlere vasıl olmaz" buyurduğunu, halkın, yani icmâ-i ümmetin olmadığı bir yerdeki hâkim kuvvetlerin, saltanatın, imâretin, sûrî hilâfetin ancak tasallut olabileceğini hakikî İslâm ülemâsının meselâ Muaviye'ye bile HALİFE değil de SULTAN dediğini misalleriyle izah ederek şöyle diyor:

"- Efendiler!.. Kendi kendimizi aldatmayalım. Halife, muhakkak KUREYŞ'den olacaktır. İslâm dünyası, bizim padişahlarımıza hiçbir zaman HALİFE dememişlerdir. Hattâ ciddî Osmanlı üleması da kendi padişahlarına HALİFE dememişlerdir. Bugüne kadar İstanbul medreselerinde okunan sekiz yüz seneden beri Hanefî mezhebinin temel kitabı Akaid-i Nesefiye'de bile "İmamın Kureyş'den olması meşrut ve başkasının imâmeti caiz olamayacağı" kat'î bir ifade ile isbat edilirken aksini müdafaa etmek mümkün müdür?"

Dört Halife devrinin, demokratik ve seçime dayalı yapısını tarih safhalarıyla hatırlatan Seyit Bey, İslâmiyetin, MEŞVERET, yâni demokratik sisteme bağlı Cumhuriyet olduğunu izahdan sonra, yakın mâziyi hatırlatarak diyor ki:

"- Dünya Harbinde Mukaddes Cihad fetvâsı çıkardık. Bütün İslâm âlemine hitâp ve Makam-ı Hilâfeti müdafaaya davet eden halife idi. Ne oldu? Aksine, Irak'da, Suriye'de, Hicaz'da olanları hepimiz hatırlarız. Hattâ Hilâfetin makarrı sayılan İstanbul'u işgal eden ordular Hind Müslümanları değil miydi? Beni Arapyan Hanında bir odaya kapayarak başımda nöbet bekleyen Müslüman Hind askeri idi. İçimizde Şeyhulislâmlık yapmış zevat da olduğu halde Malta'da siyasî sürgün iken bizi, galip devletlerin tebeası olan Müslümanlara teslim etmişlerdi. Nereden neyi gördük? Evet!.. Müslümanların birbirlerine yardımı vâciptir. Fakat bu, bir uhuvvet-i dinîye, mânevî kardeşlik meselesidir. Yoksa HALİFE adı altında bir zatın, bir makamda, heyulâ misâli oturmasından değildir. İslâmiyette insanlar hakkında KUDSİYET yoktur, İslâmiyette Hıristiyanlıkta olduğu gibi de RUHBANİYET, RUHANİYET, yani RUHANİ HÜKÜMET de yoktur, İslâm şeriatı dinî teşkilât tesis etmediği gibi, idarî teşkilâtı da, halka terk etmiştir. İslâmiyet mukaddes olarak sadece bir şey tanır ki, o da HAK'tır: Mukaddes olan HUKUK'dur. HAK'tır. Cenab-ı Hakkın ismi de HAK'dır. Kudsiyet de ondadır. Bazı dinlerin, bazı eşyaya verdiği kudsiyeti İslâmiyet vermemiştir, zerre kadar vermemiştir, Peygamberlerle bile kudsiyet vermemiştir. Hazret-i Peygamberimizin en büyük iki duası şunlardı: "Yarabbi!.. Bizlere eşyânın hakikatlerini olduğu gibi göster... Yarabbi. Benim kabrimi tapılır put yapma!.."

Şimdi sizlere sorarım: Böyle büyük bir din, bir takım kimseleri HALİFE diye başınıza oturtmayı ve ona bir takım kudsiyet vermeyi kabul eder mi?"

Dünya Müslümanlığına ancak, kuvvet, kudret, medeniyet sahibi olduğumuz zaman hizmet edebileceğimizi ve onların bizlerden bunları beklediğini, İslâmî uhuvvetin ancak bu kudret ve medeniyet hâlesi etrafında tecelli edeceğini söyleyen Seyit Bey, İslâmiyette İMAMET müessesesinin, Peygamberimiz zamanında, devletin reisi de olan Hz. Muhammed'in, "hâkim olmak, emir ve nehyetmek, tahakküm etmek" anlamına da gelebilen HÜKÜMET yerine, HİLÂFET tâbirini tercih ettiğini, İmâmetin, diğer tâbir ile Hilâfetin en güzel ifadesinin "Müslümanlar üzerinde tasarruf-u âmma istihkaktır" şeklinde olabileceğini, İslâm hukukunda bütün Müslümanların tam eşitlik içinde sahip olacakları (şahsî hürriyet, şahsî masuniyet, mülkiyet) haklarına riayetle İmâmet, Hilâfet, Hükümet, adı ne olursa olsun, ancak bu üç esas hak ve hürriyete riayetle İslâmî bir idare kurulabileceğini, şimdi saltanat veya hilâfette bunların teminat altında olup olmadığını sormanın icab ettiğini söyleyerek dedi ki:

"- Millet, bu haklarını teminat altında görmek için iradesini kullanır, istediğini seçer. Cumhuriyet ne demektir? Millet, ben rüştümü isbat ettim, meşveretle iş göreceğim, der, Kur'an-ı Kerîm de milletin hakkını vermiyor mu? Bu kadar basitleşmesi mümkün meseleleri hurâfelere, iğlaklara, başka başka manalara sürüklemekte ne mâna var?"

Cuma ve Bayram namazlarında izn-i imâm tabirinin de bu manada olduğunu söyleyen Seyit Bey, Cuma ve Bayram namazlarında Halifenin izni olmazsa ikisinin de sahih olmayacağı yolundaki iddiaları "fahiş hata" olarak vasıflandırdı ve dedi ki:

"- Cuma namazı siyasî bir ibadettir. Bayram namazı da öyledir. Onun için büyük şehir ve kasabalarda kılınır. Evvelden namazgâh denen yerlerde kılınırdı. Hutbe, siyasî, içtimaî, ahlâki, ilmî olacak... Bu şerefli vazifeye herkes heves edebilir, anlaşmazlık çıkabilir, halk da istifade etmeyebilirdi. Bunun içindir ki, Hanefî fakîhler, hatib'in SULTAN tarafından tayini lâzım demişler... Dikkat buyurunuz: Halife tarafından değil, sultan tarafından demişler. Türklüğün ünlü âlimlerinden HEDAYA namındaki feyyâz eserin sahibi Mergınanlı Burhanettin meşhur eserinde "Cuma namazını bizzat Sultan veya onun hususî memurunun kıldırması lâzımdır" diyor. HEDÂYA'nın şerhi Dür-ü Muhtâr'da ise daha açık ifade ile "velev ki o sultan mütegallib ve hatta kadın olsun, beis yok, amma yeterki Sultan olsun..." diyor. Neden? Çünkü mevzu sadece asâyiş ve inzibat mevzuudur: Halifenin meselesi değil, hükümetin meselesidir. Emir-i Hac meselesi de öyle.. O da, asayiş, inzibat, hacıların rahat ve huzur içinde dinî farîzelerini ifâ meselesidir. Hutbelerde Halifelerin, Sultanların ismine gelince, o da, sonradan meydana çıkan ve devletin hâkimiyetini ilân eden bir buluştur.

Efendiler!.. İslâmiyette ruhbanlık yoktur, Allah ile kul arasına girecek vasıta yoktur, ruhaniyet teşkilâtı yoktur, PAPALIK yoktur, İslâmiyette Allah yolu açıktır. Herkes o yoldan gidebilir. Teşrîde niyâbet carî olmaz. İslâmiyet akıl, mantık dinidir. Ahlâk hareketidir. Peygamberimiz "Ben iyi ahlâkı tamamlamaya geldim" diyor. Bir hadisinde akıl için HUCCETULLAH tâbirini kullanıyor. İbretli dinleyelim. Bakınız, Peygamberimiz ne buyuruyor: "Hak nerede ise Sen de onunla beraber bulun. Ondan ayrılma ve sana şüphe veren şeylerin hakikatını aklınla temyiz et, ayır. Çünkü Cenab-ı Hakkın senin aleyhine olan hucceti sendedir, kendindedir, onun feyizleri de, bereketleri de yine senin nezdindedir." Düşününüz: Ne büyük sözdür, akla ve mantığa nasıl değer veriyor, Kur'an-ı Kerîm "İlminin tasdik etmediği şeye katılma" buyuruyor. Beşikten mezara kadar ilmi takip ediniz yolunu açan Peygamberimiz: "Mantık, yâni Hikmet, müminin öz malıdır. Onu nerede bulursa almaya herkesten çok mümin hak sahibidir" ışığını tutuyor. İslâm ülkeleri bir zamanlar medeniyetin beşiği iken neden gerilemişlerdir? Çünkü bu akıl ve mantık yolunu terk etmişlerdir. Şu hakikatı de hatırlatacağım: Şark'da, İslâm âleminde medeniyet ve ilme en çok hizmet eden Türklerdir. En büyük İslâm âlimleri, hekimleri, filozofları, büyük hukukçular, fakîhler, riyaziyeciler Türktüler. Semerkand, Buhara, Nişapur. Belh, Fergane, Bağdad vaktiyle üçer beşer milyonluk mamûreler idiler. Horasanla Afganistan arasında bir Türk şehri olan Belh, altı milyon nüfusa sahipti. Bugün yıkıntısı bile yok!..

İslâmiyet terakkiye mâni oluyordu da bu medeniyet nasıl kurulmuştu? Hayır! Cehalet, taklitçilik, şekilcilik, hurafat bizi bu hâle getirmiştir. Peygamberimizin en büyük duası: "Yarabbi!.. Hakikat-ı eşyâyı bize olduğu gibi göster!" duası idi. Hakikat-ı eşya ne demektir? Kâinatın maddî mânevî varlığı demektir. Efendiler!.. Hizmet etmek istiyorsak halka bunları anlatalım, şu bu müessesenin varlığında ne saadeti, ne felâketi aramayalım. İlme, medeniyete, terakkiye teveccüh edelim, medeniyet kervanı başını almış gidiyor. Yeter artık GÖÇTÜ KERVAN, KALDIK DAĞLAR BAŞINDA dövünmesi..."

ALTI MUHALİFE KARŞI KABUL EDİLEN MADDE VE TARTIŞMALAR

Bir saatlik yemek tatilinden sonra ikinci celse açıldığı zaman, başkanlık makamında olan İsmet Paşa, Kastamonu mebusu Halit Beyin, Başvekil ve Hariciye Vekili sıfatıyla kendisine sorduğu yazılı bir suale cevap vermek istediğini söylüyor ve iki paragraf olan suali okuyor:

1) Hilâfetin ilgasının içerde ve dışardaki tesirleri ne olabilir?

2) İstanbul'un bizde bırakılmasının sebepleri arasında HİLÂFET MERKEZİ olması vardı Şimdi ne olacaktı?

İsmet Paşa şu cevabı veriyor:

"Bugünkü Türkiye'nin varlığında hilâfetin hiç bir tesir ve hakkı olmadığı için ne içerde, ne dışarda aks-i tesiri olamaz.

İstanbul'un bizde bırakılmasında Hilâfet merkezi olmasının tesiri ise, İngiliz Başvekili Loyd Corc'un iddiasıdır. Sevr'e mesned olmuştur. Türkler İstanbul'u zaferleri ile almışlardır."

Görüşmelerin yeterliliği takriri kabul ediliyor ve maddelere geçiliyor. Maraş mebusu Mithat Beyle on arkadaşının birinci maddeyi değiştiren aşağıdaki teklifi okunuyor:

"Halife hal'edilmiştir. Hilâfet, hükümet ve cumhuriyet manâ ve mefhumunda esasen mündemiç olduğundan hilâfet makamı müstesnâdır."

İsmet Paşa maddeyi reye koyuyor. "Müttefikan kabul" sesleri üzerine Konya mebusu Musa Kâzım Efendi yerinden seslendi:

"- Hayır!.. Müttefikan değil!"

REİS - Büyük ekseriyetle kabul edilmiştir.

RECEP BEY (Kütahya) - Aksini reye koyunuz ki kabul etmeyenler anlaşılsın.

REİS - Maddeyi kabul etmeyenler lütfen ellerini kaldırsınlar.

ABDULLAH AZMİ EFENDİ (Eskişehir) - Son fıkrayı kabul etmiyorum.

RECEP BEY (Kütahya) - Kabul etmeyen altı kişidir.

İkinci madde değiştirilmişti. Yeni teklif şöyleydi:

Madde: 2 - Mahlu halife ve Osmanlı münderis saltanatının erkek, kadın, bilcümle âzası ve damatlar Türkiye Cumhuriyeti içinde ikamet etmek hakkından ebediyen memnudurlar. Bu Hanedâna mensup kadınlardan doğan kimseler Al-i Osmandan addedilmezler."

Bu madde ağır, zaman zaman suçlamalı geçen tartışmalara yol açtı. Sıvas mebusu Halis Turgut Bey, Niğde mebusu Hazım Bey, Diyarıbekir mebusu Feyzi Bey, Trabzon mebusu Muhtar Bey, İzmir mebusu Seyit Bey, Kastamonu mebusu Ahmet Mahir Efendi, Hanedanın kadın âzasının, damatların millî sınırlar dışına çıkarılmasına itiraz ettiler, cezaların bir suça dayanması hukuk zaruretini hatırlattılar, Türklüğün şefkat ve müsamaha duygusunun zedeleneceğini söylediler, hissin değil aklın ve adaletin hâkimiyeti zaruretini savundular, zulmü hatırlatan yolun asla tutulmamasını istediler.

Bu görüşe karşı Zonguldak mebusu Tunalı Hilmi Bey, Kırşehir mebusu Yahya Galip Bey, Tokat mebusu Mustafa Bey, Kütahya mebusu Recep Bey, Gaziantep mebusu Kılıç Ali Bey, İstanbul mebusu Ali Rıza Bey, Afyon mebusu İzzet Ulvi Bey, Cebelibereket mebusu İhsan Bey, Denizli mebusu Mazhar Müfit Bey, Gaziantep mebusu Kılıç Ali Bey, İstanbul mebusu Ali Rıza Bey, Afyon mebusu İzzet Ulvi Bey, Cebelibereket mebusu İhsan Bey, Denizli mebusu Mazhar Müfit Bey, Gaziantep mebusu Ali Cenanî Bey aksi tezi savundular, kadınların, damatların, çocuklarının da ülkeden çıkarılmasını istediler, taraflar arasında sert tartışmalar devam ederken başkanlık "yeterlik önergesi" olduğunu söyledi, önerge kabul edildi. Dört ayrı takrir verilmişti. Birincisi Niğde mebusu Ebubekir Hazım Bey'indi. Şöyle diyordu:

"- Mahlu Halife ve münderis Osmanlı Saltanatı Hanedânından bütün erkekler Türkiye Cumhuriyeti içinde ikamet etmek hakkından ebediyen memnudurlar."

İkinci önerge Diyarıbekir mebusu Feyzi ve Trabzon mebusu Ahmet Muhtar Beyler tarafından verilmişti. Şöyleydi:

"- Kadınların ve onların kocalarının istisnasını teklif ederiz."

Üçüncü tadil teklifi, Edirne mebusu Hüseyin Rıfkı Bey'indi. Şöyleydi:

"- Milletimizin en bâriz vasıf ve meziyetlerinden birisi de rahm ve şefkattir. Zayıflara, kadınlara karşı semâhattir. Bu sebeple Hanedânın kadın azalarıyla damatların tardı halk üzerinde nâhoş bir tesir bırakacaktır. Memlekette kalmalarının hissedilir zararı olamaz. Tarddan istisnalarını teklif ederim."

Dördüncü teklif, Ergani mebusu İhsan Beyle, Ertuğrul (Bilecik) mebusu Dr. Fikret Beyin imzalarını taşıyordu. Şöyle diyordu ve ülkeyi terk etmesi mecburî tutulanların şümulünü genişletiyordu

Madde: 2 - Mahlu halife ve çökük Osmanlı Saltanatı Henadanının erkek, kadın bilcümle âzası ve damadlar, Türkiye Cumhuriyeti memâliki dahilinde ikamet etmek hakkından ebediyen memnûdurlar. Bu hanedâna mensup kadınlardan doğmuş olan kimseler de Al-i Osmandan addedilirler."

Diğer teklifler reddedildi ve bu sonuncu madde kabul edildi. Böylelikle, önceden hazırlanmış olan madde genişletildi, SULTANZADE'ler, yâni sadece anneleri hanedâna mensup olanlar da memleketten çıkarıldı.

Sakıt hâlife Abdülmecid'in vatanı terk etmesinden sonraki yirmi yıllık hayatı, Osmanlı Hanedanının yurt dışındaki yaşantıları ayrı, uzun, ibretli safhaları olan müstakil konudur.

Abdülmecid Efendi evvelâ İsviçre'ye, daha sonra Fransaya geçti, bir müddet Nis'de kaldı, sonra Pariste oturdu, son evi, 15, Avenue du Marechal Maunoury'de idi.

23 Ağustos 1944 günü saat 21'de hayata gözlerini kapadı. 1868 doğumlu idi. Ölümünde 76 yaşındaydı.

Vasiyeti, dedesi İkinci Sultan Mahmud'un türbesine gömülmesi idi. Kızı, Haydarabad Nizamının gelini Dürrüşehvâr Sultan bu maksadla 20 Şubat 1945'de vatana geldi, Cumhurbaşkanı İnönü'yü ziyâret etti, Babasının son arzusunu arzetti, İnönü konunun "kanun mevzuu" olduğu cevabını verdi, aradan yıllar geçti, Demokrat Parti iktidara gelince Dürrüşehvâr Sultan, babasının uzun yıllar özel sekreterliğini büyük bir sadakat ve liyakatle ifâ etmiş olan Salih Keramet Nigâr Beye ailenin vekili olarak müracaatı yeniletti. Başbakanlığa yapılan üç müracaatın cevapsız kalması üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi Dilekçe Komisyonuna başvuruldu.

Meclis İstida Encümeni (bugünkü söylenişi ile dilekçe komisyonu) rahmetli Halifenin vatanında defnedilmesine her hangi bir kanunî ve siyasî mahzur mutalâa ve mülâhaza etmediğinden talebin kabulüne, 11 Ocak 1954'de ittifakla karar verdi. Karara, Kırşehir milletvekili amiral Rıfat Özdeş itiraz ettiğinden iç tüzük gereğince konu encümende yeniden ele alındı ve encümen yine kararında ısrar etti. Fakat mevzuun bir kere de, Meclis genel kurulundan geçmesi gerekiyordu. Meclis, 12 Mart 1954'de seçimleri yenileme kararı vererek dağılınca, dilekçe komisyonunun müsbet raporu onaylanamadı, yeni devreye kaldı...

Abdülmecid Efendinin naaşı, on yıldır, Paris camiinde muhafaza ediliyordu. Bu durum üzerine Dürrüşehvâr Sultan, babasının naaşının Medine'ye, Al-i Beyt ve Eshabın medfun bulunduğu Cennet-ül-Bakiğ mezarlığına defnedilmesi için Kral Suud'a müracaatla muvafakatını aldı. Cenaze 28 Mart 1954'de Paris'ten, basit ve çok mütevâzı bir merasimle alındı, son vazifeyi Dürrüşehvâr Sultanla büyük oğlu, rahmetli Halifenin hayatta kalan son haremi, gelini ve damadı uğurladılar. Sandukaya, efakâr husussî kâtibi Salih Keramet Nigâr Bey refakat ediyordu. B.E.A. uçağıyla taşınan tabut, 29 Mart 1954 günü Medine'ye getirildi, Harem-i

Şerif'te cenaze namazı kılındı, makberesine konuldu. Vehhabî mezhebi icabı, mezara hiçbir hususî işaret, kabir taşı konulmadı, taş ve toprakla örtüldü.

Osmanlı sülâlesi içinde Al-i Aba'nın ayak ucunda yatan biricik şahsiyet, son halife Abdülmecid Efendidir.

BUGÜNÜN TÜRKİYESİ'NDE HİLÂFET

Bugünün Türkiyesi garip bir ülkedir...

Şekilde ve görünürde Millî ülkülerinin ferd şuur ve vicdanında yeri olan hiçbir çağdaş ülkede, bugünün Türkiyesinde olduğu kadar gaye ve hedef karışıklığı yoktu. Okumuşu okumamışı, dünya görüşü olanı olmayanı ile Bugünün Türkiyesi BOŞLUKTA BİR ÜLKE'dir: En çok yetişmekte olanlar, yani tarih ilminin kıstaslarına göre 17-25 arası YENİ NESİL'in bugünkü kadar tezatlar içinde perişân ve şaşkın hali müstakil Türk devletlerinin varlığında az görülmüştür. Bedende ve ruhda inşacı yetişme ve yaratma kaynaklarının yoksunu genç, aynı zamanda fiziksel ihtiyaç olan KENDİNİ BULMA çabasında askıda sallanarak yerini ararken, o zayıf ve kudretsiz bağ bir yerde kopuyor ve hammadde hâlindeki kafa, nerede kopmuşsa oraya düşüyor... Nereye? Elbetteki bir AŞIRI UÇ'a... Çünkü Bugünün Türkiyesi AYRI KAMPLAR DİYARI'dır. Boşluktaki yetişenin bağlanacak ümid araması nasıl kaçınılmaz sonuçsa, kopanın bağlanacak mihrak bulabilmesi, o ölçüde zorunlu olaydır: Çünkü Yirmibirinci Yüzyılın karakteri maddede devrini tamamlamış Batı Medeniyetinin mânevî sahadaki büyük günahı ruh boşluğu ile dünyaya mistik fatalizmi aşılamak ve yaymak oluyor: Buharın icadından sonra makine maddeciliğinin satıcısı olan Batı uygarlığı, bugün, fanatik duygular ve yaşantı satıcısıdır. Hipi'li'ğin vatanı nereleridir? Düşünün ve hatırlayın: Nordik medeniyet ülkeleri... Avrupa'da İsveç, Danimarka, Hollanda, YENİ DÜNYA'da Birleşik Amerika gibi kişisel refahın temsilcileri olan ülkeler... Kervan yolları üzerinde Türkiyemiz, ekmeğini hâlâ yabancı unuyla yuğurmak zavallılığı içinde, maddî refahın Hipi'lik bunalımından tutunuz da, millî gelirini utanılır düzeyden kurtarmak için komünizm veya sosyalizm teorilerini rafa koyarak, ülkesinde ırkına ve toprağına hâs demokratik nizam arayan dünün aşırı sol diyarlarının veya onun tam karşısında feodal teokratik düzenin kalıntısı Vehhâbî Suud'un açık pazarı...

Bugünün Türkiyesi'nde Hilâfet hasreti, böylesine ulusal ülkü bunalımının ruhlarda ve kafalardaki boşluğu içinde bağlantı ümidi oluyorsa şaşmamak gerekir: Çünkü öyleleri var ki, irsî ve tarihî hiçbir bağa sahip olmadığı halde, Bugünün Türkiyesi'nde sokağa hâkimdir ve vatandaşın günlük yaşantısına düzen verme kudretini arıyor.

Hepsi, Bugünün Türkiyesi'nin terkib buhranının safhaları...

Tarafsız tesbitler, hepsini ilim, tarih ve mantığın süzgecinden geçirecek, hislerden arıtacak, yetişen neslin tercihine sunacak... Elinizdeki kitap, Türk milletinin geçmişinde yeri olan bir temel konuyu böylesine olmasına dikkat edilmiş emekten sonra önünüze koyuyor.

Bugünün Türkiyesi'nde başta üniversiteler olarak ilim kurumları, her biri kendi geleneklerine sadık olması şart temel müesseseler, hattâ ferdin kişi varlığının özü olması zarurî vicdanı; kalıplaşmış peşin kararların damgasıyla ayrı kampların hammaddesi olmuştur. Yetişen neslin beyni bu kampların yurt ve dünya görüşüyle şartlanıyor. Boşlukta bir Anayasa'nın çeviri düzeni içinde kasıtlı, her birinin temelinde bir başka dikta yatan aşırılıklar bu avâre özgürlük tarlasındaki ayrık otları hâlinde Türk'ün belirli nizam vasatına alışık, ancak böylece ulusal kudret ve mutluluğunu bulabileceği varlığını zedeliyor:

Teşkilâtlı, vasıtalara sahip, her tarafa sızmış Mao'cular, Stalin'ciler, Kastro'cular;

Hizb-üt-tahrîr'ciler, İhvân-ı Müslimîn'ciler, Arap komünizmasının uydurma adı olan B.A.A.S.'cılar;

Aramko'nun maddede ve mânâda beslediği hilâfetçiler; yanıbaşlarında Benî Ümmeyye'nin Arap şovenizmine âlet şaşkın aşırı Sünnîler;

Su katılmamış Türkmen soylu Doğu'luyu KÜRDÇÜLÜK ayırımı ile kışkırtan Barzanî'ciler, hattâ Moskova'ya daha bağlı KÜRDİSTAN militanları ve bir başka Şiâ'nın çeşit çeşit, eski-yeni mezhepçiler;

Bütün bu akımları günlük çıkarları adına besleyen şaşkınlar, gerçek bir derlenip-toparlanmanın bilir-bilmez karşısında olanlar, kap-kaççılar, nüfuz tâcirleri, vurguncular, ne kafa, ne ruh olarak bu ülke ile zerrece ilgileri olmamasına rağmen hâlâ köprübaşlarında olanlar, sömürücüler, teşkilâtlı kaçakçılar,

Genel şartlar 1920'den karanlık olduğu halde vârisi olması şart BİRİNCİ MİLLET MECLİSİNİ utandıran avârelik içindeki bugünün bedbaht parlâmentosu;

Olup-bitenler sanki bir başka ülkede imişçesine nazarî kaideler içinde avunan zayıf, çelimsiz, millî varlığın ve tarihin derinliklerine inmekten mahrum bir Neo-Babıâli hükümetçilik anlayışı,

Ulusal varlığın içindeki yerini kaybetmiş, uykuda, günlük olayların hammaddesi sathîliğine düşen temel müesseseler;

Ve, nihâyet, her gün bulvara biraz daha itilen, sokağın kaldırım seviyesinden de aşağı düşen bir ülke...

***

Hazin dekorun bitiminde de gözü nemli bir hayal: o muhteşem, misilsiz, o yüceltici, o kurtarıcı maddî mânevî mirası gayr-ı lâyık mirâsçılar elinde her gün insafsızca, zâlimce, hattâ haince harcanan azîz Atatürk'ün mahzun hayâli...

Kitapla İlgili

çehreler belgeler ibretler

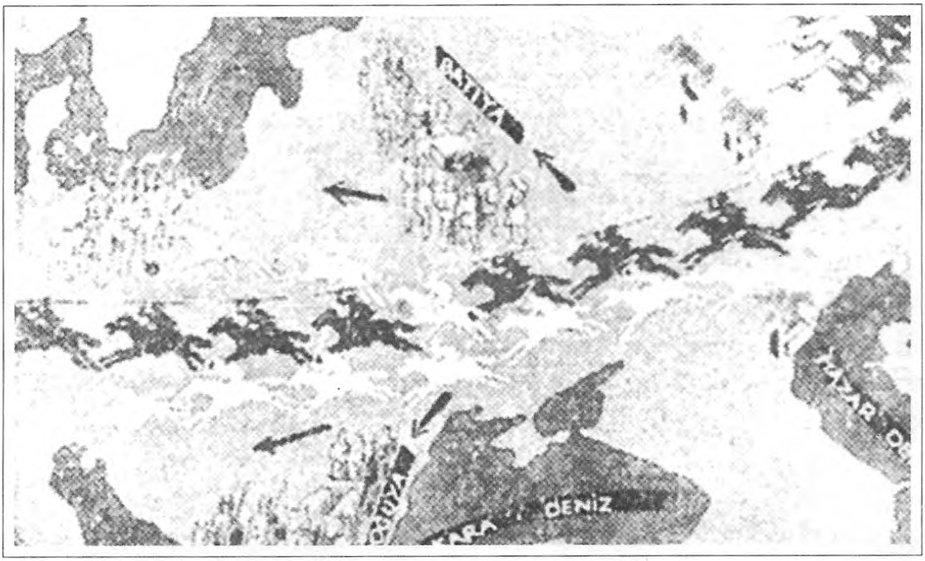

Ah, mümkün olsa da, yukarıdaki klişe, duvar boyu büyüklüğünde her Türk evinde yerini alabilse!.. Sizlerin yukarıda hayâl çizgileri hâlinde minicik olarak gördüğünüz bu harita, Türk anavatanından Batıya doğru akınların yolunu belirtiyor. Aslı 1 x 1.80 metre boyundadır.

Tarih ilminin gerçeği olarak biliniyor ki, insanlık, Orta-Asya'dan dünyaya yayılmıştır. İnsanlığın kaderini yönelten bu GÖÇLER'i de Türkler temsil etmiştir. Türk destanlarında bu gerçek, yüce ırkın hayatlılık hassası olarak tarihe işlenmiş temel olayların özü olarak akar, durur, devirler açar, devirler kapatır...

Coğrafya yolu olarak Orta-Asya'dan dünyanın öte yanlarına inen yollar, BATI'yı gösteriyordu. Türk epopelerinde BATI'nın mecâz anlamına gelen deyimlerin bolluğu Radlof'un dikkatini çeker ve şöyle der:

"- Garb cihetinin bütün Türk lehçelerinde aynı manaya gelen bir çok kelimelerle ifadesi, daima coşmuş ve taşmış bu ırkın müşterek kaderini de ifâde eder."

Yüce Tanrı izniyle,
Ataların iziyle,
Mızrakların gücüyle,
Batı'ya gideriz, Batıya gideriz!..

Bu gidiş yolu içinde Mezopotamya'dan geçen Türk akınları, Arap Yarımadasına da ulaşmış ve Arab-ı Aribe'ler arasında Türk asıllı olanlar önemli yeri tutmuştur. Araplığın Türk'ü kavm-i Etrâk olarak tanıyışı, câhiliyet devrinin bilinen tarihinin başına kadar uzanıyor.

ERGENEKON'UN ASIL ANLAMI

Bütün Türk destanlarında tabiat varlıklarının ülkülere baş eğmesinin ana teması vardır: Ergenekon da böyledir: Ulusal sembol olan BOZKURT'un önderliği ile aşılmaz dağların önlerine gelenler, demiri eritirler ve kurtuluş geçidini açarlar: Her millî destandaki kahramanlar içinde sanatkârlar, baş ödevleri yaparlar. Bu epope'lerde anlatılanları kişilerin kılıkları ve olayların geçtiği yerlerdeki bayındırlık araçları ile tamamlayan anıt ve bitiklerde YAŞANILAN DEVRİN EN İLERİ UYGARLIĞI'nı buluyoruz.

Bu inandırıcı, övündürücü, gelecekler için millî gücümüzün ve yeterliğimizin temel belgesi olması şart varlık, bizim cedlerimizin dünyaya armağanıdır.

Tarih şu hakikatın üzerinde ısrarla duruyor: Ne zaman ki, Orta-Asya'ya yabancı akınlar ve zorlamalar gelmiştir, Türkler, gelenlerde maddî mânevî alanlarda alabilecekleri bir şeyler bulmuşlarsa, ülkelerinin kapılarını açmışlardır. İslâmiyette de böyle oldu: BİR ve YÜCE TANRI ülküsüne bağlı olan Türkler, ÇOK TANRILI dinlere uzak kaldıkları halde İslâmiyeti kolaylıkla benimsediler ve sadece koruyucusu yayıcısı değil medeniyet anlayışının da tatbikçisi oldular. Türk tarihi, her devre damgasını vurmuş Ergenekonların geçit resmi yaptığı zengin ve engin medeniyetler örgüsü idi. Nitekim İslâmiyetin İkinci yüzyılında devlet olarak ve medeniyet olarak İslâm âlemi içinde Türklük görülür.

YAVUZ SELİM'E KADAR VE SONRASI...

Biliyoruz ki Osmanlı imparatorluğumuz kuruluşundan sonra daha çok Avrupa topraklarında gelişmiş, Anadolu'da zaten TÜRK BEYLİKLERİ olduğu için bunların sınırlar içine alınarak ulusal birliğin sağlanması en elverişli zamana bırakılmıştır. Eğer Şah İsmail'in mezhep tahrikleri olmasa ve Mısır Kölemen devletinin Dulkadir Oğulları üzerindeki hâkimiyet iddiası fiilî hale çevrilmemiş bulunsa idi, Osmanlı Padişahı Yavuz Selim'in Doğu Seferlerinin bu çapta kesin neticeli olması, kendisinden sonrakiler için de halledilmesi gerekli konular arasında kalabilirdi.

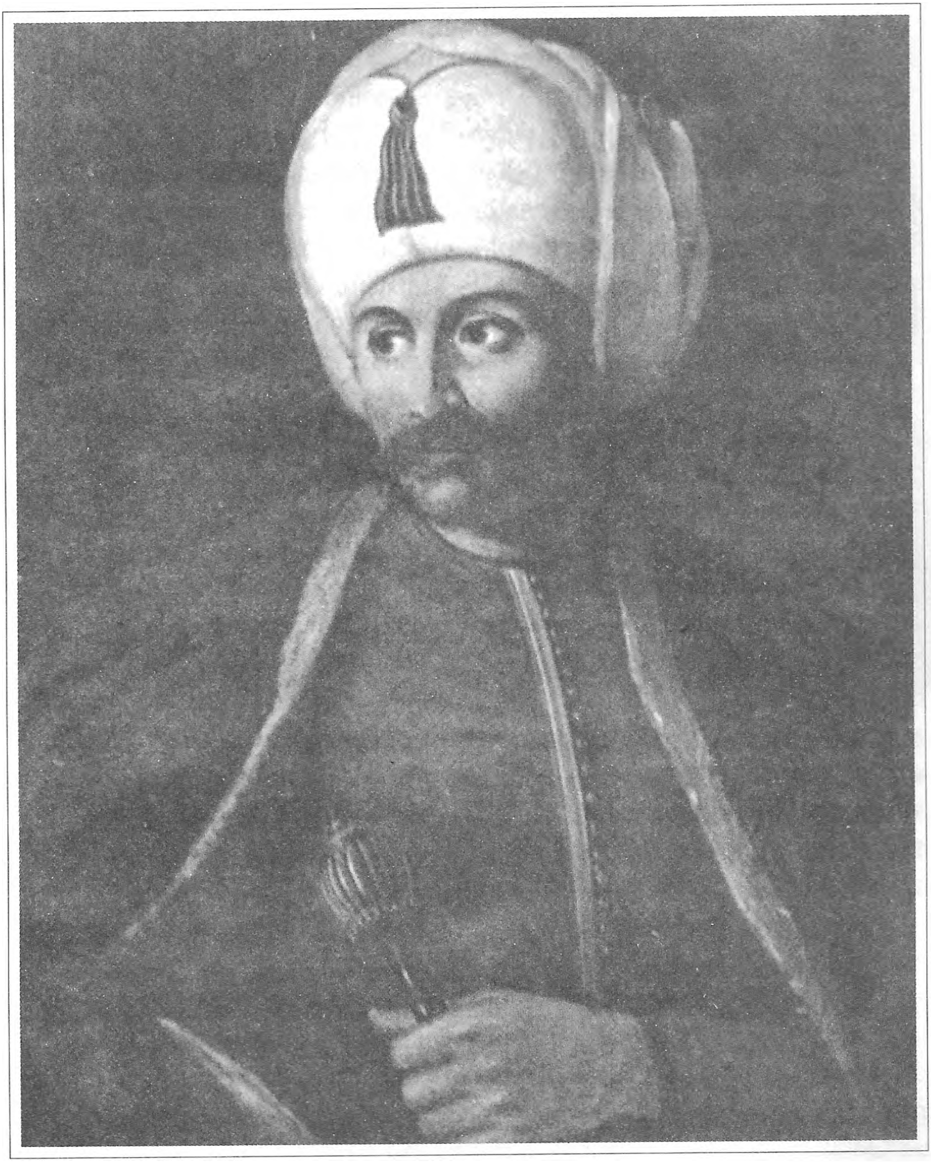

Yavuz Selim'den sonra Türk-Arap ilişkilerinin Bambaşka bir yönde geliştiğini görüyoruz: Ortadaki kesin inanışa rağmen, nasıl olmuştu da, Kureyş soyundan olmayan bir kişi, İslâm Hilâfet Makamını şahsında, sülâlesinde ve devletinin mânevî varlığında toplayabilmişti? Bu sualin cevabı, Osmanlı İmparatorluğumuzun kuvvetli devrinde, hattâ Hilâfet makamı maddî kudrete sahip olabilme ümidini temsil etmediği yüz yıllar aranmadı da, ancak, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşında CİHAD-I MUKADDES fetvâsı çıkarılarak, İngiltere-Fransa-Rusya gibi savaşmakta olduğumuz devletlerin sınırları içindeki Müslümanlar, Hilâfet Sancağı altında, yani, Osmanlı ordusu saflarında savaşa davet edildikleri zaman aranıldı ve esas dinî nâslarda binbir arama ve tefsir yapılarak tartışıldı: Kısa zaman sonra, o günlerin Emir-ül-Mümînin ve Halife-i Müslimin (yani İslâmların başbuğu ve Peygamberimizin vekili) Beşinci Sultan Mehmed Reşad'ın fetvâsına rağmen, bir çokları yerlerinden kıpırdayamayan, askere alınmış olanları da, düşman saflarında, Halife'nin Ordusuna, yani Osmanlı kuvvetlerine karşı dövüşen İslâm dünyası üzerinde bu fetvâların hiçbir tatbik değeri olmadığı anlaşılınca, Hilâfet Makamının Osmanlı Türklerinde kalmasının birçok vecibeler ve vazifeler yüklemesine karşılık, kudret ve kuvvet, birlik ve beraberlik, belirli gayeler için fedakârlık adına efsâne olduğu anlaşılınca, Osmanlı İmparatorluğunun İslâm dünyası üzerindeki vârisleri İngiltere, Fransa ve hatta Bolşevik ihtilâli ile dini inkâr eden Rusya bile ilgisiz kaldı, ellerinde bu makamı verecek kişiler olduğu halde yüklenmediler ve hattâ meselâ Şerif Hüseyin'le, Mısır Kralı Fuad'ın teşebbüslerini önlediler.

Bu acı ve sert gerçek, Yavuz Selim'in Hilâfeti Al-i Osman Sülâlesine almak yolundaki kararının dayandığı o günün şartlarının değerini elbet de azaltamaz: Şiîlik, bir mezhep olmanın sınırlarını aşarak, Safevî Hanedânı elinde İran'ı Osmanlılık üzerinde hâkim kuvvet hâline getirme davası olunca, Hilâfet, Şiâ'ya karşı Sünnî birliği için dayanılacak makamlar arasına girdi: Tezad, gerçekten hazindi... Çünkü Safevî soyu da, Kayı soyu gibi YEDİ GÖBEK TÜRK'tü ve Şiâ, aslında âl-i beyt, yani Peygamberimizin soy-sopunun savunma davası bayrağı ile, aslında Türklüğün öteki kollarının da benimsediği temel inancı savunuyordu. Buna karşılık, Sünnî'lik de mâhiyetini değiştirmiş, o da bir mezhep olma iddiasının sınırlarını aşarak, İslâmlığı bile şüpheli Suriye'nin Arap aşırı nasyonalisti Beni Ümmeyye Oğullarının Saltanat bayrağı olmuştu. Ne garip ve hattâ hazindir ki, bu gizli ihtiras, Osmanlı Türklerinin şevket ve satvetinin arkasına sinmesini başardı ve Osmanlı Türklerinin sâfiyet ve dinî hassasiyetinden ustaca istifade etti, sömürdü ve Türk kanı taşıyan halkı asırlarca birbirine kırdırdı...

HİLÂFETİN BÜYÜK İMTİHANI: CİHAD FETVASI...

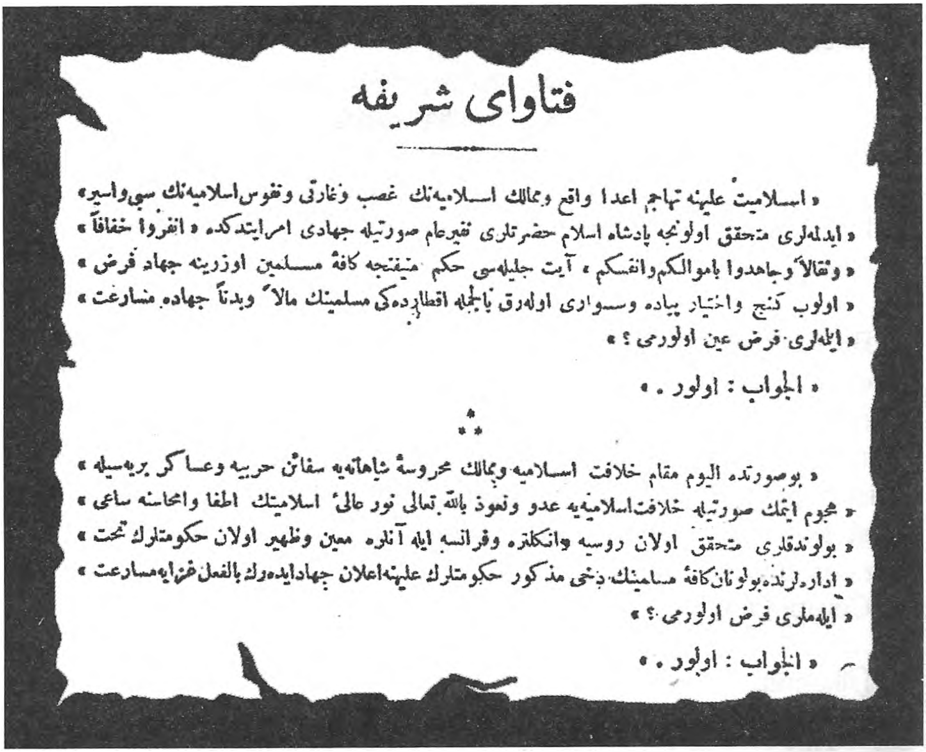

فتاوای شریفه

«اسلامیت علیهنه تهاجم اعدا واقع وممالك اسلامیه‌نك غصب وغارتی ونفوس اسلامیه‌نك سبی واسیر»
«ایدلمه‌لری متحقق اولونجه پادشاه اسلام حضرتلری نفیر عام صورتیله جهادی امر ایتدکده «انفروا خفافاً»
«وثقالاً وجاهدوا باموالکم وانفسکم» آیت جلیله‌سی حکم منیفنجه کافهٔ مسلمین اوزرینه جهاد فرض»
«اولوب کنج واختیار پیاده وسواری اوله‌رق بالجمله اقطارده‌کی مسلمینك مالاً وبدناً جهاده مسارعت»
«ایلمه‌لری فرض عین اولورمی؟»

«الجواب: اولور.»

⁂

«بوصورتده الیوم مقام خلافت اسلامیه وممالك محروسهٔ شاهانه‌یه سفائن حربیه وعساکر بریه‌سیله»
«هجوم ایتمك صورتیله خلافت اسلامیه‌یه عدو ونعوذ بالله تعالی نور عالئ اسلامیتك اطفا واخماسنه ساعی»
«بولوندقلری متحقق اولان روسیه وانکلتره وفرانسه ایله آنلره معین وظهیر اولان حکومتلرك تحت»
«اداره‌لرنده بولونان کافهٔ مسلمینك دخی مذکور حکومتلرك علیهنه اعلان جهاد ایده‌رك بالفعل غزایه مسارعت»
«ایلمه‌لری فرض اولورمی؟»

«الجواب: اولور.»

Yıl 1915... Hilâfetin Al-i Osman'a geçişinden 398 yıl sonra, Osmanlı İmparatorluğumuzu büyük bir savaşın içinde görüyoruz: Tarihlerin, bundan yirmibeş yıl sonra çıkan İKİNCİSİ'nden ayırmak için BİRİNCİ CİHAN HARBİ adını verdikleri çetin harpte karşımızda Rusya, İngiltere, Fransa başta olarak dokuz devlet, safımızda da Almanya, Avusturya-Macaristan, Bulgaristan vardır.

Osmanlı Padişahı, aynı zamanda bütün dünya Müslümanlarının emîri, yâni başbuğu, Peygamberimizin halifesi olan Beşinci Sultan Mehmed Reşad, beş ayrı bölümde olup, ilk üçünün klişesi burada olan BEŞ FETVA neşrettirerek, Osmanlı Türkleri ile savaş hâlindeki Hıristiyan ülkelerine karşı Cihâd-ı mukaddes = kutsal savaş ilân etmiştir. Savaşa çağrılan, dünyadaki tüm Müslümanlar idi. Fetvaların altında, zamanın Şeyhülislâmı, yani, İslâmî din makamlarının en yücesi olan MÜSLÜMANLARIN BAŞI, devrin tanınmış dinî şahsiyetlerinden, daha sonra Adliye ve Evkaf Nazırlıklarını da yapmış olan Ürgüblü Hayri Efendinin imzası vardı. Fetvanın metni, Dâr-ül-Hilâfet-ül-İslâmiye Müdrrisler Heyeti tarafından hazırlanmıştı.

Beş Fetvâ'nın ilk üçünü, söyleyişi mümkün olduğu kadar günümüzün diline çevirerek okuyalım:

İslâmiyete karşı düşmanlar savaşa başlar, İslâm ülkelerini ele geçirmek, Müslümanları öldürmek için eyleme geçerlerse, İslâm âleminin kutsal başı Kur'an-ı Kerîmin buyruğuna uyarak savaşa giriştiği zaman, genç, ihtiyar, atlı, yaya, dünyanın neresinde olursa olsun tüm Müslümanlara malı ve canı ile savaşa katılmak, her kişiye ayrı ayrı farz olur mu?

Cevap: OLUR...

Bu suretle İslâm Hilâfetinin kutsal makamına ve İslâm Padişahının ülkelerine saldırıya geçerek, İslâmiyetin ışığını söndürmek ve Müslümanlığı yok etmeyi ülkü edindikleri ortada olan Rusya, İngiltere ve Fransa ile onlarla birlik olan hükümetlerin sınırları içinde yaşayan ve onların yönetiminde bulunan tüm Müslümanların da bu hükümetlere karşı savaş ilân ederek olanca varlıklarıyla karşı koymaya girişmeleri farz olur mu?

Cevap: OLUR...

Ülkümüzün ancak böylelikle gerçekleşmesi mümkün iken bazıları, Tanrı saklasın, ödevlerini yapmasalar, bu durumları günahların en ağırı olup Allah'ın gazabına ve suçlarının ağır karşılığını çekmeye müstahak olurlar mı?

Cevap: OLURLAR...

Şimdi de, CİHAD-I MUKADDES = KUTSAL SAVAŞ fetvâlarının, klişesi yukarıda olan son ikisini, günümüzün diliyle okuyalım:

Bizimle savaşa giren adları yukarıdaki fetvâlarda yazılı hükümetlerin sınırları içinde yaşayan İslâm halkın, öldürülme, hattâ aileleriyle beraber yok edilme zorlamalarına rağmen, savaş hâlindeki İslâm askeriyle mu*harebe etmeleri şer'an kesin olarak haram olup kaatil olmaları anlamına gelerek, cehennem ateşinde yanmaya müstahak olurlar mı?*

Cevap: OLURLAR...

Bugünkü savaşta, İngiltere, Fransa, Rusya, Sırbistan, Karadağ ve onlarla birlikte olanları sınırları içindeki Müslümanların, dostumuz Almanya ve Avusturya-Macaristan'a karşı savaşmaları, İslâm Hilâfetinin

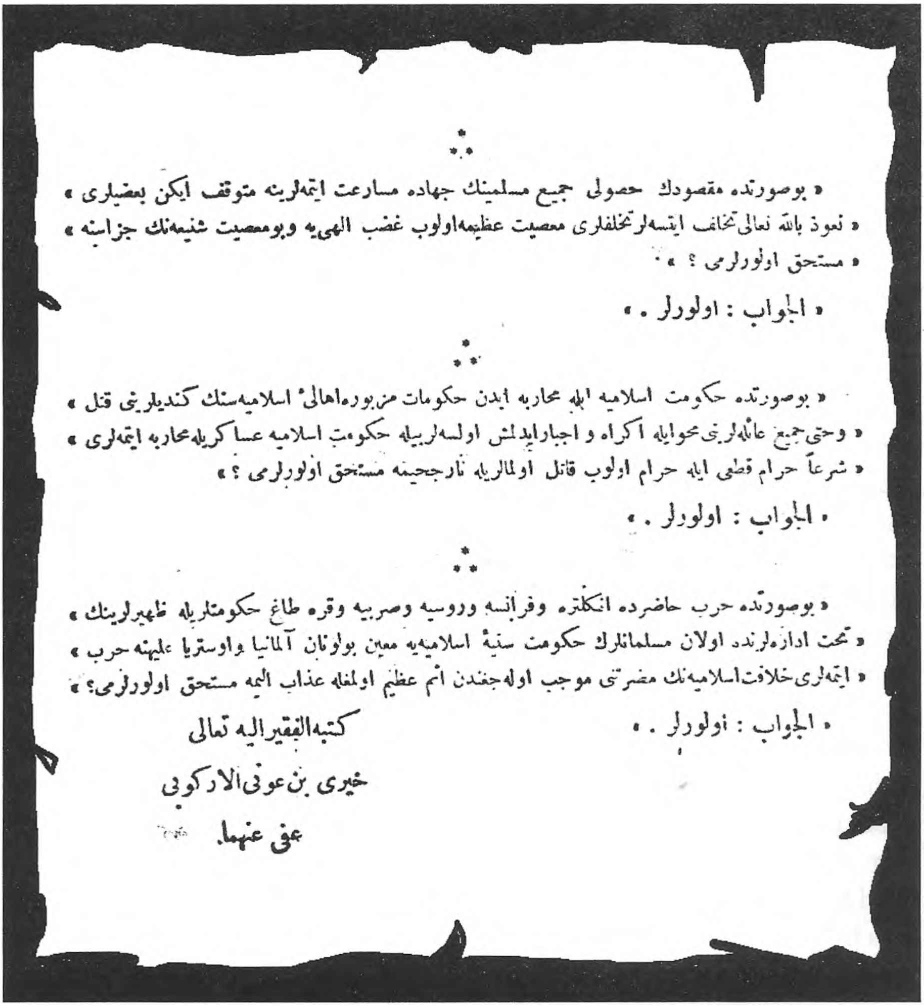

⁂

«بوصورتده مقصودك حصولی جمیع مسلمینك جهاده مسارعت ایتمه‌لرینه متوقف ایكن بعضیلری»
«نعوذ بالله تعالی تخلف ایتسه‌لر تخلفلری معصیت عظیمه اولوب غضب الهی‌یه وبومعصیت شنیعه‌نك جزاسنه»
«مستحق اولورلرمی ؟»

«الجواب : اولورلر .»

⁂

«بوصورتده حكومت اسلامیه ایله محاربه ایدن حكومات مزبوره اهالئ اسلامیه‌سنك كندیلرینی قتل»
«وحتی جمیع عائله‌لرینی محوایله اكراه و اجبار ایدلمش اولسه‌لر بیله حكومت اسلامیه عساكریله محاربه ایتمه‌لری»
«شرعاً حرام قطعی ایله حرام اولوب قاتل اولمالریله نارجحیمه مستحق اولورلرمی ؟»

«الجواب : اولورلر .»

⁂

«بوصورتده حرب حاضرده انكلتره وفرانسه وروسیه وصربیه وقره طاغ حكومتلریله ظهیرلرینك»
«تحت اداره‌لرنده اولان مسلمانلرك حكومت سنیهٔ اسلامیه‌یه معین بولونان آلمانیا واوستریا علیهنه حرب»
«ایتمه‌لری خلافت اسلامیه‌نك مضرتنی موجب اوله‌جغندن اثم عظیم اولمغله عذاب الیمه مستحق اولورلرمی؟»

«الجواب : اولورلر .»

كتبه الفقیر الیه تعالی
خیری بن عونی الاركوبی
عفی عنهما.

zararına olacağından bu suçu işleyenler büyük azâba müstahak olurlar mı?

Cevap: OLURLAR...

Fetvâları, Sultan Mehmed Reşat, bir beyânname-i hümâyun ile bütün İslâm dünyasına iletti, Alman denizaltıları, uçakları, İslâmiyetin yaygın olduğu bölgelere, ora halkının dili ile basılmış milyonlarca beyannameyi çeşitli yollardan aktardılar. Gerçekten çok mükemmel bir örgüt olan Teşkilât,ı Mahsusa, Afrika'nın, Hind'in, Mısırın, Sudan'ın, Orta-Asyanın, Sumatra ve Cavanın ücra köşelerine kadar KUTSAL SAVAŞ ÇAĞRISI'nı ulaştırdı.

Neticelerin ne olduğu, Hilâfet müessesesinin tarihindeki acı izlerdir: Her şeyden evvel, Hilâfet'in asıl anlamının, "kudrete dayalı saltanat" olduğu anlaşılmıştı: Çünkü bu diyârlardaki Müslümanlar, gönülden arzu etseler de, ellerinden ne gelirdi? İngilizler, Hindistan'da ve Mısır'da, ekmek bıçaklarının uçlarının kıvrık olmasını mecburî kılmışlardı!.. Kasaplar, demir değil, tunç bıçak kullanıyorlardı! Av tüfekleri bile yasaklanmıştı!..

Asıl büyük çukur, büyük, yüce, asil, gönülleri tutuşturan ülkülerin başarı şartı olarak, akıl, mantık ve kültürle yoğrulmuş olmaları şartı idi. İslâm dünyasının bu bakımdan acınacak hali, değil 1915'de, bugün de ortada!.. Doksan milyon Arap, üç buçuk milyon Yahudinin önünde yedi gün dayanamadı: Yirminci yüzyıl, en büyük ideallerin bile, teknik lâboratuvarında değer tescili yaptırmadan hayalde kalacağının bilim çağı idi. Kaldı ki Hilâfet konusunda daha başka çukurlar da vardı: Hilâfet, Osmanlı-Safevî kavgasından, Sünnî-Şiî çatışmasından sonra, Beni Ümeyye'nin temsil ettiği aşırı Arap Nasyonalizminin bayrağı olmuştur ve en büyük hedefi de -ne tezad hey yüce .Tanrı...- Türklüğün ulusal düşüncesini uyutmak ve körü-körüne Arabın mânevî esiri yapmaktı. İnanın ve benimseyin ki, bugünkü perişân manevî düzenimizin içinde bu tezadların acı tortusu yatar...

Nitekim, Hilâfet Makamının Türklerde meşrû olmadığı ve Osmanoğulları tarafından ZORLA GASBEDİLDİĞİ iddiası, kendilerine (Kavm-i Necîp = Üstün ırk) dediğimiz Araplardan geldi: Mehmetçik, neden gittiğimizi ve ne aradığımızı aklın asla cevaplandıramayacağı Arap çöllerinde DİN ADINA kan dökerken, arkasından hançerleyenler bu Kavm-Necîp'in nesli oldu: Çanakkale'den sonra en ağır kaybı Hicaz'da, Yemen'de, Sinâ çöllerinde verdik...

İNSANLARIN VE ALLAH'IN ADALETİ

Yan sayfadaki resme dikkatle bakın: Bu sarıklı kişi, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşının en buhranlı günlerinde, Mehmetçik dokuz cephede canını dişine katarak binbir yoksulluk içinde vatan ve namus savunması yaparken, ekmeğini yediği, itibar ve şeref kazandığı devletine ihanet eden Mekke Emîri Şerif Hüseyin Paşadır.

Babası Mekke Emiri Şerif Ali Paşa idi. Genç yaşında İstanbul'a geldi. Sultan Hamid'in güven ve sevgisini kazandı. Devlet Şûrası âzası oldu, emrine konaklar, yalılar tahsis edildi, PAŞALIK unvanı verildi, oğulları ve ailesinin öteki fertleri de aynı itibar ve alâkayı gördüler 1908 İkinci

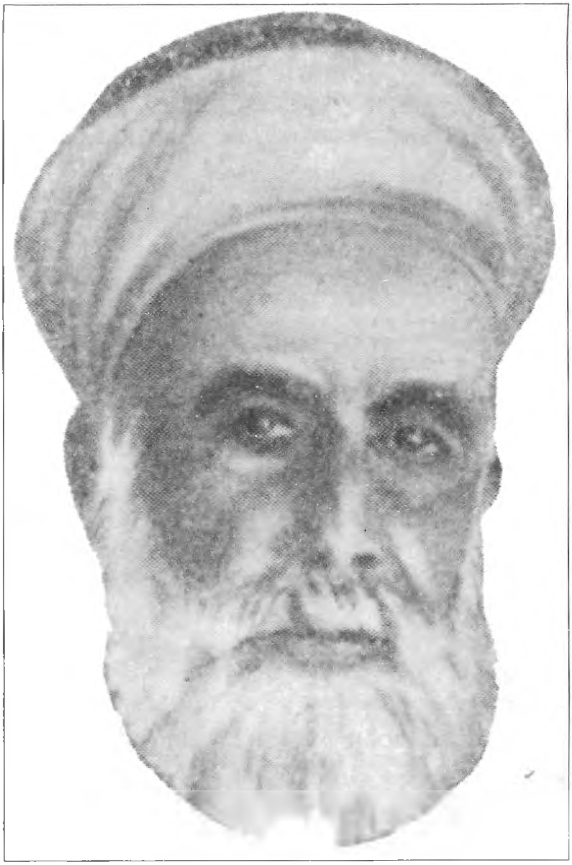

Meşrutiyetinde, kendisi MEKKE EMİRLİĞİ'ne tâyin edildi, iki oğlu da Osmanlı Meclisinde Mebus idiler.

Cihad-ı Mukaddes Fetvâsı çıkarılırken Şerif Hüseyin Paşanın da düşüncesi sorulmuştu!...

Osmanlı Teşkilât-ı Mahsusası Reisi Rahmetli Eşref Sencer Kuşçubaşı hatıratında Şerif Hüseyin Paşa için şöyle diyor:

"- Gizli maksadını senelerce maharetle saklamasını bilmişti. Harp başladığı zaman kendisini ziyâretimde, seccadesinin bir tarafını kaldırmış:

- Bu âl-i abâ içinde ya cümlemiz pâyidâr olacağız ya hep beraber helâk olacağız! demişti. İsyanı, cephelerimizin en buhranlı devrinde başlattı. Ayaklanmasına sebep olarak gösterdiği bütün meseleler ya tarafından hazırlanmıştı, ya da iştirâkı vardı."

Şerif Hüseyin'in âkıbeti, insanların adaletinin hükmünün yürüyemediği anlarda, Allah'ın, daha başka tâbirle tarihin adaletinin ibretli tecellisidir...

İhanetinin bedeli olarak, İngilizlerin kendisine bütün Arap Yarımadasının Krallığını ve İslâm Halifeliğini temin etmesini beklediği ümit günlerinde, Londra'nın malûm oyunlarından birisine geldi, üzerine çullanan Vehhâbî Suud'a karşı yalnız bırakıldı, yenildi, oğlu Ali lehine tahttan feragat etti, Kıbrıs'a çekildi, orada sürgünde öldü. Fakat oğullarının ve hattâ torunlarının âkıbeti feci oldu. İki oğlu, Faysal ve Abdullah öldürüldü, bir torunu Gazi otomobilinde parçalandı, öteki torunu Tallâl delirdi, başka torunu ikinci Faysal'ı halkı parçaladı, şimdi ortada, tahtı sallantıda olan torunoğlu Hüseyin var...

Türk'ün âhı, hiçbir ihanetin yanında kâr kalmıyor!..

SON HALİFEYE DAİR...

Yan taraftaki klişede, son halife Abdülmecid Efendiyi görüyoruz, 1868'de doğdu, 1944'de Paris'te öldü. Sultan Hamid'in saltanatının otuz üç yıllık zamanı içindeki öteki Osmanoğlu şehzâdeleri gibi ömrünü saray duvarları içinde geçirme zorunluğuna rağmen, mümkün olduğu kadar tahsilli, bilgili, kültürlü yetişmişti. Resme büyük bir merakı vardı. Namık İsmail, Çallı, Şevket Dağ gibi ünlü ressamlarımız, Abdülmecid Efendiyi bilhassa şahıs tablolarında zamanın üstadı sayarlar.

Milli Mücadele yıllarında, amcası Mehmet Vahidettin'in, bilhassa Damat Ferit Paşanın elinde kukla olduğu devirden sonra onunla mücadele ve ikaz etti. Oğlu şehzâde Ömer Faruk Efendinin Anadolu'ya geçme arzusuna mâni de olmadı. Şehzâdenin İnebolu'dan dönüşü başka sebeplerledir.

Hilâfetin ilgasından sonra yurdu terk ederken, siyaset dışında kalacağını, ömrünü millet ve vatanına dua ile tamamlayacağını söylemişti. Bu sözüne sadık kalmıştır. İngilizler ve Fransızların câzip tekliflerini reddetti. Paris büyükelçimiz ve şahsî dostu Ali Fethi Okyar'a bir sohbet sırasında, Hilâfet makamı için fikrini değiştirdiğini, bu makamın Hıristiyanlıktaki Papalık gibi telâkki edilemeyeceğini, çünkü İslâmiyette RUHBANLIK olmadığını, Hilâfetin, Saltanattan ayrı, reel mânâ ve değerinin olmayacağını hâdiselerin isbat ettiğini, bunun da Millî Mücadele ile fiilen ortadan kalktığını söylemişti.

1938'de, takma bir isimle Paris'te açtığı resim sergisi büyük bir alâka görmüştü. Denilebilir ki Hilâfetin Abdülmecid Efendi ile SON bulması, aralarında zâlimler, müstebitler, hattâ mecnunlar gelmiş-geçmiş bu mânevî makam için talih oldu.

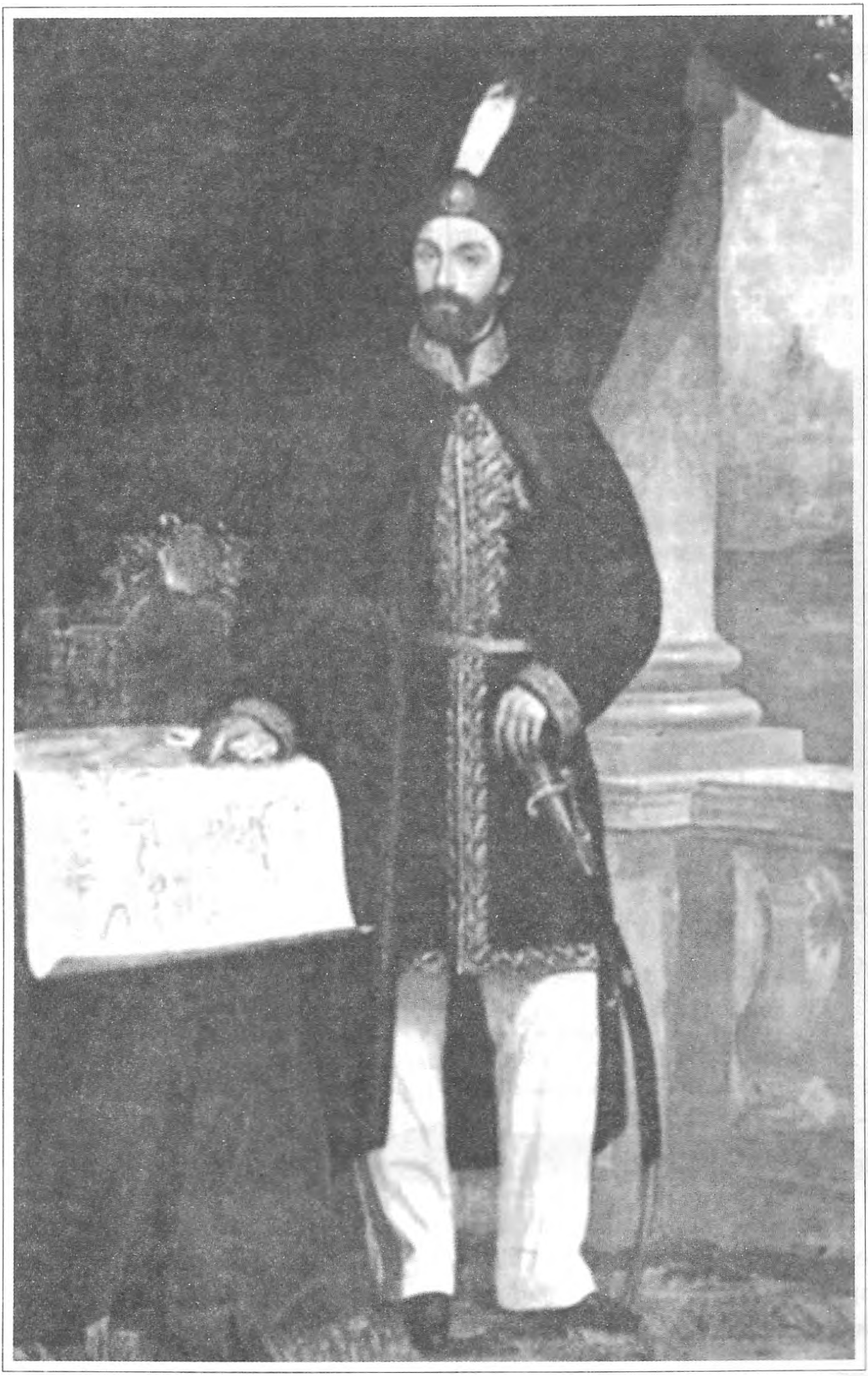

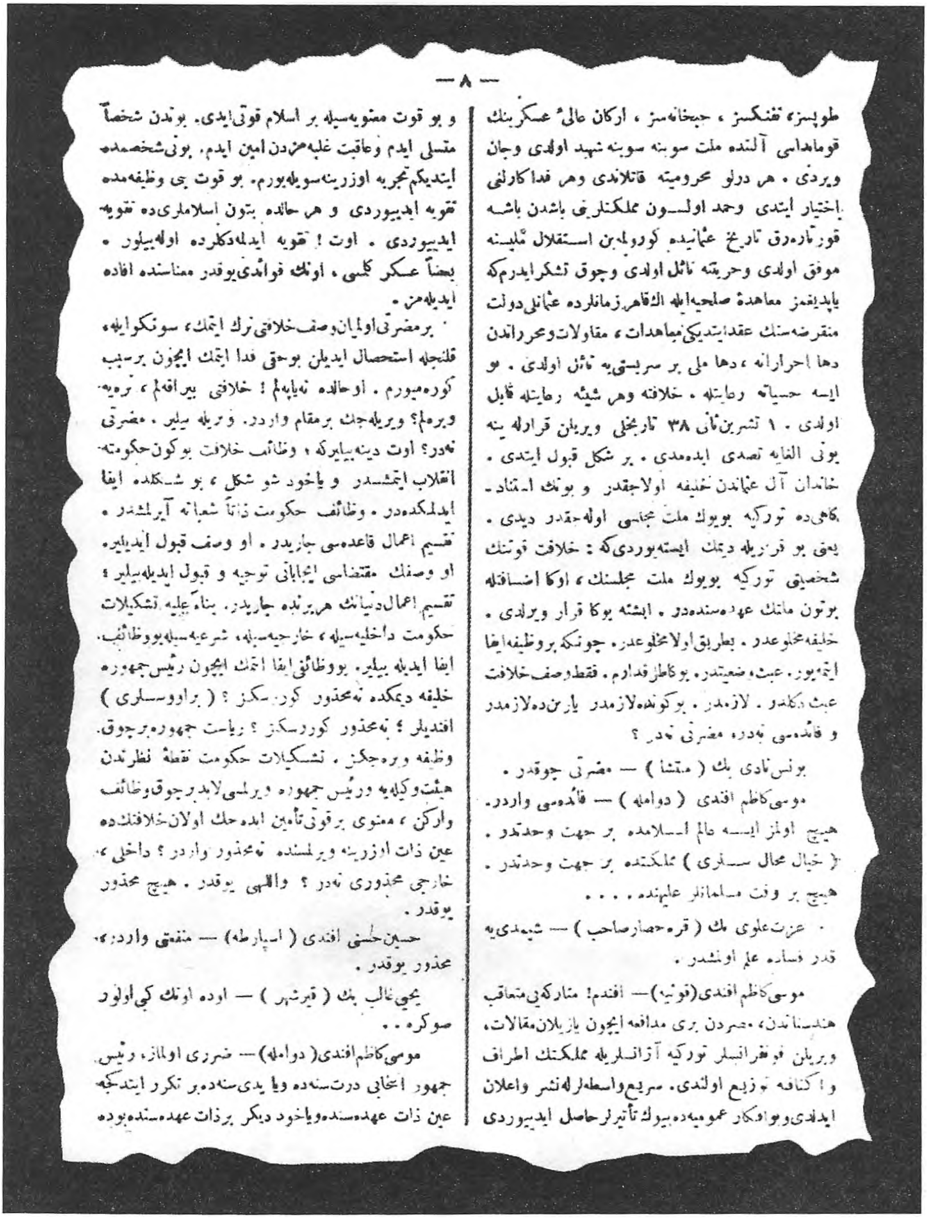

— ۸ —

طوپسز، تفنكسز، جبخانه‌سز، اركان عالیهٔ عسكرینك قوماندهسی آلتنده ملت سوینه سوینه شهید اولدی وجان ویردی. هر درلو محرومیته قتلاندی وهر فداكارلغی اختیار ایتدی وحمد اولسون مملكتلرینی باشدن باشه قورتاره‌رق تاریخ عثمانیده كوروله‌مین استقلال ملیسنه موفق اولدی وحریتنه نائل اولدی وچوق تشكر ایدرم‌كه یاپدیغمز معاهدهٔ صلحیه ایله اك قاهر زمانلرده عثمانلی دولت منقرضه‌سنك عقد ایتدیكی معاهدات، مقاولات ومحرراتدن دها احرارانه، دها ملی بر سربستی‌یه نائل اولدی. بو ایسه حسیاته رعایتله. خلافته وهر شیئه رعایتله قابل اولدی. ۱ تشرین‌ثانی ۳۸ تاریخلی ویریلن قرارله بنه بونی الغایه تصدی ایده‌مدی. بر شكل قبول ایتدی. خاندان آل عثماندن خلیفه اولاجقدر و بونك استنادكاهی‌ده توركیه بویوك ملت مجلسی اوله‌جقدر دیدی. یعنی بو قرارله دیمك ایسته‌یوردی‌كه: خلافت قوتنك شخصیتی توركیه بویوك ملت مجلسنك، اوكا اضافتله بوتون ملتك عهده‌سنده‌در. ایشته بوكا قرار ویرلدی. خلیفه مخلوعدر. بطریق اولا مخلوعدر. چونكه بر وظیفه ایفا ایتمه‌یور. عبث، ضعیفدر. بو كا طرفدارم. فقط وصف خلافت عبث دكلدر. لازمدر. بوكونده لازمدر یارینده لازمدر و فائده‌سی نه‌در، مضرتی نه‌در؟

یونس نادی بك (منتشا) — مضرتی چوقدر.

موسی كاظم افندی (دوامله) — فائده‌سی واردر. هیچ اولمزسه عالم اسلامده بر جهت وحدتدر. (خیال محال سسلری) مملكتده بر جهت وحدتدر. هیچ بر وقت مسلمانلر علیهنده . . . .

عزت علوی بك (قره‌حصار صاحب) — شیمدی‌یه قدر فساده علم اولمشدر.

موسی كاظم افندی (قونیه) — افندم! متاركه‌یی متعاقب هندستاندن، مصردن بری مدافعه ایچون یازیلان مقالات، ویریلن فوتوغرافیلر توركیه آژانسلریله مملكتك اطراف واكنافنه توزیع اولندی. سریع واسطه‌لرله نشر واعلان ایدلدی وبو افكار عمومیه‌ده بیوك تأثیرلر حاصل ایدیوردی

و بو قوت معنویه‌سیله بر اسلام قوتی ایدی. بوندن شخصاً متسلی ایدم وعاقبت غلبه‌مزدن امین ایدم. بونی شخصمده ایتدیكم تجربه اوزرینه سویله‌یورم. بو قوت بنی وظیفه‌مده تقویه ایدییوردی و هر حالده بتون اسلاملری‌ده تقویه ایدییوردی. اوت! تقویه ایدله‌دكلرده اوله‌بیلور. بعضاً عسكر كلمسی، اونك فوائدی یوقدر معناسنده افاده ایدیله‌مز.

بر مضرتی اولمیان وصف خلافتی ترك ایتمك، سونكو ایله قلنجله استحصال ایدیلن بو حقی فدا ایتمك ایچون بر سبب كوره‌میورم. او حالده نه یاپه‌لم! خلافتی بیراقه‌لم، كیمه ویره‌لم؟ ویریله‌جك بر مقام واردر. ویریله بیلیر. مضرتی نه‌در؟ اوت دینه‌بیلیركه، وظائف خلافت بوكون حكومته انقلاب ایتمشدر و یاخود شو شكل، بو شكلده ایفا ایدلمكده‌در. وظائف حكومت ذاتاً شعباته آیرلمشدر. تقسیم اعمال قاعده‌سی جاریدر. او وصف قبول ایدیلیر، او وصفك مقتضاسی ایجاباتی توجیه و قبول ایدیله‌بیلیر؛ تقسیم اعمال دنیانك هر یرنده جاریدر. بناءً علیه تشكیلات حكومت داخلیه‌سیله، خارجیه‌سیله، شرعیه‌سیله بو وظائف ایفا ایدیله بیلیر. بو وظائفی ایفا ایتمك ایچون رئیس جمهوره خلیفه دیمكده نه محذور كورسكز؟ (براوو سسلری) افندیلر؛ نه محذور كوررسكز؟ ریاست جمهوره بر چوق وظیفه ویره‌جكز. تشكیلات حكومت نقطهٔ نظرندن هیئت وكیله‌یه ورئیس جمهوره ویرلمسی لابد بر چوق وظائف واركن، معنوی بر قوتی تأمین ایده‌جك اولان خلافتك ده عین ذات اوزرینه ویرلمسنده نه محذور واردر؟ داخلی، خارجی محذوری نه‌در؟ واللهی یوقدر. هیچ محذور یوقدر.

حسین حسنی افندی (اسپارطه) — منفعتی واردر، محذور یوقدر.

یحیی غالب بك (قیرشهر) — اوده اونك كبی اولور صوكره . .

موسی كاظم افندی (دوامله) — ضرری اولمز، رئیس جمهور انتخابی درت سنه‌ده ویا یدی سنه‌ده بر تكرر ایتدكجه عین ذات عهده‌سنده ویاخود دیكر بر ذات عهده‌سنده بوده

Yukarıdaki klişede, Halk Fırkasının (yâni bugünkü Cumhuriyet Halk Partisinin), 2 Mart 1340 (1924) pazar günkü mahrem grup toplantısı zaptının sekizinci sahifesini görüyorsunuz: Toplantıya Başvekil İsmet Paşa başkanlık ediyordu. Yukarıdaki sahifede kürsüdeki sözlerine devam eden, Millî Mücadele Şer'iyye ve Evkaf Vekillerinden Konya mebusu Musa Kâzım Efendidir. Kendisinden önce, yine Şer'iyye ve Evkaf Vekillerinden Eskişehir mebusu Abdullah Azmi Efendi konuşmuştur: İkisi de, Osmanlı Hânedanının ülkeden zaruret görülüyorsa çıkarılmasını, fakat Hilâfet Makamının muhafazasını ve bu makam ve unvanın Türkiye Devletinin Reisine, yani, Cumhurbaşkanlığına bırakılmasını istemişlerdir. İki Şer'iyye Vekili de Hilâfetin muhafazası yolunda Millî Mücadele sırasında verilen sözü hatırlattılar. Musa Kâzım Efendi şöyle dedi:

"- Bir mazarratı olmayan vasf-ı hilâfeti terk etmek, süngü ile, kılıçla istihsal edilen bu hakkı fedâ etmek için bir sebep görmüyorum. O halde ne yapalım, hilâfeti bırakalım da nereye verelim denilecektir. Verilecek bir makam vardır. Bu vazaifi ifâ için Reisicumhura halife demekte ne mahzur görürsünüz?"

Daha sonra Adliye Vekili Seyyit Bey söz aldı, hilâfetin ilk gününden beri nasıl tarihi seyir takip ettiğini kronolojik olarak izah etti, Hilâfetin Hükümet ve Saltanat mefhumunun bölünmez parçası olduğunu, terkib şekli ile anlattı. Peygamberimizin "Hilâfet benden sonra otuz senedir," kudsî hadisi üzerinde durdu, Dört Halifeden sonra, Beni Ümmeyye'nin, Arap şovenizmi ile Hilâfeti nasıl korkunç bir şahsî ve ailevî istibdada sürüklediğini, Abbasoğullarını, Türklüğün İslâmiyetin sâf ve asîl mefkûresinin tek sahibi olarak çektiklerini uzun uzun anlattı, bir tertip hatasının izn-i âm ile izn'i imâm tâbirlerinin yer değiştirmesinden doğan yanlış ve sakat görüşü, yüzyıllardır boşuna harcanmış ümitlerin ibretle delili olarak ortaa koydu şöyle dedi:

"- Peygamberimizin sık sık tekrarladığı dualardan birisi: "Yarabbi!.. Kâinatın hakikatlerini bize olduğu gibi göster..." niyâzıdır. Bugünkü İslâm dini başka, Peygamberimizin günündeki İslâm dini başkadır. Hurâfe, batıl inanışlar, İsrâiliyat dinimizin sâf ve akla dayalı hüviyetini zedelemiştir. Efendiler!.. Halka hakikatı anlatalım, bu zavallı memleketi yoksulluktan, gerilikten, iptidâilikten kurtaralım. Hilâfet hilâfet diye çökmüş gitmişiz. Medeniyet başını almış, umrana, refaha gidiyor. Bakınız cihana, mukayese ediniz: Medeniyet kervanı başını almış yürüyor, biz sarp dağ başlarında kalmanın acısını çekiyoruz. İslâm Medeniyetinin kemâl devrindeki şahsiyetlerin milliyetine bakınız: Çoğu Türktür. İslâmiyeti hakikî mânasıyla biz Türkler anlamış, kavramış, kan dökmüş, kafa yormuşuzdur. Tefekkürün ve temel müesseselerin millî zihniyet içinde tekevvün ve tedvin edilmesinin şart olduğu bir hayat devrinin içindeyiz."

Seyyit Bey, iki saatı aşan izahlarını şöyle tamamlıyor:

"- İşte efendiler!.. Hilâfet ve İslâmiyet hakkında bildiğimi, anladığımı size söyledim. Bu izahlarım, yirmi otuz senelik uzun ve yorucu tetkiklerin mahsulüdür. Sözlerimde asla riyâkârlık, gizli maksat yoktur. Gayem, muazzez dinimin hakikatlerini olduğu gibi bildirmek, bu suretle İslâmiyeti dostun düşmanın önünde ilâ etmek, yüceltmektir."

On bir saat süren görüşmelerden sonra, tarihî karar alınıyor: Hilâfet ilga edilmiştir ve Al-i Osman Sülâlesi, Cumhuriyet sınırlarının dışında yaşayacaklardır...

MUKADDES YERLER, VEHHÂBİLİĞİN ELİNDE

Hilâfetin ilgasından sekiz ay geçmeden, ibretli hâdiseler birbirini kovaladı: İslâmî inançlara temelden ayrı olan Vehhâbilik, Necid Emîri İbn-i Suud'un elinde, bir mezhep hareketi olmaktan çıkarak, DEVLETLEŞME mâhiyeti aldı ve asî, hain, İngiliz uşağı Şerif Hüseyin'in Hicaz'daki kukla hükümeti ile savaşa girdi. Londra, Hilâfetin İslâm dünyası üzerinde gerçekte nazarî bir makam olduğunu idrâkin ve onu Osmanlı Türklerinin elinden almış olmakla yetinmenin eyyam siyaseti içinde Şerif Hüseyin'i kendi haline terk etti, Vehhâbiler, ikinci defa Mekke ve Medine'ye girdiler, bütün dinî makamları kapattılar, mezar taşlarını söktüler, sadece Hac Farîzesini, bir dini turizm işletmeciliği halinde, Petrol krallarının israfına ek ödenek yaptılar. Hiçbir İslâm diyarında, hiç kimse çıkıp da, Hac'cın, Vehhâbî işgali altında ne ölçüde dinî farîzeler ve icaplar bakımından mümkün olduğunu incelemek cesaretini gösteremedi. Çünkü samimî fakat cahil halkı bu yoldan da soymanın kâr kapısı kapanacaktı: Oysa ki Üçüncü Sultan Selim ve İkinci Sultan Mahmud'un saltanatları devrinde, Vehhâbî işgali altında Hac'cın caiz olmayacağına dair fetvâlar vardı ortada... Hem de, devrin Şeyhülislâm, Kadıasker ve benâm ülemâsının uzun tetkiklerine dayalı fetvâlarıyla kaziye-i muhkemeleşmiş fetvâlar vardı ortada... Bilhassa İkinci Dünya Savaşından sonraki siyasî cereyanlar, halk yığınlarının hoşuna gitmeyecek konuları ele alamamak örgüsü içinde idi: Bu acı gerçek, bizde Demokrasi adı altında oy sandığı ticareti, öteki İslâm ülkelerinde tipik bir komünizm olan Arap B.A.A.S.çılığının halkı din duygusu içinde uyutarak sınıf istibdadı, Vehhâbî Suud'da da Amerikan sermayeciliği ile petrol işletmeciliğine din turizmi gelirini de ekliyerek, Aramko'nun Doğu halkı üzerindeki fikrî egemenliği, Büyük Britanya'dan son artık Kuveyt Şeyhliklerinin devamı, Deli Petro'nun vasiyetini fiilen yerine getiren Stalin ve devamlarının sıcak denizlere hâkim olma nimetini kaçırmama ihtirası, beş bin yıllık rüyadan sonra Yahudi'nin Yahova'nın arz-ı mev'udu (Musevîliğin millî ve dinî vatanı) üzerinde yükselen, milletlerarası Siyonizm'n devleti bugünkü İsrail, hepsi, evet hepsi, gerçek bir İslâm uyanışını önleme elbirliği içine: Türkiye'de, tarlasını ipotek edip, öküzünü satarak Hac'ca giden sâf ve tertemiz yürekli Müslümana, Vehhâbî işgalinde Hac'cın mümkün olup olmayacağını düşünmesi gerektiğini hatırlatacak yürek sahibi mi var? Hac'cın kutsallığının vâr olabilmesi için, Arap televizyonu çil'e çıkarmışken, kendi öz vatanında elektriğe, okula, hekime, hâkime, ilâca, yola, köprüye, kısacası çağın nimetlerinden toptan mahrum ilkel yaşantıdan kurtulması, denizleri, karası, havası güvenlik altında değilken, Hac için de, Avrupa ve Amerika'ya hovardalık, israf, kumar, züppelik, hipilik, kopukluk için de gidişin haramların haramı olduğunu haykıracak yürek mi var? Her tip yobazlığın kol gezdiği, dinsiz, milliyetsiz, geleneksizle ham sofunun, Batı uşağı çıkarcı ile Doğu kölesi meczubun görünürde ayrı ayrı yönlerden, amma sonunda ikisi de DÜNYA YÜZÜNDEKİ SON MÜSTAKİL TÜRK DEVLETİ'nin millî varlığına kasdeden eyyamcılık ihâneti!..

Cemal Kutay'ın
Aksoy Yayıncılık'tan
çıkan kitapları:

1- Sahte Derviş
2- *Türkçe İbadet*
3- *Tarihte Türkler Araplar*
"Hilafet Meselesi"
4- Nelere Gülerlerdi

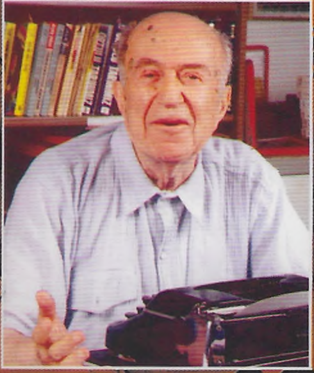

Cemal Kutay ülkemizin önde gelen tarihçilerinden biridir. 1909 Konya doğumlu Cemal Kutay, altmış yedi yıl aralıksız emek vererek, tam 174 kitap yazmıştır. Bu eserler ve defalarca yapılan baskıları, bir dünya rekoru sayılabilir... Kitapları arasında yer alan, yirmi ciltlik 12.208 sayfa ile Mutlakiyet-Meşrutiyet-Cumhuriyet devirlerini ele alan "Türkiye İstiklal ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi" adlı kitabı, bu konuda hazırlanmış en kapsamlı eserdir.

Cemal Kutay'ın kitapları yazıldığı zamandan günümüze kadar defalarca baskı yapmıştır. Kitapları hemen tükendiği için, tüm aramalara rağmen mevcutları bulunamamaktadır. Aksoy Yayıncılık Show Kitap "Tarih Dizisi" içerisinde Cemal Kutay'ın eserlerini okurlarına sırasıyla sunacaktır.

Tarihin akla gelebilecek tüm konularını kapsayan bağımsız bir kitaplık niteliğindeki bu eserler, Cemal Kutay'ın yazarlık yolunu gözler önüne seriyor. Bu yolculuk, bir anlamda Türklerin tarihine de ayna tutuyor... Dizide yer alan kitaplar, yazarın tarihsel gelişimleri takip eden bilgi ve düşüncelerini, "yalın-sıcak-çekici" üslubuyla yoğurduğu eserlerin genişletilmiş baskılarıdır.

"Tarihte Türkler Araplar", Osmanlı İmparatorluğu'nun 600 yılı aşkın devrinde, Türk-Arap ilişkilerinin ibret verici olaylarını ortaya koyuyor. Cemal Kutay, etkileri bugün de çehre değiştirmiş, ancak asıl değerinden bir şey kaybetmeden devam eden ilişkilere, tarih sahnesinde hak ettikleri "rolü" veriyor. Aslında, bu bir resmi geçittir...

Kitap, "Hilafet" meselesi gibi uç bir siyasi akımın sloganı olma yoluna itilen "Halifelik" müessesesinin gerçek varlığını gözler önüne seriyor. Bugün ülkemizi çevreleyen sınırların asgari yarısını kucaklayan bir başka âlem ile ilişkilerimizi inceliyor.

Aksoy Yayıncılık Show Kitap "Tarih Dizisi" içerisinde Cemal Kutay'ın öteki kitaplarını da sizlere sunarak, günümüz tarihine karşı görevini yerine getiriyor. Bu, tarihimizle barışıp yakınlaşmamızı sağlayacak olan önemli bir adımdır...

ISBN: 8263-23-4

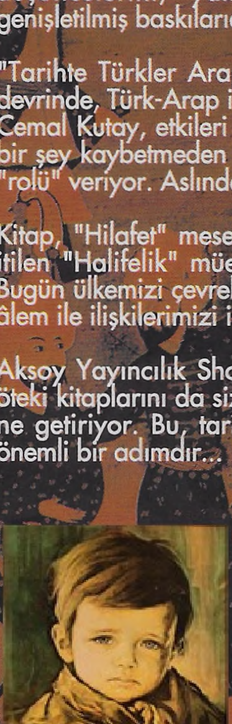

AKSOY YAYINCILIK